سیاسەتی ئەمریکا لە کوردستان لە روانگەی پسپۆرانی رۆژئاوایی

ئامادە کردنی:
وریا رەحمانی

هەولێر - ٢٠١١

سیاسەتی ئەمریکا لە کوردستان
لە روانگەی پسپۆڕانی رۆژئاوایی

ئامادەکردنی
وریا رەحمانی

ناوی کتێب: سیاسه تی ئه مریکا له کوردستان له روانگه ی پسپۆرانی رۆژئاوایی

نووسینی: وریا رەحمانی

نەخشەسازی: محمد فیصل زەنگەنە

چاپ: چاپخانەی رۆشنبیری– هەولێر /٢٠١١

لەبەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی (٥٠٦) ساڵی (٢٠١١)ی پێدراوە

دیمانە لەگەڵ:

پرۆفیسۆر مایکڵ گەنتەر
دۆکتۆر سین کان
دۆکتۆر واین وایت
پرۆفیسۆر رابێرت ئۆلسۆن
دۆکتۆر دانیێل سیرڤیر
دۆکتۆ ئۆفرا بینگیو
پرۆفیسۆر لیام ئاندیرسۆن
پرۆفیسۆر توماس ئابریسیۆ
دۆکتۆر ئالێند مێزێل
پرۆفیسۆر هاکان ئوزئوغلوو
دۆکتۆر گونەش تەزجور
دۆکتۆر دەیڤید رۆمانۆ
دۆکتۆر ئیسماعیل بیشکچی
جاناتان رەندێل
دۆکتۆر ویلیام بیل
پرۆفیسۆر مایکڵ ئوهانلۆن
دۆکتۆر کریستینا کۆیگێن
دۆکتۆر کارۆل پرۆنهۆبێر
پرۆفیسۆر ژۆردی تێژەل
دۆکتۆر ماریانا شرونتاکی
پرۆفیسۆر لوقمان محۆ
پرۆفیسۆر مایکڵ نەهمە

پێرست:

بەشداربووانی ئەم كتێبە:

پروفیسۆر مایكیل گەنتەر

ماموستای زانستە سیاسیەكانە لە زانكۆی تنیسی لە ویلایەتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا و سكرتێری رێكخراوی EUTCC لە بروكسل. مایكێل گەنتەر تا ئێستا ٧ كتێبی دەربارەی كێشەی كورد نووسیوە و ٧٢ وتاری دەربارەی بارودوخی كورد لە رۆژنامە بەناوبانگەكانی جیهاندا بڵاو كردووەتەوە .

دۆكتۆر سین كان

لە بەرنامەدارێژەرانی بەشی عێراقی ئینیستیتۆی ئاشتی ویلایەتە یەكگرتووەكانی ئەمریكایە(USIP) و وەك پسپۆری كاروباری سیاسی لە لێژنەی یارمەتیدەری نەتەوە یەكگرتوەكان لە عێراق (UNAMI) لە ٢٠٠٦ تا ٢٠٠٩ لە هەولێر ، بەغداد ، موسڵ و كەركووك كاری كردوە. سین كان لە كۆمەڵێك بەرنامەی ناوخۆی عێراقدا بەشداری كردوە وەك: راوێژدان بە پارلمانی عێراق ، شیكردنەوەی یاسای نەوت و دابەشكردنی داهات، چاودێریكردن بە سەر هەڵبژاردنی پارێزگاكانی عێراق و ئامادەكردنی راپۆرتەكانی (UNAMI) دەربارەی كەركووك و ناوچە جێناكۆكەكانی دیكە بۆ دەوڵەتی عێراق و حكوومەتی هەرێمی كوردستان.

سین كان ساڵی ٢٠٠٩-٢٠١٠ بەرپرسی بەشی رۆژهەلاتی ناوەڕاستی ئیدارەی كاروباری دەرەوەی نەتەوە یەكگرتوەكان بوە ، ساڵی ٢٠٠٥-٢٠٠٦ بەرپرسی "دامەزراوەی كێشەكانی هەزارە (MCC)ی ولاتە یەكگرتوەكانی ئەمریكا" بوە و ساڵی

٢٠٠٤ ئەندامی نوێنەرایەتی باڵای ئەمریکا بوە لە بوسنی هرزگوین .

دۆکتۆر واین وایت

سەرۆکی بەشی عێراقی دیپارتمانی زانیاری و شیکردنەوەی کاروباری رۆژهەڵاتی نزیک و باشووری ئاسیای وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا (INR/NESA) بوە لە ساڵی ٢٠٠٣ تا ٢٠٠٥ و جێگری سەرۆکی (INR/NESA) بوە لە ساڵی ٢٠٠٢ تا ٢٠٠٥. ساڵی ١٩٩٠ تا ٢٠٠٢ نوێنەری تایبەتی وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا بوە لە رێکخراوی ناتۆ بۆ گروپی کاری رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و سەرۆکی بەشی ولاتی مەغرب، نیمچەدورگەی عەرەب و ئێران و عێراق بوە لە(INR/NESA). ساڵی ١٩٨١-١٩٨٦ ئەندامی کارای بەشی زانیاری وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا بوە بۆ کاروباری ئێران و عێراق لە ئەنجومەنی هاوکاری دەوڵەتانی عەرەبی کەنداو (GCC) و ساڵی ١٩٨٧ تا ١٩٩٠ ئەندامی گروپی بەرگری و سەربازی ئیسرائیل بوە بۆ کاروباری ئیران، عێراق و سوریە. ساڵی ١٩٨٣ بەرپرسی بەشی سیاسی دەفتەری پاراستنی بەرژەوەندیەکانی ئەمریکا بوە لە عێراق و ساڵی ١٩٧٤ تا ١٩٧٦ بەرپرسی بەشی سیاسی باڵوێزخانەی ئەمریکا بوە لە ولاتی نیجر. واین وایت ئێستا پسپۆڕ و ئەندامی کارای ئەنجومەنی سیاسەتی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستە لە واشنتۆن.

پرۆفیسۆر رابێرت ئۆلسۆن

مامۆستای زانستە سیاسیەکان و سیاسەتی رۆژهەلاتی ناوەڕاستە لە زانکۆی کینتاکی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا. رابێرت ئۆلسۆن زیاتر لە ١٠ کتێبی دربارەی کێشەی کورد (بە تایبەت کوردەکانی تورکیا) نووسیوە و زیاتر لە ٨٠ وتاری لە رۆژنامە نێونەتەوەییە بەناوبانگەکاندا دربارەی بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد بلاو کردوەتەوە.

دۆکتۆر دانییل سێرڤیر

بەڕێوەبەری ئینیستیتۆی ئاشتیی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە (USIP) . راوێژکاری وەزیری دەرەوەی ئەمریکا بووە و لە ساڵی ١٩٩٠ تا ١٩٩٣ رێکخەری کاروباری باڵوێزخانەی ویلایەتە یەکگرتووەکان بووە لە ئیتالیا. لە ساڵی ١٩٩٤ تا ١٩٩٦ نوێنەری تایبەتی دەوڵەتی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بووە لە فدراسیۆنی بۆسنیا و وەك ناوبژیوان لە نێوان کرواتەکان ، موسلمانەکان ، ئالبانیایی و سیربەکان و رێکخەری "وتووێژەکانی ئاشتی دایتۆن"دا کاری کردووە. دانییێل سێرڤیر ئەم دواییانە بەڕێوەبەری کارگێڕی "کومیسیونی بەیکێر- هامیلتۆن" بووە لە عێراق و بەردەوام سەردانی عێراق، هەرێمی کوردستان و ناوچە جێناکۆکەکانی کردووە.

دۆکتۆ ئۆفرا بینگیو

مامۆستای بەشی مێژوویە لە زانکۆی تلابیبی ئیسرائیل و ئەندامی کارای ناوەندی موشیدایانە بۆ توێژینەوە دەربارەی رۆژهەلاتی ناوەڕاست و ئەفریقیا. ئۆفرا بینگیو پسپۆری پەیوەندییە نێونەتەوەییەکانە و تا ئێستا چەند کتێب و کۆمەڵێك وتاری دەربارەی ناکۆکییە ئەتنیکی و نەتەوەییەکان، بەتایبەت لە عێراق بڵاو کردوەتەوە .

پرۆفیسۆر لیام ئاندیرسۆن

مامۆستای زانستە سیاسییەکانە لە زانکۆی" رایت " لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا. ئاندێرسۆن تا ئێستا ٤ کتێبی دەربارەی سیاسەتی رۆژهەلاتی ناوەڕاست، قەفقازیا و عێراق نووسیوە(لەوانە کتێبی "داهاتووی عێراق: دیکتاتۆری، دیموکراسی یا دابەشبوون؟") و کۆمەڵێك کۆڕوکۆبوونەوەی لە سەر کێشەی کورد ، کەرکووك و ناکۆکییەکانی نێوان حکوومەتی هەرێمی کوردستان و حکوومەتی عێراق بەڕێوە بردووە.

پرۆفیسۆر توماس نابریسیۆ

مامۆستای زانستە سیاسییەکانە لە زانکۆی داکۆتای باکوور لە ویلایە تە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و بەڕێوەبەری ناوندی توێژینە نێونەتەوەیەکانە. توماس ئابریسیۆ پسپۆری پەیوەندییە نێونەتەوەییەکان و ناکۆکییە ئەتنیکییەکانە و تا ئێستا کۆمەڵێك وتار و ٥ کتێبی دەربارەی کێشەی نەتەوەکان، دیموکراسی و یاسا نێونەتەوەییەکان بڵاو کردوەتەوە.

دۆکتۆر ئالێند میزێل

سەرۆکی ئینیستیتۆی پاراستنی کەمینەکانە (MCI) لە واشینتۆن و کۆمەڵێک وتاری دەربارەی کێشە و لۆبی کورد لە ئەمریکا بڵاو کردوەتەوە.

پرۆفیسۆر هاکان ئوزئوغلوو

مامۆستای بەشی مێژووی زانکۆی ناوەندی فلۆریدا و بەشی زمان و شارستانییەتی رۆژهەڵاتی نزیك لە زانکۆی شیکاگۆی ئەمریکایە. هاکان ئوزئوغلوو کتێبێك و نزیکەی ٢٠ وتاری دەربارەی کێشەی کورد و دەوری ناسیونالیزمی کورد لە هاوکێشە نێونەتەوەییەکاندا بڵاو کردوەتەوە.

دۆکتۆر گونەش تەزجور

مامۆستای بەشی زانستە سیاسییەکانە لە زانکۆی لویولا لە شیکاگۆ لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا. گونەش تەزجور تا ئێستا کتێبێك و زیاتر لە ٢٠ وتاری دەربارەی کێشەی کورد لە گۆڤارە نێونەتەوەییەکاندا بڵاو کردوەتەوە .

دۆکتۆر دەیڤید رۆمانۆ

مامۆستای پەیوەندییە نێونەتەوەییەکانە لە کۆلیژی رۆدزی کەنەدا و تا ئێستا چەند وتاری دەبارەی بزووتنەوەی کورد لە رۆژنامە نێونەتەوەییەکاندا بڵاو کردوەتەوە. دەیڤید رۆمانۆ نووسەری کتێبی "بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد"ـە کە ساڵی ٢٠٠٦ لە لایەن زانکۆی کەمبریجەوە چاپ و بڵاو بوەتەوە.

دۆکتۆر ئیسماعیل بیشکچی

کۆمەڵناسی تورك، ئیسماعیل بیشکچی بە هۆی داکۆکی بەردەوام لە مافی گەلی کورد لە تورکیا لە سەراسەری جیهاندا وەك کەسایەتییەکی مرۆڤدۆست و ئاشتیخواز ناوبانگی دەرکردوە و چەند خەلاتی نێونەتەوەیی بە دەست هێناوە. دۆکتۆر بیشکچی بە هۆی نووسینی کۆمەلێك کتێب دەربارەی کێشەی کورد لە تورکیا تا ئێستا چەند جار لەگەڵ گرتن و زیندان رووبەڕوو بووەتەوە و ساڵەهای ساڵ لە زینداندا بووە. یەکێ لە کتێبەکانی دۆکتۆر بیشکچی بە ناوی "کوردستان: کۆلۆنی (موستەعمەرەی) هاوبەشی چەند دەوڵەت" وەرگێردراوەتەوە سەر گەلێ لە زمانە زیندووەکانی جیهان و دەوری گرنگی لە ناساندنی کێشەی کورد لە تورکیا بە جیهانی دەرەوە بینیوە.

جاناتان رەندیل

جاناتان رەندێل، رۆژنامەنووسی ئەمریکایی بە ماوەی ۳۰ ساڵ لە رۆژنامەی "واشنتۆن پوست"دا کاری کردووە و بە تایبەت بە هۆی راپۆتەکانی دەربارەی کێشەکانی جیهانی سێیەم و بزووتنەوە نەتەوەییەکان ناوبانگی جیهانی هەیە. جاناتان رەندێل کۆمەلێك کتێبی دەربارەی کێشە سیاسییە نێونەتەوەییەکان نووسیوە، بەردەوام سەردانی کوردستانی کردووە و لە نزیکەوە لەگەڵ بزووتنەوەی کورد و رێبەرانی کورددا ژیاوە. کتێبەکەی جاناتان رەندێل دەربارەی رووداوەکانی کوردستان بە ناوی "بەم رسواییە کام لێبوردن"

تا ئێستا چەند جار لە چاپ دراوە و وەرگێڕدراوەتە سەر زۆربەی زمانەکانی زیندووی جیهان.

دۆکتۆر ویلیام بیل

مامۆستای بەشی زانستە بەرگرییەکانی جەنگە لە کۆلێژی شاهانەی زانکۆی بەریتانیا و تا ئێستا چەند کتێب(لەوانە مێژوی ناتۆ) و کۆمەڵێ وتاری دەربارەی پەیوەندییەکانی کوردستانی عێراق و تورکیا، ئاسایشی جیهانی و سیاسەتی نێونەتەوەیی بڵاو کردووەتەوە .

پرۆفیسۆر لوقمان محۆ

مامۆستای زانکۆی ئەیالەتی نیویۆرک بووە و ئێستا مامۆستای بەشی زانستە سیاسیەکانە لە زانکۆی ئیندیانا لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا. لوقمانی محۆ کوردی لوبنانە و تا ئێستا کۆمەڵێ کتێبی بە نرخی بە چاپ گەیاندووە کە هەندێکیان بریتین لە:

١- کولتوور و کۆمەڵگای کورد(٢٠٠١)
٢- کورد و کوردستان(١٩٩٧)
٣- زانیارییەکان و کتێبخانەکان لە جیهانی عەرەبدا(١٩٩٩)
٤- سانسۆر لە جیهانی عەرەب(٢٠٠٦)

پرۆفیسۆر مایکێل نەهمە

مامۆستای کۆلیژی زانستە سیاسییەکان و دیپلۆماسییە لە زانکۆی ئەمریکایی- لوبنانی نۆترەدام و تا ئێستا کۆمەڵێک کتێب و وتاری لە سەر کێشەی کورد و رۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە گۆڤار و رۆژنامە نێونەتەوەییەکاندا بڵاو کردووەتەوە .

پرۆفیسۆر مایکێل نوهانلۆن

مامۆستای زانکۆی پرینسیتۆن و زانکۆی جان هاپکینزە و ئەندامی ئینیستیتۆی نێونەتەوەیی تویژینەوە ئیستراتژیکەکان و ئەنجوومەنی پەیوەندیەکانی دەرەوەی ئەمریکایە و ساڵی ٢٠٠٩ راویژکاری کۆمیتەی ئاسایشی نێونەتەوەیی وەزارەتی دەرەوەی ئامریکا بوە . ئوهانلۆن ئەندامی کارای بەشی سیاسەتی دەرەوەی ئینیستیتۆی برۆکینزە و پسپۆڕی ستراتژی ئاسایش و بەرگری نەتەوەیی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە. مایکێل ئوهانلۆن تا ئێستا ١١ کتێبی دەربارەی ئاسایشی نەتەوەیی و سیاسەتی دەرەوەی ئامریکا بەتایبەت لە عێراق و ئەفغانستان بڵاو کردوەتەوە.

دۆکتۆر کریستینا کۆیگێن

کۆمەڵناس و لێکۆڵەری فینلاندیە و تێزی دۆکتراکەی دەربارەی ژینۆسایدی کورد لە باکووری کوردستان نووسیوە. دۆکتۆر کریستینا کۆیگێن بە هۆی داکۆکی لە مافی گەلی کورد لە تورکیا لەگەڵ لێپرسینەوە و دەرکردن رووبەڕوو بووەتەوە و بە هۆی ئەو مەسەلەیە پەیوەندییەکانی نێوان

دەوڵـەتـی فینلانـد و تورکیـا بـۆ مـاوەیـەك گـرژ بـووە . د. کریستینا تا ئێستا ٣ کتێبی دەربـارەی کێشەی کورد (٢ کتێب بە زمانی فینلاندی و ١ کتێب بە زمانی ئینگلیزی) نووسیوە و ئێستاش سـەرقـاڵی نووسـینی کتێبێکـە دەربـارەی "کـورد و ژینۆساید".

دۆکتۆر کارۆل پرۆنهۆبێر

نووسـەر و تـوێژەرێکی ونزوئیلایـی- ئەمریکـایە کە نـزیکەی ٣٠ سـاڵە دەربـارەی کێـشەی کـورد لێکـۆڵینەوە دەکـات و تـا ئێستا کۆمەڵێک وتاری دەربارەی بارودۆخی کورد لە رۆژنـامە نێونـەتەوەیەکانـدا بـڵاو کـردوەتـەوە. کـارۆل پرۆنـهۆبێر سـاڵی ٢٠٠٩ کتێبی "خۆلیا و مەرگی عەبدوڕەحمانی قاسملوو" بە زمانی ئینگلیزی و ئیسپانیایی بڵاو کردوەتەوە.

پرۆفیسۆر ژۆردی تێژەل

مامۆسـتای بەشـی مێـژوویە لە زانکۆکـانی سوئیـسرا و مامۆسـتای ئینیـستیتۆی تـوێژینەوە نێونەتەوەیەکـانی "ژنویـف"ی سوئیـسرایە. ژۆردی تێـژەل کۆمەڵێـک کتێبـی دەربارەی کورد، بەتایبەت کوردەکانی سوریە بڵاو کردوەتەوە.

دۆکتۆر ماریانا شرونتاکی

تـوێژەر و پسپۆڕی پەیوەنـدیە نێونـەتەوەیەکـانە لە زانکـۆی ئیکـستێری بریتـانیـا. ماریـانـا شـرونتاکی نووسـەری کتێبـی "کـوردەکـان و سیاسـەتـی دەرەوەی ویلایـەتـە یـەکگرتـوەکـانی

ئامریکا: پەیوەندیە نێونەتەوەیەکان لە رۆژهەلاتی ناوەڕاست"-ە کە ساڵی ٢٠١٠ چاپ و بڵاو بوەتەوە.

نوام چامسکی

پرۆفیسۆر ئاورام نوام چامسکی ساڵی ١٩٢٨ی زایینی لە شاری فیلادلفیا کە ناوەندی ئەیالەتی پنسیلڤانیایە، چاوی بە دونیا هەڵێناوە. چامسکی هەر لە سەردەمی زانکۆوە دەستدەکات بە لێکۆڵینەوە سەبارەت بە زماننناسی و یەکەمین کتێبی خۆی لە ژێر ناوی "پێکهاتەی مەنتقی بیرۆکەی زماننناسی" دەنووسێ. چامسکی بەمە راناوەستێ و لە ساڵی ١٩٥٩ی زایینی لە ئنیستیتۆی ماساچوست چالاکییە ئاکادیمیکەکانی دەستپێدەکات و دوو ساڵ دواتر لە تەمەنی ٣٣ ساڵیدا هەر لەو ئنیستیتۆیە دەبێتە مامۆستای زمانە بیانیەکان و کتێبە بە ناوبانگەکەی بەناوی "زماننناسی دکارتی" چاپ و بڵاو دەکاتەوە. چامسکی شارەزایەکی زۆری لەسەر زۆربەی زمانە زیندووەکانی جیهان هەیە و بەردەوام بەپەرۆش بووە بۆ نەفەوتانی زمانی گەلانی بێ دەسەلات و بێ دەوڵەت لە جیهاندا.

چامسکی لە ساڵەکانی ١٩٦٠دا دەستدەکات بە رەخنەگرتن لە هەندێ لە سیاسەتەکانی دەوڵەتی ئەمریکا و کۆمەڵێك وتار و بابەت لە ژێر ناوی " بەرپرسیارێتی روناکبیران "دەنووسێ کە دەنگدانەوەی زۆری دەبێت. ئەم کۆمەڵە وتارە لەگەڵ کتێبێکی دیکە ساڵی ١٩٦٩ لە ژێر ناوی "هێزی ئەمریکا و دەسەلاتدارانی نوێ" چاپ و بڵاو دەبێتەوە کە لە

ئـەنجامیـدا چامـسکی وەك کـەسـایەتییـەکـی ئـازادیخواز و مرۆڤدۆست ناوبانگ دەردەکات.
چامـسکی ئێـستا لــەریـزی فەیلەسـوفانی هــەرەگــەورەی جیهاندایە و بـەتایبـەت لـە بـواری زماننـاسییەوە خزمـەتێکی زۆری بـە کۆمـەڵگـای ئاکادیمیك کـردووە و بـەرهـەمـەکـانی لـە ریـزی پربایـەخترین و پڕفرۆشـترین بـەرهـەمـە زانـستییەکـانی جیهاندان .
چامسکی وەك خۆی دەڵێت لایەنگری هـیچ دەوڵـەت، رێکخـراو حیزب و تاقمێك نـەبـووە و هـەمیشـەش وەك کـەسایـەتییـەکـی ئـازادیخواز، رونـاکبیرێکی سیاسـی و رخنـەگرێکـی دەروەسـت داکۆکی لـە مـافی گـەلانی چـەوساوە و بنـدەست (بـە تایبـەت گەلی کورد)کردووە و بەردەوام رەخنەی لە سیاسەتی ئەمریکا بەنیسبەت پشتیوانیکردن لە دەوڵـەتـە سەرکووتکـەرەکان، بـە تایبـەت دەوڵــەتـی تورکیـا گرتـووە و بـۆ خۆیـشی چـەنـدجار سەردانی کوردستانی تورکیای کردووە.

پێشەکی

کێشەی کورد چی پێگەیەکی لە هاوکێشە ناوچەیی و جیهانیەکان و سیاسەتی دەرەوەی دەوڵەتی ئەمریکادا هەیە؟ ئایا ئەمریکا هیچ سیاسەت یا ئیستراتژیەکی بۆ کورد وەک نەتەوەیەک هەیە؟ ئەمریکا چۆن دەڕوانێتە ئازموونی هەرێمی کوردستان ؟ ئایا ئەمریکا وەک هاوپەیمان سەیری حکومەتی هەرێمی کوردستان دەکات و چەندە پشتیوانی لە حکومەتی هەرێمی کوردستان دەکات؟ هەڵوێستی ئەمریکا بە نیسبەت مەسەلەی کەرکووک و ناوچە جێناکۆکەکان چیە؟ ئێمەی کورد چی پێویستیەکمان بە ئەمریکا وەک زلهێزی جیهان هەیە و بۆ پەرەپێدانی پەیوەندیەکانمان لەگەڵ ئەمریکا دەبێ چی بکەین و چۆن دەتوانین کەڵک لە ئەمریکا و رۆژئاوا وەربگرین بۆ ئەوەی دۆزی خۆمان پێش بخەین؟

وەڵامی ئەو پرسیارانە و کۆمەڵێک پرسیاری دیکە لەمێژە سەرقاڵی کردووم و بەتایبەت پاش بڵاوکردنەوی کتێبی "کورد و کوردستان لە بەڵگەنامە نهێنیەکانی ئەمریکادا* و ئەو پیشوازیە باشە کە لەو کتێبە کرا، هاندرام زیاتر بە شوێن مەسەلەکەدا بچم و تا ئەو شوێنە کە پێمدەکرێ بە وەڵامی ئەو پرسیارانە بگەم، هەربۆیە پەیوەندیم لەگەڵ ئەو پسپۆڕە زیاتر ئەمریکایانە گرت کە شارەزای ئەو بابەتە بوون.

---

*کورد و کوردستان لە بەڵگەنامە نهێنیەکانی ئەمریکادا، بەرگی یەکەم: کوردستانی عێراق(٨٥٠ لاپەڕە)، بەرگی دووەم: کوردستانی ئێران و تورکیە (٧٥٠ لاپەڕە)، وەرگێڕان لە ئینگلیزیەوە: وریا رەحمانی، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی رۆژهەڵات، هەولێر، ٢٠٠٩

هەندێکیان هەر لە سەرەتاوە دەیانگوت بە هۆی ئەوەی بۆ وەزارەتــی دەرەوەی ئەمریکــا یــا نەتەوە یەکگرتووەکــان کــار دەکەن نــاتوانن بە شـیوەی فەرمــی لەو دیمانـەیەدا بـەشـداری بکەن بەڵام ئامادەن بە شێوەی نافەرمی وەڵامی پرسیارەکانم بدەنەوە. بەر هەرحاڵ توانیم زۆربەی ئەو کەسانە رازی بکەم و هەنـدێکیانم لە نـزیکەوە ببینـی و راستـەوخۆ قسـەم لـەگەڵ کـردن و وەڵامــی هەنـدێکی دیکەشـیانم لە رێگـای ئـیمەیلەوە وەرگرت. سەرەنجام ئەنجامی ئەو دیمانە و گفتۆگۆیانەم کرد بە کـوردی و بەو ئەنجـامە گەیـشتم کە باشـتر وایە بـیکەم بە کتێبێک بۆ ئەوەی ببێ بە سەرەتایەک بۆ هاندانـی لێکۆلینەوە و بەدواداچوونـی زیاتری ئەو مەسەلەیە .

هــیچ گومــان لەوەدا نــیە کە ئەمریکــا تێـوەگلاوەتە نێـو کێشەی کورد بە گشتی و کوردستانی باشوور بە تـایبەتی و تـا ئـاستێک پێویستی بە هاوکاری کورد هەیە و مەسـەلەی کوردی عێـراق جێگــای خـۆی لە نێـو سیاسـەتی دەرەوە و تەنــانەت ئـاسایــشی نەتەوەیـــی ئەمریکـــادا کـــردوەتەوە، کەوابـــوو دەرفەتێکی گەورە بۆ کورد رەخساوە خۆی زیـاتر لە ئەمریکـا نزیـک بکــاتەوە و لەو پەیوەنـدیە بـۆ گەیـشتن بە ئامــانجی نەتەوەیـی خـۆی کەڵـک وەربگرێت. ئـیمەی کـوردیش بە هـۆی ئەوەی دەوڵەتــی خۆمــان نەبــوە و بە شـیوەی فەرمــی لەگەڵ رۆژئاوا پەیوەندیمان نەبووە ، خاوەن ئەزمـوونێکی ئەوتـۆ نـین ، کەوابوو دەبێ لەم پەیوەندیەدا چی بکەیـن و چۆن لەگەڵ رۆژئــاوا، بە تـایبەت ئەمریکـا هەڵـسوکەوت بکەیـن. هیـوادارم

ئەم کتێبە بتوانێ وەڵامی سەرەتایی هەندێ لەو پرسیارە گرنگانە بداتەوە .

هەروەها کە ئامازەی پێکرا نەتەوەی کورد خاوەن ئەزموونێکی ئەوتۆی لۆبیکردن نیە بەڵام هەروەها کە دنیای دەرەوە دەیڵێت و لەم کتێبەشدا پسپۆڕانی بێلایەنی رۆژئاوایی ئامازەیان پێکردوە، ئازموونی حکوومەتی هەرێمی کوردستان سەلماندوویەتی کە نەتەوەی کورد و دەوڵەتی کوردی توانایی ئەوەی هەیە واقعبینانە و سەرکەوتووانە لەگەڵ دنیای دەرەوە هەڵسوکەوت بکات و بە خۆشیەوە حکومەتی هەرێمی کوردستان هەنگاوی زۆر ئەرێنی هەڵگرتووە و کۆمەڵێک ئەنجام و دەستکەوتی باشی لە ئاستی سیاسەتی دەرەوە بەدەست هێناوە. بە هیوای ئەوەی ئەو رەوتە رۆژ بە رۆژ زیاتر بچێتە پێش و سەرەڕای هەموو کەموکورتیەکان دەوڵەتی کوردی زیاتر خۆی بە کۆمەڵگای جیهانی بسەلمێنێت و زیاتر دۆزی کورد بەرەوپێش ببات.

وریا رەحمانی

پاریس

ARBABA380@GMAIL.COM

پێشەکی- دۆکتۆر مەحموود عوسمان

کێشەی کورد وەک کێشەی نەتەوەیەک هیچ کات لە ئەجیندای ئەمریکادا نەبووە (ئیستاش نییە)، ئەمریکا زۆرتر لەگەڵ حکوومەتەکان بووە، جار ناجار رێکخراوە مرۆڤدۆست و خەیرییەکان یارمەتی مرۆڤیان داوە بە کورد، بەڵام وەک سیاسەت، حکوومەتی ئەمریکا قەد وەکو نەتەوەیەک حیسابی بۆ کورد نەکردووە، بە تایبەت بەردەوام دژایەتی کوردەکانی تورکیای کردووە و قەد گرنگی بە کوردەکانی ئێران و سوریا نەداوە.

یەکەم جار کە پەیوەندی رەسمی لە نیوان ئەمریکا و کوردی عێراق دروست بوو، ساڵی **١٩٧٢ بوو، ئەویش لە** سەر پێداگری مەلا مستەفا بارزانی لە سەر شا و **پێداگری(شا)**ش لە سەر ئەمریکا . وەختی خۆی کە هاوپەیمانی سۆڤیەت و عێراق کرا شا ترسا و ویستی ئەمریکاش لەم لاوە تەییدی کورد بکات ، پەیوەندییەکیان دروست کرد لەگەڵ شۆڕشی کورد، بەڵام نهێنی لە سەدا سەد یەعنی هیچ کەس نابێ بەم پەیوەندیە بیزانیبایا واتا پەیوەندییەکی لەرزۆک بوو. تەبعەن هەموو شتێک بە هۆی ئێرانەوە بوو یەعنی کلیلی پەیوەندییەکە شا بوو، هەر بۆیە ساڵی١٩٧٥ کە پەیمانی جەزایر مۆر کرا، شا وتی تەواو ، پەیوەندییەکە تەواو بوو و پاش ئەوە کە شۆڕشی ئەیلوول تیکچوو پەیوەندییەکەش هیچ نەما. هەندێ کەس ئەم سیاسەتەی ئەمریکا بە خیانەت دەزانن، بەڵام وەختی خۆی ئەمریکا هیچ ئیلتیزامێکی بەرامبەر بە ئیمە نەبووە تا بڵێین خیانەتی لە ئیمە کردووە،هیچ بەڵێنێکیان بە ئێمە

نـەدابـوو ، یەکەم وەفـد کە چـووە ئـەمریکـا، مـن و رەحمـەتـی ئیدریس بارزانی بووین، ئـەمـەیان بـە روونـی پێمـان وت، لێیـان نـەشاردینـەوە. بـەهـەرحـاڵ بـەرژەوەنـدیـان لـەوەدا بـوو کـردیـان و لایان برد، دەتوانین بڵێین فێڵیان لە کورد کرد.

پـاش ئـەوە لـە کـاتـی شـەڕی ئێـران و عێـراق، ئـەمریکـا بـە تـەواوی دۆسـتـی سـەدام بـوو. ئـێمـە ئـەنفـال کـراین، ئـێمـە کیمیابیمـان لێـدرا، هـەمـوو وڵاتـەکـەمـان وێـران کـرا، ئـەمریکـا لـەگـەڵ سـەدام بوو، تـەنـانـەت چـەکی کیمیاییشی دابـوویـە یـانـی دژی ئێمە بوو.

بـارودۆخـەکـە وا بـوو هـەتـا سـاڵـی ۱۹۹۱ کـە عێراق کـوێتـی گـرت، پاشـان عێـراق بـوو بـە مـەسـەلـەیـەکی گـرنـگ بـە نیـسبـەت ئـەمریکا و حیسابی بـۆ کـوردیش کـرد وەکـوو فاکتۆرێـک لـە نـاو عێراقـدا. ئیتـر پـەیوەنـدی پـەیـدا بـوو، لـە پێشا پـەیوەنـدییـەکـە مرۆڤی بوو، بـەڵام وردە وردە تـایبـەتـمـەنـدی سیاسیشی بـە خـۆوە گرت تا ئـەوەی کـە سـاڵـی ۲۰۰۳ بڕیاریان دا سـەدام بـڕووخێنن، پاشان پـەیوەندی کوردی عێـراق و ئـەمریکـا پێبینـایـە قۆنـاخێکی گرنـگ، پـەیوەنـدییـەکـە زیـاتر بـوو و ئێـستـاش بـەردەوامـە . ئێـستـاش ئـەمریکـا دیـسان پـەیوەنـدی لـەگـەڵ کـورد نیـیـە وەک نـەتـەوەیـەک بـە جیا، وەک هـاوپـەیمـان نـا بـەڵـکوو وەک دۆسـتێک هـەڵسوکـەوت لـەگـەڵ کوردسـتـانـی عێـراق دەکـات چـوونکـە کـورد بـەشێکی گرنگـە لـە عێراق، هەرێمـی هـەیـە و حکـوومـەتـی هـەیـە، لـە بـەر ئـەوە پـەیوەنـدیـان لـەگـەڵـی هـەیـە وەک هـەرێمێکـی فیدراڵ لە ناو عێراقدا.

پەیوەندی لەگەڵ ئەمریکا بۆ ئێمە گرنگە، زۆر هەوڵیشمان داوە و دەبێ هەوڵیشی بۆ بدەین بۆ ئەوەی پەیوەندیمان لەگەڵیان هەبێ و هاوکاریمان بکەن یانی حیسابێ بۆ کورد بکەن، کورد نەتەوەیەکە نزیکەی ٥٠ ملیۆنە، ئەم نەتەوەیە هەر هەمووی دەیەوێت دۆستایەتی لەگەڵ ئەمریکا بکات، بە کورتی کورد هەمیشە ویستوویەتی پەیوەندی لەگەڵ ئەمریکا هەبێت و هاوکاری بکات بەڵام ئەمریکا قەد نەیویستووە تێکەڵاوی کێشەی کورد بێت و هەمیشە بە کێشەیەکی ناوخۆیی زانیوە ، ئێستاش هەر بە کێشەیەکی ناوخۆیی دەزانێت.

بۆ پەرەپێدانی پەیوەندییەکانی کورد لە گەڵ ئەمریکا بە بۆچوونی من دەبێ چەند شت بکرێت : یەکەم ئێمە یەک بین لە نیو خۆماندا، دووەم بە وردی بکۆڵینەوە لە سیاسەتی پەیوەندی ئەمریکا بۆ ئەوەی تێبگەین ئەم سیاسەتە چۆنە، ئەوەشمان لە بیر نەچێت هەموو شتێ بە پێی بەرژەوەندییە، ئەوان بەرژوەوندی خۆیان و ئێمەش بەرژەوەندی خۆمان. حیسابی ئانکارا و بەغدادیش هەیە لە کێشەکەدا، مەسەلەی کورد تا رادەیەکی زۆر رای تورکیای تێدایە یانی فاکتۆری تورک شتێکی سەرەکییە لە سیاسەتی ئەمریکا بەرامبەر بە کورد، ئەمەش فاکتۆرێکی نەرێنییە بۆ ئێمە چونکە تورکیا هەمیشە سیاسەتی باش نەبووە بە رامبەر بە کورد. سێیەم ئێمە دەبێ لۆبی خۆمان بەردەوام بکەین و بەهێزتری بکەین لێرە و لە ئەمریکا و لە هەموو شوێنێک بۆ ئەوەی زیاتر کێشەی خۆمانیان بۆ روون بکەینەوە ، بۆ ئەوەی ئەمریکا لێی

تێبگات. چوارەم جارجاریش ئێمە دەبێ بڵێین نا، ئەوە نییە ئەمریکا هەر وەختێ هەرشتێکی وت بڵێین باشە، جارجاریش دەبێ رای خۆمان دەرببڕین. پێنجەم دەبێ پەیوەندیشمان لەگەڵ کۆمەڵگای ئەمریکا زیاد بکەین، تەنها هەر ئیدارەیش نیە، تەنها هەر ئەوە نییە تو بچی لەوێ حکوومەت ببینی، کۆنگرێس گرنگە، رۆژنامەنووس گرنگە، کۆمەڵگا گرنگە، رێکخراوەکان گرنگن، هەر یەکێ حیسابی تایبەتی خۆی هەیە، دەبێ لە هەموو ئاستیکدا لۆبی بکەین. ئەمە پرۆسەیەکی درێژە، دەبێ هەوڵی بۆ بدەین بە پێی توانا، دەبێ ئەم رەوتە بەردەوام بێ، بمانەوێ و نەمانەوێ وایە چونکە بە بەراورد لەگەڵ کێشەی تورکیا یا عێراق یا ئێران کێشەکەی ئێمە بچووکترە ، وەک نەتەوەش حیسابمان بۆ نەکراوە، لە بەر ئەوە دەبێ هەوڵ بدەین و لەم پەیوەندییەدا بەردەوام بین لە هەوڵ و تەقەلاکانمان.

سوپاس بۆ وریا رەحمانی کە هەستاوە بە ئامادەکردنی ئەم کتێبە ، هیوای سەرکەوتنی بۆ دەخوازم.

پێشەکی- پروفیسۆر مایکێل گەنتەر

تێوەگلانی ئەمریکا لە کوردستان دەگەڕێتەوە بۆ جەنگی جیهانی یەکەم و راگەیاندنە بەناوبانگەکەی وودرۆ ویلسۆنی سەرۆک کۆماری ئەمریکا کە خاڵی ١٢یەمی پەیوەندی بە بەڵێنی خودموختاری بۆ نەتەوەکانی دیکەی ئیمپراتۆری عوسمانیەوە هەبوو کە کەوتبوونە ژێر دەسەلاتی تورکیا. بەلام خەباتی سەرکەوتووی کەمالیستەکانی تورکیا بۆ راگرتنی یەکپارچەیی خاکەکەیان و بڕیاری بریتانیا بۆ راگرتنی کۆنترۆڵی خۆی بەسەر ناوچەی دەوڵەمەند بەنەوتی کوردەکان کە پاشان بوو بە باکووری عێراق، هیوای نیوەچڵی کوردەکانی بۆ گەیشتن بە سەربەخۆیی یان تەنانەت جۆرێک خودموختاری لەناو برد. کەوابوو یەکەم قۆناخی کورتی سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا بەنیسبەت کوردەکان کۆتایی پێهات.

زیاتر لە نیو سەدە دواتر ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دیسان کەوتەوە ناو کێشەی کوردەکان، بەلام بەهۆی هاوپەیمانی ناتۆ، ئەمریکا پشتیوانی لە هەڵوێستی دەوڵەتی تورکیا بەنیسبەت کێشەی کورد کرد واتا ئەوە کە کوردەکان لە مافی کەمینەکانی دیکە بێبەش بکرێن بۆ ئەوەی داوای مافی زیاتر نەکەن کە ببێتە هەڕەشە بۆ یەکپارچەیی خاکی تورکیا.

بەهەرحاڵ ویلایەتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا لەسەر بنەمای کۆمەڵێک هۆکار شۆڕشەکەی مەلا مستەفا بارزانی لەسەرەتای

دەیـەی ١٩٧٠ لــە عێـراق هانـدا و ئــەم قۆنـاخی دووەمــی پـەیوەندیـەکـانی ئامریکـا و کـوردەکـان بـە نـسکۆی شۆڕشـی ئـەیلوول لـە ١٩٧٥ کۆتایی پێهات .

قۆناخی سێیەمی پەیوەندی ئەمریکا و کوردەکـان لـە دەیـەی ١٩٩٠ بـە شـەڕی ئـەمریکـا لـە کـەنـداوی فـارس دژی سـەدام حوسـەیـن دەسـتی پێکـرد. ئـەمریکـا زۆرتـر چـاوی بڕیبـوە کـوردەکـان چونکـە کـوردەکـان دژی دژمنـی ئامریکـا واتـا دەوڵەتی عێراق بوون. ئەو کاتە ئامریکا تەنانەت کوردەکـانی عێراقـی تـەشـویق کـرد حکوومـەتـی هـەرێمـی کوردسـتان دابمەزرێنن. ئەمە کەم کەم بوو بە قۆناخی چوارەم و قۆنـاخی ئێستای پەیوەندیەکانی ئامریکا و کوردەکان.

کاتێـک کـە ویلایـەتە یـەکگرتـوەکـانی ئـەمریکـا بـۆ لـەسـەردەسـەڵات لابردنـی سـەدام حوسـەیـن لـەسـالی ٢٠٠٣ شـەڕی کـرد، بـەهـۆی ئـەوەی تورکیـە لـەم هـەوڵـەی ئامریکـادا بـەشداری نـەکـرد، کـوردەکـانی عێـراق بـوون بـەهاوپـەیمـانـی سەرەکی ئامریکـا لـە بـەرەی بـاکووری وڵات و بـەسـەرکـەوتنـی ئامریکـا، کـوردەکـانی عێـراق قـازانجی زۆریـان دەسکەوت و ئێستا لـە سـەرکەوتووترین قۆناخی مێژوی هاوچـەرخی خۆیان چێژ وەردەگرن .

ئێـستاش ویلایـەتە یەکگرتووەکـانی ئـەمریکـا لە راستییدا هیـچ ستراتیژییەکی تـۆکمەی بـۆ کـورد وەکـو نـەتـەوەیەک نییە چـونکە ئەو وڵاتـانە کە کـورد تێیانـدا دەژی (تورکیـا، عێـراق، ئێـران و سـوریا) بـۆ سیاسـەتی دەرەوەی وڵاتە یەکگرتووەکـان گرنگترن. کوردەکان گیروگرفت بۆ وڵاتە یەکگرتووەکان دروست

دەکەن لە کاتی مامەڵەکردنی وڵاتە یەکگرتووەکان لەگەڵ ئەم دەوڵەتە گرنگترانەدا. لەگەڵ ئەمەشدا وڵاتە یەکگرتووەکان بە لەبەرچاوگرتنی بەرژەوەندیەکانی خۆی لە پەیوەندی لەگەڵ سەقامگیری رۆژئاوای ناوەڕاست و هەروەها مافی مرۆڤ، ئەوەی قبول کردووە کە بەرپرسیارە لە بەرامبەر ئەوەی کوردەکان تا رادەیەک بپارێزێت. ئەم مەسەلەیە بە تایبەت لە عێراق وەراست دەگەرێت چونکە بینیمان چۆن کوردەکانی عێراق پشتیوانیان لە وڵاتە یەکگرتووەکان کرد لە کاتی شەڕ دژی سەدام حوسەین لە ٢٠٠٣ لە کاتیکدا کە هێزەکانی دیکە وەک تورکیا پشتیوانیان لێنەکرد.

وڵاتە یەکگرتووەکان دژی سەربەخۆیی کوردەکانی عێراقە چونکە هەست دەکات دەبێتە هۆی پارچەپارچەبوون و لەناوچونی عێراق و کەوابوو دەبێتە هۆی ناسەقامگیربوونی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست. هەڵوێستی وڵاتە یەکگرتووەکان لە بەرامبەر سەربەخۆیی کورد لە ئێستادا توندوتۆڵترە، چونکە تورکیا و دەوڵەتە جوراوجورە عەرەبەکان هەموویان دژی سەربەخۆیی کوردن، چونکە وەک هەڕەشەیەک لە سەر یەکپارچەیی خاکی خۆیان سەیری دەکەن.

وڵاتە یەکگرتووەکان وەکو تاقیکاری پشتیوانی لە حکومەتی هەرێمی کوردستان دەکات وەک رێگایەک بۆ راگرتنی یەکگرتوویی سیاسی عێراق و رازیکردنی کوردەکان. گەلێ لە چاودێران پیداگری لە سەر ئەوە دەکەن کە کوردەکانی عێراق ئەمریکاییەکانیان زۆر خۆش دەوێت. بە هەرحاڵ نابێت لەم مەسەلەیەدا زیادەڕۆیی بکرێت چونکە کوردەکان لەبیریان

دێت پێشتر ٢ جار لە ساڵی ١٩٧٥ و دیسان لە١٩٩١ وڵاتە یەکگرتووەکان خیانەتی پێکردن و لەوانەشە دیسان خیانەتیان پێبکاتەوە.

لە راستیدا ترسی هەندێ لە کوردەکان لە دووپاتبوونەوەی ئەم مەسەلەیە کاتێ دەستی پێکرد کە راپۆرتی گروپی توێژینەوەی عێراق(بەیکێر هامیلتۆن) لە دسامبری ٢٠٠٦دا پێشنیاری ئەوەی کرد کە حکومەتی فیدراڵی کوردستان کە کورد بەو هەموو زەحمەتییە بە دەستی هێناوە ببێت بە قوربانی دامەزراندنی حکومەتێکی ناوەندیی سەرلەنوێ دروستکراو. خۆشبەختانە (بۆ کوردەکان) موچیارییەکانی ئەم راپۆرتە لە لایەن دەوڵەتی وڵاتە یەکگرتووەکانەوە قبوڵ نەکرا بەلام ئەم راپۆرتە خۆی لە خۆیدا نیشان دەدات کە پشتیوانی وڵاتە یەکگرتووەکان لە کوردەکان لە داهاتودا چەندە دەتوانێت لەرزۆک بێت. لە لایەکی دیکەوە وەزیری دەرەوەی وڵاتە یەکگرتووەکان، رۆبێرت گەیتس ئەوەی پشتڕاست کردوەتەوە کە هاوکاریی کورد زۆر زۆر پێویستە بۆ جێبەجێکردنی سەرکەوتوانەی ئاسایش و رێکەوتننامە ئیستراتژیکەکانی نێوان عێراق و وڵاتە یەکگرتووەکان و هۆکاری بنەڕەتییە بۆ پێکهاتنی عێراقێکی یەکگرتوو و ئاشتیخواز. لەوەش گرنگتر ئیدارەی ئۆباما چەند رۆژ پاش ئەوە بە ئاشکرا خۆی بە بەرپرسیار زانی لە بەرامبەر چارەسەرکردنی ناکۆکییەکانی نێوان حکومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی بەغداد و هەروەها یارمەتیدان بە چارەسەربوونی کێشەی کەرکوک.

ولاَتە یەکگرتووەکان وەکو دوست و هاوپەیمان سەیری حکومەتی هەرێمی کوردستان دەکات بەلاَم ئەم هاوپەیمانی و دۆستییە ئەوەندەی تورکیا بۆ ئەمریکا گرنگ نییە، کەوابوو پەیامەکە روونە واتا حکومەتی هەرێمی کوردستان ناتوانێت حیساب لە سەر پشتیوانی ئەمریکا بکات. خۆشبەختانە سیاسەتی دەرەوەی نوێی تورکیا بە نیسبەت دراوسێکانی نیشان دەدات کە تورکیا دەستی کردووە بەوە کە حکومەتی هەرێمی کوردستان لە روی سیاسیەوە وەک دۆستیک قبولّ بکات نە ئەوە کە وەک هەڕەشەیەکی ئەمنی سەیری بکات (کە پیشتر وا سەیری دەکرد).

بەهەرحالّ روونە کە کێشەی کورد پێگەیەکی ئەوتۆی لە ئاسایشی نەتەوەیی ویلاَیە تە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و رەوتی بە دیموکراسیکردنی رۆژهەلاَتی ناوەڕاستدا نیە کە ولاَتە یەکگرتووەکان بە دوایدایە.

بە هیوای سەرکەوتنی وریا رەحمانی لە کار و لێکۆلّینەوەکانیدا.

پێشەکی- نوام چامسکی

ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا وەك بەهێزترین دەوڵەت لە جیهاندا، دەوری هەیە لە هەموو کاروباری جیهاندا و بێگومان دەستی هەبووە و دەستیشی هەیە لە کاروباری کوردەکاندا. بۆ نموونە وڵاتە یەکگرتووەکان تا ئاستێك پشتیوانی لە راپەڕینی کوردەکان لە عێراق لە سەرەتای دەیەی ۱۹۷۰ کرد بەڵام دوابەدوای مامەڵەی ئێران و عێراق، بزووتنەوەی کوردی فرۆشت و لە ئاکامدا کوردەکان بوون بە قوربانی و کاتێ کە کۆنگرێس رەخنەی لە "هێنری کیسینجێر"ی وەزیری دەرەوە گرت کە بۆ سەرەتا پشتیوانی لە خەباتی کوردەکان کردوە و پاشان (کاتێك کە سوودیان بۆ ئەمریکا نەما) پشتی لێکردن، کیسینجێر قسەیەکی بەناوبانگی کرد کە واتاکەی ئەوەیە کە" کاری سیاسەتی دەرەوە نابێت لەگەڵ کاروباری ئایینی تێکەڵ بکرێت."

ئەمڕۆش ئەم مەسەلەیە بەنیسبەت دەوری وڵاتە یەکگرتووەکان لە کاروباری کوردەکان وەڕاست دەگەڕێت، بەتایبەت لەپەیوەندی لەگەڵ کوردەکانی تورکیا، چونکە دەوڵەتی وڵاتە یەکگرتووەکان لەم دوو دەیەی رابردووەدا بەردەوام پشتیوانی لە سەرکووتی کوردەکان بەدەستی دەوڵەتی تورکیا کردووە کە لە روانگەی منەوە هیچی لە (کۆمەڵکوژییەکەی) کۆزۆڤۆ کەمتر نییە. ئەمریکا بەردەوام رایگەیاندووە لە خەبات دژی تروریزم، دۆست و هاوپەیمانێکی بەتواناتر و باشتر لە تورکیای نییە، چونکە سوپای تورکیا

توانایی خۆی لە هەڵمەتی دژەتیرور لە ناوچەی کوردنشینی باشوری رۆژهەلات سەلماندووە .

مەسەلەی کوردەکانی تورکیا روونترین نموونەی پشتیوانی یەکلاییکەرەوەی ولاتە یەکگرتووەکان لە دەوڵەتییە. ولاتە یەکگرتووەکان زۆرترین چەکۆچۆڵی سەربازی داوە بە تورکیا (لەپاڵ دەوڵەتی ئیسراییل و میسردا) و قەت سەرنجی بە راپۆرتی رێکخراوە نێونەتەوەییەکانی مافی مرۆڤ دەربارەی سەرکووت و تیروری بەردەوامی کوردەکان بە دەستی دەوڵەتی تورکیا نەداوە کە لە ئەنجامیدا ملیۆنەها کورد لە زێدی خۆیان ئاوارە بوونە، چەند هەزار گوند کاول کراون، دەیان هەزار کورد کوژراون و هەموو جۆرە کردەوەیەکی هۆڤانە دژبە کوردەکان بەرێوەچووە کە هەندێکیان لەریزی خراپترین تاوانەکان دژ بە مرۆڤایەتیدان.

ئەم کردەوانەی تورکیا(کە بە پشتیوانی ولاتە یەکگرتووەکان ئەنجام دەدرێت) دەکەوێتە ناو پۆلێنی نێونەتەوەیی-دەوڵەتی. پاکانەی تورکیا بۆ ئەم کردەوە دڵرەقانە ئەوەیە کە ولاتەکەی لەگەڵ مەترسی گریلا کوردە تروریستەکان روبەڕوویە. بەلام کێ تروریستە و کێ دژە ترورە. بە درێژایی مێژوو، سەرکوت بووەتە هۆی بەرخۆدانی و زۆربەی جارانیش ئەم بەرخۆدانییە توندوتیژانە بووە و پاشان سەرکوتکەرەکان ناویان ناوە خەبات دژی تروریزم و بەو لایەنە کە چەوساندوویانەتەوە وتوویانە تروریست. ئەم مەسەلەیە تەنانەت بۆ مرۆڤکوژترین رژیمەکانیش وەراست دەگەرێت، بۆ نموونە دەوڵەتی ئاڵمانیای نازی دەیگوت ئەوە کە ئەوان

دەیکەن بۆ پاراستنی خەڵکە لەبەرامبەر تروریزمی پارتیزانەکان و دەیانگوت دەوڵەتی ڕەوای فەرانسا لە بەرامبەر پارتیزانە تروریستەکان (کە لە دەرەوە ڕێنوێنی دەکرێن و یارمەتی دەدرێن)دەپارێزن. دەوڵەتی ژاپۆنیش لە هەرێمی داکیرکراوی "مەنچووری" چین دەیگوت خەڵك لە بەرامبەر تروریزمی جەردە چینییەکان دەپارێزێت.

تایبەتمەندییەکی گرنگی دیکەی چەمکی تروریزم ئەوەیە کە ئەو شتە کە بە دژە تروریزم دەناسرێت لە لایەن دەوڵەتەکانەوە بەڕێوەدەچێت، دەوڵەتەکان دەیکەن، واتا تروریزمی دەوڵەتییە و دەوڵەتەکانیش کۆمەڵێك سەرچاوەیان لە دەستدایە کە وایان لێدەکات لە هێزە نادەوڵەتییە تروریستەکان توندوتیژتر و کاولکارتر بن. بەردەوام دەگوترێت تروریزم چەکی لایەنە لاوازەکانە، بەڵام بەتەواوی بەپێچەوانەیە، تروریزم هەر وەك هەموو ئامرازەکانی دیکە بە کاریگەرترین شێوە لەلایەن لایەنە بەهێزەکان، بەتایبەت بەهێزترین دەوڵەتەکانەوە بەڕێوەدەچێت .

خەباتی گەلی کورد و ئامانجەکانیان لە تورکیا بۆ ئازادی و مافی مرۆڤ، بۆ خەڵکی دیکەی جیهان ئیلهامبەخشە، چونکە خەباتێکی سروشتی و ڕاستەقینەیە و بە هەستکردن بە بەرپرسیارێتییەوە بەڕێوەدەچێت و نموونەیەکی روونە کە نیشان دەدات مرۆڤ دەتوانێت لە بارودۆخێکی یەکجار دژوار و نالەباردا بەسەر سەرکوت و توندوتیژی دەوڵەتدا زاڵ بێت. لە تورکیا کوردەکان بوێرانە بەرخودانی دەکەن و کار دەکەن بۆ ئاڵوگۆڕ و پێکهاتنی کۆمەڵگایەکی کراوەتر، ئازادتر،

لیبرالتر و دادپەروەرانەتر. کوردەکان لە لایەن گەلێ لە خەڵکی ئازا و بەشەرەفی تورکیاوە پشتیوانیان لێدەکرێت .

کوردەکان تەنها ئەوەیان لە ئێمە دەوێت کە پشتیوانی لە ئامانجە رەوا و بەهەقەکانیان بکەین. واتای ئەم پشتیوانییە ئەوەیە کە ئێمە کۆتایی بێنین بە یارمەتییە یەکلاییکەرەوەکەمان بە سەرکووت و توندوتیژی دەوڵەتی تورکیا دژ بە کوردەکان. لەم چوارچێوەیەدا هیوادارم کوردستانێکی خودموختار دابمەزرێت کە هەموو کوردەکانی ناوچە کە دەیان ملیۆن کەس دەبن، تێیدا بگەن بە مافی خۆبەرێوەبردن و سەربەخۆیی کولتووری خۆیان بەدەست بهێنن و ببن بە بەشێك لە فدراسیونێکی بەرفراوانتر کە لە گروپە ئەتنیکی، نەتەوەیی و کولتوورییەکانی دیکە پێك بێت.

مەسەلەی کورد بە گشتی و کوردەکانی تورکیا بەتایبەتی یەکێ لەو مەسەلانەیە کە جێگای لە دڵمدایە، هەر ئەم هاوسۆزییە لەگەڵ بارودۆخی تراژیدیکی کوردەکانی تورکیایە کە هانیدام سەرەڕای سەرقاڵییەکی یەکجار زۆر وەڵامی ئەرێنی بە داواکارییەکەی وریا رەحمانی بدەمەوە و ئەم چەند خاڵە لەگەڵ ئێوە بهێنمە بەرباس .

مێژوو و میراتی پشتیوانی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە کورد*
لوقمان محو - مایکێل نەهمە

یەکگرتوویی کورد هەمیشە وەک هەڕەشەیەک بۆ بەرژەوەندییەکانی رۆژئاوا لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست سەیر کراوە. لە گەرماوگەرمی ئەو پشتوانییە کە ئەمریکا پاش شەڕی ۱۹۹۱ی کەنداو لە کوردەکانی دەکرد، وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا تەنها لە رووی مرۆڤدۆستییەوە سەرنجی بە کوردەکان دەدا و بەرژەوەندی بەبارمەتەگیراوی کوردەکانی بە شێوازێکی راستەقینە بەفەرمی نەدەناسی. وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا کوردەکانی عێراقی بە "کوردە باشەکان" ناوزەد دەکرد و بەئەنقەست و بە ئاگاداربیەوە کوردەکانی ئێران و سوریا و یەکێتی سۆڤیەتی پێشووی پشتگوێ دەخست ، سەرەڕای ئەوەش بەرچەسپی تروریستی دابوو لە کوردەکانی تورکیا.

---

* ئەم پێشەکیە لە کتێبی The Kurdish Question in U.S. Foreign Policy: A Documentary Sourcebook By Lokman I. Meho، Published by Greenwood Publishing Group، USA,2004 وەرگیراوە و ساڵی ۲۰۰۲ واتا پێش لە رەوتی ئازادکردنی عێراق نوسراوە .(وەرگێڕ)

مەبەست لە پاراستنی هەوایی باکووری عێراق لە لایەن ولاتانی رۆژئاوا لاوازکردن و کەمکردنەوەی دەسەلاتی سەدام بوو نە پاراستنی کوردەکان، تورکیاش هەر کاتێ بیویستبایا شالاوێکی بەرفراوانی دەرەوەی سنوری بۆ رەدوونانی کوردە راپەڕیوەکان ئەنجام دەدا. رۆژئاوا(لە سەرویانەوە ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا) دەورێکی گرنگی لە کاروباری باکووری عێراق دا بە تورکیا بۆ ئەوەی جێگای دەسەلاتی عێراق بگرێتەوە کە پیش لە ئاداری ۱۹۹۱ زۆر پێویست بوو بەلام پاش ئەوە شەرمەزار کرا.

دەستێوەردانی تورکیا لە کاروباری کوردەکانی عێراق کە رەزامەندی تەواوی **رۆژئاوای لەگەڵ بوو**، جیاوازییەکی ئەوتۆی لەگەڵ کاریگەری **پیشوو و بەردەوامی** سیاسەتەکانی سەدام لە نیو گروپ و هاوپەیمانییە جۆراوجۆرەکانی کورددا نەبوو. سیاسەتی تورکیا بە نیسبەت کوردەکانی عێراق (کە لە ژێرەوە لەگەڵ سیاسەتەکانی رژیمی سەدام هاوئاهەنگ کرابوو) یەکێ لە هۆکارە سەرەکییەکانی شەڕ و ناکۆکی ناوخۆ بوو کە بۆ یەکەم جار لە نیسانی ۱۹۹٤ سەری هەلدا.

رۆژئاوا بە ئاشکرا ئەم خالە پشتگوێ دەخات کە بارودۆخی ناوخۆی کوردستان لێکچوونی زۆری هەیە لەگەڵ بارودۆخی زۆربەی کۆمەلگاکانی جیهانی سێیەم کە ئێستا خاوەن ئۆتونۆمین و فاکتۆرگەلی ناتەبا لە نێوانیاندا بەدی دەکرێت و دامەزراوەگەلی شیاویان نییە ، بەلام رۆژئاوا لەم نێوەدا بەردەوام تەنها کوردەکان بە شیاوی ئۆتۆنۆمی نازانێت.

لە رووی سیاسییەوە دو حیزبی سەرەکی لە کوردستانی عێراقدان: پارتی دیموکراتی کوردستان (KDP) و یەکێتی نیشتمانی کوردستان(PUK)، هەروەها کۆمەڵێک حیزبی ناسیونالیستی باڵی راست و حیزبی ئیسلامی و گروپی بچووکی گوندیی دیکەش هەن. خەڵکی کورد رۆژ بە رۆژ لە رووی سیاسییەوە ژیرانەتر بیر لە دەستەواژەگەلێک وەک ئاشتی، دادپەروەری، خۆشبژێوی ئابووری و ئازادی دەکەنەوە و ئێدی متمانەیان بە دەوڵەتە سەرەکییە ناوچەیی و نێونەتەوەییەکان نییە. ئەم خەڵکە مێژوویەکی دووورودرێژیان لە کوێرەوەری و چەرمەسەری بینیوە. ئەم ئەزموونانە نیشان دەدات کە بەرکەنار لە تاقمچێتی سیاسی و پەخشوبڵاوبوونی کوردەکان لە رووی جوگرافیاییەوە، دەکرێت سیستمێکی تاڕادەیەک هاوئاهەنگ بۆ کوردەکان دروست بکرێت، هەرچەند کە کوردەکان مێژوویەکی دوورودرێژی ناکۆکی ناوخۆیی خوێناویان تێپەڕ کردووە .

سەرەڕای نەبوونی داهاتی راستەقینە یا پشتیوانی دەرەکی و سەرەڕای سەپاندنی دوو گەمارۆ بە سەر کوردستاندا، خەڵکی کوردی عێراق توانیویانە زیندوو بمێنن و تەنانەت لەم دواییانەش توانیویانە خۆیان بەهێز بکەن .

---

* مەبەستی گەمارۆی نەتەوە یەکگرتووەکان لە سەر عێراق بە گشتی و گەمارۆی رژێمی عێراق لە سەر کوردستان پێش لە هێرشی ئەمریکا بۆ عێراق لە ساڵی ٢٠٠٣یە. (وەرگێڕ)

بە هەرحاڵ دەبێ بە وردی سەرنج بە شێوازی پشتیوانی ڕۆژئاوا لە کوردەکان بدەین، چونکە ڕۆژئاوا هەمیشە کاتێک پشتیوانی لە کوردەکان دەکات کە بیەوێت کوردەکان ئامادە بکات تا بکەونە نێو پێکدادانێکی خوێناوی لەگەڵ یەکێ لە هێزە ناوچەییەکان کە سەرەنجام ئاکام و لێکەوتەی تراژدیکی بو کوردەکان بە دواوە دەبێت .

مێژووی کۆن و نوێ بەجاران سەلماندوویەتی کە کوردەکان وەک یەکێ لە ئەکتەرە سەرەکییەکانی سیاسەتی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە ڕێگای دژواری خۆیان بۆ گەیشتن بە ئۆتۆنۆمی، بەهۆی ناکۆکی لە نێوان خۆیاندا و دەستێوەردانی هێزە ناوچەیی و نێونەتەوەییەکان ئاکام و ئەنجامی دڵتەزێنیان دەستکەوتووە. ئەم دەستێوەردانە بووە بە ڕیسا و ڕێوشوێنێک بۆ ڕاگرتنی هاوسەنگی هێزە جۆراوجۆرەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست . هاوپەیمانیی نێونەتەوەیی ۱۹۹۱ کە لە لایەن ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بۆ تێکشکاندنی هێزی سەربازی رەوولە زیادبوونی عێراق لە ناوچە هاوئاهەنگ کرا، بە ئاشکرا کوردەکانی تەشویق کرد لە شەڕ دژی سەدام بەشداری بکەن. پاش تێکشکانی نیوەی سوپای عێراق و چەسپانەوەی سیستمی پاشایەتی لە کوێت، سەرۆک بوش بڕیاریدا لە کاروباری ناوخۆی عێراقدا دەستێوەردان نەکات. ئەم هەڵوێستەی ئەمریکا سەدامی هاندا بە هۆی پشتیوانیکردن لە ئەمریکا لە شەڕی کەنداوی ۱۹۹۱ تۆڵە لە کوردەکان بسێنێتەوە و تێکیان بشکێنێت.

سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا دەبارەی ئۆتۆنۆمی گەلان لەنێو رژیمە سەرکووتکەرەکان بە "ئاژینی نوێی جیهانی* ئالوگۆڕی بە سەردانەهات. وادیارە ئیدارەی ئەمریکا هێشتا باوەڕی بە سیستمێکی نێونەتەوەیی هەیە کە بە تەواوی لە سەر بنەمای یەکپارچەیی دەوڵەت- نەتەوەکان دامەزراوە و رەخنەگرتنی زارەکی تەنها هاوێرێکە(ناوێزە) بۆ کونترولکردنی ئەو دەوڵەتانە کە بەشێوەیەکی دڕەندانە لەگەڵ خەڵکی ولاتی خۆیان رەفتار دەکەن تەنانەت ئەگەر ئەم خەڵکە خۆیان لە گەل بارودۆخی هەنووکە بە نامۆ بزانن.

کاتێک کە جەیمز بەیکێر، وەزیری دەرەوەی ئەمریکا بارودۆخی یەک میلیون کوردی ئاوارەی لە ناوچە تاوتوێ دەکرد، وتی:

" ئەمڕۆ ئێمە ئێش و ئازار و کوێرەوەری خەڵکی عێراق بەچاو دەبینین". خۆبواردنی "بەیکێر" لە بەکارهێنانی وشەی "کورد" نموونەیەکی روونی هەڵوێستی ئەمریکایە بە نیسبەت کوردەکان.

---

* ئاژینی نوێی جیهانی (New World Order) ئەو سیستمە سیاسییە جیهانییەیە کە جۆرج بوشی باوک، سەرۆک کۆماری ئەمریکا پاش شەڕی کەنداو رایگەیاند. هەندێ لە پرەنسیپەکانی ئەم سیستمە بریتین لە سەروەری یاسا، دەست نەبردن بۆ توندوتیژی، چارەسەرکردنی ئاشتیخوازانەی ناکۆکییەکان و رێزگرتن لە مافی مرۆڤ بە سەرۆکایەتی ئەمریکا و لە سەر بنەمای نۆرم و شرۆڤەی ئەمریکا. (وەرگێڕ)

لە راستیدا ئەمە شتێکی نوێ نییە لە پەیوەندییەکانی ئەمریکا و کوردەکانی عێراقدا بەتایبەت ئەگەر خولی یەکەمی ئەم پەیوەندییە لە ١٩٧٢-١٩٧٥ وەبیر بهێنینەوە. هینری کیسینجێر*، وەزیری دەرەوەی ئەمریکا پاشان لە کتێبەکەیدا بەناوی "ساڵەکانی کۆشکی سپی لەم پەیوەندییەدا نووسی:

"نیکسۆن (سەرۆک کۆماری ئەمریکا) بەوە رازی بوو شا تەشویق بکات پشتیوانی لە ئۆتۆنۆمی کوردەکانی عێراق بکات. ئەڵبەتە کاروباری کورد و ئاکامە تراژدیکەی لە خولی ١٩٧٢-١٩٧٥ لە چوارچێوەی ئەم کتێبەدا ناگونجێت. من لە بەرگی دووەمی ئەم کتێبەدا ئەم مەسەلەیە شی دەکەمەوە".(بەڵام کیسنجێر لە بەرگی دووەمی کتێبەکەیدا ئەم مەسەلەیەی بە تەواوی پشتگوێ خست).

کیسینجێر لە پەراوێزی ئەم نووسراوانەدا ئەوەی زیاد کرد:

"بڕیاری شا لە ساڵی ١٩٧٥ بۆ چارەسەرکردنی کێشەکەی لەگەڵ عێراق لە سەر بنەمای ئەوهەڵێنجاندنە بوو (کە بەدڵنیاییەوە راستیش بوو) کە کوردەکان لەسەروبەندی بنکەوتندان. شا نەیدەویست هێزە سەربازییەکانی خۆی بخاتە ناو ئەم کێشەیە.... تەنانەت ئەگەر ئێمەش ئوپەراسیونە نهێنییەکەمان خێراتر کردبایا، لەوانەیە کوردەکان ئێمەیان لە بەرامبەر چارەنووسی تراژدیکی خۆیان بە بەرپرسیار زانیبایا".

----

* Henry A. Kissinger, *White House Years* (Boston: Little Brown and Company, 1979), pp. 1265-66.

20 ساڵ دواتر کیسینجێر بەشێکی تێروتەسەلی ٢١ لاپەڕەیی دەربارەی کوردەکان نووسی* کە تێیدا رەفتاری ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و ئامرازە نێونەتەوەییەکەی (CIA) لە گەڵ کوردەکان کە بە ئاگاداری و رەزامەندی خۆی ئەنجام درابوو، دووپات کردەوە. کیسینجێر ئاماژە بەوە دەکات کە:
"تراژیدیای کورد زۆرتر میژوو و جوگرافیا دروستی کردووە بەلآم بەهۆی جیاوازییە نەتەوەییەکانی ئێمە ئەم تراژیدییە زۆرتر بوو. ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا سەرەڕای گرنگیدان بە ئۆتۆنومی گەلان، هیچ پەرۆشییەکی بۆ ئۆتۆنۆمی کوردەکان نەبوو".
ئامانجی یەکەمی ئەمریکا لە مانگەکانی کۆتایی شەڕی ١٩٧٢-١٩٧٥ی کوردەکان و عێراق و پاش ئەوە بەهێزترکردنی دەسەلاتی حکوومەتی ناوەندی ئێران و پێشگرتن لە دەستڕۆیشتوویی سۆڤیەت بوو. کوردەکان هەوڵیاندا پشتیوانی هێزەکانی رۆژئاوا بەدەست بهێنن، بەلآم سەرکەوتوو نەبوون. بەهەرحاڵ دەبێ پشتڕاست بکرێتەوە کە کوردەکان بەهۆی هەڵبژاردنی پشتیوانی ویلایە تە یەکگرتووەکانی ئەمریکا (کە هیچ بەرژەوەندییەکی ئەوتۆی لە ئامانجی کورددکاندا نەبوو) تەنها کەوتنە ناو گەمەی زلهێزێک و هەڵەیەکی مێژووییان کرد.

---

* Henry A. Kissinger, "Tragedy of the Kurds," in *Years of Renewal* (New York: Simon and Schuster)

کیسنجێر هەروەها دەڵێت:
"ئیستا پاش تێپەڕ بوونی دوو دەیە، من باوەڕم بە کۆمەڵێک ئالٚترناتیڤ هەیە کە ئەو کاتە ئێمە نەمانگرتە بەر" و پاشان دان بەوەدا دەنێت کە:
" ئەڵبەتە بۆ خەڵکی کورد کە قوربانی هەمیشەیی مێژوون، ئەم قسەیەی من دەردێکیان لێ دەوا ناکات."
کیسینجێر ناڕاستەوخۆ ئەوە دەڵێت کە:
"بەهای رزگارکردنی کوردەکان زۆر گران بوو، چونکە پێویستی بە کردنەوەی بەرەیەکی نوێ لە ناوچەیەکی شاخاوی ناگونجاو لە نزیکی سنووری سۆڤیەت دەکرد. کەوابوو مەسەلەی لایەنگری و پشتیوانی لە شەڕێکی وەها (کە لە رووی لوجستیکییەوە زۆر دژوار بوو و زۆر دووردەست بوو و بۆ هاوولاتیانی ئەمریکا دەرکپێکراو نەبوو) لە ئارادا نەبوو. زێدەباری ئەمە شا بڕیاری خۆی دابوو و ئێمە هەڵێنجاندنێکی گونجاومان نەبوو و هیچ ستراتژییەکیشمان نەبوو بۆ ئەوەی شا لە بڕیارەکەی پەشیمان بکەینەوە".
لە درێژەدا کیسینجێر کە ئیستا لە سەر دەسەلات نییە و هەست بە ئازادی دەکات، دەڵێت :
"تراژیدیای کورد وەک بابەتی تاوتوێکردن، کۆمەڵێک فاکتۆرمان دەخاتە بەر دەست تا بگەینە کۆمەڵێک ئەنجامی جۆراوجۆر، لەوانە پێویستبوونی روونکردنەوەی ئامانجەکان هەر لە سەرەتاوە، گرنگبوونی هاوئاهەنگکردنی ئامانجەکان لەگەڵ ئیمکانەکانی بەردەست، پێویستی پێداچوونەی ماوە

بە ماوە لە ئوپەراسیونەکان و پێویستی بوونی پەیوەندی لە نێو هاوپەیمانەکان ."

بە کورتی کوردەکانی عێراق دەوری مۆرەی پلە دوویان بۆ سیاسەتی دەرەوەی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا گێڕا. ئەمریکا پاش ئەوەی دوو جار کوردەکانی دژی رژێمی عێراق هاندا، نەیتوانی لە مالوێرانبوون بیانپارێزێت. هەر دوو جارەکە کە ئەمریکا دەستتێوەردانی لە کێشەکە کرد (دەستتێوەردانی نهێنی لە شەڕی ١٩٦١-١٩٧٥ و دەستتێوەردانی ئاشکرا لە شەڕی ١٩٩١) ئامانجی تەنها پاراستنی سەقامگیری نێونەتەوەیی و راگرتنی هاوسەنگی هێز لە ناوچە بوو. ئەم ئامانجەی ئەمریکا چارەنووسی ٣٠ ملیۆن کوردی رەش کردووە کە ٧٥ ساڵە بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆی خۆی خەبات دەکات.

مێژووی کورد بە کورتی

کوردەکان خەباتێکی مێژوویی دووروودرێژ و نەپساوەیان کردووە بۆ ئەوەی نەهێڵن شووناسەکەیان بفەوتێت. کوردەکان خاوەن یەکێ لە کۆنترین کۆمەڵگاکانی رۆژهەلاتی ناوەڕاستن کە هێشتا دەوڵەتی خۆیان نییە. بە هۆی ئامادەبوونی بەردەوام بۆ راپەڕین دژی سەرکووتی حکوومەتەکان، کوردەکان بەردەوام لە لایەن هێزە ناوچەیی و نێونەتەوەییەکانەوە کەڵکیان لێوەرگیراوە بۆ ئەوەی دەوری سەربازی لە ناسەقامگیرکردنی رژیمە ناوچەییەکان بگێڕن.

مێژووی کورد دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی "گووتیەکان"ی کەونار لە نزیکەی چوار هەزار سال لەمەوبەر و وەک خەڵکێک کە رەگوڕیشەی "ئاری"یان هەیە زمانەکەیان سەر بە گرووپی ئێرانی زمانەکانی هیند و ئەوروپاییە و زۆربەیان موسڵمانن. هەر لە کۆنەوە کوردەکان لە ناو سێگۆشەیەکی مێژوویی و ستراتژیک بە پێوەری ٤٠٠ هەزار کیلۆمەتری چوارگۆشەدا ژیاون .

لە ساڵی ١٥١٦ ناوچە کوردنشینەکان لە نێوان ئیمپراتۆری سووننەی عوسمانی و ئیمپراتۆری شیعەی سەفەویدا دابەش بوو. کوردەکان بوون بە پارێزەرانی سنوورەکانی ئەم دوو ئیمپراتۆرییە رکابەرە و توانیان ئۆتۆنۆمییەکی رێژەیی بە دەستبهێنن. پلانی سایکس- پیکۆ* لە ساڵی ١٩١٦ و جێبەجێکرانی پاش جەنگی یەکەمی جیهانی، کوردەکانی پەخشوبڵاو کرد. هەڵسەنگاندنی ژمارەی دانیشتووەکانی کوردستان لە دەیەی ١٩٩٠ نیشان دەدات کە ٣٠ میلیون کورد لە نێوان تورکیا (٥١%)، ئێران(٢٤%)، عێراق(١٦%)، سوریا(٥%)، ئەوروپا (٣%) و یەکێتی سۆڤیەتی پێشوودا(١%) دابەش بوونە.

----

* پەیماننامەی سایکس – پیکۆ ئەو پەیماننامە نهێنییە بوو کە بەریتانیا و فەرانسا ساڵی ١٩١٦ دوابەدوای وتووێژەکانی "سێر مارک سایکس" و "فرانسوا ژرژ پیکۆ" بۆ دابەشکردنی ئیمپراتۆری عوسمانی پاش شەڕی یەکەمی جیهانی دایانرشت.(وەرگێڕ)

پێشتر زۆربەی کوردەکان سەر بە کۆمەڵگا عەشیرەتییەکان بوون و لەرێگای کشتوکاڵ دەژیان و زۆرتر گوێڕایەڵی ئەو ئەمارەتە بچووکانە بوون کە لە لایەن ئاغاکان و (یا) رێبەرە ئایینیەکانەوە بەڕێوە دەچوو.
لە کۆتایی سەدەی ١٩ ناسیونالیزمی کورد مێشکی بژاردە کوردەکانی بە خۆوە سەرقاڵ کرد و پاشان بوو بە هەوڵێکی رومانتیک لە نیو ژمارەیەک لە روشنبیرە شارنشینەکاندا. ناسیونالیزمی کورد وەک رەوتێکی سیاسی نوێ، بوو بە هێزێکی تەیارکەری زیادە بۆ هەتاهەتاییکردنی دەسەڵاتی بژاردە جێکەوتووەکان و یارمەتیدانیان بۆ ئەوەی لە بەرامبەر هەوڵی دەوڵەتی تورکیا، ئێران و عێراق بۆ تواندنەوەی کوردەکان رابوەستن.
کوردەکان وەک کۆمەڵگایەکی ئەتنیکی لانی کەم بە هۆی دوو تایبەتمەندییەوە لەگەڵ هەلاواردن رووبەڕوو بوونەتەوە: کوردەکان لە روانگەی ئێرانییە شیعەکانەوە، سوونەن، لە روانگەی عەرەبەکانەوە، غەیرە عەرەبن و لە روانگەی تورکەکانەوە سەر بە شارستانییەکی ئەتنیکی و رەگەزی جیاوازن. کوردەکان هەست دەکەن لەگەڵ کۆمەڵگاکانی دەوروبەری خۆیان جیاواز و نامۆن. ئەم نامۆبوونە هێزێکی پێبەخشیون تا لە بەرامبەر توانەوەدا رابوەستن. کوردەکان بە هۆی لەیەکجیابوونی ناوچەکانیان و پەراوێزکەوتوویی لە سیستمی نێونەتەوەیی، بە ئاسانی بەتایبەت لە لایەن هێزە سەرەکییەکانەوە بە کارهێنراون.

خەباتی بەردەوامی کورد بۆ هەندێ شێوازی ئۆتۆنۆمی ئەنجامی سروشتیی پێشکەوتنی ژیانەوەی کولتوورییە لە کەشوهەوایەکی ناتەبادا. هەوڵی کوردەکان بۆ بەدەستهێنانی ئۆتۆنۆمی بوو بە ئامرازێک بۆ هەموو ئەو هێزانەی کە بەرژەوندییان لە ناوچەدا هەبوو تا کەڵکیان لێوەربگرن و پیلانیان بۆ دابرێژن، هەر بۆیە کوردەکان زۆربەی جاران وەک داردەستی ئەکتەرانی سیاسی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست ناوزەد دەکرێن. لە دەیەی ۱۹۲۰ بریتانیا کوردەکانی فریودا تا دژی تورکیا راپەڕین بکەن بۆ ئەوەی هاوسەنگی نێوان تورکیا و عێراق رابگیردرێت. هەروەها ئەمریکا کۆمەڵێ بەڵێنی خەوشداری دا بە کوردەکان تا دژی عێراق رابوەستن بۆ ئەو ئامانجە کە هاوپەیمانەکەیان واتا شا لە سەروبەندی کێشەکانی ئێران و عێراق لە دەیەی ۱۹۷۰ بەهێز بێت. هاوکات ئێران، عێراق و سوریا لە دژمنایەتییە سیاسییەکانیاندا لە کوردەکان وەک ئامرازێک کەڵکیان وەرگرتووە لە پێناو بەرژەوەندی خۆیاندا. بەهەرحاڵ لە هەموو نموونەکاندا کوردەکان لە بەرامبەر چارەڕەشی خۆیان بە تەنیا هێلراونەتەوە و لەگەڵ تۆڵەی خوێناوی حکوومەتە محەلییەکان رووبەڕوو بوونەتەوە.

کوردەکان لە عێراقدا

کێشەی کوردەکانی عێراق دەگەڕێتەوە بۆ کاتی دامەزرانی حکوومەتی عێراق لە دەیەی ١٩٢٠. حکوومەتی عێراق لە لایەن بریتانیاوە پلانی بۆداڕێژرا کە لە سێ پارێزگا (ویلایەت) پێکدەهات کە هەرکامیان کۆمەڵێ گرووپی ئەتنیکی و تاقمی جیاوازی لەخۆدەگرت: ویلایەتی بەغداد لە ناوەڕاست کە زۆرتر لە عەرەبە سوونەکان پێکدەهات، ویلایەتی مووسڵ لە باکوور کە کوردەکان بە سەریدا زاڵ بوون (و ویلایەتی بەسرە لە باشوور- وەرگێڕ). لکاندنی ناوچەی کوردنشین لە باکوور بە عێراقەوە کە پڕ بوو لە سەرچاوەی سرووشتی، دوو ئامانجی بنەڕەتی بریتانیای دەپێکا: یەکەم ئەوە کە بەم شێوەیە عێراق لە سەر پێی خۆی رادەوەستا و دووەم ئەوە کە خەڵکی کوردی لە یەک جیا دەکردەوە ، کەوابوو ئیمکانی ئەوەی کەم دەکردەوە کە دەوڵەتی نەتەوەیی کورد لە داهاتوودا دروست بێت. ئەم شێوازی دەوڵەتداڕژتنە کە لە زۆربەی وڵاتە تازە سەربەخۆبووەکاندا وەڕاست دەگەڕا، هیچ حیسابێکی بۆ مافی کەمینەکان لە داهاتوودا نەدەکرد و ئەوەی پشتگوێ دەخست کە ئەم سیاسەتە کێشمەکێشی ناوخۆیی لێدەکەوێتەوە. کوردەکان دژی ئەم سیاسەتە راپەڕینیان کرد و داوای ئۆتۆنۆمیان کرد بەڵام بە شێوازێکی دڕندانە لە لایەن بریتانیاوە سەرکووت کران.

هەڵوەشاندنەوەی سیستمی پاشایەتی لە لایەن ژنەراڵ عەبدولکەریم قاسم لە ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨ بوو بە خاڵی وەرچەرخان لە چارەنووسی کوردەکانی عێراق و بووە هۆی

بەهێزبوونی بزووتنەوەی ناسیونالسیتی کورد کە زۆرتر لە شەڕی کورد و حکوومەتی عێراق لە ١٩٦١-١٩٧٥ و هەروەها ١٩٩١ ڕەنگی دایەوە کە ویلایە تە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەستی لە هەر دوویاندا هەبوو. ئەمریکا دوو ئامانجی سەرەکی لە دەستتێوەردانی ڕاستەوخۆ لەم دوو شەڕەدا هەبوو: یەکەم دەیویست هاوسەنگی هێز لە ناوچە ڕابگرێت و دووەم یارمەتی بدات بە دۆستەکانی واتا شا لە شەڕی یەکەمدا (١٩٦١- ١٩٧٥) و تورکیا و عەرەبستانی سەعوودی لە شەڕی دووەمدا (١٩٩١). هەردوو جارەکە ئەمریکا پەیوەندی لەگەڵ ڕێبەرانی کورد دروست کرد (پەیوەندی نهێنی لە خولی ١٩٧٢-١٩٧٥ و پەیوەندی ئاشکرا لە خولی ١٩٩١) و بەڵێنی پشتیوانی سەربازی دا بە کوردەکان و داواکاری ئۆتۆنۆمی ئەوانی هان دا. ئەم بەڵێنانەی ئەمریکا، ورەی کوردەکانی بەرز کردەوە بۆ ئەوەی بە توندی شەڕ بکەن و لە ئاکامدا دەیان هەزار کەسیان لێکوژرا و بریندار بوو و گوندەکانیان کاول بوو. ئەمریکا هەر دوو جارەکە کاتێ کەڵکی لە کوردە داردەستەکان وەرگرت کە دەوڵەتی عێراق لە رووی سەربازییەوە شێلگیر بوو کوردەکان تێک بشکێنێت. ئەو پرسیارە بێ وەڵامانەی کە لەم پەیوەندییەدا لە ئارادان بریتین لە:

نهێنی پەیوەندییەکانی ئەمریکا و کورد چی بوو؟ ئایا ئەمریکا هەر دوو جارەکە گەیشتە ئامانجەکانی خۆی؟ کوردەکانی عێراق چۆن خزمەتیان بە بەرژەوەندییە سیاسیەکانی ویلایە تە یەکگرتووەکانی ئەمریکا کرد؟ ئایا

ئەمریکا هەر لە سەرەتاوە ئاگاداری ئەوە بوو کە ئامانجە درێژخایەنەکانی لەگەڵ ئامانجەکانی کوردەکان یەکناگرێتەوە؟ بۆ کوردەکان لە ١٩٧٥ و ١٩٩١ بە تەنیا هێڵرانەوە و هەرەسیانهێنا. تەنها کاتێک دەتوانین وەڵامی ئەم پرسیارانە بدەینەوە کە چوارچێوەی سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا، ئامانجەکانی، فورمولەکەی، ئامرازەکانی و شێوازی جێبەجێکردنەکەی تاوتوێ بکەین:

سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا و بزووتنەوە ئۆتۆنۆمیخوازەکان

سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا لە پەیوەندی لەگەڵ ئۆتۆنۆمی لە جیهانی سێیەم و لەوە زیاتر لە پەیوەندی لەگەڵ سەربەخۆخوازەکان چەند لایەنێکی هەیە. ئەم لایەنانە لە هەر دوو بواری سیاسی و ئاکادمیکدا هەتا رادەیەکی زۆر وەڕاست دەگەڕێت. هانس مورگێنسۆ، هێنری کیسینجێر و رئالیستەکان* جەخت لە سەر ئەوە دەکەنەوە کە روانگە زاڵەکانی ئەمریکا بەنیسبەت سیاسەتەکانی جیهانی سێیەم، زۆر بە قازانجی جیهانی سێیەم نەبووەوە و زۆربەی جاران لەگەڵ دژایەتیکردنی بەرچاوی ئامانجی بزووتنەوە ئازادیخوازە نەتەوەییەکان بەرەوڕوو بووەتەوە.

---

* رئالیزم ئەو رێبازە فیکرییەیە کە پەیوەندییەکانی تاک و کۆمەڵگا بەو شێوازە کە لە راستیدا هەیە شرۆڤە دەکات نە بەو شێوازە کە دەبێ هەبێت. لە فەلسەفەی سیاسیدا رئالیستەکان (بە پێچەوانەی مۆراڵیستەکان) پەیوەندییە نێونەتەوەییەکان بە گوێرەی بەرژەوەندی نەتەوەیی و دەسەڵات دادەمەزرێنن و لە سەر ئەو باوەڕەن کە رەفتاری سیاسی دەبێت بە گوێرەی ناسینی واقعبینانەی بارودۆخی ناوخۆیی و نێونەتەوەیی بێت . (وەرگێڕ)

سیاسەتی ئاشکرای ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا هەمیشە ئەوە بووە کە ئۆتۆنۆمی مافی گەلانی بندەستی جیهانە بەڵام بەهەرحاڵ روون نییە ئەم مافە چ کەسانێک دەگرێتەوە. ئەم سیاسەتە قەد لە خزمەت ئامانجی بزووتنەوە رزگاریخوازەکاندا نەبووە، بەڵکوو لە خزمەت بەرژەوەندییە یەکلاییکەرەوە نەتەوەییەکانی ئەمریکادا بووە. ناکۆکی نێوان ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و یەکێتی سۆڤیەت لە کاتی شەڕی سارد*، ئەمریکای ناچار کرد سیاسەتێکی نهێنی بە نیسبەت هەموو بزووتنەوە نەتەوەییەکانی جیهانی سێیەم و بە تایبەت بەنیسبەت پشتیوانیکردن لە ئۆتۆنۆمی کوردەکانی عێراق بگرێتە بەر. بەهەرحاڵ پاش لەیەکهەڵوەشانەوەی یەکێتی سۆڤیەت، ویلایە تە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەستی کرد بە گرتنەبەری سیاسەتێکی ئاشکرا بە نیسبەت ئەم بزووتنەوانە، بۆ نموونە بزووتنەوەی کوردەکانی عێراق لە سالی ١٩٩١.

----

* شەڕی سارد ئەو ململانێ و دوژمنایەتییە سیاسی، ئابووری، سەربازی و ئیدوئولۆژیکیە بوو کە لە نێوان بلۆکی رۆژهەڵات (بە سەرکردایەتی سۆڤیەت) و بلۆکی رۆژئاوا (بە سەرکردایەتی ئەمریکا) لە ئارادابوو بێ ئەوەی دەست ببەن بۆ شەڕی راستەقینە(شەڕی گەرم). شەڕی سارد پاش شەڕی دووەمی جیهانی دەستی پێکرد و پاش لێدوانەکەی کارتێر، سەرۆک کۆماری ئەمریکا لە ساڵی ١٩٧٨ (و بە باوەڕی هەندێ کەس لە سەرەتای دەیەی ١٩٩٠ بە لەیەک هەڵوەشانەوەی سۆڤیەت) کۆتایی پێهات. (وەرگێڕ)

"ئارنۆلد ولْفێرز" جەخت لە سەر ئەوە دەکاتەوە کە ویلایە تە یەکگرتووەکانی ئەمریکا کۆمەڵێ پرەنسیپی ناروونی لە سیاسەتی دەورووەی خویدا هەیە. ئەم ناڕوونیە لەگەڵ کەرەستە زۆرە بەردەستەکانی ئەمریکا تیکەڵ بووە و ڕێگای پێداوە بەنیسبەت ئامانجە نەتەوەییەکان توندبێ و بەئاسانی خۆی لەگەڵ هەلومەرجەکەدا بگونجێنێت. رئالیستەکان دەڵێن سیاسەتی دەرەوەی زلهێزەکان تەنها لە ڕێگای تواناییان بۆ گەیشتن بە بەرژەوەندی ئاسایشی نەتەوەیی مەزەندە دەکرێت کە هەندێکیان بریتین لە پاراستن و پشتیوانیکردن لە دۆستان و هاوپەیمانان، راگرتنی هاوسەنگی دەسەڵات لە نێوان دژبەرە جیاجیاکان و پاراستنی هاووڵاتیان لە دەرەوەی وڵات. لە لایەکی دیکەوە مۆرالیستەکان* ڕەخنە لە رئالیستەکان دەگرن کە لە کاتی تاوتوێکردنی ئەم مەسەلەیە کە بڕیارە سیاسیەکان چۆن و بۆ دەربکرێن، لە پلەی دووەمدا گرنگی بە ریسا ئەخلاقییەکان دەدەن.

---

* مۆرالیستەکان (ئەخلاقخوازەکان) ئەو کەسانەن کە پەیڕەوی لەو بۆچوونە دەکەن کە دەبێ ئەخلاق و ڕێوشوێنە ئەخلاقییەکان بە سەر هەموو پرەنسیپەکانی تاک و کۆمەڵگادا زاڵ بێت. لە ئەدەبیاتی سیاسیشدا بەو ڕێبازە فیکریە دەگوترێت کە دەڵێت نابێت بایەخە ئەخلاقیەکان بکرێت بە قوربانی بەرژەوەندی سیاسی. (وەرگێڕ)

هەروەهـا بە بۆچـوونی مۆرالیـستەکان دەسـتەواژەی "بەرژەوەنـدی ئاسایـشی نەتەوەیـی" خـۆی لـە خۆیدا نیشانەی مـامەڵەیەکی خۆخـوازانە و بـێ پرەنـسیپانەیە لە پەیوەنـدییەکانی دەرەوەدا و نیـشاندەری پەیوەنـدی هەمـوو نەتەوەیەکە لەگەڵ بەرژەوەنـدییە ژئۆپلـۆتیکی و ئابووریەکانی، بێ لەبەرچاوگرتنی ئەخـلاق، ماف یان ژیانی نەتەوەکـانی دیـکە. مۆرالیـستەکان رەخـنە لە سیاسـەتی دەرەوی ئەمریکـا دەگـرن کە بەبەهـای پێـشێلکردنی پرەنـسیپەکان بەدوای بەرژەوەنـدییەکانی خۆیـدا دەچێـت و جەخـت لە سـەر ئەوە دەکەنەوە کە ئەم سیاسـەتە بـووەتە هـۆی ئەوەی کە ویلایـە تـە یـەکگرتـووەکـانی ئـەمریکـا رەفتارێکی سیاسی نائەخلاقی هەبێ .

"مورگێنـسۆ" خۆبەرژەوەنـدی وەک ئامـانجی کۆتـایی هەمـوو نەتەوەکـان نـاوزەد دەکـات و زینـدوومانەوە بە بەرزتـرین پرەنـسیپی ئەخلاقـی هەر نەتەوەیەک دادەنێت و جەخـت لە سـەر ئەوە دەکـاتەوە کە دەوڵەت مـافی ئەوەی نیـیە بەرژەوەنـدی نەتەوەیـی خـۆی بـۆ هەنـدێ پرەنـسیپی ئەخلاقـی تـایبەت بخـاتە نـاو مەترسـییەوە و دەڵێـت بەهەرحـاڵ بەرژەونـدی نەتەوەیـی بە سـەر ئەخلاقـدا زاڵە. کەوابـوو ئەو راستییە کە هەمـوو دەوڵەتەکان هەمان ئامانجگەلی سیاسی لە سیاسـەتی دەرەوەی خۆیانـدا پەیـڕەو دەکەن نیـشان دەدات کە ویـستی بەرژەوەنـدیخوازی لە رووی ئەتنیکیـیەوە پاساوهەڵگرە و داواکردنـی ئایدیاڵەکان تەنها خۆڵەناوبردنی لێـدەکەوێتەوە . کێـشەکە ئەوەیە کە ئامـانجگەلێکی وەهـا

بەدینــایەت مەگەر بە بەهــای قوربــانیبوونی بەرژەوەنــدی نەتەوەکــانی دیــکە و هەروەهــا کە "هۆلــستی* ئامــاژەی پێدەکات دەوڵەتەکان بێ لەبەرچاوگرتنی هۆکاری ویژدان، پرستیژ و بەرژەوەنــدی نەتەوەکــانی دیــکە، زۆربەی جــاران پەیوەندییەکانی خۆیان لەگەڵ یەکدی لە سەر بنەمای رێساو رێوشوێنە قبووڵکراوە هاوبەشەکانی کایە دادەمەزرێنن.
بە ســەرهەڵدانی "ئــازینی نــوێی جیهــانی"، گەلــێ گروپــی ئەتنیکی وابیریان دەکردەوە کە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئــەمریکــا لەوانەیە رەوتێکــی نــوێ لە سیاســەتی دەرەوەدا بگــرێتەبەر، بەلام بەهەرحــاڵ سیاســەتی دەرەوەی ئەمریکــا بەگشتی هەر وەک رابــردوو دەمارگرژ، پراگماتیک و هەندێ جار بێبەزەییانەیە و ئامازەی پڕ زەرق و بەرقی ئەمریکا بە پرەنسیپەکان بە دوور لە راستییە کە هەندێ لەم پرەنسیپانە بریتین لە دیموکراسی و ئازادی بۆ هەمووو خەڵک، نەمانی برسێتی و هەژاری و دۆستایەتی لەگەڵ هەموو نەتەوەکان.

----

*Holsti

لە سەرەتای دەیەی ١٩٦٠و ناوەڕاستی دەیەی ١٩٧٠ سیاسەتمەدارانی ئەمریکا رووبەڕووی کێشەیەکی جیدی بوونەوە و کۆمەڵێک کێشمەکێش لە نێوان سەرۆک کومار و کۆنگرێس لە سەر دەوری هەر کام لەمانە لە دارشتنی سیاسەتی دەرەوە هاتە ئاراوە و سەرۆک کۆمار کەوتە بن کونترۆڵی وەزارەتی دەرەوە، ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوەیی (NSC) و ئاژانسی هەواڵگری ناوەندی (CIA). چاودێران ئەم کێشمەکێشە وەک ئاکامی ناکۆکی لەمێژینەی نێوان سیستمی سیاسی دیموکرات و سیستمی ئاسایشی لە خۆبایی نەتەوەیی ناوزەد دەکەن .

ئەم مەسەلەیە لانیکەم هەتا ناوەڕاستی دەیەی ١٩٧٠ وەڕاست دەگەڕا واتا تا ئەو کاتە کە کۆنگرێس کەندوکۆسپی لە سەر هەندێ لە دەسەڵاتەکانی سەرۆک کۆمار دروست کرد. شەڕی ڤییەتنام، مەسەلەی واتێرگەیت* و چالاکی نهێنی نایاسایی ئەمریکا لە جیهانی سێیەم کۆنگرێسی هاندا تا کۆمەڵێک سنوور بۆ ئازادی کاری سەرۆک کۆمار دابنێت.

واتێرگەیت ئەو ریسواییە سیاسییە بوو کە لە گۆڕەپانی سیاسی ئەمریکا هاتە ئاراوە پاش ئەوە کە کۆمەلێک ئامرازی گوێگرتنی شاراوە لە ناوەندی حیزبی دیموکراتی ئەمریکا (بینای واتێرگەیت) لە کاتی هەڵمەتی هەڵبژاردنەکانی سەرۆک کۆماری ئەمریکا لە ساڵی ١٩٧٢ دانرا بۆ ئەوەی ریچارد نیکسۆن دیسان ببێتەوە بە سەرۆک کۆماری ئەمریکا. پاش ئاشکرابوونی ئەم ئۆپەراسیونە چەند کەسێک لە هاوڕێکانی نیکسۆن خرانە بەندیخانە و خودی "نیکسۆن"یش ناچار بوو لە ساڵی ١٩٧٤ دەست لە کار بکێشێتەوە.(وەرگێڕ)

ئەم رەوتە کە کـــۆنگرێس گـــرتیە بەر، بـــۆ پێـــشگرتن لەم رووداوانە زۆر پێویست بوو: یەکەم رووبەڕووبونەوە لەگەڵ ڤییەتنـامێکی دیکە لە رێگـای مـشتومڕی ئاشکرا لە سـەر ئاسایـشی نەتەوەیـی لە بـاتی ئەوەی کە تەنهـا گرووپـی بچووکی دەوروبەرییەکانی سەرۆک کۆمار بڕیاری لەسەر بدەن. دووەم تاوتوێکردنی ئەو دەسەڵاتە یەکجار زۆرە کە لە سەروویدا جەنابی سەرۆک کۆمار راوەستاوە کە هەوڵ دەدات بە هەموو فرتوفێڵێک دەستڕۆیشتوویی کۆنگرێس و دادگاکان کەم بکاتەوە وکاری خۆی بەرەوپێش ببات . سەرۆک کۆمارەکان خۆیان لە سەرووی یاسا دەزانی(بە تایبەت لە کاروباری پەیوەندیدار بە سیاسەتەکانی ئاستی سەرەوە لە سیاسەتی دەرەوە) و بۆ فریودانی کۆنگرێس و بیروڕای گشتی راستییەکانان چەواشە دەکرد.

هەندێ لە ناوچەکانی جیهانی سێیەم ناچار کران دەوری داردەست لە ناکۆکی نێوان رۆژهەڵات و رۆژئاوا بگێڕن. "مایک باوکیر" دەڵێت پەیوەندییەکانی زلهێزەکان لە کۆتایی شەڕی دووەمی جیهانی بەرەو ئەملا، سێ قۆناخی تێپەڕ کردووە: قۆناخی یەکەم ساڵەکانی نێوان ١٩٤٥ و ١٩٦٢-ە کە تێیدا کێشمەکێشی نێوان زلهێزەکان توندتر بوو و تەنانەت ئیمکانی پێکدادانی راستەوخۆ لە نێوان دوو زلهێزەکە لە ئارادا بوو. قۆناخی دووەم ساڵەکانی نێوان ١٩٦٢-١٩٨٩ بوو کە تێیدا پێکەوەژیانی رکابەرانە هاتە ئاراوە و ئاستی پێکدادانی راستەوخۆ لە نێوان دوو زلهێزەکە کەم بووەوە.

ئەم قۆناخە لە کێبەرکێی چەک و تەقەمەنی و ئەو شەڕانەدا ڕەنگی دایەوە کە دەوڵەتەکان بە نوێنەرایەتی لە لایەن زلهێزەکانەوە دەیان کرد.
قۆناخی سێیەم ساڵەکانی پاش ١٩٨٩ـیە کە قۆناخی پێکەوە ژیان لە سەر بنەمای هاوکارییە کە تێیدا سیاسەتی وڵاتە یەکگرتووەگان بە نیسبەت ئۆتۆنۆمی گەلان هەروەک رابردوو ناڕوونە. لەم قۆناخەدا کەشوهەوا بۆ دەستتێوەردان لە کاروباری ناوخۆی وڵاتان (مادام کە لەپێناو بەرژەوەندییە یەکلاییکەرەوەکانی ئەمریکادا بێت) زۆر لەبارە.

"شرویدێر" دەستێوەردان وەک "کەڵکوەرگرتنی بەمەبەست و حیساببۆکراو لە ئامرازگەلی سیاسی، ئابووری و سەربازی لە لایەن ولآتێکەوە بە ئامانجی کاریگەریدانان لە سەر سیاسەتی ناوخۆیی یا دەرەکی ولآتێکی دیکە" پێناسە دەکات. دەستێوەردان دوو شێوازی هەیە: نهێنی و ئاشکرا. بە هۆی ئەوەی کە دەستێوەردانی ویلآیە تە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە شەڕی ساڵەکانی ١٩٦١-١٩٧٥ی نێوان کوردەکان و حکوومەتی عێراق بە شێوازی نهێنی و نیمچەسەربازی بوو، سەرەتا دەبێ باسی تایبەتمەندییەکانی دەستێوەردانی نهێنی بکەین. CIA دەستێوەردانی نهێنی وەها پێناسە دەکات:

"چالاکییەکی تایبەت کە لە دەرەوەی ولآت و بۆ پشتیوانی لە سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا پەیڕەو دەکرێت و لە جێبەجێکردنیدا دەوری ئەمریکا نە شاراوەیە و نە بە ئاشکرا پشتڕاست دەکرێتەوە".

لە مەسەلە یەکلاییکەرەوە و زۆر گرنگەکاندا کە پەیوەندی بە ئاسایشی نەتەوەیی ولآتەوە هەیە، CIAراستەوخۆ لەرێگای ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوەییەوە راپۆرت دەدات بە سەرۆک کۆمار. یاسای ئاسایشی نەتەوەیی ساڵی ١٩٤٧، پێنج ئەرکی سەرەکی خستووەتە ئەستۆی CIA کە بریتین لە:
یەکەم ئاگادارکردنەوەی ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوەیی لە بارەی چالاکییەکانی پەیوەندیدار بە ئاسایشی نەتەوەیی. دووەم خستنەڕووی موچیارییەکانی ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوەیی بۆ هاوئاهەنگکردنی ئەم چالاکیانە. سێیەم

هاوئاهەنگی و هەڵسەنگاندن و بڵاو کردنەوەی زانیارییەکان لە ناو حکوومەت. چوارەم خزمەتکردن بە دەزگاکان کە ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوەیی باشتر دەزانێت لە هەمان ناوەنددا ئەنجام بدرێت و پێنجەم ئەنجامدانی کاروبار و ئەرکەکانی پەیوەندیدار بە هەواڵگری کە لەوانەیە کاریگەری لە سەر ئاسایشی نەتەوەیی هەبێت و ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوەیی لەوانەیە جارجار بڕیاریان بۆ دەربکات.

چوار ئەرکی یەکەم تەنها ناوەڕۆکی هەواڵگرییان هەیە، بەڵام ئەرکی پێنجەم لەوانەیە لە ئوپەراسیونی نهێنی و دووردەستدا کەڵکی لێوەربگیردرێت. "دۆکترینی ترومەن* کە بە ئامانجی رێگرتن لە مەترسی کۆمۆنیزم لە ناوچە زۆر گرنگ و یەکلاییکەرەوەکان بۆ ئەمریکا(واتا یونان و تورکیا و وڵاتە تازەپێکهاتوو و تازەسەرهەڵداوەکان لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست) داڕێژرا، گرنگی ئەم پێنج ئەرکەی زیاتر کرد. بەڵام ئەم ئەرکانە چۆن جیبەجێ دەکرێن ؟

----

* ترومەن، سەرۆک کۆماری ئەمریکا لە لێدوانێک لە کۆنگرێسدا لە ساڵی ١٩٤٧ خوازیاری ئەوە بوو کە یارمەتی بەو وڵاتانە بدرێ کە لەگەڵ مەترسی کۆمۆنیزم بەرەوڕوون (بەتایبەت تورکیا و یۆنان). ئەو سیاسەتە کە بۆ پێشگرتن لە کۆمۆنیزم لە لایەن ترومەن و سەرۆک کۆمارەکانی دواتری ئەمەریکاوە گیرایە بەر، بە دۆکتورینی ترومەن ناسراوە.(وەرگێڕ)

"جانسۆن" دەڵێت جگە لە ئامرازە کۆنەشۆپەکانی حکومەتەکان، ئەم پێشگرتنە لە ڕێگای ئوپەراسیونی نهێنی CIAش بەڕێوە دەچێت کە بۆ خۆی چەند جۆرە: پڕوپاگەندای سیاسی، پڕوپاگەندای ئابووری و کاروباری نیمچە سەربازی. ئوپەراسیونی نیمچە سەربازیی نهێنی زۆربەی جاران پێویستی بە شەڕگەلی شاراوە و درێژخایەن هەیە. لەم شەڕانەدا دابینکردنی چەک و تەقەمەنی و هەروەها دابینکردنی یارمەتی پێویست بۆ راپەڕیوەکان لە ئەستۆی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە. لەم ئوپەراسیونەدا راپەڕیوەکان وەک نوێنەری ئەمریکا کار دەکەن و بەم شێوەیە ئەمریکا لە دەستتێوەردانی راستەوخۆ کە پێویستی بە بەهایەکی گرانتر هەیە، دووری دەکات . ئەم مەسەلەیە بۆ خۆی تا ئاستێک جیاوازی و کێشمەکێشی نێوان کۆنگرێس و ئیدارەی سەرۆک کۆمار لە سەروبەندی ئوپەراسیونی نهێنی روون دەکاتەوە. ئەم کێشمەکێشە لە گەڵ دوو هەڵینجاندن رووبەڕوو دەبێتەوە: یەکەم هاوڕابوون لەگەڵ ئوپەراسیونی نهێنی و دووەم دژایەتیکردنی ئوپەراسیونی نهێنی.

لایەنگرانی ئوپەراسیونی نهێنی ئەم پاساوانە دەهێننەوە:

١- یەکێتی سۆڤیەت بە توندی پشتیوانی لە ئوپەراسیونی نهێنی KGB (دەزگای هەواڵگری و سیخۆڕی سۆڤیەت) دەکات

٢ - ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە ئەستۆیەتی پشتیوانی لە هاوپەیمانان و دۆستەکانی بکات و ئەم ئەرکە پێویستی بە ئوپەراسیونی نهێنی بۆ رزگارکردنی دۆستان لە کێشە ناوچەیی و نێونەتەوەییەکان دەکات.

٣ - لەم ئوپەراسیونانەدا خیرایی و نهێنیپارێزی، شتێکی یەکلاییەکەرەوەیە بۆ سەرکەوتن لە هەلومەرجە هەستیارەکاندا، کەوابوو CIA دەبێ پێش لە هەمووو شتێک رێگەپێدراو بێت کە ئەم مەسەلەیە لە خەڵک بشارێتەوە.
٤- ئوپەراسیونی نهێنی باشترین ئامرازێکە کە لە دەستی حکوومەتدایە بۆ پاراستنی ئاسایشی نەتەوەیی. ئەم ئوپەراسیونە کاتێ کاریگەر دەبێت کە مۆرکی"زانیاری پۆلێنبەندیکراو"(واتا نهێنی) لێبدرێت.

شەڕی ١٩٦١-١٩٧٥ی کوردەکان و حکوومەتی عێراق

پاش کودیتای **عەبدولکەریم قاسم لە ١٤ی تەموزی** ١٩٥٨ رێبەری ناسراوی **بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد، مەلا مستەفا** بارزانی رێگەی پێدرا پاش ١٣ ساڵ دوورەوڵاتی لە یەکێتی سۆڤیەت بگەڕێتەوە بۆ عێراق. مەلا مستەفا لە بەرامبەر دوژمنەکانی قاسم پشتیوانی لە ناوبراو کرد، لە بەرامبەردا قاسم بەڵێنی ئۆتۆنومییەکی رێژەیی لە چوارچێوەی عێراقی دا بە کورد. قاسم بەڵێنەکەی بەجێ نەگەیاند و هێدی هێدی لەگەڵ راپەڕینی توندوتۆڵی کورد رووبەڕوو بووەوە. لە سەروبەندی ئەم راپەڕینە بەردەوامەدا کە لە ١٩٦١ دەستی پێکرد، بارزانی کۆمەڵێک وتوویژی بگرەوبەردەی لەگەڵ دەسەڵاتدارە یەک لە دوای یەکەکانی عێراق ئەنجام دا و رایگەیاند کۆتایی بە راپەڕینەکە دێنێت ئەگەر ئۆتۆنومییەکی رێژەیی بدرێت بە کورد.
یەکەم رێککەوتنی بارزانی لەگەڵ سەرۆک وەزیرانی عێراق، عەبدولڕەحمان بەزاز لە ١٩٦٥ بوو. بەزاز رایگەیاند

حکوومەت دەیەوێت سیستمێکی ناوەندی یاسایی دابنێت و یەکپارچەیی عێراق بپارێزێت. بەهەرحاڵ شۆڕشی کورد هەتا ناوەڕاستی ١٩٦٦ بەردەوام بوو. لەم قۆناخەدا سوپای عێراق لە هەوڵەکانی بۆ تێکشکاندنی کوردە شۆڕشگێڕەکان هەرەسی هێنا. ئەم سەرنەکەوتنە پرسیاری زۆری هێنایە ئاراوە دەربارەی ئەوەی کە ئایا مەعقولە سەرچاوەی دارایی وڵات بۆ شەڕی بێ کۆتایی لەگەڵ کوردەکان بە فیڕۆ بدرێت.
هەربۆیە بەزاز بەرنامەیەکی ئاشتەوایی ١٤خاڵی پێشنیار کرد کە داواکاریەکانی بارزانی لەپەیوەندی لەگەڵ ئۆتۆنومی رێژەیی بۆ کورد، وەدی دەهێنا. بەڵام بژاردە سەربازییەکانی ناو دەوڵەتی عێراق تۆمەتی خیانەت بە یاسای بنەڕەتییان خستە پاڵ بەزاز و سەرەنجام دەوڵەتی بەزاز کتوپڕ پاش رێککەوتن لەگەڵ کوردەکان رووخا و شۆڕشی کورد پاش بە دەسەڵات گەیشتنەوەی بەعس لە ١٩٦٨ بەردەوام بوو.
حیزبی بەعس لە بنەمادا لە بەرامبەر پاراستنی یەکپارچەیی عێراق دەرووەس بوو، بەڵام بەهرحال چوونکە تازە گەڕابووە سەر دەسەڵات، بەر لە هەموو شتێک ئامانجی ئەوە بوو دەسەڵاتی خۆی پتەو بکات، هەربۆیە بڕیاریدا پەیوەندییەکانی لەگەڵ کوردەکان باشتر بکات و رێککەوتننامەیەکی دوو لایەنەی لە ئاداری ١٩٧٠ لەگەڵ کوردەکان واژۆ کرد کە لەم خاڵانە پێکهاتبوو:
1- قبوڵکردنی زمانی کوردی وەک زمانی فەرمی لەو ناوچانەی کە زۆربەی دانیشتووەکانی کوردن. زمانی کوردی و

عەرەبــــی پــێکەوە لە هەمـــوو قوتابخانەکانــــدا وانەیـــان پێدەگوترێتەوە

2- بەشـــداریکردنی کوردەکـــان لە دەوڵەت، لەوانە دانـــانی کوردەکان لە پۆستە گرنگەکانی وڵات

3 - پەرەپێدانی پەروەردە و کولتووری کوردی

4- پێویستە ئەو کاربەدەستە (غەیرە کوردانە) کە لە ناوچە کوردنشینەکاندا کار دەکەن زمانی کوردی بزانن

5- دامەزرانـــدنی رێکخـــراوی خوێنـــدکاران، جوانـــان، ژنـــان و ماموٚستایانی قوتابخانەکان

6 - گەشەپێدانی ئابووری ناوچە کوردنشینەکان

7- گەڕانەوەی کوردەکـــان بـــۆ گونـــدەکانیان یـــان قەرەبـــووە کردنەوەیان

8 -چاکسازی لە زەوییەکاندا

9- چاکـــسازی لە یاســـای بنەڕەتـــی بە شـــێوەیەک کە بڵێـــت خەڵکی عێراق لە دوو نەتەوەی کورد و عەرەب پێکهاتووە

10- تەسلیمکردنی دەزگاکـــانی رادیـــۆ و چەکـــی قـــورس بە حکوومەت

11- دانانی کوردێک وەک جێگری سەرۆک کۆمار

12 -چاکسازی لە یاسای دابەشکردنی ئیداری بە گوێرەی ئەم راگەیاندننامەیە

13- پێکهـــــاتنی دامەزراوەگەلـــــی ئۆتۆنـــــۆمی لە نـــــاوچە کوردنشینەکان

ئەم رێککەوتننـــــامەیە بەڵێنـــــی بە بـــــارزانی دەدا کە ئەو ناوچـــانەی کە زۆربەی دانیـــشتووەکانی کـــوردن لە مـــاوەی ٤

ساڵ لە کاتێ واژۆکرانی ئەم ڕێککەوتننامەیە ببەن بە خاوەن ئۆتۆنۆمی. بارزانی بەم ڕێگاچارەیە رازی بوو، هەرچەند کە دەیزانی ئەم ڕێککەوتننامەیە بە تەواوی جێبەجێ ناکریت. هێزەکانی بارزانی پاش ٩ ساڵ شەڕی بێوچان ماندوو ببوون و کەوتبوونە ژێر کاریگەری ئەو پڕوپاگەندایە کە حکوومەت دەربارەی ئەم ڕێککەوتننامەیە دەیکرد و بە هۆیەوە ستایشی خۆی دەکرد.

پاش مردنی جەمال عەبدولناسر لە١٩٧٠ و پاشەکشەی بریتانیا لە کەنداوی فارس لە ١٩٧١، ئێران بە توندی دەیویست ئەو بۆشاییەی دەسەڵات پڕ بکاتەوە کە بە هۆی پاشەکشەی بریتانیا لە ناوچە دروست ببوو. ئامانجی یەکەمی ئێران لاوازکردنی عێراق بوو لە رووی ئابووری و سەربازییەوە. ئێرانییەکان هەوڵیاندا کوردەکان هان بدەن تا ئەو پوانانە رەت بکەنەوە کە عێراق پێیدابوون و بەردەوام بۆ بەدەست هینانی پوانی زۆرتر درێژە بە شەڕ بدەن. هاوکات حیزبی بەعس لە عێراق هەوڵی دەدا پاش مەرگی ناسر ببێ بە پێشەوای جیهانی عەرەب و پێش لە باڵادەستی ئێران لە "کەنداوی عەرەبی" بگرێت .

ساڵی ١٩٧٢ رژێمی عێراق بۆ گەیشتن بە ئامانجە زیادەخوازەکانی پەیماننامەی دۆستی و هاوکاری لەگەڵ یەکێتی سۆڤیەت واژۆ کرد، لە بەرامبەردا سۆڤیەت بڕێکی بەرچاو چەکی پێشکەوتووی دا بە عێراق. زیادبوونی دەستڕۆیشتوویی سۆڤیەت لە عێراق و زیادبوونی خەرجە سەربازییەکانی عێراق، ئێران و ئیسراییل و ویلایەتە

یەکگرتووەکانی ئەمریکای نیگەران کرد. ئێران بە مەبەستی تەشویقکردنی کوردەکان بە بەرخۆدانی زیاتر لە بەرامبەر عێراق، پەیوەندییەکانی خۆی لەگەڵ کوردەکان پەرەپێدا. بارزانی کە لە کرینی چەکی پێشکەوتوو لە سۆڤیەت لە لایەن عێراقەوە دەترسا و نیگەرانی خیانەتی ئێران لە داهاتوودا بوو، داوای گارانتی نێونەتەوەیی کرد بۆ ئەوەی لە داهاتوودا بە تەنیا نەمێنێتەوە و نەبێتە قوربانی تۆڵەسەندنەوەی عێراق.

کاتێ کە نیکسۆن و کیسینجێر لە ڕێگای گەڕانەوە لە کۆنفرانسێک لەگەڵ برژنێڤ(سەرۆک کۆماری سۆڤیەت) لە مۆسکۆ لە ٣٠ی مایسی ١٩٧٢ سەردانی تارانیان کرد، شا باسی بارودۆخی کوردەکانی بۆ کردن و پێیانی وت کوردەکان متمانەیەکی یەکجار زۆریان بە ئەمریکا هەیە و دەیانەوێت ئەمریکا چەکیان بداتێ. نیکسۆن ئەم داواکارییەی قبووڵ کرد و وتی ئێمە هەموو کارێک بۆ دۆست و هاوپەیمانە وەفادارەکانی خۆمان دەکەین.

ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا کە ریچارد نیکسۆن سەرۆکایەتی دەکرد و خولی سەروک کۆمارییەکەی بە خولی زێڕین ناوزەد کراوە، لەگەڵ هێنری کیسینجێری وەزیری دەرەوە (وەک ڕاوێژکاری ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوەیی) دامودەزگای یارمەتی نهێنی ئەمریکایان بە شەڕی کوردەکان وەگەڕ خست و بارزانی یان لە نیازپاکی خۆیان دڵنیا کردەوە. ئەم شایەتینامەیە پۆڵێنبەندی کرا(واتا مۆری نهێنی لێدرا) و

نیکسۆن لە شوێنی کارەکەی خۆی بردیە دەرەوە چونکە هیچ متمانەیەکی بە بوروکراسی وەزارەتی دەرەوە نەبوو .
مامەڵەی ئەمریکا لەگەڵ کوردەکان لە راستیدا پشتگوێ خستنی ئەو شەرت و مەرجانە بوو کە نیکسۆن و کیسینجێر تۆزی پێش لەوە لە موسکۆ واژۆیان کردبوو. کیسینجێر چەند رۆژ پێش لەوە لە کونفرانسێکی چاپەمەنیدا لە موسکۆ وتبووی:
" ویلایە تە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و یەکێتی سۆڤیەت بە تەواوی هاوڕان لە سەر پێویستی کەمکردنەوەی ئالۆزییەکان لە رۆژهەلاتی ناوەڕاستدا و ئامادەن هەرچی پێویستە بیکەن بۆ ئەوەی لەم پەیوەندییەدا بگەن بە رێگاچارەیەک. رێگاچارەیەکی وەها دەتوانێت یارمەتی بدات بە کەمبوونەوەی کێبەرکێی چەک لە ناوچە. من لەلایەن ویلایە تە یەکگرتووەکانی ئەمریکاوە دەتوانم بڵێم کە هەوڵ دەدەین ئەم شەرتومەرجانە بە گوێرەی مەبەستەکانی جێبەجێ بکەین ."
لە راستیدا بە قبولکردنی مامەڵەی ئێران و کوردەکان، نیەتی ئەمریکا بۆ جێبەجێکردنی ئەو شەرتومەرجانە تەنها یەک رۆژی خایاند. دیار بوو نیکسۆن و کیسینجێر بەم هوکارانەی خوارەوە نەیاندەتوانی ئەم مامەڵەیە پشتگوێ بخەن:
١- نیکسۆن و کیسینجێر بە هۆی خۆماڵیبوونی (بەنەتەوەییکردنی) کومپانیای نەوتی عێراق زۆر شڵەژاو بوون.

٢- نیکسۆن و کیسینجێر بەهۆی دەستدرێژییەکانی عێراق لە کەنداوی فارس وەک گوناهبارێک سەیری عێراقیان دەکرد کە بە نوێنەرایەتی سوڤیەت ئەم دەستدرێژییانە ئەنجام دەدات.
٣- کێشمەکێشێکی ناوخۆیی لە عێراق دەیتوانی بواری چەقەکردنی دۆستان و هاوپەیمانانی ئەمریکا بەهێزتر بکات بۆ نموونە دەوری ئێران وەک پۆلیسی کەنداوی فارس و بەرپەرچدانەوەی بانگەشەکانی عێراق لەلایەن کوێتەوە دەربارەی خاکی ئەم وڵاتە و بەهێزتربوونی ئیسرائیل لە هاوسەنگییە سەربازییە ئیستراتژیکەکەی لەگەڵ جیهانی عەرەب.
٤- ئەم مامەڵەیە بەریانە چەپەکانی لە نێو هەندێ لە گروپە کوردەکان لەناو دەبرد.

یارمەتییە ماددی و سەربازییەکانی ئەمریکا بە کوردەکان لە ئابی ١٩٧٢ دەستی پێکرد. CIA بوو بە بەرپرسیاری بەڕێوەبردنی ئەم ئوپەراسیونە ، وەزارەتی دەرەوە هیچ دەستێکی تێدا نەبوو. سەرکردایەتی کورد لەم راستیە بێ خەبەر بوو و وایدەزانی مامەڵە کردن لەگەڵ سەرۆک کۆماری ئەمریکا یانێ مامەڵەکردن لەگەڵ هەموو ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا. بارزانی لە ماوەیەکی کورتدا ١٠٠ هەزار پێشمەرگەی دژی هێزەکانی عێراق وەگەڕ خست. لە ماوەی سێ ساڵ پاش ئەوە CIA ملیۆن دۆلاری بۆ کوردەکان خەرج کرد کە زۆر کەمتر بوو لەو برە پارەیە کە بۆ سەرکەوتنی کوردەکان لەم بەربەرەکانییەدا پێویست بوو(٣٠٠ ملێون دۆلار بە وتەی کیسینجێر). شا هەوڵیدا خۆی ئەم کەموکوڕییە قەرەبوو بکاتەوە .

یـــارمەتی ئامریکـــا کەم کەم بـــوو بە شـــتێکی ســـەمبولیک. سەرکردایەتی کورد کە لە شەڕێکی گەورەدا گیری کردبوو، بۆ ئەوەی تەماح بخاتە بەر ئەمریکا و قەناعەتی پێ بهێنێت زیاتر یارمەتییان بدات، چەند جار رایگەیاند:
"جگە لە ئەمریکا، باوەڕی بە هیچ زلهێزێکی دیکە نییە و ئامـــادەیە کوردســـتان ببـــێ بە ئەیـــالەتی پەنجـــاویەکەمی ئەمریکـــا و ســـەرچاوەی نەوتـــی کوردســـتان بکەوێـــتە دەســـتی ئەمریکا و ئەگەر کوردستان (کە لە رووی سەرچاوەی نەوتەوە دەوڵەمەنـــدە) ســـەربەخۆیی بەدەســـت بهێنێـــت، ئەمریکـــا دەتوانێـــت وەک دۆســـتێک لـــە رێکخـــراوی OPEK (وڵاتـــانی نێردەری نەوت بۆ دەرەوە) پشتی پێ ببەستێت".
کوردەکان متمانەی تەواویان بە بەڵێنەکانی ئەمریکا هەبوو و دڵنیـــابوون کە نە ئەمریکـــا و نە شـــا ئەم بەڵێنـــانە پێـــشێل نـــاکەن، بەڵام پاشان بۆیان دەرکەوت کە نە شا و نە سەرۆک کۆمـــار و نە وەزیـــری دەرەوەی ئەمریکـــا نایانەوێـــت کوردەکـــان ســـەر بـــکەون. ئەمـــانە تەنهـــا دەیانەویـــست کوردەکـــان لە بەرامبەر سوپای عێراقدا رابوەستن و درێژە بە شەڕ بدەن و وزە و سەرچاوەکانی وڵاتی عێراق بە فیڕۆ بدەن. راپۆرتێکی CIA لە ٢٢ی ئاداری ١٩٧٤ وەها باسی سیاسەتی دەرەوەی ئێران و ویلایە تە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بە نیسبەت ئەم رەوتە دەکات:
"ئـــێمە ئەوە دەزانـــین کە ئێـــران رازی نیـــیە بە دامەزرانـــی حکـــوومەتێکی کـــوردی کە خـــاوەن ئۆتۆنـــۆمییەکی پێناســـەکراو بێـــت. ئێـــران هەروەک خۆمـــــان قـــــازانجی لەوەدایە کە بـــارودۆخەکە وەک خـــۆی بمێنێـــتەوە و عێـــراق لە ئەنجـــامی پێـــداگری کوردەکـــان لە ســـەر نـــیمچە ئۆتۆنـــۆمییەک بە تەواوی

لاواز بێت. نه ئێمه و نه ئێران نامانەوێت مەسەلەکە بە شێوەیەک لە شێوەکان چارەسەر بێت. ئەم سیاسەتە هەروەها کە لەم راپۆرتەدا ئامازەی پێکراوە بە لایەنی بەرامبەری ئێمە(کوردەکان)کە داوامان لێدەکردن درێژە بە شەڕ بدەن، رانەگەیەندرابوو. ئەم رەفتارە تەنانەت لە چوارچێوەی ئوپەراسیونی نهێنیشدا کارێکی باش نەبوو". تەنانەت "راپۆرتی پایک* (کە لەلایەن گرووپی تویژینەوەی کۆنگرێسەوە ئامادە کرابوو) لایەنگری لەم هەڵسەنگاندنە دەکرد ، لانیکەم تا ئەو شوێنەی کە پەیوەندی بە سیاسەتی ئەمریکا و ئێران واتا سەرنەکەوتنی کوردەکانەوە هەبوو لایەنگری لەم هەڵسەنگاندنە دەکرد. لە گەرماوگەرمی شەڕی تشرینی یەکەمی ١٩٧٣ی نێوان ئیسراییل و عەرەبەکان، عێراق یەک فەوج سەربازی بۆ بەشداریکردن لەم شەڕەدا رەوانە کرد.

کوردەکان لە سەر داوای ئیسراییل دەیانویست کۆمەڵێک هێرشی بەرچاو بکەنە سەر هێزەکانی عێراق، بەڵام کیسینجێر کە پەی بەوە بردبوو ئەگەر کوردەکان لەم هێرشەدا سەر بکەون.

---

*Pike report

ئەمریکـا تووشـی زیـان دەبێـت ، لە ١٦ی تـشرینی یەکەم فەرمانی بە CIAدا ئەم پەیامە بنێرێت بۆ کوردەکان:
"ئێمە نیازی ئێوە بۆ ئەنجامدانی هێرشی سەربازی کە ئیسراییل پێشنیاری پێکردوون، بە شتێکی باش نازانین".
کوردەکانیش کە متمانەی تەواویان بە ئەمریکا هەبوو، ئەم مۆچیارییەی (کیسینجێر)یان بە قازانجی بێ ئەم لاولای خۆیان لێکدایەوە و قبوڵیان کرد. بەڵام ئەوە سەلمێندرا کە متمانەی کوردەکان بە سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا مەترسیدارە. CIAلە تەواوی ئەم ماوەیەدا کۆمەڵێک راستی لە بەر دەستدا بوو دەربارەی ئەوەی کە هەر کاتێک شا لە سەر ناکۆکییەکە سنووریەکەی لەگەڵ عێراق رێک بکەوێت ، بێ گومان دەست لە کوردەکان هەڵدەگرێت.
شا لە سەروبەندی ناکۆکییەکەی لەگەڵ عێراق نە وەک کۆمەڵێک مرۆڤ، بەڵکو وەک ئامرازێک سەیری کوردەکانی دەکرد. CIAش هەمان خوێندنەوەی لە کوردەکان هەبوو و وەک ئامرازێک بۆ لاوازکردنی پێگەی عێراق لە زیادەخوازییە ناوچەییەکانیدا سەیری کوردەکانی دەکرد.
عێراق کە بە هۆی شەڕی کوردەکان لە توانا کەوتبوو و لەوە دەترسا شەڕەکە درێژ بێتەوە، پێشنیاری ئێرانی بۆ وتووێژ لە سەر بەخشینی کۆمەڵێک پوانی سەرزەمینی لە سنووری ئێران و عێراق قبوڵ کرد لە بەرامبەر ئەوەدا کە ئێران پشتیوانی لە کوردەکان رابوەستێنێت. رێکەوتننامەکە لە ٦ی ئاداری ١٩٧٥ لە میانەی کۆنفرانسی OPEK لە ئەلجەزیرە مۆرکرا و دەستبەجێ پاش ئەوە ئێران سنوورەکانی خۆی لە

سەر کوردەکانی عێراق داخست و چەند رۆژ پاش ئەوە سوپای عێراق دەستی بە هێرشێکی بەرفراوان و توند کرد. کوردەکان کە لە لایەن شا و ئەمریکاوە بە تەنیا هێڵرابوونەوە، نەیاندەتوانی لە بەرامبەر دێوەزمەی کوشتوکوشتاری عێراق رابوەستن و هێزی سەربازیان بە ماوەی چەند ساڵ تێکشکا. لە سەروبەندی هێرشەکانی عێراقدا، کوردە ئاوارەبووەکان بە بێهیواییەوە کۆمەڵێک پەیامیان نارد بۆ CIA دەربارەی ئەوەی کە:

"خەلکەکەمان و هێزەکانمان شڵەژاون و تۆقیون. چارەنووسی خەڵکەکەمان لە مەترسییەکی بێ وێنەدایە، لەگەڵ لەناوچونی تەواو بەرەوڕوین، هیچ پاساوێک بۆ ئەم رووداوانە لە ئارادا نییە. ئێمە دەست بە داوێنی ئیوە و دەوڵەتی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەبین وەها کە بەڵێنتان پێدابووین، دەستێوەدان بکەن ."

لە پەیامێکی دیکەی کوردەکاندا بۆ کیسینجێر هاتووە:

"جەنابی (کیسینجێر) ئێمە کە هەمیشە لە کێشمەکێش و ناکۆکییەکاندا، لەوانە ناکۆکی ئێران و عێراق باوەڕمان بە رێگاچارەی ئاشتیخوازانە بووە، خۆشحاڵین کە ئێستا ئەم دوو وڵاتە گەیشتوونەتە کۆمەڵێک رێککەوتن ... بەڵام بەهەرحال خوێن لە دڵمان دەتکێت کە یەکێ لە ئاکامە کتوپڕەکانی ئەم رێککەوتنە، لەناوچوونی خەڵکی بێپاراستنی ئێمەیە. هەموو کەسێک بێ دەنگە. جەنابی (کیسینجێر) ئێمە وا هەست دەکەین ئەرکی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە کە

داکۆکی لە ئێمە بکات و بەرپرسیاریێتی ئەخلاقی و سیاسی هەیە لە بەرامبەر خەڵکی ئێمە."

بەڵام ئەمریکا هیچ وەڵامێکی راستەوخۆی بە کوردەکان نەدایەوە و هیچ کارێکی بۆ رزگارکردنی ۲۰۰ هەزار خەڵکی ئاوارە ئەنجام نەدا. کاتێ کە کارمەندانی کومیتەی پایک لە بارەی "هەبوونی دەستی ئەمریکا لە چارەڕەشی کوردەکاندا" گفتوگۆیان لەگەڵ کیسینجێر کرد، کیسینجێر لە وەڵامدا وتی: "نابێ ئوپەراسیونی نهێنی لەگەڵ پڕوپاگەندای کاروباری ئاییني تێکەڵ بکرێت."

ئەو قسەیەی "جۆرج لنسۆڤێسکی" بەجێیە کە دەڵێت: "رێککەوتننامەی ئەلجەزایر کە ئەمریکا پێی رازی بوو، بۆ ناسیونالیستە کوردەکان جۆرێک یالتا* بوو". ئەم قسەیە بۆ خۆی ناوەرۆکی چەند بەرگ کتێب لە خۆ دەگرێت.

"ئارتوور تۆرنیر" زۆرتر مەسەلەکە شی دەکاتەوە و دەڵێت: "ریککەوتننامەی ئەلجەزایر کتێبی وانەیەکە کە نیشان دەدات چۆن وڵاتانی گەورە بۆ بەرژەوەندی خۆیان خەڵکی هەژار دەکەن بە قوربانی".

---

* لە ٤-١١ی شوباتی ١٩٤٥ کۆنفرانسێک لە یالتا بەڕیوەچوو کە سەرۆک کۆماری بریتانیا، سۆڤیەت و ئەمریکا تێیدا بەشداریان کرد و کۆمەڵێك شەرتومەرجی گرانیان سەپاند بە سەر ئەو وڵاتانەدا کە شەری جیهانی دووەمیان دۆڕاندبوو، بە تایبەت ئاڵمانیا. مەبەستی نووسەر لێرە ئەوەیە کە پەیماننامەی جەزایر بە هەمان شێوەی کونفرانسی یالتا کۆمەڵێک ئاکامی گرانی بۆ کورد بەدواوە بوو. (وەرگێڕ)

مێژوو لێوانلێوە لە رووداوگەلی سەیروسەمەرە کە هەندێکیان تراژدیک و هەندێکیان خیانەتبارن. دەستبەجێ دوابەدوای ئوپەراسیونی سەربازی لە شوباتی ۱۹۹۱ و هەرەسهێنانی هێزەکانی عێراق، سەرۆک کۆماری ئەمریکا لە بانگەوازێکدا داوای لە خەڵکی عێراق کرد راپەڕن و رژێمی سەدام حوسەین بڕووخێنن. ئەم بەیاننامەیە، ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکای خستە ناو بارودۆخێکی دژواری سیاسی و ئاسایشی ناوچەیی و نێونەتەوەیی کە شۆکێکی ژئۆپلۆتیکی لێکەوتەوە کە هێشتاش کومەڵێک شەپۆلی ناسەقامگیری لە هاوسەنگی هێزەکاندا لە ناوچە دروست کردووە. بەهەرحاڵ هەم کوردەکان لە باکوور و هەم شیعەکان لە باشوور بە گڕوتین و شەوقەوە وەڵامی ئەم داواکاریەی سەرۆک کوماری ئەمریکایان دایاوە. بەڵام لە کاتێکدا کە شیعەکان لە باشوور خۆیان باش نیشان نەدا، کوردەکان بە یارمەتی نەتەوە یەکگرتووەکان و هێزە هاوپەیمانەکان کە بنکەکانیان لە باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا بوو و "ئوپەراسیونی چەکوشی هاوسەنگی"یان بەڕێوە دەبرد، توانیان کیانێکی ئانکلاوی* سەربەخۆی لەرزۆک پێک بێنن.

---

* ئانکلاو بەو کیانە دەڵێن کە لەلایەن دەوڵەتانی دەوروبەرەوە گەمارۆ درابێ یان بە تەواوی کەوتبێتە ناو خاکی وڵاتێکی دیکە. (وەرگێڕ)

بەهەرحاڵ هەروەها کە بوش رایگەیاند، سەقامگیری ناوچە تەنها پاش لەسەر دەسەڵاتنەمانی سەدام حوسەین دەستەبەر دەبوو. بوش هەوڵی دیپلوماتیکی زۆری دا لە ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان تا توانی بڕیارنامەی ٦٧٨ لە ٢٩ی تشرینی دووەمی ١٩٩١ پەسەند بکرێت. ماددەی ٢ی ئەم بڕیارنامەیە بە ئەنقەست نارِوون دارێژرابوو بۆ ئەوەی شرۆڤە و کردەوەی جۆراوجۆر هەڵبگرێت و رێگای بۆ سەرجەم ئەو دەوڵەتانە کە لەگەڵ کوێت هاوکاریان دەکرد خۆش کرد لە هەموو ئامرازگەلی پێویست بۆ زیندووبوونەوەی ئاشتی و ئاسایشی ناوچە کەڵک وەربگرن.

ئاکام و ئەنجامەکانی بانگەوازە نابەجێکەی بوش نەتەنها نەبووە هۆی لەسەر دەسەڵاتنەمانی سەدام، بەڵکوو بووە هۆی کرانەوەی ئاسۆی دابەشبوونی کۆماری عێراق بە سێ کیانی جیاواز: شیعەکان لە باشوور، سوونەکان لە ناوەڕاست و کوردەکان لە باکوور. ئەم ئاسۆیە هاوسەنگی لەرزۆکی هێزەکانی لە ناوچە لەرزۆکتر کرد. بەهەرحاڵ هەمان ئازموونی کورد و حکوومەتی عێراق لە ١٩٧٢-١٩٧٥ دووپات بووەوە و کوردەکان پاش ئەوەی لە لایەن وڵاتە یەکگرتووەکانەوە هاندران دژی سەدام راپەڕن، بە تەنیا لە بەرامبەر ئاکام و ئەنجامگەلی خوێناوی رووبەڕوو بوونەوە و ئەمریکا هیچ یارمەتییەکی نەدان. بوش کە لەم پەیوەندییەدا تۆمەتی کەمتەرخەمبوونی خرابووە پاڵ بە توورەییەوە وەڵامی دایەوە :

"پێموانییە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا گوناهبار بێ لە بەر ئەوەی پێشنیاری ئەوەی بە خەڵکی عێراق کردبێ حکوومەتی عێراق بڕوخێنن و مەبەستی ئەوە بووبێ کە وڵاتە یەکگرتووەکان دێتە مەیدان و پشتیوانی سەربازیان لێدەکات، نا شتی وا راست نییە، ئێمە قەت مەبەستێکی وامان نەبووە ".
پاشەکشەی بەرەبەرەی ئەمریکا لە پشتیوانیکردن لە ئوپوزیسیونی عێراق، یەکەم جار لە لایەن (کالین پاوڵ)ەوە ئاشکرابوو واتا ئەو کاتە کە ئەمریکا هوشداریدا بە سەدام کە لە پەیوەندی لەگەڵ سەرکووتی راپەرینە جۆراوجۆرەکان تۆزێ دەست بپارێزێت (واتای ئەوە کە تۆزی پارێز بکات ئەوە نەبوو کە سەرکووتەکە رابوەستێنێت). پاشان لە ٢٦ی ئادار روون بووەوە کە دەوڵەتی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بڕیاریداوە بۆ پشتیوانی لە راپەڕیوان نەیەتە مەیدان. ئەوکاتە فەرماندەی ئەمریکایی هێزە هاوپەیمانەکان، ژنەراڵ "نۆرمەن شوارزکۆف" و هاوتا عێراقییەکەی لە سەر ئەوە رێککەوتبوون کە سوپای عێراق لە کۆپتەری تۆپدار و ئۆتوموبیلی سەربازی بۆ تێکشکاندنی راپەڕین کەڵک وەرنەگرێت .
چەند رۆژ پاش ئەوە هێرشێکی بەرفراوان بۆ سەر کوردە راپەڕیوەکان دەستی پێکرد. شارە سەرەکییەکان کەوتەوە دەستی هێزەکانی دەوڵەت و بە هەزاران کوردی تۆقاو بەرەو شاخەکان هەڵهاتن و بە شڵەژاوییەوە هەوڵیاندا خۆیان لە کۆمەڵکوژی سەدام رزگار بکەن. تا کۆتایی مانگی نیسان پتر لە دوو ملیۆن ئاوارە بەرەو سنوورەکانی ئێران و تورکیا

کۆڕەویان کرد. ویلایە تە یەکگرتووەکانی ئەمریکا کە کێشەی کوێتی چارەسەر کردبوو و هاوسەنگی هێزەکانی لە ناوچە زیندوو کردبووەوە، کێشەیەکی چەند رەهەندی دیکەی دروست کرد کە ئاکام و لێکەوتەی گەورەی بۆ ئاسایشی ناوچە بە دوواوە بوو و هێزە رکابەرەکانی ناوچەی ناچار دەکرد بەربەرەکانی لەگەڵ بکەن.

سەدام بەتوانابیە خێرا و دڕەندەکەی بۆ کۆنترۆلکردنی عێراق و راگرتنی دەسەڵاتی خۆی، جیهانی تووشی سەرسووڕمان کرد. "برێنت سکۆکراقت" لەم پەیوەندییەدا وەڵامی دایەوە:

"ئێمە قەت چاوەڕوانی ئەوەمان نەدەکرد هێرشێکی ئەوەندە توند بکرێتە سەر کوردەکان*."

ئەم کاردانەوە دڕندانەیەی سەدام، ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکانی ناچار کرد لە ٥ی نیسانی ١٩٩١ بڕیارنامەی ٦٨٨ پەسەند بکات کە تێیدا سەرکووتی خەڵکی سیڤیلی عێراق بە تایبەت لە ناوچە کوردنشینەکان شەرمەزار کرا و رێگەدرا بەوەی هەرێمێکی ئارام دروست بکرێت کە ئێستا لە کردەوەدا بووە بە کیانێکی جیاواز لە ناو عێراقدا.

----

*ئیدارەی ئەمریکا ئاگاداری ئاکامەکانی بە تەنیاهێشتنەوەی کوردەکان بوو و پێشبینی ئەوەی کردبوو کە کوردەکان ئاوارە دەبن، هەربۆیە پێداویستییەکانی ٢٠ هەزار ئاوارەی (واتا ١٠٠ قات کەمتر لە ژمارەی ئەو کەسانە کە لە راستیدا ئاوارە بوون) لە خاکی تورکیا ئامادە کردبوو.

باری یەک ملیۆن ئاوارەی کوردی عێراق کە گەیشتبوونە سەر سنووری ئێران لە سەر شانی ئەم وڵاتە بوو و ئەم ژمارەیە زیاد بوو بە سەر ئەو ٦٠٠ هەزار ئاوارەیە کە لە ئاوارەییەکانی پێشووتردا چووبوونە ئێران. تورکیاش ملیۆنێک کوردی دیکەی وەک ئاوارە قبووڵ کردبوو. تورکیا کە یەکێ لە بەشدارە سەرەکییەکانی شەڕی دووەمی کەنداو بوو و خۆی کێشەی زۆری لەگەڵ کوردەکانی خۆی هەبوو، لە لایەن رۆژئاواوە رێگەی پێدرا دەوری یەکلاییکەرەوە لە ئیدارەی ناوچەی ئالۆزی کوردەکان بگێڕێت. تورکیا هەر لە سەرەتاوە مەنتیقی سیاسەتی درێژخایەنی خۆی بەنیسبەت چۆنیەتی مامەڵە کردن لەگەڵ قەیرانی ئاوارەکان نیشان دا و رایگەیاند ئاوارەکان دەبێ بە زووترین کات خاکی تورکیا بە جێ بهێڵن. ئاوارەکان ناچار بوون خاکی تورکیا بە جێ بهێڵن بەڵام بەهەرحاڵ گەڕانەوە بۆ کیانێکی جیاوازی کورد لە ئارادا نەبوو، بەڵکو دەبوایا گەڕابانەوە بۆ شوێنێکی ئارام لە ناو وڵاتی یەکپارچەی عێراقدا.

لاوازبوونی زیاتری عێراق و دروستبوونی حکوومەتێکی سەربەخۆی کورد هاوسەنگی هێزەکانی بە قازانجی هاوپەیمانیی هەستیاری ئێران و سوریا تێکدەدا. لە ٧ی نیسان، ئوزال سەرۆک کۆماری تورکیا وتی:

"ئێمە ناچارین ئەم خەڵکە(کوردەکان)لە ناو قەڵەمڕەوی عێراقدا بهێڵینەوە و ئاگامان لێیان بێت" (دەستەواژەی قەڵەمڕەوی عێراق دەبێ سەرنجی پێبدرێت). جەیمز بیکەر بوو بە خەمخۆری بەرژەوەندییەکانی تورکیا و بۆ ئەوەی

کوردەکان تێبگەیەنێت ئەمریکا پشتیوانی لە شەڕەکەیان دژی دەوڵەتی عێراق ناکات، لە تورکیا رایگەیاند:
"ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا نایەوێت بکەوێتە ناو لێژگەی گیرۆدەبوون بە شەڕی ناوخۆی عێراق"، مەبەستی ئەوە بوو کە بەهەرحاڵ دەوڵەتی درندەی سەدام حوسەین هێشتا دەسەڵاتی یاسایی عێراقە. دامەزراندنی ناوەندگەلی حەسانەوەی نێونەتەوەیی لە خاکی عێراق بێ رەزامەندی حکوومەتی عێراق ، زۆرترین دەستێوەردانێک بوو کە ئەمریکا دەیتوانی دژی یەکپارچەیی وڵاتێک بیکات کە لە ئاستی نێونەتەوەییدا بە فەرمی ناسرا بوو. پاساوی رێزگرتن لە یەکپارچەیی عێراق دەگەڕێتەوە بۆ ئەو پرەنسیپە کە هاوپەیمانان تەنها بۆ ئازادکردنی کوێت ئەو شەڕە قورسەیانە کرد .

ئەنجام

بە وتەی "گور- ئاریە" هیچ نەتەوەیک لە سەدەی بیستەم بە قەد کورد نەبووە بە داردەستی هێزە ناوچەیی و جیهانییەکان. سیاسەتی دەرەوی ویلایە تە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بەنیسبەت کوردەکانی عێراق بابەتێکی گرنگە کە شرۆڤەی جیاجیا هەڵدەگرێت. دەستێوەردانی ئەمریکا لە کاروباری ناوخۆیی عێراق هەموو توخمەکانی سیاسەتی ماکیاڤیلیستی* لەخۆ دەگرێت . هاندانی کوردەکان لە لایەن ئەمریکا بۆ درێژەپێدانی شەڕ ، دووجار هەموو دەرفەتەکانی لە ناو برد بۆ ئەوەی کوردەکان لە وڵاتی یەکپارچەی عێراقدا بە ئاشتی بژین. ئیدارەی ئەمریکا هەردوو جارەکە(خولی ۱۹۷۲-۱۹۷۵ و خولی ۱۹۹۱) وەک ئامراز سەیری خەڵکی کوردی کرد، بێ لەبەرچاوگرتنی سەرجەم ئەو پرەنسیپە مرۆڤی و ئەخلاقیانە کە سیاسەتی دەرەوەی ویلایە تە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە سەر بنەمای دامەزرابوو. لە ۱۹۷۲-۱۹۷۵ دا بە مەبەستی دڵنیابوون لەوەی کە ئەم ئوپەراسیونە بێ هیچ رەخنە و پرۆتستۆیەک سەردەکەوێت، سەرۆک کۆماری ئەمریکا میکانیزمە چاودێریکارە ئاساییەکانی (کە بۆ ئوپەراسیونێکی هەواڵگریی وەها پێویست بوو) پشتگوێ خست. ئاستی ئەم ئوپەراسیونە لە رادەبەدەر نهێنی بوو. کۆنگرێس، وەزارەتی دەرەوە و تەنانەت باڵوێزی ئەمریکا لە عێراق ئەوەیان رەت دەکردەوە کە ئاگایان لەم پرۆژەیە هەبووبێت.

----

* ماکیاڤیلزم رێبازێکی سیاسییە کە لە ناوی ماکیاڤیل، بیرمەندی ئیتالیایی(۱٤٦۹-۱۵۲۷) وەرگیراوە و لە سەر ئەو باوەڕەیە کە مرۆڤ بۆ گەیشتن بە ئامانج دەبێ لە هەموو ئامرازێک کەڵک وەربگرێت وەک خیانەت، پەیمانشکێنی، درۆ، پیلانگێری و هتد . (وەرگێڕ)

سەرۆک کۆمار و وەزیری دەرەوە دڵنیا بوون لەوەی کە بە فەرمی هیچ زانیارییەک دەربارەی پرۆژەکە دزە ناکاتە دەرەوە. ئەم پلانە ئاگای لە سەرەنجامە گرنگ و جیدییەکەی خۆی هەبوو، پلانێک بوو کە لە ڕێگای ڕەوتە جێکەوتووەکانی بڕیاردانی ناو سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکادا نەخرابووە بەرباس و بڕیاری لە سەر نەدرابوو.
هەروەها لە ساڵی ١٩٩١ ئەمریکا نەیتوانی بەڵێنەکانی خۆی بەجێ بێنێت. ورەدانی بوش بە کوردەکان تەنها بۆ ئەوە بوو کە تا ئاستێک بتوانن وەک نەیاری سەدام بمێننەوە نە بۆ ئەوەی کە ئەوەندە بەهێزبن کە بتوانن عێراق دابەش بکەن. ئەم ڕووداوە نێونەتەوەییانەی دوایییە، لە خزمەت بەهێزتر کردنی سیاسەتی ڕئالیستی دەرەوەی ئەمریکادایە. ڕاگرتنی هاوسەنگی دەسەڵات، بیری یەکەم و مەرجی سەرەکی ئەم سیاسەتەیە. بوش زۆر نیگەرانی ئەوە بوو کە هەرچەند کە دەبێ عێراق لاواز بکرێت بەڵام نابێت بە تەواوی وەک وڵات تێکبچێت. لەناوچوونی عێراق هاوسەنگی هێزی لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ناوچەکانی دەوروبەری تێکدەدا. ئەمریکا وا بیری دەکردەوە کە مادام کە هیچ کەس نییە جێگای سەدام بگرێتەوە کە بتوانێت کوردە ڕاپەڕیوەکان لە باکوور و موسڵمانە شیعەکان لە باشوور (کە پێیان باشترە بەشێک بن لە ئێران) کونتروڵ بکات، باشتر هەر ئەوەیە سەدام لە سەر دەسەڵات بێت تا ئەوە کە ئاڵۆزی بە سەر عێراقدا زاڵ بێت و ناوچەکەش ناسەقامگیر بێت. ئەگەر کوردەکان ببن بە بەشێک لە دەرەوی عێراق یا کوردستانێکی

سەربەخۆ دابمەزرێنن،هاوسەنگی لەمیژێنەی هێزەکان تێکدەچێت.
سەرلەشێواوی ئەمریکا بۆ چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ کێشەی عێراق و کوردەکان، گرتنە بەری رێگایەک بە گوێرەی مافی مرۆڤی لە ناو برد. ئەوەی کە لە پەیوەندی لەگەڵ مامەڵەکردن لەگەڵ هەر دوو مەسەلەکە(مەسەلەی عێراق و کوردەکان) روونە ئەوەیە کە بارودۆخی ناوخۆیی و پەیوەندییە ناوخۆییەکانی هێزە جۆراوجۆرە ناوچەییەکان لە رۆژهەلاتی ناوەڕاست بە وردی حیسابی بۆ دەکرێت. بە کورتی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بەرژەوەندی یەکلاییکەرەوەی لە ناوچە هەیە کە زۆر گرنگترە لە مافی کەمینەکان و مافی مرۆڤی ئەتنیکەکان.
رێبەرایەتی کورد لە سەرانسەری شۆڕشەکەیدا هیوادار بوو لە رێگای پشتیوانی دەرەکی بگات بە مافی نەتەوەیی خۆی و بەهەرحاڵ پەی بەوە نەدەبرد کە بە نوێنەرایەتی لە لایەن ولاتە یەکگرتووەکان و هاوپەیمانەکانی شەڕێکی بە وەکالەت دەکات. گوناهی بەشێک لەم سەرزەنشتانە لە ئەستۆی نەبوونی دووربینی سیاسی نێونەتەوەیی لە نێو کوردەکانە. بێخەبەری رێبەرانی کورد، CIAو ئیدارەی ئەمریکای هاندا لە کێشەی ئالۆزی کورد کەڵک وەربگرن و پاشان وەک لەیزتوکێکی(ئامرازی کایە) بێ کەڵک بیانخەنە لاوە.
بۆ لاپەڕە ناخۆشەکەی دەستتێوەردانی ئەمریکا لە کێشەی نێوان کوردەکان و عێراق دەبێ کێ سەرزەنش بکرێت: CIA یا ئیدارەی سەرۆک کۆمار و یا سیستمی ئەمریکا بە گشتی؟.

بەهەرحاڵ راستییەکی سەرسوورهێنەر کە مرۆڤ دەتوانێت لەم رووداوە دڵسارد‌کەرانە پەی پێ ببات ئەوەیە کە کوردەکان قەت فێری ئەوە نەبوونە خۆیان نەکەن بە داردەستی بەرژەوەندی زلهێزەکان و بەردەوام بە حوکمی ژئوپلوتیکەکەیان* بووونە بە قوربانی هەم وڵاتە یەکگرتووەکان و هەم هاوپەیمانەکانی .

---

* ژئۆپلۆتیک بە واتای سیاسەتی جوگرافیاییە و مەبەست کاریگەری هەڵکەوتی جوگرافیایی لە سەر سیاسەتی ئەو وڵاتەیە . (وەرگێڕ)

پرسیار: بارودۆخی کورد، بەتایبەت لە هەرێمی کوردستانی عێراق چۆن هەڵدەسەنگێنیت؟

سین کان: کوردەکانی عێراق و هەرێمی کوردستان لە ماوەی ٢٠ ساڵی رابردوودا و بە تایبەت لە ساڵی ٢٠٠٣ بەملاوە پیشکەوتنێکی بێ وێنەیان بە خۆ بینیوە. ئێستا عێراق وڵاتێکی فیدراڵە و هەرێمی کوردستان خاوەن ئۆتۆنۆمیەکی زۆرە و خۆی کاروباری خۆی بەرێوە دەبات. کوردەکانی عێراق هەروەها پۆستی زۆر گرنگیان لە دەوڵەت و سوپای عێراقدا بەدەستەوەیە. کەوابوو بەلەبەرچاو گرتنی بارودۆخی نێونەتەوەیی، ئێستا باشترین بارودۆخ بۆ کوردەکانی عێراق رەخساوە .

مایکیل گەنت: لە عێراق درووستبوونی هەرێمێکی پارێزراو و خاوەن ئۆتۆنۆمی یارمەتی بە هاتوچۆی خەڵك و ئاڵوگۆری بیروراکان و هاتنی سەرچاوەکان بۆ کوردستانی عێراق داوە و هەمووی ئەمانەش یارمەتییان بە پێشکەوتنی چەمکی خۆدەسەڵاتداری کورد داوە. لە تورکیا دەستراگەیشتن بە رێکخراوەکانی یەکێتی ئەوروپا ، پەیوەندی لەگەڵ تۆری نێونەتەوەیی رێکخراوەکانی مافی مرۆڤی بەهێزتر کردووە و گۆرەپانێکی یاسایی سیاسی نوێی بۆ بانگەشە ناسیونالیستیەکانی کوردەکان دروست کردووە و نەتەنها لە عێراق ، بەڵکو لە ئاستی نێونەتەوەییشدا رەوایەتی بە کوردایەتی داوە.

لە راستیدا لە سەرەتای سەدەی ٢١، ناسیونالیزمی کورد دەستی کرد بە دروستکردنی کێشە و سەرئێشە بۆ داهاتووی دەوڵەتی ئێران، تورکیا، عێراق و سوریا. ناسیونالیزمی کورد بە تایبەت لە باکووری عێراق پاش دروستبوونی دەوڵەتێکی دۆفاکتۆی کورد (کە دوابەدوای شکستی عێراق لە شەڕی کەنداو لە ١٩٩١ پێکهات) بووژاوەتەوە. لە ژێر پاراستنی هەرێمی دژەفڕین کە دژی دەوڵەتی سەدام دامەزرا و تا کاتی رووخانی ئەم رژێمە بەردەوام بوو ، نەوەیەکی کورد لە ژێر دەسەڵاتی ئیدارەی کورددا گەورە بووە کە تەنها زمانی کوردی (نە عەرەبی) دەزانێت. لە مەزیاتر کۆمەڵگای مەدەنی کورد کەم کەم سەری هەڵداوە و گەلێ رۆژنامە، گۆڤار، رادیۆو تەلەڤیزیۆن بە زمانی کوردی کار دەکەن و بیروڕای جیاواز بڵاو دەکەنەوە. کوردەکان چێژ لەو ئازادیانە وەردەگرن کە شوێنەکانی دیکەی عێراق لێیبێبەشن. لەمە زیاتر بوونی دیاسپۆرایەکی تاڕادەیەك خوێندەوار کە رۆژبەرۆژ کاریگەری زیاتری دەبێت و زیاتر لە ٥٠٠ هەزار کەسی لە ئەوروپایە، بووە بە پاڵپشتێك بۆ ناسیونالیزمی کورد کە لە ناو ئەم دەوڵەتە دوفاکتۆیەدا گەشەی کردووە.

شەڕی ویلایە تە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە عێراق کە سەدام حوسەینی لە ساڵی ٢٠٠٣ لە سەر دەسەڵات لابرد، ناسیونالیزمی کوردی زیاتر لە جاران بەرەوپیش بردووە و لە سایەی دژایەتییە لەمێژینەکانی تورکیا لەگەڵ ئەمریکا، ناسیونالیزمی کورد لە عێراق زۆر زیاتر لەوەی کە چاوەڕوان دەکرا بوو بە هاوپەیمانی نزیکی ئەمریکا. ئەم بارودۆخە

هەستیارە لە ئەنجامی ئەوەدا پێکهات کە تورکیا رێگای بە ویلایە تە یەکگرتووەکانی ئەمریکا نەدا خاکی ئەو وڵاتە وەك پێگەیەك بۆ هێرشکردنە سەر عێراق لە مارسی ٢٠٠٣ بەکار بێنێت .

کوردەکانی عێراق لەناکاو متمانەیان بە دەوری هاوپەیمانی لەگەڵ ویلایە تە یەکگرتووەکانی ئەمریکا کرد و بە پەرۆش و سەرکەوتووانە ئەم کارەیان جێبەجێ کرد. لە کاتێکدا کە نائارامییەکانی پاش شەڕی عێراق گەلێك لە ناوچەکانی عەرەبنشینی عێراقی کردووە بە ناوچەگەلی زۆر مەترسیدار، ناوچەی کوردنشینی عێراق بووە بە هەرێمیکی تا رادەیەك ئارام و ناسیونالیزمی کورد بووە بە پشتیوانێکی وەفاداری ویلایە تە یەکگرتووەکانی ئەمریکا. لە بەرامبەردا ویلایە تە یەکگرتووەکانی ئەمریکا پشتیوانی لە دەستووری عێراق دەکات کە دەسەڵاتێکی زۆری داوە بە کوردەکان بۆ بەڕێوەبردنی کاروباری خۆیان لە عێراقدا.

مایکێل ئوهانلۆن: نەتەوەی کورد دەیەوێت بە مافی خۆی بگات و زیندوو بمێنێت و لە رووی دیموکراسیەوە پێش بکەوێت. کوردەکانی عێراق جێگایەکی تایبەتیان لە نێو خەڵکی ئامریکادا هەیە و ئەو ئەمریکاییانە کە شارەزای مێژوون، زۆر بەداخن بۆ ئەو نەهامەتیانە کە لە سەردەمی دەسەڵاتداری سەدامدا بە سەر کورددا هات. جێگای دەسخۆشیە کە کوردەکان نەتەنیا خزمەتی خۆیان دەکان، بەڵکو یارمەتیش بە پێشکەوتنی عێراق دەدەن .

ئیسماعیل بیشکچی : لـه ئـهنجـامی دهستێوهردانـی ئـهمریکـا لـه عێراق لـه ئـاداری ۲۰۰۳، لـه ڕووی سیاسـی و کۆمـهڵایـهتییـهوه قۆناخێکی نویٚ بۆ کـوردهکـان دهسـتی پێکـرد. ڕووخـانـی ڕژێمـی سهدام حوسـهین و لـهیهکهـهڵوهشانـهوهی حیزبـی بـهعس و سوپا و ئیـستیخبارات و نـهمـانـی چـهکـه کۆمـهڵکـوژهکـانی سـهدام حوسهین، ڕێگای بۆ کوردهکان کردهوه. کوردهکـانیش بـه باشـی لـهم هـهلـه کـهڵکیـان وهرگـرت. کـوردهکـان بیرۆکـهی عێراقـی فیـدراڵیان خولقانـد و خـستیانه بـواری جێبـهجێکردنـهوه، حکومـهتـی هـهرێمـی ئێـستای کوردستانیش ئـهنجـامی ئـهم قۆناخـه گرنگـهیه.

ئـهمڕۆ کوردسـتانـی باشـور، خـۆی کاروبـاری خـۆی بـهڕێـوه دهبات و ئـهمه بووهته هۆی ئـهوهی کۆمـهڵگـای کـورد لـه بـواری کولتـووری، ئـابووری، کۆمـهڵایـهتـی و سیاسـییهوه پێشکهوتنـی گرنك به خۆوه ببینێت. به بۆچوونـی من جێبهجێبوونـی مـادهی ۱٤۰ ئـهم پێشکهوتنـه بـهتایبـهت لـه بـواری سیاسـییهوه زۆر بهرهو پیشتر دهبات.

لـه تورکیـاش هـهروهها کـه دهبینـین، لـه مـاوهی یـهك سـاڵـی ڕابردوودا کوردهکان دهستکهوتـی زۆریـان بـه دهست هێنـاوه. مـن ئـهو بـاس و گفتۆگۆیـه کـه ئێستا لـه تورکیـا بـۆ چـارهسـهری کێـشهی کـورد لـه ئارادایـه، زۆر گرنـگ دهبینـم. پـارتـی داد و گهشهپێدان (AKP)کردهوهی جیدی بۆ چارهسهربوونـی کێشهی کـورد لـه تورکیـا ئـهنجـام داوه. بـهردهوامبـوونـی ئـهم ڕهوت و گفتۆگۆیـه بـۆ چـارهسـهربـوونی کێشهی کـورد لـه تورکیـا زۆر

گرنگە ، هەرچەند کە ئەم رەوتە یەواشە، بەلاّم بەرەو پێش دەچێت.

بێ گومان داخستنی DTP (پارتی کۆمەڵگای دموکراتیک) کەندو کۆسپ لە سەر رێگای چارەسەر بوونی کێشەی کورد لە تورکیا دروست دەکات. هەروەها گرتن و زیندانیکردنی ئەندامانی حیزبی ئاشتی و دیموکراسی (BDP)و ئەندامانی کۆنگرێسی کۆمەڵگای دیموکراتیک (DTK)و تەنانەت گرتن و زیندانی کردنی منداڵانی کورد زیان بەم رەوتە دەگەیەنێت . لەم پەیوەندییەدا کۆمەڵێك شت هەیە کە ئەرکی حکوومەتە و لە ئەستۆی حکوومەتە کە ئەنجامی بدات . مەسەلەی PKK تەنها لە رێگای گفتوگۆ لەگەڵ بەرپرسانی PKK و BDP چارەسەر دەبێت. سیاسەتی دەوڵەتی تورکیا بۆ لەناوبردنی PKK هەڵەیە و قەدیش شتی وا بۆ دەوڵەتی تورکیا دەست نادات.

دەوڵەتی تورکیا دەیەوێت هێزی پیشمەرگە دژی PKK شەڕ بکات. دەوڵەتی تورکیا بەردەوام داوای ئەمەی لە حکوومەتی هەرێمی کوردستان کردووە و بەردەوامیش دەبێت لە سەر ئەم داواکارییە، بەلاّم حکوومەتی هەرێمی کوردستانیش بەردەوام ئەم داواکارییەی دەوڵەتی تورکیای رەتکردووەتەوە و پێویستە لەمەو بەدواش لە سەر ئەم هەڵویستەی خۆی پێداگری بکات. بە بۆچوونی من حکوومەتی هەرێمی کوردستان پێویستە رێگاچارەیەکی سیاسی و شێوەی جیبەجێوونی ئەم رێگاچارەیە بە دەوڵەتی تورکیا پێشنیار بکات. گەشەکردنی پەیوەندییە بازرگانی و کوولتووریەکانی

نێوان هەرێمی کوردستان و تورکیاش دەتوانێت بوار بۆ چارەسەربوونی ئاشتیخوازانەی کێشەی کورد لە تورکیا خۆش بکات.

رابێرت نولسۆن: بارودۆخی کوردەکان لە تورکیە، ئێستا زۆر لە کاتی دروستبوونی کۆماری تورکیە لە١٩٢٣ باشترە. هۆکاری ئەم مەسەلەیە ئەوەیە کە سپای تورکیە ئیدی ناتوانێت بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد بە هێزی چەکداری لەناو ببات یا تێکی بدات یا بەسەریدا زاڵ بێت. خەباتی بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لە تورکیە ئێستا گەیشتوە بە قۆناخێکی سیاسی. پێشهاتەکانی ئەم دوایانە لە تورکیە ئەم مەسەلەیە بە روونی نیشان دەدات. کێشەی دەوڵەتی تورکیە، ئاژانسە هەواڵگریەکان ، سیاسەتی نەتەوەیی و حزبە سیاسیەکان بەتایبەت حزبی دەسەلاتداری AKP ئەوەیە کە لە کۆمەڵێک ئامراز کەڵک وەربگرن بۆ ئەوەی پێش لەو دەستکەوت و پێشکەوتنانە بگرن کە بزووتنەوەی کورد بەدەستی هێناوە. بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لە تورکیە بەهێزە کەوابوو ئەگەر پەیوەندیەکانی بزووتنەوەی نەتەوەی کورد لە تورکیە و عێراق بەهێزتر بێت و هاوکاریە دوولایەنەکان بەتایبەت لەبواری بازرگانی و پێشکەوتنی ئابووریدا پەرەبسێنێت زۆر باش دەبێت .

داخستنی DTP کەندو کۆسپی جیدی لە سەر سیاسەتی کرانەوە بە روی کورد لە تورکیا دروست دەکات کە دەوڵەتیAKP لە ئابی ٢٠٠٩ دا رایگەیاند. هۆکاری بنەڕەتی

ئەوەی کە دەوڵەتی AKP ئەم سیاسەتەی راگەیاند ئەوە بوو کە دەیویست بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لە تورکیا لاواز بکات، بە تایبەت بە هۆی ئەوەی کە DTP سرکەوتنێکی زۆر گەورەی لە هەڵبژاردنەکانی ۲۹ ی ئاداردا بە دەست هێنا AKP و حکوومەتی تورکیا پاش ئەوە زانیان کە لە رێگای هێزی سەربازییەوە ناتوانن پێش لە بەهێزبوونی بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لە تورکیا بگرن، هەر بۆیە سەرەڕای جیاوازییەکانی نێوان هێزە چەکدارەکان و AKP کە لە ریسواییەکانی "ئەرگەنەکۆن" و "پیك" دا بە باشی دەرکەوت، دەستیان کرد بە جێبەجێکردنی بەرنامەی کرانەوە بە رووی کورددا بەو ئامانجە کە DTP ، PKK و بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد بە گشتی لاواز بکەن. ئامانجی ئەم دەستپێشخەریانە ئەوەیە کە بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لە تورکیا لە چوارچێوەی کۆمەڵێك سیاسەتی پلورالیستیدا پارچە پارچە بکەن بۆ ئەوەی داواکارییەکانی ناسیونالیزمی کورد لاواز بکەن، بە واتایەکی دیکە بۆ ئەوەی بڵێن کە داواکارییەکانی کوردەکان تەنها بەشێکە لەو داواکارییانە کە بە گشتی لە تورکیا لە ئارادایە، کەوابوو لە پلەی یەکەمی گرنگیپێداندا نییە.

ژۆردی تیژەل: لەو کاتەوە کە ناسیۆنالیزمی کورد بوو بە خاوەن کیان و هەنگاوێکی گرنگ لە روی نەتەوەسازیەوە هەڵگیرا (کە لە ١٩٩٢ دەستی پێکرد و لە ٢٠٠٣ بەهێزتر بوو) کۆمەڵێک نیگەرانی جددی لە نێو دەوڵەتانی دراوسێ دەربارەی لەدایکبوونی دەوڵەتێکی کوردی کە لەوانەیە سەرجەم کوردەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست، بە تایبەت تورکیە لەخۆ بگرێت، سەری هەڵداوە. یاسای بنەڕەتی عێراق سیستمی فیدراڵی قبوڵ کردوە و ئەمەش چڕبوونەوەی کوردەکان هەم لە عێراق و هەم لە سەراسەری رۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەهێزتر دەکات. سەقامگیری وڵاتی عێراق بەبەشداری حزبە کوردەکان لە سیستمی عێراقدا گرێدراوە. لە تورکیا ئەگەر دەستپێشخەریەکان بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کورد بە مەبەستی بەئەندامبوون لە یەکێتی ئوروپا جێبەجێ بکرێت ئەو کێشانە کە دەوڵەتی تورکیە بە سەر باکووری عێراقدا سەپاندوویە تا رادەیەک چارەسەر دەبێت. هاوکات بەردەوامبوونی هەوڵەکانی دەوڵەتی تورکیە بۆ دۆزینەوەی رێگاچارەیەکی دیموکراتیک بۆ کێشەی کورد تارادەیەکی زۆر بە بەرەوپێشچوونی مەسەلەی کورد لە عێراق گرێدراوە.

واین وایت: بارودۆخی کوردەکانی عێراق زۆر هەستیارە. بارودۆخەکە واحوکم دەکات کە کوردەکان بە پێچەوانەی خواستی بەشەکانی دیکەی عێراق خوازیاری ئۆتۆنۆمی بن و لە ناو فورمولێکی تایبەت لە ناو وڵاتی عێراقدا کە هێشتا بە

تەواوی روون نییە و پێناسە نەکراوە، بمێننەوە. ئەڵبەتە هەڵکەوتی کۆمەڵگای کورد لە عێراق کاریگەری لە سەر دەوڵەتە سەرەکیە نێونەتەوەیەکانی دیکە دادەنێت کە وەک بەشێک لە کێشە سیاسی، ئابووریی و ئەمنیەتیەکانی دیکە سەیری مەسەلەکە دەکەن کە وڵاتی عێراق لە گەڵی رووبەڕوویە، کەوابوو ئەمە بە واتای ئەوەیە کە هەموو وڵاتانی دیکەی ناوچە و جیهان بە شێوەی ناڕاستەوخۆ لەرێگای دەوڵەتی بەغدادەوە لەگەڵ مەسەلەی کوردی عێراق هەڵسوکەوت دەکەن و ئەمەش کۆمەڵێک بەربەستی بۆ کۆمەڵگای کوردی عێراق دروست کردووە، بەڵام دیسان لە گەڵ ئەو بەربەستانە بەراورد ناکرێت کە کۆمەڵگای کورد لە ئێران، تورکیە و سوریە لەگەڵی رووبەڕوویە کە تەنانەت رێگا بەوە نادرێت کوردەکان بە شێوەی فەرمی زمانەکەیان بەکار بهێنن .

ماریانا شرونتاکی: کێشەی کورد لە رووی سیاسی و مێژوویەوە هەم لە عێراق و هەم لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست گرنگە چونکە کوردەکان ٤ هەزار ساڵە لەو ناوچەیە نیشتەجێن و بەهۆی ئەوەی کوردەکان سنووری ٤ وڵاتی ئێران،عێراق ، تورکیە و سوریە پێکدەهێنن، لە ژئۆپۆلۆتیکی ناوچە و جیهاندا دەور دەگێڕن. پێگە و بارودۆخی ئێستای کورد لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و کۆمەڵگای نێونەتەوەیی ئەنجام و بەرهەمی نێونەتەوەیبوونی کێشەی کورد و دانوستان لەگەڵ هێزە ناوچەیی و نێونەتەوەییەکانە. بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد

لە تورکیە بەهێزە و لە چوارچێوەی کۆمەڵێک گرووپی سیاسی جۆراوجۆردا بەرێک خستن کراوە .

ئێستا کوردەکانی عێراق گرنگی زیاتریان بۆ هاوسەنگی هێز لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا پەیدا کردووە، چونکە دەورێکی بنەڕەتیان لە رووخانی سەدامدا بینی و باش لەگەڵ زلهێزەکانی دیکە لە ئاستی سیاسەتی دەرەوە هەڵسوکەوتیان کرد. لەم دواییانە دەوری کورد بۆ ئەمریکا گرنگتر بووە چونکە کوردەکان دەوری یەکلایکەرەوە لە سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا لە عێراق دەگێڕن لە کاتێکدا کە دەوڵەتانی ناوچە ترسی ئەوەیان لێنیشتوە پارچەکانی کوردستان یەک بگرن و یەکپارچەیی خاکی ئەو وڵاتانە لە ناو بچێت.

جاناتان رەندیل: بە بەراورد لەگەڵ ٢٠ و تەنانەت ١٠ ساڵ لەمەو پێش بارودۆخی کوردەکانی عێراق و تورکیا بە شێوەیەکی پەرجوئاسا (وەك موعجیزە) گۆڕاوە. حکومەتەکەی AKP(پارتی داد و گەشەپێدان) لە تورکیا هەوڵی داوە لە دەمارگرژی و زیادەڕۆییەکانی کەمالیستی کەم بکاتەوە، بەڵام "دەوڵەتی سێبەر" هێشتا لە تورکیا توانایی ئەوەی هەیە هەوڵەکانی حکومەتەکەی AKP پووچەڵ بکاتەوە هەروەها کە ئەم دواییانە لە داخستنی پارتە سەرەکییەکەی کوردەکان واتا DTP دا بینیمان.

بە نیسبەت کوردستانی عێراق، کۆمەڵێ پرسیار لە ئارادایە،لەوانە ئایا دوو حیزبە ناسیونالیستە خاوەن رابردووەکە ئامادەن قارەمانێتی خەباتە دوورودرێژەکەیان

لەپێناو مافەکانی کورد بکەن بە بەشێك لە مێژوو ؟ نەوەی نوێی کوردەکان دەیانەوێت پەیوەندییەکانیان لەگەڵ عەرەبەکانی عێراق چۆن دابڕێژن؟.

توماس نابریسیق : بارودۆخی کوردەکان هەم لە تورکیا و هەم لە عێراق بەرەوپێشچوونێکی باشی لە دەیەی رابردوودا بە خۆ بینیوە. بە هەرحاڵ ئەم باشبوونە تا رادەیەك لەگەڵ مەترسی رووبەڕوویە. لە تورکیا ترسی ئەوە هەیە کە شەڕی نێوان PKK و دەوڵەتی تورکیا دەست پێبکاتەوە. ئەگەر بارودۆخی کوردەکان لەم دوو وڵاتە بەرەو خراپی بچێت پێشکەوتنە ئابووری و دیموکراتیکەکان لە تورکیا لەگەڵ مەترسی رووبەڕوو دەبێتەوە و لە عێراقێش یەکپارچەیی خاکی عێراق لەگەڵ مەترسی رووبەڕوو دەبێتەوە.

دانییل سیرڤیر: بارودۆخی کوردەکان لە تورکیا و عێراق لە راستیدا بە تەواوی جیاوازە. لە عێراق، بە پێچەوانەی تورکیا، بڕیارە ژیرانەکەی رێبەرایەتی کورد بۆ بەشداری تەواو لە حکوومەتی عێراقدا، بووەتە هۆی ئەوەی کوردەکان ئۆتۆنۆمییەکی بەرفراوانیان هەبێت و خۆیان حکوومەتی خۆیان بەڕێوە بەرن و پێگەیەکی بەهێزیان لە بەغداد هەبێت وکاریگەری لە سەر هاوکێشەکان دابنێن. کوردەکان دەستکەوتی زۆریان بەدەست هێناوە، دەوڵەتی خۆیان هەیە، پارلەمانی خۆیان هەیە و سیستمی پەروەردە و خوێندنی خۆیان هەیە و مەسەلەی لەوە گرنگتر ئەوەیە کە بەشێکی

گەورەیان لە دەسەڵاتی بەغداد هەیە . بە بۆچوونی من کوردەکانی عێراق تا ئیستا زۆر باش مامەڵەیان کردووە.

نۆفرا بینگیو: بارودۆخی کوردەکانی عێراق و تورکیا زۆر لەیەك جیاوازە. ئەم جیاوازییە لە هەموو بوارە سیاسی، کولتووری و ئابورییەکاندا رەنگی داوەتەوە. کوردەکانی عێراق نەتەنها بۆ کوردەکانی تورکیا، بەڵکو بۆ کوردەکانی ئێران و سوریاش نموونەن. بە هەرحاڵ دەوڵەتی تورکیا دان بە کیانی کورد لە عێراقدا دەنێت، بەلام هێشتا زۆری ماوە بە تەواوی دان بە مافەکانی هاوولاتیانی کوردی خۆیدا بنێت. AKP (حکوومەتی داد و گەشەپێدان) وەك یەکەم هەنگاو سیاسەتی کرانەوەی بە رووی کورد لەم ئاراستەیەدا گرتووەتە بەر، بەلام هێشتا رێگایەکی دوور و درێژ لەم پەیوەندییەدا لە تورکیا ماوە.

گونەش تەزجور: بارودۆخی کوردەکان لە عێراق و تورکیا لەم دە ساڵەی دواییەدا بەرەوپێشچوونێکی زۆر گرنگی بە خۆوە بینیوە. کوردەکانی عێراق پاش ئەو هەموو سەرکوت و ئازارە کە بە ماوەی چەندەها ساڵ لە سەر دەستی دەوڵەتی ناوەندی بەغداد بینیان، ئێستا چێژ لە سەقامگیری سیاسی و پێشکەوتنی ئابووری ناوچەکەیان وەردەگرن. هەرچەند کە کوردەکانی تورکیا ئێستاش تا رادەیەك مافەکانیان زەوت دەکرێت، بەلام لەگەڵ ئەمەشدا بواری سیاسی زۆریان بۆ

رەخساوە بۆ ئەوەی شوناسی کولتووری خۆیان بە گشتی دەرببڕن. لەمە زیاتر، لەم دواییانە، لە رووی چەندایەتی و چۆنیەتییەوە پێکدادانە سەربازییەکانی نێوان هێزەکانی ئاسایشی تورکیا و PKK لە چاو سالانی پێشووتر، بە شێوەیەکی بەرچاو کەمی کردووە، بەلام لە هەمان کاتدا کوردەکانی سوریا و ئێران هێشتا لەگەڵ رژێمگەلێك رووبەڕوون کە مافە سیاسی و کولتووریەکانیان بە توندی زەوت دەکات.

دەیڤید رۆمانۆ: پێموایە ئەو دەستکەوتانە کە کوردەکانی عێراق و هەروەها کوردەکانی تورکیا بە دەستیان هێناوە، زۆر گرنگن. خۆشبەختانە تازە ئەو سەردەمە بەسەرچوو کە نوخبە سیاسیەکانی ولاتانی رۆژهەلاتی ناوەڕاست بتوانن بانگەشەی ئەوە بکەن کە کورد بوونی نییە. رێژەی بەرهەمە زانستی ، ئەدەبی، میدیایی و هونەرییەکانی کوردەکان گەیشتووەتە ئاستێك کە قەت لەگەڵ ۲۰ ساڵ لەمەو پێشدا بەراورد ناکرێت، ئەم هەلومەرجە زۆر گرنگە بۆ مانەوە و گەشەکردنی شوناسی کورد.

زۆر جێگای دڵخۆشییە کە بینیمان ئەم دواییانە هەڵبژاردن لە هەرێمی کوردستان بەڕێوە چوو و پار لەمان دەست بە کاربوو و پۆستی سەرۆکایەتی حکومەتی هەرێم و پۆستەکانی وەزاری دەست بە دەست بوو. هەرچەند کە هێشتا کاری زۆر ماوە کە لە حکومەتی هەرێمی کوردستاندا بکرێت، بەلام لەرووی دەستبەدەستکردنی دەسەلات، کوردستان لە زۆربەی

دەوڵەتانی ناوچەکە باشترە. ئەگەر کێشەی گەندەڵی بەم زووانە چارەسەر بکرێت (کە خۆشبەختانە حکومەتی نوێی هەرێمی کوردستان دەستپێشخەری کردووە و بە جددییەت بەگژ گەندەڵیدا دەچێت) کاریگەری زۆری دەبێت لەسەر هاندانی دەسەڵاتدارییەکی باش لە ناوچەکە.

ویلیام بیل:

کوردەکان لە هەرێمی کوردستانی عێراق، خۆیان حکومەت بەرێوەدەبەن، هەرچەند کە بە تەواوی سەربەخۆ نین و ئەگەر بێت و سەربەخۆیی خویان رابگەیەنن، کۆمەڵگای نێونەتەوەیی هیچ پشتیوانیەکیان لێناکات یا پشتیوانیەکی کەمیان لێدەکات. عەرەبەکانی عێراق ئێستا لە بارودۆخێکدا نین کە لەگەڵ کوردەکان بەربەرەکانی بکەن، بەڵام زەحمەتە لە درێژخایەندا شتی وا قبوڵ بکەن، بەتایبەت کۆمەڵێك ناکۆکی لە نێوان هەولێر و بەغداد لە سەر مەسەلەی نەوت و داهات و کەرکووك هەیە. ئەڵبەتە لە تورکیاش دەوڵەت سیاسەتێکی کراوەی بە نیسبەت مەسەلەی کورد گرتووەتە بەر. حیزبی دەسەڵاتداری AKP (پارتی داد و گەشەپێدان) دەنگدەر و پارلەمانتاری کوردی زۆری هەیە، کەوابوو پێویستی بەوەیە کە کێشەی کورد چارەسەر بکات. هەروەها دەوڵەتی AKP زیاتر لە دەوڵەتانی پێشووتری تورکیا ئامادەیە دەسەڵاتی هێزەکانی ئاسایش لە تورکیا بباتە ژێر پرسیار. بە شێوەیەکی گشتیتر بەنیسبەت مەسەلەی کورد و دەوڵەتی تورکیا بەهەرحاڵ ئەگەری ئەوە زۆر کەمە کە کیانێك وەك حکوومەتی هەرێمی کوردستانی عێراق لە تورکیا

دروست بێت، هەرچەند کە بەهەرحاڵ لەوانەیە دەوڵەتی تورکیا تەحەمولی زیاتر بەنیسبەت کولتووری کورد و سەرمایەگوزاری ئابووری زیاتر لە ناوچەی کوردنشینی تورکیا لە خۆی نیشان بدات. هەروەها حکوومەتی AKP هەوڵ دەدات داخستنی حیزبە سیاسیەکان لە تورکیا لە داهاتوودا زەحمەتتر بکات. بە بۆچوونی من داخستنی حیزبە سیاسیەکان لە داهاتوودا زەحمەتتر دەبێت و ئەمەش زۆر بە قازانجی لایەنە سیاسیە کوردەکان دەبێت لە تورکیا، هەرچەند کە رێگایەگی دوورودرێژ لەم پەیوەندییدا لە پێشە و لەوانەیە لەسەرەتادا ئاڵۆزییەکانی ناوخۆی تورکیا زیاتر بکات. بەڵام سیاسەتی ئانکارا بە نیسبەت کوردەکانی عێراق ئاڵۆزە. تورکیا دەرك بە قازانجە ئابووریەکانی خۆی لە باکووری عێراق دەکات و هەروەها تا رادەیەك لە گرێدراوبوونی سیاسی باکووری عێراق بە تورکیا تێدەگات. تورکیا هیواداره کە لەرێگای نزیکبوونەوە لەگەڵ کوردەکانی عێراق قازانجی سیاسی و ئابووری وەدەست بخات. هەروەها لەوانەیە تورکیا بیر لە پلانی دیکەش بکاتەوە واتا ئەوە کە چی روو دەدات ئەگەر عێراق پارچە پارچە بێت یا بکەوێتە ناو ئاڵۆزی و شەڕی ناوخۆ. بەهەرحاڵ تورکیا بە توندی دژی گەڕانەوەی کەرکووك بۆ سەر هەرێمی کوردستانە،لانی کەم لە بارودۆخی ئێستادا.

کریستینا کۆیگین: لـه راسـتیدا ئـەو کاتـە کـە کوردسـتان لـە پـەیماننامـەی (لۆزان)دا دابـەش بـوو رەوتـی ژینوسایدی کـورد دەسـتی پێکـرد. پاش ئـەوە کـوردەکـان لـە تورکیـا بـوون بـە کەمینـەیەکـی بـەفـەرمـی نـەناسراو و لـە عێراقیش، سـەرەڕای ئـەوەی کـە وەك کـەمینـە بـە فـەرمـی ناسـران، رێـز لـە مافـە کولتـووری و زمانییـەکـەیـان نـەدەگیـرا. عێـراق و تورکیـا کتـوپڕ پاش ئـەوە دەستیان کرد بـە تاواندنـەوەی زۆرەملـی کـوردەکـان، بـەڵام کوردەکان قبولّیان نـەکرد ببن بـە تـورك و عـەرەب و لـە بـەرامبـەریان راپـەڕینیان کرد. دەولّـەتی تورکیا و عێراقیش بـە زۆر(نـە بـە وتـووێژ و سـازش) وەلاّمـی کـوردەکانیـان دایـەوە. سـەرکوتـی کوردەکان لـە دەیـەی ١٩٢٠تایبـەتمـەندی ژینوسـایدی پێوە دیار بوو، بـەڵام لـە کۆمـەڵکـوژی نـەرمتـر بـوو ، بـۆ نموونـە لـە چوارچێـوەی تاواندنـەوەی کولتـووری و زمانییـدا بـەڕێـوە دەچوو. هێدی هێدی توندوتیژی حکوومـەتـی تورکیا و عێراق لـە بـەرامبـەر کوردەکان لـە تاواندنـەوەی زۆرەملـێ بـۆ شـێوازگـەلـی توندتر واتا دەرکردن و کۆمـەڵکـوژی زیـادی کـرد . بـەهـەرحـاڵ ترۆپکـی رەوتـی ژینوسایدی کـوردەکـان، ئـەنفـالـی سـاڵی ١٩٩٨ بوو .

رافاییل لـەمکین ، دادوەری پۆلـەنـدایی(کـە کنڤانـسیونـی دژە ژینوسـایدی نـەتـەوە یـەکگرتـووەکـان لــە سـەر بنـەمـای بیرۆکـەکـانی ئـەو دامـەزراوە و زیـاتر لـە سـەر هۆلۆکاسـت- ژینوسایدی جولـەکـەکـان لـە کـاتی جـەنگـی دووەمـی جیهـانی- کـاری کـردووە) هـەشـت شـێوەی بـۆ ژینوسـاید دانـاوە: شـێوەی سیاسی، کۆمـەڵایـەتـی ، ئـابووری، بیـۆلـۆژیکـی، فیزیکـی ، ئـایینـی

و ئەخلاقی. بە بۆچوونی من ،سەدام حوسەین لە هەمووی ئەم شێوە ژینوسایدانە(جگە لە ژینوسایدی ئەخلاقی) دژ بە گەلی کورد کەڵکی وەرگرتووە چونکە سەدام حوسەین نەیدەتوانی ئەخلاقی کوردەکان تیکبشکێنیت. یەکێ لە شێوەکانی ژینوسایدی ئەخلاقی ئەوەیە کە بۆ نموونە خەڵك تووشی بەکارهێنانی بەردەوامی ئەلکۆل و مادە هۆشبەرەکان بکەیت. تا ئەو شوێنە کە من دەزانم کێشەیەك بە ناوی کێشەی مادە هۆشبەرەکان یا خواردنەوەی ئەلکۆل لە نێو کوردەکانی عێراقدا نییە، بەڵام لە کوردستانی ئێران بەکارهێنانی مادە هۆشبەرەکان ، بە تایبەت تریاك لە نێو گەنجەکان بووە بە کێشەیەکی ئەوەندە گەورە کە لە چوارچێوەی ژینوسایدی ئەخلاقیدا دەگونجێت. بە بۆچوونی من دوو شێوە ژینوسایدی دیکە هەیە کە بریتین لە ژینوسایدی ژینگەیی و ئاماری. سەدام حوسەین لە هەردووی ئەم شێوە ژینوسایدانە لە کوردستان (بە تایبەت لە کەرکووك) کەڵکی وەرگرتووە و کۆمەڵێك کێشەی جدی بە هۆی ئەم دوو شێوەیە درووست بووە کە تا ئێستاش هەر بەردەوامە. ژینوسایدی ژینگەیی بە واتای لەناوبردنی بەردەوامی ژینگەیە کە کار بکاتە سەر ژیانی کۆمەڵێك مرۆڤ بۆ ماوەی چەند نەوە. ئێستا بە هۆی ئەم شێوە ژینوسایدە کەس ناتوانێت لە هەندێ شوێندا بژیت.

سوپای عێراق جگە لەو ژینوسایدە فیزیکییە کە بە چەکی کیمیایی لە هەڵەبجە ئەنجامی دا ، ژینوسایدی ژینگەییشی لە هەڵەبجە ئەنجام دا کە ئاسەوارەکانی ژەهرەکەی هێشتا لە ناو ژینگەدا ماوەتەوە، هێشتا ناوی هەڵەبجە پیسە و

خەڵکی هەڵەبجە زیاتر لە خەڵکی دیکەی عێراق تووشی شێرپەنجە و نەخۆشییەکان دیکە دەبن. نموونەی دیکە گەرمیانە کە تێیدا سەدان هەزار کەسی گوازراوەتەوە بۆ هەندێ شوێنی پیس. ئەو شوێنانە کە سەرەتا کەمپی ئاوارەکان بووە، ئێستا بووە بە شوێنی ژیانی هەمیشەیی خەڵك، بۆ نموونە کەلار لە لێواری بیاباندایە.

ژینوسایدی ئاماری بە واتای دەست بردن لە ناو ئامارەکان و چەواشەکردنی راستییەکانی ژمارەی دانیشتووان و لێکۆڵینەوەکاندایە. سەدام حوسەین ئەم شێوە ژینوسایدەی بە تایبەت لە پارێزگای کەرکووکدا ئەنجام داوە.

ژینوسایدی کورد رەوتێکە کە بە ماوەی چەند دەیە درێژەی بووە. بۆمبارانی کیمیایی هەڵەبجە چەند رۆژی خایاندووە و ئەنفال چەند مانگ درێژەی هەبووە. خۆشبەختانە دادگای باڵای تاوانەکانی عێراق سەرەنجام بومبارانی کیمیایی هەڵەبجەی بە ژینوساید ناساند،بەڵام کۆمەڵگای نێونەتەوەییش دەبێ رەوتی ژینوسایدی کوردستان بە تەواوی بە فەرمی بناسێ، چونکە بۆمبارانی هەڵەبجە تەنها یەکێ لە نموونەکانی ژینوسایدی کوردەکانە و (ئەنفال)یش یەکێکی دیکە لەترسناکترین بەشەکانیەتی. بەهەرحاڵ لە قەرەداخ و بارزان و گەلێ شوینی دیکە لە دەیەی ۱۹٦۰ بەم لاوە ژینوساید کوردەکان رووی داوە و قوربانییەکانی، قوربانی ژینوسایدن نە قوربانی کۆمەڵکوژیگەلی سادە.

پرسیار: کێشەی کورد چ پێگەیەکی لە سیاسەت و هاوکێشەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا هەیە؟

رابێرت نولسۆن: پێگە و گرنگی کێشەی کورد لە چوارچێوەی سیاسەتەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست، یەکلاییکەرەوەیە. بەلەبەرچاوگرتنی ئەو راستیە کە کێشەی کورد، کێشەی سەرەکی سیاسەتە ناوچەییەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستە، ئەم کێشەیە کاریگەری لەسەر سیاسەتەکانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئامریکا بەنیسبەت هەمو وڵاتانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست دادەنێت. کەوابوو کێشەی کورد لە ریزی سێیەم یا چوارەمی لیستی گرنگترین سیاسەتی پەیوەندیەکانی دەرەوەی وڵاتە یەکگرتووەکاندایە. ئەڵبەتە کێشەی کورد بە هۆی ئەوەی کە بە شێوەی راستەوخۆ کاریگەری لەسەر بەرژەوەندیەکانی نەوت و گازی ئەمریکا لە عێراق و وڵاتانی کەنداو هەیە، یەکجار گرنگە. کەوابوو ئەم سیاسەتە دەبێ باش بەڕێوە ببردرێت بۆ ئەوەی دەوڵەتی عێراق ، دەوڵەتانی عەرەبی سوننەی ناوچە و تورکیە نەڕەنجێنێت، بەڵام بۆ ئەمریکا زۆر گرنگ نییە کە ئەم سیاسەتە ئێران بڕەنجێنێت .

لیام ناندیرسۆن : کوردەکان فاکتۆریکی گرنگن لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و عێراقدا، بەڵام دەستیکەم گیراون. لێکۆلەر و توێژەرە رۆژئاواییەکان زۆر لە سەر کوردەکان توێژینەوە ناکەن، کەوابوو زۆربەی جیهانی ئاکادیمیك لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و رۆژئاوا لە روانگەی عەرەبیەوە لە سەر روژهەڵاتی ناوەڕاست و عێراق توێژینەوە دەکەن . لە

پەیوەندی لەگەڵ رەوتی دیموکراسی لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، بە بۆچوونی من کوردەکانی عێراق وەك نموونە و مۆدیلێك بۆ ناوچە سەیر دەکرێن

نۆفرا بینگیو: کوردەکان بە هۆی پێشهاتەکانی عێراق و هەندێ وڵاتی دیکەی دراوسێ، لەم چەند ساڵەی دواییدا گرنگییەکی زۆریان پەیدا کردووە. باشترین رێگا بۆ ئەوەی لەم گرنگییە تێبگەین ئەوەیە کە بارودۆخی ئێستای کوردەکان لەگەڵ دەیەی ١٩٨٠ بەراورد بکەین. پێشتر کوردەکان تەنها کارتێك بوون لە دەستی هێزە جۆراوجۆرە ناوچەیی و نێونەتەوەییەکاندا، بەڵام ئێستا لە ناوخۆیاندا یەکگرتوون و لە بەغداد دەورێکی هاوسەنگی گرنگ دەگێڕن و پێگەیان لە گۆڕەپانی نێونەتەوەییدا دیارە.

توماس نابریسیۆ: بە بۆچوونی من لە بارودۆخی ئێستادا، کێشەی کورد پاش کێشەی ئێران گەورەترین کێشەی ناوچەیە. سەرهەڵدانی ئێران و کاریگەری رۆژبەرۆژ روو لە زیادبوونی لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستی عەرەبیدا (واتا پشتیوانی ئێران لە حەماس و حیزبوڵڵا) گەورەترین کێشەی ناوچەیە. ئەم مەسەلەیە واتا پشتیوانی ئێران لەم گروپانە (کە هۆکاری سەرەکیی بەرخۆدانی جیهانی ئیسلام لە بەرامبەر ئیسراییلە) و سەرهەڵدانی ئێران وەك هێزێکی ناوکی، سیاسەتی ناوچە کە لە داهاتوودا دادەڕێژێت.

بەهەرحاڵ کۆمەڵێك ڕێگا هەیە بۆ ئەوەی کێشەی کورد ببێت بە کێشەی سەرەکی عێراق و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. یەکەمین و روونترین ڕێگا ئەوەیە کە ئەگەر عێراق لە رووی سیاسیەوە ناسەقامگیر بێت و (یا) عەرەب و کوردەکانی عێراق نەتوانن ڕێگاچارەیەك بۆ کێشەکانیان بدۆزنەوە (وەك کێشەی تەعریبی باکووری عێراق، مەسەلەی ناوچە جێناکۆکەکان ، مەسەلەی نەوت و فیدرالیزم)، ئەو کاتە کوردەکان زیاتر بۆ جیابوونەوە لە عێراق هەنگاو هەڵدەگرن و لە ئەنجامدا ئەگەر داهاتووی عێراق روبەڕووی کێشە ببێتەوە، سەقامگیری ناوچەش رووبەڕووی کێشە دەبێتەوە. بە هەمان شێوە ئەگەر ناکۆکییەکانی شیعە و سوننە سەرهەڵبداتەوە یا کێشەکانی شیعەکان پەرەبسێنێت، ئەمەش دەتوانێت ببێتە هۆی پارچەپارچەبوونی عێراق. کەوابوو لەوانەیە ئەم هۆکارانە ببێتە هۆی ئەوەی کوردەکان ڕێگای خۆیان بگرنەبەر. ئەگەر ئەم گریمانانە ببێتە راست، ئەو کاتە کێشەی کورد بۆ ئەکتەرانی ناوچەیی و نێونەتەوەیی گرنگی زیاتر پەیدا دەکات.

ماریانا شرونتاکی: ئێستا کوردەکانی عێراق ئیدی نەتەوەیەکی بێ دەوڵەت نین کە بۆ سەرەتاییترین مافەکان و ئازادی خەبات بکەن، بەڵکو خاوەن کیانێکی سەقامگیرن کە ئۆتۆنۆمیەکەیان لەلایەن یاسای بنەڕەتی عێراقەوە بە فەرمی ناسراوە. ئەم گۆڕانکاریە لە سیاسەتی دەرەوەی ئامریکادا پشتگوێ نەخراوە یا لە لایەن دەوڵەتانی دراوسێوە پشتگوێ

نەخراوە (کە لە پەرەسەندنەکانی ئەم دواییانەی پەیوەندییەکانی نێوان تورکیە و حکوومەتی هەرێمی کوردستاندا دیارە). کەوابوو کوردەکانی عێراق ئێستا لەچاو رابردوو بۆ هاوسەنگی هێزەکان لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست گرنگی زیاتریان پەیدا کردووە، چونکە کوردەکان دەوری بنەڕەتیان لە رووخانی سەدامدا گێڕا و لەگەڵ دەوڵەتە سەرەکیەکانی دیکەدا لە گۆڕەپانی سیاسەتی دەرەوەدا هەڵسوکەوت دەکەن. بە هۆی ئەوەی کە هاوکاری کورد و ئامریکا رووخانی سەدامی ئاسان کرد (لە ساڵی ۲۰۰۳)، کێشەی کورد بووە بە یەکێ لە بەشە زۆر گرنگەکانی گۆڕەپانی سیاسی عێراقی پاش سەدام و کوردەکان وەک هۆکاری راگرتنی سەقامگیری سیاسی عێراق و یەکپارچەیی خاکی عێراق دەرکەوتن.

بە بۆچوونی من بەرەوپێشچوونی کێشەی کورد ، لەوانە لە پەیوەندی لەگەڵ ئابووری سیاسی و رەوتە دیمۆکراتیکەکان کە رێز لە مافی دەوڵەتانی ناوچە و هێزە بێ دەوڵەتەکان بگرێت ، دەتوانێ ببێتە هۆی دیمۆکراتیزەبوونی ناوچە یا لانی کەم ببێتە هۆی نەمانی ناکۆکیە توندەکانی گۆڕەپانی سیاسی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستی پاش شەڕ.

هاکان ئوزنوغلوو : سەرهەڵدانی کێشەی کورد لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەگەڕێتەوە بۆ ئەو کاتە کە بیرۆکەی "ناسیونالیزم" دزەی کردە ناو ناوچە. لەو قۆناخەدا وەفادارییە سیاسیەکانی خەڵك لە چوارچێوەی هێڵە

ئـاییـنی(و ئـەتنیکییـەکانـدا) پێناسـە دەکـرا. سـەرهـەڵـدانی ئـەتنیـسیتە وەك هۆکـارێکی سـەرەکـی بـۆ وەفـاداری سیاسـی هاوکـات بـوو لـەگـەڵ لـەیـەکهـەڵـوەشـانەوەی ئیمپراتـۆری عوسـمـانی. بـە دروسـتبوونـی سـنووره سیاسـییه نوێکـان لـە رۆژهـەڵاتـی نـاوەڕاسـت، خـەڵکـی کـورد لـە نێـوان چـەنـد وڵاتـدا (تورکیا، ئێران، عێراق و سوریا) دابـەش بوون و بـەشـی هـەرە زۆریان کەوتنە ناو تورکیـا کـە میراتـی ئیمپراتـۆری عوسمـانی بۆ مابووەوە.

لە لایەکی دیکەوە، کوردەکـانی عێـراق لـە ئێـستادا باشـترین پێکهاتـەی سیاسـیان لـە نـاو حکوومـەتـی هـەرێمـی خۆیانـدا هەیە. عێراق تـەنها شوێنێکە کە کوردەکان، خۆیان حکوومەتـی خۆیـان بـەڕێـوە دەبـەن. ئێـستا کوردسـتانی عێـراق ئـارامـە و کوردەکان ئـامـانجی یەکگرتویان هـەیە.

ئیسماعیل بیشکچی : لـە مـاوەی ئـەم ١٠ سـاڵـەی دواییـەدا، کوردەکان بوونە بە فاکتۆرێکی گرنگ لە سیاسەتی رۆژهـەڵاتـی ناوەڕاستدا. بوونـی حکوومەتی هەرێمی کوردستان بووتـە هـۆی ئـەوەی کـوردەکـان لـە گـۆڕەپـانی نێونـەتـەوەییـدا رۆژ بـە رۆژ بەهێزتر بن . بە بۆچوونی من یەکێکـی دیکـە لـە هۆکـارەکـانی بـەهێزبـوونی کـوردەکـان لـە رۆژهـەڵاتـی نـاوەڕاسـت، شـەڕی گریلاکانی PKK لە باکووری کوردستانە.

گونەش تەزجور: بە بۆچـوونـی مـن، کێـشەی کـورد پـاش کێـشەی فەلـەستین، گـەورەترین و نێونـەتەوەییـترین کێـشەی ئـەتنیکـی

رۆژهـەڵاتـی نـاوەڕاستـە. چـوار هێـزی گـەورەی ناوچـە (ئێـران، عێراق، تورکیـا و سـوریا) تیـوەگلاونـە نـاو ئـەم کێشـەیـە و بـە ملیۆنەها کورد لـە نێو ئـەم وڵاتانـەدا بـڵاو بوونـە. ئـەم وڵاتانـە لــە گــەلــێ رووەوە بــەرژەوەنـدی هاوبــەشـیان لــە راگــرتن و کەمکردنـەوەی ناسیونالیزمی کورددا بووە و هـەیـە. لـە هـەمـان کاتدا، روونـە کـە ئـەم دەوڵـەتانـە ناتوانن لـە درێژخایـەنـدا پێش لـە ناسـیونالیزمـی کـورد بگـرن، مـەگـەر ئـەوە کـە داواکارییـە رەواکانی هاووڵاتیانی کوردی خۆیان بە فەرمی بناسن. ئەگەر بە خۆشبینییەوە سەیر بکـەین، بـە گشتی دەبـێ چاوەڕوانـی ئـەوە بـین کـە رەوتـی دیموکراسـی لـەم وڵاتانـە، ببێتـە هـۆی چارەسەربوونی ئاشتیخوازانەی کێشەی کورد، بەڵام ئەگەر بـە بەدبینییەوە سەیر بکەین، لەوانـەیە بەو ئەنجامـە بگـەین کـە هەوڵە دیموکراتیکەکان لەم وڵاتانە، لەوانەیە زیاتر ناکۆکییـە ئەتنیکییەکان هان بدات و توندوتیژی بە دواوە بێت.

کارۆل پرۆنهۆبیر: کوردەکان گەورەترین نەتەوەی بـێ دەوڵـەتـی جیهـانن و کێـشەی کـورد پـاش کێـشەی فەلەسـتین گرنگتـرین مەسەلەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستە. ٢٢ وڵاتـی عـەرەب پشتیوانـی لە ئامانجی فەلەستینیەکان دەکەن، بەڵام کوردەکان نەتەنیا لەم پشتیوانیە نێونەتەوەیە بێبەشن، بەڵکو لە لایەن چەند وڵاتی دراوسێی نادیموکراتەوە گەمارۆ دراون .

بارودۆخی کوردستانی عێراق هیوابەخشە و نموونەیەکە بۆ کـوردی پارچەکـانی دیـکە و وڵاتـانی دیـکە. هاوپەیمـانی کوردەکانی عێراق لەگەڵ رۆژئاوا ، بەتایبەت لەگەڵ ئەمریکا

نیشانی داوه کە کوردەکان شەریکێکی باوەڕپێکراون. ئەمڕۆ کوردەکان هۆکاری یەکلاییکەرەوەی سەقامگیری و سەرکەوتنی عێراقن و ڕێبەرایەتی کورد نیشانیداوە کە خۆی لە بەرامبەر ئەم ڕەوتە بە بەرپرسیار دەزانێت .

دەوڵەتی ئێران لەگەڵ خەڵکی ئیران لە شەڕدایە و چەوساندنەوەی کوردەکانی ئێران بەردەوامە. کوردەکانی سوریەش لە بارودۆخێکی هاوشێوەدان و سەرکوت دەکرێن و فەراموش کراون .

سەرکەوتنی ئامانجی کورد لە هەر کام لە پارچەکانی کوردستان کاریگەری ئەرێنی لە سەر پارچەکانی دیکەی کوردستان دەبێت. دەوڵەتی تورکیە بەهیواشی بەرەو دەستەبەرکردنی مافەکانی کوردەکان هەنگاو هەڵدەگرێت بەڵام سیاسەتە سەرکوتکارانەکانی خۆی کەمتر کردووەتەوە.

ویلیام بیل:

ئەگەر ڕەوتی دیموکراسی گرنگترین هۆکاری مەسەلەی کورد ببایە، ئەوکاتە بزاڤی زیاتر بە نیسبەت مافی چارەی خۆنووسینی کورد لە ئارادا دەبوو و لە ئاستی ناوچەیی و نێونەتەوەییدا پشتیوانی زیاتری لێدەکرا، بەڵام بەهەرحاڵ هیچ دەوڵەتێکی ناوچە (عێراق، تورکیا، ئێران و هیچ وڵاتێکی عەرەبی دیکە) ڕازی نییە کە دەوڵەتێکی کوردی دروست بێت. ئەم دەوڵەتانە بەنیسبەت یەکپارچەیی وڵاتانی ئێستای ناوچە نیگەرانن، چونکە دروستبوونی دەوڵەتێکی کوردی دەبێتە هۆی ناسەقامگیربوونی ناوچە و سەرهەڵدانی ناکۆکی، و لەئەنجامدا هاوسەنگی هێزەکان لە ناوچە تێکدەچێت. نە

ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و نە وڵاتانی ئەوروپایی هیچکامیان ئامادە نین لە سەر مەسەلەی کورد لەگەڵ وڵاتانی ئێستای ناوچە رووبەڕوو ببنەوە، هەرچەند کە بەتایبەت دەوڵەتی تورکیا هەندێ جار بانگەشەی ئەوە دەکات کە رۆژئاوا چالاکانە پشتیوانی لە دروستبوونی دەوڵەتێکی کورد دەکات. کەوابوو دەمەوێت بە کورتی ئەوە بڵێم کە لە پەیوەندی لەگەڵ مەسەلەی کورددا، سیاسەتی هێزەکان لە فاکتوری دموکراسی بۆ سەرجەم لایەنەکان گرنگترە.

ژۆردی تێژەل: بارودۆخی کورد لە ماوەی چەند ساڵی رابردوودا باش پێشکەوتوە، بەڵام کوردستان و مەسەلەی کورد نیگەرانی سەرەکی پەیوەندیە نێونەتەوەییەکان و ژئۆپۆلۆتیکی نێونەتەوەیی نیە. هەرچەند کە کێشەی عەرەب-ئیسرائیل لە ١٠ ساڵی رابردوودا گرنگی خۆی تا رادەیەک لە دەسداوە بەڵام هێشتا کێشەی سەرەکی رۆژهەلاتی ناوەڕاستە. یەکێ لە مەسەلە گرنگەکانی دیکەی ژئۆپۆلۆتیکی نێونەتەوەیی ، مەسەلەی ئێران و ئاسیای ناوەڕاستە (نەتەنیا بۆ روسیە و ئەمریکا بەڵکوو بۆ تورکیە و یەکێتی ئوروپاش). کێشەی کورد و کوردستان هەمیشە یەکێ لە کێشەکانی رۆژهەلاتی ناوەڕاست بووە، بەڵام قەت نەبووە بە ئەجیندای سەرەکی هێزەکانی رۆژئاوا و ئوروپا .

پرسیار: کارنامەی حکوومەتی هەرێمی کوردستان و رێبەرایەتی کورد چۆن هەڵدەسەنگێنیت؟

دانییل سێرڤێر: هەرێمی کوردستان لە عێراق لە راستیدا ئەزموونێکی بێ وێنەیە لە رۆژهەڵاتی ناوەراستدا، چونکە دەوڵەتی عێراق ، وەک زۆربەی دەوڵەتانی دیکەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست هەر لە کۆنەوە دەوڵەتێکی ناوەندچی بووە، بەڵام حکوومەتی هەرێمی کوردستان ئۆتۆنۆمییەکی زۆر بەرفراوانی هەیە. گرنگ ئەوەیە کە ئەم ئەزموونە سەربکەوێت و ببێت بە نموونەیەکی ئەرێنی بۆ وڵاتانی دیکە.

جاناتان رەندێل: دەستکەوتی هەرە گەورەی حکوومەتی هەرێمی کوردستان ئەوەیە کە لە ماوەی نزیکەی ٢٠ی ساڵی رابردوودا توانیویەتی درێژە بە بوونی خۆی بدات و لە راستیدا توانیویەتی دەنگی خۆی بگەیەنێتە ناوخۆی عێراق و دەرەوەی وڵات. واتای ئەم سەرکەوتنە ئەوەیە کە جیهانی دەرەوە ئێستا شتی زیاتر دەربارەی کوردەکان و ئێش و ئازارەکانیان و ئامانجەکانیان دەزانێت. کێ ١٠ ساڵ لەمەو پێش بیری لەوە دەکردەوە کە جەلال تاڵەبانی ببێت بە سەرۆك کۆماری عێراق و هۆشیار زیباری ببێت بە وەزیری دەرەوەی عێراق ؟ کێ بیری لەوە دەکردەوە کە کوردەکان ئەوەندە متمانە و باوەڕ بەخۆبوون بە دەست بهێنن کە نەتەنها نوێنەرایەتی ئامانجەکەی خۆیان بکەن ، بەڵکو ببن بە نوێنەری بەرژەوەندی سەرجەم خەڵکی عێراق .

ليام ناندیرسۆن: بە بۆچوونی من حکوومەتی هەرێمی کوردستان و رێبەرایەتییەکەی لە بارودۆخی زۆر دژواردا ، باش کاری کردووە. بەهەرحاڵ حکوومەتی هەرێمی کوردستان لەگەڵ کۆمەڵێك کێشە رووبەڕوویە، بەڵام خاڵی گرنگ ئەوەیە کە بە گشتی رێبەرایەتی حکوومەتی هەرێمی کوردستان توانیویەتی یەکگرتوو بێت و ئاسایشی ناوچە بپارێزێت و خزمەتی گرنگ بە رەوتی دیموکراسی بکات . بەهەرحاڵ، پێویستە سیستمی سیاسی هەرێمی کوردستان تا رادەیەك کراوەتر بێت و زیاتر خزمەت بە پێشکەوتنی ناوچە بکات. بە بۆچوونی من ئەم ئامانجە بەدی نایێت ئەگەر هەندێ مەسەلەی زۆر گرنگ وەك مەسەلەی کەرکووك چارەسەر نەکرێت.

مایکیل گەنتەر: بەلەبەرچاوگرتنی ئەو کێشە زۆرانە کە حکومەتی هەرێمی کوردستان لەگەڵیدا رووبەڕوویە من پێموایە رێبەرایەتی هەرێمی کوردستان هەنگاوی ئەرینی زۆری هەڵگرتووە و کاری زۆری کردووە .
بە لەبەرچاوگرتنی دەسکورتی رێژەیی حکومەتی هەرێمی کوردستان(بە بەراورد لەگەڵ دەرەتانە زۆرەکانی دەوڵەتی تورکیا و دەوڵەتی بەغداد) لۆبی حکومەتی هەرێمی کوردستان لە ویلایە تە یەکگرتووەکانی ئەمریکا باش بووە و کۆمەڵێ سەرکەوتنی بە دەست هێناوە. قوباد تاڵەبانی، نوێنەری حکومەتی هەرێمی کوردستان لە وڵاتە یەکگرتووەکان بە باشترین شێوە کار دەکات و توانیویەتی

دەستکەوتی زۆر بۆ کوردەکان بەدەست بهێنێت. لە لایەکی دیکەوە (پێمان خۆش بێت یا ناخۆش بێت) کوردەکانی تورکیا لە ولاتە یەکگرتووەکان وەك خەڵکێك سەیر دەکرین کە پەیوەندی زۆر نزیکیان لەگەل PKK هەیە کە ولاتە یەکگرتووەکان بە رێکخراوێکی تروریستی لەقەڵەمی دەدات. لە ئەنجامدا، ئامانجی کوردەکانی تورکیا لە ولاتە یەکگرتووەکان ئەوەندەی برا کوردەکانیان لە باشوور پێشوازی لێناکرێت. ئەم بارودۆخە بە هۆی هاوپەیمانی درێژخایەنی ولاتە یەکگرتووەکان و تورکیا بەردەوام دەبێت.

نۆفرا بینگیو: رێبەرایەتی کورد نیشانی داوە کە دەتوانێت لە گۆڕەپانی ئالۆزی سیاسەتدا هەم لە ناو هەرێمی کوردستان و هەم لە بەرامبەر بەغداد کایە بکات.

توماس نابریسیۆ: هەرێمی کوردستان تا رادەیەکی زۆر سەقامگیرە و لە زۆربەی بەشەکانی تری عێراق ئاسایشی باشترە. ئەڵبەتە هەر سیستمێك کە ئاڵوگۆڕ لە خۆیدا پیك نەهێنێت لەگەڵ راوەستان و گەندەڵی رووبەڕوو دەبێتەوە و پەیوەندی نێوان خەڵك و حکومەت دەپچڕێت. ئەمە لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و هەموو سیستمە سیاسیەکاندا روو دەدات. رکابەری هەمیشە باشە بۆ سیستمە دیموکراتیەکان.

کارۆل پرۆنهۆبێر: سەرکەوتنی حکومەتی هەرێمی کوردستان لە عێراق پێشکەوتنێکی گرنگ بۆ سەرانسەری ناوچەیە و ئەگەر حکومەتی هەرێمی کوردستان درێژە بە بەڕێوەبردنی دەوڵەتی خودموختاری کوردستان لە ناو دەوڵەتێکی نەوەندیدا بدات ئازموونی هەرێمی کوردستان دەتوانێت ببێت بە نموونەیەک بۆ وڵاتانی دیکەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. لەمە زیاتر داواکاری ئەم دوایەی مەسعود بارزانی و دروشمی پارتی دیموکراتی کوردستان بۆ مافی چارەی خۆنووسینی گەلی کورد هەنگاوێکە بەرەو گەیشتن بەو شتەی کە کوردەکان هەمیشە بە مافی خۆیان زانیوە. کوردەکان لە نێو دەوڵەتی فیدراڵی عێراقدا دەمێننەوە تا ئەو کاتە کە یاسای بنەڕەتی عێراق ڕێز لە مافەکانیان بگرێت.

پرسیار: داهاتووی هەرێمی کوردستان لە عێراق چۆن دەبینیت؟

مایکڵ گەنتەر: ئێستا ناسیونالیزمی کورد لە عێراق خاوەن دەسەلاتێکی بێ وێنەیە، چونکە هێزی ڤیتۆکردنی پێشهاتەکانی داهاتووی عێراقی هەیە. ئەگەر عەرەبەکان رازی نەبن بە عێراقێکی فیدرالی دیموکرات کە ئامانجەکانی ناسیونالیزمی کورد تێیدا بەدی بێت، کوردەکان بەردەوام دەبن لە بەرێوەبردنی کاروباری خۆیان کە لە ساڵی ۱۹۹۱ تا ئێستا بەرێوەیان بردووە. لە راستیدا دوو ریفراندۆمی نافەرمی لە ساڵی ۲۰۰٤ و ۲۰۰٥ بەرێوەچوو کە کە تێیدا خەڵك بە تێکڕا دەنگی بە سەربەخۆیی کورد دا . ئەڵبەتە راستییە ژیوپلۆتیکەکان لە ئێستادا ناهێڵێت کوردەکان سەربەخۆ بن، بەلام کێ دەتوانێت پێشبینی ئەوە بکات کە داهاتوو چۆن دەبێت ئەگەر بێت و عێراقێکی دیموکراتی فیدراڵ دروست نەبێت. لەوانەیە ئەوکاتە (بە ناوی پاراستنی سەقامگیری کە بە قازانجی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ، تورکیا و دەوڵەتانی دراوسێی دیکە بێت) مافی ئەوە بۆ کورد بە رەوا ببینرێت کە بەرەو سەربەخۆیی هەنگاو هەڵبگرێت.

بە لەبەرچاوگرتنی ئەو راستییە کە کوردستانی گەورە خاوەن رێژەیەکی بەرچاوی نەوت و ئاوە لە رۆژهەلاتی ناوەڕاستدا، ناسیونالیزمی کورد بە دڵنیاییەوە کاریگەری لە سەر داهاتووی ناوچە بە تایبەت و داهاتووی جیهان بە گشتی دەبێت. کەوابوو دەوڵەتانی دیکە بۆ رووبەڕوونەوە لەگەڵ ئەم ئەنجامانە و دەوڵەت و نەتەوەکانی دیکە، دەبێ

ڕەوایەتی بە ناسیونالیزمی کورد بدەن. ئەگەر سەرەتا دان بەم ڕەوایەتییەدا بنرێت لەوانەیە پاشان ڕێگاچارەیەکی دادپەروەرانە و درێژخایەن بۆ کێشەکان بدۆزرێتەوە.

بۆ وەدیهاتنی مافی چارەی خۆنووسین بۆ نەتەوەی کورد پێویست ناکات حەتمەن یەکپارچەیی خاکی ئەو وڵاتانە کە کورد تێیاندا دەژی، لەناو بچێت. شێوەگەلی جۆراوجۆری ئۆتۆنۆمی، فیدراڵیزم و تەنانەت دیموکراسییەکی سادە، بەڵام ڕاستەقینە لەوانەیە داواکارییە ڕاستەقینەکانی ناسیونالیزمی کورد دابین بکات. لەم ڕوانگەیە ڕێگاچارە لەوەدایە کە ڕێوشوێنە نوێکانی مافی مرۆڤ بۆ نەتەوەی کورد پەیڕەو بکرێت. ئەنجامێکی وەها لەوانەیە سەداسەد سەر نەگرێت، بەڵام دەبێتە هۆی پەیدابوونی ڕێگاچارەیەك بۆ هەموو ئەو ناسیوناڵیزمانە کە پەیوەندییان بەم مەسەلەیەوە هەیە. کەوابوو داهاتووی ناسیوناڵیزمی کورد چۆن دەبێت، دیار نییە.

ئیسماعیل بیشکچی : من داهاتووی کوردەکان زۆر درەوشاوە دەبینم . لە سەدەی ٢٠ ، زلهێزەکان وەك بریتانیا و فەرانسا و دەوڵەتانی فارس، تورك و عەرەب بە هاوکاری ئەم زلهێزانە کورد و کوردستانیان پارچە پارچە کرد . ئەمە نەتەنها بووە هۆی دابەشبوونی خاکی کوردستان، بەڵکو کاری کردە سەر زەینییەت و دەروونی کوردەکان و کوردەکان بە تەنیا مانەوە. لەو کاتەوە تا ئێستا ئەم بارودۆخە هەر وەك خۆی ماوەتەوە و ئاڵوگۆڕێکی ئەوتۆی بە سەردا نەهاتووە، بەڵام خۆشبەختانە ئەمریکا لە سەرەتای ئەم سەدەیەدا توانی

درزێکی گەورە بخاتە ناو ئەم بارودۆخە . بە بۆچوونی من ئەم درزە رۆژبەرۆژ گەورەتر دەبێت و کوردەکان رۆژبەرۆژ زیاتر دەتوانن بیرۆکە و سیستمی دەسەڵاتداری و بەڕێوەبردنی کاروباری خۆیان ، پەرە پێبدەن و بەرەو پێشی بەرن.

هاکان نوزنوغلوو : لە سەرانسەری مێژوودا، هەمیشە گەلێك ناکۆکی لە سەر بەرژەوەندی ناوچەیی و نێونەتەوەیی لەم ناوچە جوگرافییەدا لە ئارادا بووە. بەبۆچوونی من پێکهاتنی ئاڵوگۆڕ لە بارودۆخی کوردەکان(چی بە شێوەی دروستبوونی کوردستانێکی سەربەخۆ بێت یا هەرچەشنە ئاڵوگۆڕێکی دیکە لە سنووره سیاسییەکانی حکوومەتەکانی ئێستا) تەنها کاتێك روو دەدات کە کۆمەڵێك فاکتۆری ناوخۆیی، ناوچەیی و لەوەش گرنگتر، گوشارگەلی دەرەکی پێکەوە تێکەڵ بن. روونە کە چارەسەربوونی کێشەی کورد لە تورکیا ، عێراق و شوێنەکانی دیکە، زۆر پەیوەندی بە تیکەڵبوونی بەرژەوەندی ئەو هێز و لایەنە ناوخۆیی، ناوچەیی و نێونەتەوەییانە هەیە کە ئامارەمان پێکردن. فاکتۆرگەلی یەکجار زۆر هەن کە رەوتی مێژوو دیاری دەکەن. کەوابوو هیچ کەس ناتوانێت پێشبینی ئەوە بکات کە داهاتوو چۆن دەبێت . بەهەرحاڵ کۆمەڵێك ئەگەر لە ئارادایە ، کە پارچەپارچەبوونی عێراق یەکێ لەم ئەگەرانەیە.

بە بۆچوونی من، لایەنێك کە زۆرترین قازانجی لە دوای دروستبوونی بۆشایی دەسەلات لە عێراق لە ئەنجامی

پاشەکشەی هێزەکانی ئەمریکا لە عێراق دەست دەکەوێت، کوردەکانن. کوردەکان هەرچەند کە بە ناو بەشێکن لە عێراق بەڵام لە کردەوەدا لە زۆربەی رووەوە سەربەخۆن. حکوومەتی هەرێمی کوردستان باش دەزانێت کاتێك کە هێزەکانی ئەمریکا لە عێراق بچنە دەرەوە یا سەرنجی ئەمریکا بەرەولای شوێنەکانی دیکەی جیهان رابکێشرێت، بۆشاییەکی دەسەڵات لە عێراق دروست دەبێت کە بە قازانجی کوردەکان تەواو دەبێت . ئەو کاتە کونترولکردنی سەرچاوە نەوتییەکانی کەرکووك لەوانەیە تەنها رێگای مانەوەی (کوردەکان) بێت (لانی کەم لە رووی ئابوورییەوە)، کەوابوو ئەو کاتە کوردەکان پێداگری لە سەر کۆنترلکردنی کەرکووك دەکەن.

جاناتان رەندیل :داهاتووی حکوومەتی هەرێمی کوردستان بەوە گرێدراوە کە چی لە بەغداد و لە پێوەرێکی بەرفراوانتردا چی لە پایتەختی ولاتانی ناوچە روو دەدات، بەڵام داهاتووی حکوومەتی هەرێم پەیوەندیشی بەوە هەیە کە کوردەکان لە پەیوەندی لەگەڵ رەوتی دیموکراسی تا چەند دەتوانن کار بکەن و تا چەند کۆمەڵگای خۆیان بەرووی هێزەکانی دیکە دەکەنەوە یا لانی کەم تا چەند کەسانی دیکە لە ریزی خۆیاندا قبول دەکەن.

لیام ناندیرسۆن :من بەنیسبەت بارودۆخی ئێستای کوردەکان خۆشبینم، بەڵام کۆمەڵێك کێشە و گیرو گرفت لە ئارادایە. فاکتۆری یەکلاییکەرەوە بۆ کوردەکانی تورکیا ئەوەیە کە تورکیا ببێت بە ئەندامی یەکێتی ئەوروپا، چونکە بۆ بەئەندامبوون لە یەکێتی ئەوروپا، تورکیا ناچارە رێز لە مافە سیاسی، کولتووری و زمانییەکانی کوردەکان بگرێت، بەڵام کێشەکە ئەوەیە کە زۆربەی رێبەرانی ولاتانی ئەورووپایی(ئانگیلا مێرکێل، سارکوزی و ..) پشتیوانی لە بەئەندامبوونی تورکیا لە یەکێتی ئەوروپادا ناکەن، کەوابوو زەحمەتە رێگا بە تورکیا بدرێت ببێتە ئەندامی یەکێتی ئەوروپا (لەوانەیە بۆ هەتاهەتایە).

کێشەی کوردەکانی عێراق ئەوەیە کە عەرەبەکانی عێراق رۆژ بەرۆژ ناسیونالیستتر دەبن و کەمتر پشتیوانی لە ئۆتۆنۆمی نەتەوەکانی دیکە لە عێراق دەکەن. تەنانەت سیاسەتمەدارانی عێراق هەوڵ دەدەن لە رێگای دژایەتیکردنی خودی کوردەکان ، پوانی سیاسی بەدەست بهێنن و ئەمە شتێکی مەترسیدارە .

کێشەی کورد چی پێگەیەکی لە سیاسەتی دەرەوە و ئاسایشی نەتەوەیی ئەمریکادا هەیە؟
ئایا ئەمریکا هیچ سیاسەت یا ئیستراتژیەکی بۆ کورد وەک نەتەوەیەک هەیە؟

- هەڵوێست و سیاسەتی ئەمریکا بەنیسبەت سەربەخۆیی کوردستان چییە؟
سیاسەتی ئەمریکا بەنیسبەت کێشەی کەرکووک و ناوچە جێناکۆکەکان چییە؟
کشانەوەی هێزەکانی ئامریکا لە عێراق چی کاریگەریەکی لە سەر هەرێمی کوردستان و پەیوەندیەکانی ئامریکا و کوردستان دەبێت؟

سین کان: کێشەی کورد و مەسەلەی عێراق بە گشتی بۆ سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا گرنگە. یەکێ لە هۆکارەکانی ئەو گرنگیە ئەوەیە کە ئیدارەی باراک ئوباما پێیوایە ئەگەر ناکۆکییەکانی کورد و عەرەبەکان چارەسەر نەکرێت، دەبێتە مەترسیەکی گەورە بۆ سەقامگیری عێراق. بەهەرحاڵ ئەو رێژە یەکجار زۆرەی گرنگیدان و سەرنجدانی ئەمریکا بە عێراق لە ۷ ساڵی رابردوودا (کە لە مێژووی ئەمریکادا بێ وێنە بووە) لە داهاتوودا دوپات نابێتەوە. لەگەڵ ئەمەشدا مەسەلەی عێراق و کێشەی کورد (لە عێراق) لە داهاتووشدا یەکێ لە مەسەلە گرنگەکانی سیاسەتی دەرەوەی ئامریکا دەبێت و ئەگەر نیگەرانی یەکەمی ئەمریکا نەبێت، بێگومان یەکێ لە گرنگترینەکانی دەبێت. ئێستا ئەمریکا زیاتر گرنگی بە سیاسەتی ناوخۆ و کێشەکانی ناوخۆی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەدات وەک بارودۆخی ئابووری .

دانییل سێرفیر: ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و وڵاتانی ئەورووپایی دەیانەوێت کوردەکان لە چوارچێوەی وڵاتانی یەکپارچەی ئێران، عێراق، تورکیا و سوریا بە خۆشی بژین، بەڵام ئەورووپا و ئەمریکا لەگەڵ ئەوەدا نین کە هیچ جۆرە کوردستانێکی سەربەخۆ دروست بێت.

رابێرت ئولسۆن: ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و یەکێتی ئەورووپا دەیانەوێت بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد بەهێز بێت و کوردەکانی عێراق مافی ئۆتۆنۆمیان هەبێت، بەڵام لایەنگری لە بزووتنەوەی سەربەخۆیی کورد ناکەن، چونکە دەبێت لەگەڵ دەوڵەتانی تورکیا، ئێران، عێراق و سوریا هاوکاری بکەن. ئەم مەسەلەیەش بۆ خۆی یەکێ لە گرنگترین کێشەکانە کە ئەمریکا و یەکێتی ئەورووپا لە گەڵیدا رووبەڕوونە، کێشەکەیان ئەوەیە کە چۆن ئەم نایەکانگیرییە کونترۆڵ بکەن. ئەمریکا و یەکێتی ئەورووپا بۆ ئەوەی کەڵك لە سەرچاوەکانی نەوت و گازی عێراق وەربگرن، ناچارن پشتیوانی لە دەوڵەتی بەغداد بکەن و لەمەو بەدوا پشتیوانی خۆیان لە حکومەتی هەرێمی کوردستان سنووردار بکەن. ئەو کێشەیە کە ئێستا ئەمریکا و یەکێتی ئەورووپا لە گەڵی رووبەڕوونە ئەوەیە کە تا چ رادەیەك پشتیوانی لە دەوڵەتی بەغداد بکەن بۆ ئەوەی کەڵك لە سەرچاوەکانی نەوت و گازی عێراق وەربگرن، بێ ئەوەی داواکارییەکانی عەرەبەکانی عێراق، بە تایبەت لە پەیوەندی لەگەڵ کێشەکانیان لەگەڵ

کوردەکان لە سەر کەرکووك و ناوچە جێناکۆکەکان، جێبەجێ بکەن .
ئەمریکا لایەنگری سەربەخۆیی کوردستان نییە. ئەمریکا پێویستی بە هاوکاری دەوڵەتی بەغداد و دەوڵەتە عەرەبە سوننەکان بەتایبەت عەرەبستانی سعودی هەیە، چونکە نەوت و گازی ئەم ولاتانە بۆ ئەمریکا و هەروەها ئوروپا گرنگە. ئەمریکا هەروەها پێویستی بەهاوکاری تورکیە هەیە بۆ ئەوەی یارمەتی بە کۆنترۆڵکردنی بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لە عێراق و تورکیە بدات. ئەمریکا ناتوانێت بە پشتیوانیکردن لە سەربەخۆیی کوردەکان، ئەم دەوڵەتانە لە خۆی بێگانە بکات .
بەهەرحاڵ هەروەها کە ئامـاژەم پێکرد، ئەمریکا جگە لە کێشەی کورد کۆمەڵێک نیگەرانی گرنگی دیکەی هەیە کە بریتین لە یەکەم ناکارامەبوونی سیاسەتە ناوخۆیەکانی ئەمریکا ، دووەم لاوازبوونی ئابووری و هەلومەرجی جیهانی ئامریکا ، سێیەم پەیوەندیەکانی لەگەڵ چین ، چوارەم پەیوەندیەکانی لەگەڵ هیند، پێنجەم بەڕێوەبردنی سیاسەتەکانی لەگەڵ ئوروپا و شەشەم بەڕێوەبردنی سیاسەتەکانی لەگەڵ روسیا. لەپەیوەندی لەگەڵ کێشەی کورددا ئەو مەسەلەیە کە ئامریکا لەگەڵی رووبەڕویە ئەوەیە کە چۆن ئەو دەستەوکەوتانە بپاریزێت کە کوردەکانی عێراق لە ٢٠ساڵی رابردوودا و بەتایبەت پاش ساڵی ٢٠٠٦ بەدەستیان هێناوە .

ئەمریکا وەک دۆست سەیری کورد دەکات نە هاوپەیمان. ئەمریکا ناچارە کوردەکان وەک دۆستێکی گرنگی خۆی سەیر بکات، بەلاّم لەوانەیە کوردەکان بەهاوپەیمانێکی گرنگی خۆی نەزانێت، چونکە ئەمریکا پێویستی بەوە هەیە لەگەڵ ئەکتەرە بەهێزترەکانی رۆژهەلاّتی ناوەڕاست هاوپەیمان بێت. یەکێ لە کێشەکانی واشینگتۆن ئەوەیە کە چۆن ئەم هاوسەنگیە هەستیارە رابگرێت. ئەمە مەسەلەیەکە کە رۆژ بەرۆژ دژوارتر دەبێت، چونکە هەم دوژمنەکان و هەم دۆستەکانی واشینگتۆن پێیان خۆش نییە پێگەیان لە سەرانسەری رۆژهەلاّتی ناوەڕاست لاواز بێت .

واین وایت: ئەمریکا، دەوڵەتە بەهێزەکانی ئوروپا و رێکخراوە سەرەکیەکانی ئوروپا وەک یەکێتی ئوروپا و ناتۆ لە راستیدا هیچ سیاسەتێکی یەکگرتوویان بۆ کێشەی کورد نیە و زۆربەی جاران شێوەی هەڵسوکەوتی نێوخۆیی ئەم دەوڵەتانە لەگەڵ مەسەلەی کورد لەو ولاّتانە کە کورد تێدا دەژین، بۆ ولاّتێکی دیکە جیاوازە. کەوابوو گرنگی مەسەلەی کورد لە چوارچێوەی ولاّتی عێراق، ئێران، تورکیە و سوریەدا پێناسە دەکرێت .

نیگەرانی و کاردانەوەی کۆمەڵگای نێونەتەوەیی بەنیسبەت مەسەلەی کورد لە هەر کام لە ولاّتانە کە کورد تیاندا دەژی جیاوازە و شێوەی هەڵسوکەوتی دەوڵەتی عێراق، تورکیە، ئێران و سوریە لەگەڵ مەسەلەی کورد جیاوازە. کەوابوو گرنگی کیشەی کورد زۆرتر بەگوێرەی

بارودۆخی سیاسی ، نیگەرانی بۆ مەسەلەی مافی مرۆڤ ، نائارامیە مەدەنیەکان، مەسەلەی سەقامگیری رۆژهەلاتی تورکیە و کاریگەری ئەو مەسەلەیە لە سەر سیاسەتە ناوخۆیەکانی تورکیە، ناکۆکیەکان لە باکووری عێراق، بەرێوەبردنی ولاتی عێراق و بارودۆخی باکوری رۆژئاوای ئیران هەڵدەسەنگێندرێت .

ویلیام بیل : کوردەکان باشترین دۆستی ئامریکان لە عێراقدا. هەروەها زۆربەی کۆمەڵگاکانی رۆژئاوا لایەنگری پرەنسیپی مافی چارەی خۆنووسینن هەرچەند کە لە کردەوەدا قەد ئەم پرەنسیپەیان جێبەجێ نەکردووە، چونکە جێبەجێبوونی ئەم پرەنسیپانە کۆمەڵێک بەردیلی سیاسی بەدواوە دەبێت. کەوابوو ولاتە یەکگرتوەکانی ئامریکا دەیەوێت کوردەکان بە شێوەیەکی ئەرێنی دەربکەون. لە لایەکی دیکەوە ئامریکا پشتیوانی لە یەکهەڵوەشانەوەی عێراق ناکات، چونکە نایەوێت دۆستەکانی خۆی لە تورکیە و جیهانی عەرەب لە خۆی برەنجێنێت. ئامریکا بە تەواوی ئاگاداری مەترسیەکانی ئەم مەسەلەیە. باشترین رێگا بۆ ئامریکا ئەوەیە کە کوردستانێکی خاوەن ئۆتۆنۆمی کە لە ژێر دەسەلاتی ئێراندا نەبێت و خۆی باش بەرێوە ببات لە ئارادا بێت .

ئەگەر رەوتی دیموکراسی گرنگترین هۆکاری مەسەلەی کورد ببایا، ئەوکاتە بزاڤی زیاتر بە نیسبەت مافی چارەی خۆنووسینی کورد لە ئارادا دەبوو و لە ئاستی ناوچەیی و نێونەتەوەییدا پشتیوانی زیاتری لێدەکرا، بەلام بەهەرحاڵ

هیچ دەوڵەتێکی ناوچە (عێراق، تورکیا، ئێران و هیچ وڵاتێکی عەرەبی دیکە)ڕازی نییە کە دەوڵەتێکی کوردی دروست بێت. ئەم دەوڵەتانە بەنیسبەت یەکپارچەیی وڵاتانی ئێستای ناوچە نیگەرانن چونکە دروستبوونی دەوڵەتێکی کوردی دەبێتە هۆی ناسەقامگیربوونی ناوچە و سەرهەڵدانی ناکۆکی و لەئەنجامدا هاوسەنگی هێزەکان لە ناوچە تێکدەچێت. نە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و نە وڵاتانی ئەوروپایی هیچ کامیان ئامادە نین لە سەر مەسەلەی کورد لەگەڵ وڵاتانی ئێستای ناوچە ڕووبەڕوو ببنەوە، هەرچەند کە بەتایبەت دەوڵەتی تورکیا هەندێ جار بانگەشەی ئەوە دەکات کە ڕۆژئاوا چالاکانە پشتیوانی لە دروستبوونی دەوڵەتێکی کورد دەکات. کەوابوو دەمەوێت بە کورتی ئەوە بڵێم کە لە پەیوەندی لەگەڵ مەسەلەی کورددا، سیاسەتی هێزەکان لە فاکتوری دموکراسی بۆ سەرجەم لایەنەکان گرنگترە.

لە ڕووی تیورییەوە گەلێ لە خەڵکی ئەوروپا و ئەمریکا لە سەر بنەمای پرەنسیپی دموکراسی، مافی مرۆڤ و مافی چارەی خۆنووسین زۆر هاوسۆزن لەگەڵ کوردەکان، هەروەها ئاگاداری ئەوەن کە تورک و عەرەبەکان لە ڕابردوودا چەندە خراپ لەگەڵ کوردەکان هەڵسوکەوتیان کردووە، بەڵام دەوڵەتانی ڕۆژئاوا پێیان خۆش نییە تورکیا پارچە پارچە بێت یا ئاڵۆزی تێ بکەوێت. هەروەها بەرژەوەندیان لەوەدایە کە عێراق سەقامگیر و بەهێز بێت، کەوابوو لە بارودۆخی ئێستادا کوردەکان نابێت چاوەڕوانی ئەوە بن کە ڕۆژئاوا

زیاتر لەوە بچێتە پێش کە داوای ڕێزگرتنی زیاتر لە مافی کوردەکان بکات و داوای بوونی نوێنەرایەتی سیاسی کوردەکان لە ناو وڵاتانی ئێستادا(لەوانە دەوڵەتی سوریا و عێراق) بکات.

مەسەلەی گرنگ ئەوەیە کە لەوانەیە عێراق نە لە لایەن کوردەکانەوە بەڵکوو لە ئەنجامی ڕێکنەکەوتنی خودی عەرەبەکان واتا شیعە و سوننەکان و یا لە ئەنجامی بەردەوامبوونی بێ سەرەوبەرەیی و قەیراندا لە یەکهەڵبوەشێتەوە یا بکەوێتە ژێر دەسەڵاتی ئێران. ئەو کاتە لەوانەیە کوردستانێکی سەربەخۆ و سەقامگیر وەک ڕێگایەکی سەرنجڕاکێشتر و سەقامگیرتر بێتە ئاراوە و هیوادارم ئامریکا ئەو کاتە هەوڵ بدات تورکیە و جیهانی عەرەب ڕازی بکات کوردستانی سەربەخۆ قبووڵ بکەن .

ئالێند مێزیل: وڵاتە یەکگرتووەکانی ئامریکا لە سیاسەتی دەرەوی خۆیدا ئێدی ناتوانێت کێشەی کورد پشتگوێ بخات چونکە ئەم کێشەیە کاریگەری لە سەر ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست هەیە. بۆ ماوەیەکی درێژ سیاسەتی دەرەوەی ئامریکا لەسەر بنەمای ئەو چەمکە بوو کە هیچ سەقامگیرییەک دەستەبەر نابێت مەگەر بەو مەرجە کە هاوسەنگی هێزەکان دژی یەکدی ڕابگیردرێت. بەهەر حاڵ پێموانیە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئامریکا یا یەکێتی ئوروپا هیچ بەرنامەیەکی ڕاستەقینەیان بۆ کوردەکان وەکو نەتەوەیەک هەبێت، چونکە تورکیا، ئێران ، عێراق و سوریە بۆ ڕۆژئاوا

گرنگن، کەوابوو ولاتە یەکگرتووەکانی ئامریکا بە تەواوی کێشەی کورد پشتگوێ دەخات. لەوانەیە ئامریکا وەک ڕێگایەک بۆ ڕاگرتنی هاوسەنگی هێزەکان تارادەیەک پشتیوانی لە حکوومەتی هەرێمی کوردستان بکات و نەهێلێت کوردەکان کێشە دروست بکەن بۆ ئەوەی عێراق لە یەک هەڵنەوەشێتەوە.

ولاتە یەکگرتووەکانی ئامریکا و یەکێتی ئوروپا هەمیشە وەک مەسەلەیەکی تایبەت بە ناوخۆی ولاتان و بە گوێرەی سیاسەتێکی پێناسەکراوی هاوبەش لەگەڵ مەسەلەکان هەڵسوکەت دەکەن. ولاتە یەکگرتووەکانی ئامریکا وەک جۆرێک دۆست و هاوپەیمان سەیری حکوومەتی هەرێمی کوردستان دەکات هەروەها کە بە هەمان شێوەش سەیری تورکیە دەکات. ئامریکا بە لەبەرچاوگرتنی بەرژەوەندیەکانی لە رۆژهەلاتی ناوەڕاست و هەروەها پرەنسیپەکانی مافی مرۆڤ و بەها دیموکراتیکەکان دەبێ بەڵێنەکانی بەنسبەت کوردەکان جێبەجێ بکات. کوردەکان لە کاتی هەر دوو شەڕی عێراقدا پشتیوانیان لە ولاتە یەکگرتووەکانی ئامریکا کرد لە کاتێکدا کە ولاتانی دیکە وەک تورکیە پشتیوانیان لە ئامریکا نەکرد.

بە بۆچوونی من ئێستا ولاتە یەکگرتووەکانی ئامریکا پشتیوانی لە سەربەخۆیی کوردەکانی عێراق ناکات، چونکە لەوە دەترسێت کە ئەم مەسەلەیە ببێتە هۆی ئەوەی ولاتانی دیکە وەک ئێران و تورکیە و ولاتانی عەرەبی کە هەموویان دژی سەربەخۆیی کوردەکانن، پەیوەندیەکانیان لەگەڵ

ئامریکا تێک بدەن، چونکە ئەم دەوڵەتانە وا بیر دەکەنەوە کە کردەوەیەکی وەها کوردەکانی وڵاتانی دیکەش هان دەدات داوای سەربەخۆیی بکەن .

کێشەی کورد گرنگیەکی ئەوتۆی بۆ ئاسایشی نەتەوەیی ئامریکا یا رەوتە دیمۆکراتیکەکان لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا نییە ، هەربۆیە ئامریکا و یەکێتی ئوروپا (پ.ک.ک) یان خستووەتە ناو لیستی رێکخراوە ترۆریستیەکان و بە هەموو شێوەیەک پشتیوانی لە تورکیە دەکەن دژی (پ.ک.ک) خەبات بکات. کۆمەڵگای کورد لە دەرەوەی وڵات کاریگەر و چالاک بووە بەڵام هێشتا شتی زۆر ماوە بیکات. کوردەکان دەبێ یەکگرتوو بن و لە رێگای بەرێکخستنکردنی خۆیان لە دەرەوەی تورکیە پشتیوانی لە یەکدی بکەن و لۆبیەکی گەورە و کاریگەر هەم لە وڵاتە یەکگرتوەکانی ئامریکا و هەم لە ئوروپا و شوێنەکانی دیکەی جیهان دروست بکەن .

دەیڤید رۆمانۆ: پێموانیە ئەمریکا ئیستراتژی یا سیاسەتێکی تۆکمەی بۆ کورد بە گشتی هەبێت، بۆ نمونە کاتێک کە مەسەلەکە دێتە سەر بزووتنەوەی (پ.ک.ک) ، ئەمریکا بە هەمان شێوەی دەوڵەتی تورکیا سەیری مەسەلەکە دەکات، هەرچەند کە هەندێ لە (هێزەکان) لە واشنگتون هەوڵ دەدەن و جارناجار گوشارێکی سنووردار دەخەنە سەر تورکیا تا سیاسەتێکی دیموکراتتر بۆ بەفەرميناسینی مافەکانی کەمینەی کورد بگرێتەبەر، بەڵام بەنیسبەت کوردەکانی عێراق، ئەمریکا زۆر مەمنوونە کە دۆستیکی متمانەپێکراوی

لە ناوچەکەدا هەیە، بەڵام لە هەمان کاتیشدا دەیەوێت پەیوەندی باشی لەگەڵ لایەنە غەیرە کوردەکانی عێراق هەبێت، ئەمە بەواتای ئەوەیە کە لەوانەیە ئەمریکا پشتیوانی لە سیاسەتگەلێک بکات کە بە قازانجی کوردستان نەبێت.

ئەمریکا و وڵاتانی دیکەی رۆژئاوا لە بەرژەوەندی خۆیاندا نابینن پشتیوانی لە کوردستانێکی سەربەخۆ بکەن. ئەوان چۆن لە ئاواتی خەڵکی ئیسراییل تێدەگەن ، بە هەمان شێوە لە ئاواتی گەلی کوردیش تێدەگەن بۆ ئەوەی دەوڵەتی خۆی هەبێت و لەگەڵ ئەم ئاواتە هاوسۆزن و هەروەها بەلەبەرچاوگرتنی کێشە مێژووییەکانیان لەگەڵ دەوڵەتی ئێران، عێراق و سوریا ، بوونی دەوڵەتێکی کورد زۆر بە قازانجی خۆیان دەزانن، بەڵام تەنانەت ئیسراییلیش بە هۆی پەیوەندییەکانی لەگەڵ تورکیا چالاکانە پشتیوانی لە شتێکی وا ناکات(هەرچەند بەلەبەرچاو گرتنی خراپبوونی ئەم پەیوەندییە لە سالی ٢٠٠٢ بەم لاوە، لەوانەیە هەڵوێستی ئیسراییل رۆژێ لە رۆژان بگۆڕدرێت). کاتێک کە مەسەلەی سەربەخۆیی کوردستان بێتە مەیدان، تورکیا، ئێران و گەلێ لە وڵاتانی عەرەب لە ناوچە، لە پشتیوانانی کوردەکان کاریگەری نێونەتەوەیی زیاتریان دەبێت.

بەدڵنیاییەوە ئەمریکا وەک هاوپەیمان یا دۆستێک سەیری حکومەتی هەرێمی کوردستان دەکات. بە تایبەت ئەو کاربەدەستە ئەمریکییانە کە لە کوردستانی عێراقدا بوونە، وەک دۆستێکی زۆر باش سەیری حکومەتی هەرێمی

کوردستان دەکەن، بەڵام ئەمریکییەکان نایانەوێت بکەونە ناو بارودۆخیک کە لە نێوان کوردەکان و عەرەبەکانی عێراقدا یەکێکیان هەڵبژێرن یا ناچار بن لە نێوان ئانکارا و هەولێردا یەکێکیان هەڵبژێرن. لەوانەیە ئەم هەڵبژاردنە بە قازانجی کوردەکان نەبێت بە هۆی سیاسەتە "ریبەلپۆلیتیکەکان" و کاریگەری و دەسەڵاتی زیاتری گەلێ لە دراوسێکانی کوردەکان.

لە کاتی ئیدارەی بوشدا، کوردستان پێگەیەکی زۆر گرنگ و یەکلاییکەرەوەی لە (رەوتی) بەدیموکراسیبوونی عێراق و سیاسەتی ئاسایشی ئەمریکا لە ناوچەدا هەبوو، بەڵام ئێستا زۆر زووە بۆ ئەوەی بڵێن ئیدارەی ئۆباما چون سەیری کێشەی کورد دەکات، باوەر ناکەم خۆشیان هیشتا لەسەر ئەم مەسەلەیە ساخببویەنەتەوە.

هەرچەند کە حکومەتی هەرێمی کوردستان ئێستا نوێنەرایەتییەکی باشی لە واشنگتن و گەلێ لە وڵاتانی دیکە هەیە، بەڵام لۆبی کوردی بە گشتی هێشتا بە بەراورد لە گەڵ لۆبی نەتەوەکانی دیکە(بۆ نموونە لۆبی ئەرمەنییەکان بۆ بە فەرمیناسینی ژینوسایدی ئەرمەنییەکان) زۆر لاوازە.

ماریانا شرونتاکی: کوردەکان وەک تەنها هێزی راگرتنی هاوسەنگی یەکپارچەیی عێراق (هەم لە رووی یەکپارچەیی سیاسی و هەم لە رووی یەکپارچەیی خاکەوە) دەورێکی بەرچاو و گرنگ هەم لە سیاسەتەکانی عێراق و هەم سیاسەتی دەرەوەی وڵاتە یەکگرتوەکانی ئامریکا بەنیسبەت

عێراق دەگێڕن. لەوانەیە کوردەکانی عێراق پێویستیان بە ئامریکا هەبێ، بەڵام بە هەمان شێوەش سیاسەتی دەرەوەی ئامریکا پێویستی بە کوردەکان هەیە بۆ ئەوەی لەگەڵ پێکهاتەی سیاسی لەرزۆکی عێراق مامەڵە بکات، چونکە سیاسەتی دەوڵەتانی ناوچە ئێستا لەگەڵ سیاسەتی دەرەوەی ئامریکا هاوئاهەنگ نیە .

سیاسەتی دەرەوەی ئامریکا گرێدراوی راگرتنی هاوسەنگی ناوچە لەپێناو بەرژەوەندیەکانی ئامریکادایە و ئەمەش بۆتە هۆی زیاتربوونی پشتیوانی ئامریکا لە ئامانجەکانی کوردەکان. بەهەرحاڵ ئامریکا لە سیاسەتی دەرەوەی خۆیدا هیچ بەرنامەیەکی گشتی یا ئیستراتیژیەکی بۆ کوردەکان نیە، چونکە کوردەکان لە نێوان ٤ وڵاتی جیاوازدا دابەش کراون و هەرکام لەم دەوڵەتانە سیاسەتی تایبەتی خۆیان بە نیسبەت کوردەکان هەیە .

سەرەڕای ئەمەش ئامریکا بەنیسبەت بزووتنەوەی کورد لە هەرکام لەم وڵاتانەدا سیاسەتی نەرێنی ، ئەرێنی و بێلایەنی هەیە و ئەمەش لە چوارچێوەی سیاسەتی گشتی دەرەوەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدایە، بەڵام تا ئەو شوێنە کە پەیوەندی بە ئوروپاوە هەیە، هەرچەند کە ئوروپا پشتیوانی لە ئامانجەکانی کوردەکان و مافی مرۆڤ و رەوتە دیمۆکراتیکەکان دەکات بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا ئوروپا هیچ ئیستراتیژیەکی روونی بۆ کورد نییە. هەر بۆیە ئوروپا سیاسەتی دەستێوەرنەدان لە کاروباری سیاسی وڵاتانی

دیکەی گرتووەتە بەر و زیاتر مەسەلەی ئابووری سیاسی بۆی گرنگە .

پرەنسیپی هاندانی دیمۆکراسی و ریزگرتن لە شوناسە ئەتنیکیەکان، ئامانجەکانی کوردەکان بە فەرمی دەناسێت، بەلام لە گەڵ ئەمەشدا ئەم سیاسەتە لە ژێر کاریگەری ئیستراتیژی درێژخایەنی ئامریکا بۆ راگرتنی هاوسەنگی هێزەکانی ناوچەدایە، کەوابوو زۆر دورە کە ئامریکا بەرژەوەندیەکانی سیاسەتی دەرەوەی خۆی لە پێناو ئامانجی سەربەخۆیی کوردەکاندا بخاتە ناو مەترسی مەگەر ئەوە کە پەیوەندیەکانی کوردەکان و ئامریکا بگاتە ئەو رادەیە کە بەرژەوەندیەکانی ئامریکا لە ناوچە ئاسان بکات .

بە بۆچوونی من کشانەوەی هێزەکانی ئامریکا لە عێراق لە ساڵی ۲۰۱۱ کاریگەریەکی ئەوتۆی لە سەر هەرێمی کوردستان و پەیوەندیەکانی ئامریکا و کوردەکان نابێت، چونکە بە پێی سەرچاوە ئامریکاییەکان، ئامریکا پشتیوانی لە ئەرکی خۆی بەنیسبەت ئاسایشی ناوچە دەکات. سەرنەکەوتنی ستراتیژی ئامریکا پاش سەدام و ترسی هێزەکانی ناوچە لە ئەگەری نەمانی تەبایی لە نێو گروپە سیاسیەکانی عێراق دەبێتە هۆی ئەوەی ئامریکا بەردەوام پشتیوانی لە عێراقیەکان بکات.

بە کورتی لە پێناو ئامانجی عێراقێکی یەکگرتوودا، سیاسەتی ئامریکا بەنیسبەت عێراق زۆر پشتی بە سەقامگیری باکووری عێراق بەستوە بۆ ئەوەی ناتەباییە ناوخۆیەکانی دەوڵەتی عێراق کۆنترۆڵ بکات. کەوابوو

کوردەکانی عێراق دەوری سەرەکی خۆیان لە سیاسەتی دەرەوەی ئامریکا لە داهاتودا رادەگرن. هاوکات کوردەکان بەرژەوەندیەکانی خۆیان پێش دەخەن و حکوومەتی هەرێمی کوردستان لە ئاستی ناوچە و نێونەتەوەییدا درێژە بە پێشخستنی سیاسەتی خۆی دەدات .

توماس نابرسیۆ: گرنگترین شت بۆ وڵاتە یەکگرتووەکانی ئامریکا وەک زلهێزی جیهان، سەقامگیریە. مەبەستم ئەوەیە کە ئەمریکا هێزێکی کۆنسیرڤاتیفە کە دەیەوێت کێشە و ناکۆکی نەبێت و نەهێڵێت هیچ وڵاتێک زۆر بەهێز بێت. لەمە زیاتر ئەمریکا دەیەوێت پەیوەندیە زۆر گرنگەکانی خۆی لەگەڵ وڵاتانی بیانی رابگرێت، بەڵام بەهەرحاڵ کێشەی کورد هەندێ جار ئەم مەسەلەیەی لە ئامریکا تێکداوە. بۆ نموونە سەرەڕای ئەو شتە کە بەڵگەنامەکانی ویکیلیکس نیشانی دەدات، واشینگتۆن گرنگیەکی یەکجار زۆر بەهاوپەیمانیەکەی لەگەڵ تورکیە دەدات. بەهەرحاڵ هەڵسوکەوتی خراپی لەمێژینەی تورکیە لەگەڵ کوردەکانی خۆی و ترسی تورکیە لە دروستبوونی کوردستانێکی سەربەخۆ بووەتە هۆی ئەوەی کە پەیوەندیە نزیکەکانی کوردەکان و ئامریکا دژوارتر بێت و ئەگەر ئەمریکا ناچار بێت لە نێوان کوردەکان و تورکیادا یەکێکیان هەڵبژیرێت بێگومان تورکیە هەڵدەبژیرێت. هەروەها دەوڵەتی تورکیە لەوە دەترسێت کە ئەو رێژە زیادە خودمۆختاریە کە کوردەکانی عێراق هەیانە کوردەکانی تورکیا هان بدات داوای هەمان شت لە تورکیا

بکەن(کە تورکەکان بەهیچ شێوەیەک قبوولی ناکەن) .
کەوابوو ئەم مەسەلەیە ئەوەی بۆ ئامریکا زۆر دژوار کردوە
کە خۆی زۆر لە ئامانجەکانی کوردەکان نزیک بکاتەوە،
تەنانەت ئەگەر بیشیەوێت .

بەهەمان شێوە ئەمریکا دەیەوێت عێراق وەک دۆستی ئەمریکا سەقامگیر و خۆشبژێو بێت، بەڵام کێشەکە ئەوە یە کە ئەم ئامانجە رۆژ بەرۆژ دژوارتر دەبێت. تەنها ئەم دوایانە بوو کە دەوڵەتی ئامریکا بۆی دەرکەوت نابێت پشت بەدەوڵەتێک لە بەغداد ببەستێت کە لەلایەن ئێرانەوە پشتیوانی لێدەکرێت و تێگەیشت کە زۆر زەحمەتە بارودۆخی ئاسایشی عێراق پتەو بێت. لەمە زیاتر هێزە دەرەکیەکان بەردەوام دەستێوەردان لە عێراق دەکەن و سیستمی سیاسی عێراقیان لەپێناو ئامانجەکانی خۆیاندا تێکداوە. ئەڵبەتە سەقامگیرترین شوێنی عێراق کوردستانە، بەڵام بەهەرحاڵ پشتیوانیکردن لەم دوورگە سەقامگیرە دەبێتە هۆی ئەوەی کە بەریان بەرەو جیابوونەوە لە عێراق لەلایەن ئەو هێزانەوە زیاتر بێت کە دەیانەوێت کیانی عێراق تێک بدەن و سەقامگیری سیاسی، کۆمەڵایەتی و ئابووری ئەو وڵاتە لەناو ببەن. کەوابوو ئەو ئیستراتژیە کە ئەمریکا لەپێناو بەرژەوەندیەکانیدا تا ئێستا لە عێراق پەیڕەوی کردوە(تەنانەت ئەگەر بێ سوودیش بێت) تەنیا ڕێگاچارەیە کە لە بەردەم ئامریکادایە. کەوابوو ئەگەر دەبینین ئەمریکا ئامانجگەلی نایەکانگیری هەیە شتێکی ئاساییە.

بـەو هۆکارانـــە کـــە باســـم کـــردن ئـــەمریکـــا پـــشتیوانی لەسەربەخۆیی کوردستان ناکات ، مەگەر بەو مەرجە کە عێراق و تورکیە بە سەربەخۆیی کوردستان رازی بن، بەڵام شتی واش مومکین نییە.

لـەوانـەیـە ئـەمریکـا هـەم وەک دۆست و هـەمیش وەک هاوپەیمان سەیری کوردەکان بکات، بەڵام بەهەرحاڵ ئەمە بەواتای ئەوە نیە و نابێت واش لێک بدرێتەوە کە ئەمریکا کوردەکان ناکات بە قوربانی بەرژەوەندیە نەتەوەیە گەورەتر و یەکلاییکەرەوەکانی خۆی کە هەندێکیان بریتین لە هاوپەیمانیەکەی لەگەڵ تورکیا ، سەقامگیری عێراق و پێشگرتن لە بالادەستبوونی ئێران بەسەر رۆژهەڵاتی ناوەراست و کەنداوی فارس. بەداخەوە کوردەکان لەناو کۆمەڵێک هاوکێشەی جوگرافی و ژئۆپلۆتیکیدا گیریان کردووە و لە نیوان سنووری سیاسی کۆمەڵێک دەوڵەتی گرنگدا دابەشبوونە کە هیچ کەس(جگە لە خودی کوردەکان) نایەوێت ئەم سنوورانە ئالوگۆڕی بەسەردا بێت، کەوابوو هۆکاری ئەوەی کە زلهێزی ئامریکا و هەموو زلهێزەکانی دیکە وا هەڵسووکەوت دەکەن هەر ئەوەیە.

لە پەیوەندی لەگەڵ سیاسەتی ئەمریکا بەنیسبەت کوردستانی تورکیە پێموایە ئەمریکا رێگە بەوە نادات کە مەسەلەی کوردستان پەیوەندیەکانی لەگەڵ تورکیا تێک بدات مەگەر ئەوە کە تورکیا سیاسەتی خۆی بەتەواوی بگۆڕێت و خۆی لە رۆژئاوا دور بخاتەوە و خۆی لە جیهانی ئیسلام نزیک بکاتەوە، بەڵام ئەگەر ئەوە روو نەدات، پێموانیە هیچ

گۆڕانكاریەك ڕوو بدات كە قازانجێكی ئەوتۆی بۆ كوردەكانی توركیا تێدابێت .

مەسەلەی جدی بەنیسبەت پەیوەندییەكانی ئەمریكا و كوردەكان ئەوەیە كە مێژوو قەد لەگەڵ ئامانجی كوردەكاندا باش نەبووە. كوردەكان لەنێو ترازیدیایەكی ژئۆپلۆتیكی گەورەدا گیریان خواردووە. بەهۆی بڕیاری جیهانی دەرەوە كوردەكان لەنێوان كۆمەڵێك دەوڵەتی زۆر گرنگدا دابەش كراون واتا لەنیوان عەرەبەكان، فارسەكان و توركەكاندا. لە ئاكامدا هەموو ئەم دەوڵەتانە كوردەكانیان دژی دوژمنەكانی خۆیان بەكارهێناوە و یەكێتی كوردەكانیان تێكداوە و بارودۆخێكیان رەخساندوە كە تێیدا كوردەكان بوونەتە داردەستی بەرژەوەندی كەسانی دیكە و دەوڵەتەكان كەڵكیان لێوەرگرتوون و هەر كاتێك پێویستیان پێیاننەمابایا دستیان لەهەڵگرتوون. لەمەزیاتر بەهۆی هەڵكەوتی جوگرافیایی كوردستان، ئامانجە سیاسیەكانی كوردەكان وەك هەڕەشەیەكی راستەوخۆ بۆ یەكپارچەیی خاكی عێراق، ئێران و توركیە سەیر دەكرێت، لەئەنجامدا لە داهاتودا پشتیوانیەكی ئەوتۆ لە ناوچە لە كوردەكان ناكرێت.

بە كورتی، بە بۆچوونی من ئەمریكا و وڵاتانی ئوروپایی هیچ سیاسەتێكی تۆكمەیان بۆ كورد نییە. ئەم دەوڵەتانە ئیستراتژی و سیاسەتێكی درێژخایەن و ستانداردیان هەیە بۆ ئەوەی سەقامگیری ناوچە بپارێزن و پەرەی پێبدەن. سیاسەتی ئەوان بە نیسبەت كورد وایە واتا نایانەوێت سنوورەكانی عێراق و توركیا ئاڵوگۆڕی بە سەردا بێت و ئەم

ناتەبـــاییە لـە نێـــوان ســـەقامگیری نـــاوچە و مـــافی چـــارەی خۆنووسـین بـۆ کـورد هەمیـشە کـاریگەری نەرێنـی لـە سـەر کوردەکـان وەکـو نەتەوەیەک هەبـووە. هێـزە دەرەکییـەکـان ناچارن بەو شێوەیە هەڵسوکەوت لـەگـەڵ بارودۆخـەکـە بکـەن کـە لـە راستیدا هـەیـە نـە ئـەوە کـە پێیانخۆشـە بارودۆخـەکـە چـۆن بێـت. بـەرژەوەنـدی هێـزە بیانیـەکـان لـەوەدایـە کـە لەداهاتوودا پێش لـەسـەربـەخۆیی کوردستان بگرن ئـەگـەرنا بەرژەوەندیە گرنگەکانیان لەناو دەچێت.

ژۆردی تێـژەل: هەرچـەنـد کـە هـەر لـە سـەرەتای سـەدەی ٢٠وە هەنـــدێ کەس لـە نێـــو دەوڵەتـــانی ئـوروپـــایی و ئـەمریکـــا خـەمخـــۆری ئامـــانجی کوردەکـــان بـــوونە، بەڵام ئـەگـەر لـە روانـگـەی مێـژوویـەوە سـەیر بکـەیـن دەبینـین کـە ئـەمریکـا و وڵاتـانی رۆژئاوایی هیچ سیاسەت یا ئیستراتژیەکیان بۆ کـورد وەک نەتەوەیەک نەبووە. فەرانسە، بریتانیا و ئەمریکا زیاتر گرنگیـان بـە هاوسـەنگی هێزەکـانی نـاوچە و سـەقامگیری ئـەو وڵاتـــانە داوە کـە کوردەکـــان تیانـــدا دەژیـــن، ئـەڵـــبەتە ئـەم مەســـەلەیە بەهـــۆی ســـەرهەڵدانی دیاســـپۆرای کـــورد تـــا رادەیـەک ئاڵوگۆڕی بەسەردا هاتووە، چونکە دیاسپۆرای کـورد لـە هەنـــدێ رووەوە زۆر چـــالاک بـــووە. رەوتـــی پێـشکەوتنی یەکێتـی ئوروپـاش یـارمەتـی بـە هەڵسوکەوتکردنێکی جیـاواز لـەگەڵ مەسـەلەی کـورد داوە. پتەوبـوونی ئـازمونی هەرێمـی کوردسـتان وەک کیـانێکی نـیمچە سـەربەخۆ لەوانەیە ئـەو شێوە هەڵسوکەوتە زیاتر بگۆڕێت و باشتری بکـات. بەهەرحاڵ

ئەمە بە واتای ئەوە نییە کە سیاسەتێکی تۆکمە بەنیسبەت کورد وەک نەتەوەیەک لە ئارادایە .

هاکان ئوزئوغڵوو: سیاسەتی رۆژئاوا بەنیسبەت کوردەکان دوو رەهەندی هەیە: یەکەمین و گرنگترین رەهەندی ئەم سیاسەتە لە لایەن سیاسەتمەدارە رۆژئاواییەکان لە روانگەی بەرژەوەندی ئیستراتژیکەوە دادەرێژێت. کوردەکان وەکو کیانێکی گشتی گرنگییەکی زۆر ئەوتۆیان بۆ بەرژەوەندییەکانی رۆژئاوا لە سەدەی ٢٠ دا نەبوو، بەڵام ئەم بارودۆخە لە دوای هێرشی ئەمریکا بۆ سەر عێراق لە ٢٠٠٣ ئاڵوگۆڕی بەسەردا هاتووە. کوردەکانی عێراق ئێستا بوونە بە فاکتۆریکی پڕبایەخ و گرنگ و متمانەپێکراو بۆ بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا لە ناوچە. رەهەندی دووەم ، مەسەلەی پێشێلکردنی مافی مرۆڤە لە لایەن ئەو وڵاتانەی کە کورد تێیاندا دەژین. ئەگەر لە روانگەی مێژووییەوە سەیر بکەین دەبینین کە نیگەرانی و هەڵسەنگاندنە مافی مرۆڤییەکان بەنیسبەت بارودۆخی دژواری کوردەکان هەمیشە بۆ بەرژەوەندییە ئیستراتیژیکەکانی رۆژئاوا لە پلەی دووەمی گرنگیدا بووە.

جاناتان رەندیل: خەڵکی ئەمریکا وەک شەڕێکی پڕ خەرجی هەڵە سەیری شەڕی عێراق دەکەن، هەرچەند کە هەندێ کەس وای لێکدەدەنەوە کە ئەم شەڕە سەرکەوتوو بووە. لە بیرمان نەچێت کە پاش شکستی ئەمریکا لە ڤییەتنام ، خەڵکی

ئەمریکا پێیان خۆش نەبوو بۆ ساڵەهای ساڵ هیچ شتێک سەبارەت بەو وڵاتە ببیسن. ئەمریکییەکان لە شەڕی عێراق بێزار بوونە، تەنانەت ئەگەر مەسەلەی نەوت ناچاریان بکات هێشتا خۆیان لە ناو کێشەکەدا بهێڵنەوە هەرچەند کە من پێموانییە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و ئەوروپا لە بنەڕەتدا خوازیاری نەوتی عێراق بن، زلهێزە سەرەکییەکانی دیکەش هەروا. لەبیرمان نەچێت کە بە ڕاست یا ناڕاست، شەڕی عێراق وەک فاکتەرێک سەیر دەکریت کە یارمەتی بە لاوازبوونی ڕێژەیی هێزی بێ وێنەی ئەمریکا و سەرهەڵدانی هێزی وڵاتی چین و هیند داوە، هەرچەند کە سەرهەڵدانی چین و هیند شتێکی مسۆگەر بوو، بەڵام بە هۆی شەڕی عێراق لە لایەن سەرۆک جۆرج بوشەوە ئەم ڕەوتە خێراتر بوو .

بە کورتی من گومانم لەوەدا هەیە کە ڕۆژئاوا سیاسەتێکی چڕوپڕی بە نیسبەت کورد وەکوو نەتەوەیەک هەبێت بە تایبەت ئەگەر مەبەست کوردەکانی سەراسەری ناوچە بێت. ترسی من ئەوەیە کە بە تایبەت وڵاتە یەکگرتووەکان پشت لە عێراق و کوردەکان بکات. ئەو بێزارییەی خەڵکی ئەمریکا لە شەڕی عێراق و کەمبوونەوەی ڕێژەیی دەسەڵاتی ئەمریکا لە ڕووی مەنتیقییەوە واتاکەی ئەوەیە کە توانایی واشنگتۆن بۆ کاریگەریدانان لە سەر ڕووداوەکانی داهاتوو کەم دەبێت و لەوانەیە (سیناریوی) پەیمانی سەعدئاباد (کە وڵاتانی دراوسێی کوردەکان لە ساڵی ١٩٣٧ دژ بە کوردەکان مۆریان کرد) دووبارە بێتەوە و ترسی کوردەکان هەر بەردەوام بێت. هەروەها دەبێ لەبیرمان بێت کە وڵاتە یەکگرتووەکان و

ئەوروپا لە مێژوودا بە دەگمەن هانی مافە سیاسییەکانی کوردەکانیان داوە.

نوفرا بینگیو: ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و وڵاتانی ئەوروپایی سیاسەتێکی روونیان بە نیسبەت نەتەوەی کورد بە گشتی نییە. لەم پەیوەندییەدا هەر دەوڵەتێک سیاسەتی خۆی هەیە. بە گشتی ئەم دەوڵەتانە وا بیر ناکەنەوە کە کوردەکان دەبێ مافی چارەی خۆنووسین یا دەوڵەتی خۆیان هەبێت. لە راستیدا ئەم دەوڵەتانە وەک شتێکی پیرۆز سەیری ئەو هاوکێشانە دەکەن کە پاش شەڕی یەکەمی جیهانی تا ئێستا بە سەر سیاسەتی ناوچەدا زاڵن و نایانەوێت ئەم هاوکێشانە بگۆڕدرێن. خاڵی ناتەبا ئەوەیە کە ئەم دەوڵەتانە مافی دامەزراندنی دەوڵەت بۆ فەلەستینیەکان بە ڕەوا دەزانن بەڵام بۆ کوردەکان بە ڕەوای نازانن، لە کاتێکدا کە گەلی کورد لە فەلەستینیەکان کۆنترە و نفوسیشیان زۆر لە نفوسی فەلەستینیەکان زیاترە. ڕاستییەکەی ئەوەیە کە کوردەکان بە پێچەوانەی فەلەستینیەکان لە رێکخراوگەلی نێونەتەوەیی وەک نەتەوە یەکگرتووەکان نوێنەریان نییە و ئەمەش بووەتە هۆی ئەوەی پێگەی کورد لە گۆڕەپانی نێونەتەوەییدا لاواز بێت.

بەنیسبەت مەسەلەی کورد وئیسراییل ، گەلی ئیسراییل زۆر هاوسۆزی گەلی کوردە، بەڵام دەوڵەتی ئیسراییل هیچ سیاسەتیکی تۆکمەی لەم پەیوەندییەدا نییە. لە رووی تیورییەوە لەوانەیە هیچ ناتەباییەک لە نێوان

پەیوەندییەکانی ئیسراییل و تورکیا لە لایەک و پەیوەندییەکانی ئیسراییل و کوردەکان لە لایەکی دیکەوە نەبێت، هەروەها کە تورکیا هیچ ناتەباییەک لە نێوان پەیوەندییەکانی خۆی لەگەڵ ئیسراییل لە لایەک و پەیوەندییەکانی لەگەڵ فەلەستینییەکان لە لایەکی دیکەوە نابینێت، هەمان شت بەنیسبەت پەیوەندییەکانی ئیسراییل و تورکیا و کوردەکانیش راستە. بەڵام لە ئاستی واقیعدا ئەم دوو شتە پێکەوە ناتەبان. ئیسراییل ناتوانێت دەوری ئاشتکەرەوە لە نێوان کوردەکان و دەوڵەتی تورکیادا بگێڕێت چونکە ئانکارا کێشەی کورد بە کێشەیەکی ناوخۆیی دەزانێت. بە گشتی ئەگەر ئیسراییل ناچار بێت لە نێوان بەرژەوەندییە ئیستراتژیکەکانی و نیگەرانی بۆ مەسەلە مرۆڤدۆستانەکان (لەوانە مافەکانی کوردەکان) یەکێکیان هەڵبژێرێت، بەرژەوەندی ئیستراتیژیکی خۆی هەڵدەبژێرێت. ئیسراییل و کوردەکان دەتوانن لە بوارگەلی جۆراوجۆری کولتووری و کۆمەڵایەتیدا دەست بە پەرەپێدانی پەیوەندییەکانیان بکەن. بە گشتی خاڵی هاوبەشی زۆر لە نێوان گەلی کورد و گەلی ئیسراییلدا هەیە کە دەکرێت لەم پێناوەدا کەڵکی لێوەربگیرێت.

کارۆل پرۆنهۆبیر: گرنگیدانی ئەمریکا بە کورد رۆژ بە رۆژ زیاتر دەبێت و ئەوە دەرفەتێکی گەورەیە بۆ کوردەکان بۆ ئەوەی ئیستراتیژی سیاسی خۆیان لەگەڵ ئەمریکا بەرەوپێش بەرن. ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا نایەوێ خۆی بخاتە

نێو کێشەی کوردەکانی تورکیە چونکە مەسەلەیەکی زۆر هەستیارە . بە هۆی ئەوەی دەوڵەتی تورکیە هاوپەیمانی سەرەکی ئەمریکایە ، ئەمریکا کوردەکانی تورکیە بە کوردە خراپەکان دەزانێت بەڵام کوردەکانی عێراق بە کوردە باشەکان دەزانێت. لەگەڵ ئەمەشدا تورکیە دەیەوێت پەیوەندیەکانی خۆی لەگەڵ دراوسێکانی پتەوتر بکات کە هەندێکیان بە تەواوی دژی ئەمریکان وەک ئێران، کەوابوو کوردەکان دەرفەتی ئەوەیان بەدەست هێناوە لە بۆشایی پەیوەندیەکانی نێوان واشنگتۆن و ئانکارا کەڵک وەربگرن . بەڵام کێشەی کوردەکانی ئێران هیچ کاریگەرییەکی راستەوخۆی لە سەر سیاسەتی دەرەوەی ئامریکا نییە، چونکە ئەمریکا زیاتر گرنگی بە مەسەلەی ناوکی ئێران دەدات. ئەمریکا دەیەوێت دەوڵەتی عێراق سەقامگیر بێت بۆ ئەوەی هێزەکانی ئەمریکا بە تەواوی تا کۆتایی ساڵی ٢٠١١ لە عێراق بکێشنەوە. سەرۆک ئۆباما بەڵێنی ئەوەی داوە و کوردەکان لە راستیدا بەشێکی گرنگی ئەو مەسەلەیەن. ئیدارەی ئەمریکا ئەوەی پشتڕاست کردووەتەوە کە بێ پشتیوانی کورد ئەو رەوتە سەرناگرێت و عێراق یەکگرتوو و سەقامگیر نابێت .

پرسیار: سیاسەتی ئەمریکا بەنیسبەت کێشەی کەرکووك و ناوچە جێناکۆکەکان چییە؟

سین کان: مەسەلەی کەرکووک و ناوچە جێناکۆکەکانی دیکە زۆر گرنگە. ڕێکنەکەوتن لەسەر سنووری باشووری کوردستانی عێراق ئەمڕۆ بوە بە سەرچاوەی سەرەکی نائارامی و ناسەقامگیری و لەوانەیە لە داهاتووشدا ببێ بە سەرچاوەی ناسەقامگیری و تەنانەت پێکدادان. ئیدارەی باراک ئۆباما پێیوایە ئەگەر ناکۆکییەکانی کورد و عەرەبەکان چارەسەر نەکرێت، دەبێتە مەترسیەکی گەورە بۆ سەقامگیری عێراق .

ئەمریکا سیاسەتی ئەوەیە کە ئەم کێشانە تەنها بە ڕێکەوتنی خودی عێراقیەکان چارەسەر بکرێت. ئەمریکا پشتیوانی لە هەوڵەکانی عێراقیەکان بۆ چارەسەرکردنی ئەو کێشانە دەکات، بەڵام زۆر دوورە کە بەرنامەی خۆی بخاتەڕوو. من لە سەر ئەو باوەڕەم کە لە داهاتوویەکی نزیکدا ئەمریکا لە پاڵ UNAMI دا بەغداد و هەولێر هان دەدات ڕەوتێکی سیاسی بۆ چارەسەرکردنی کێشە سەرەکییەکانیان بگرنەبەر. ئەگەر هەر دوو لا وا بکەن و لە سەر مەسەلە دژوارەکان وەک کەرکووک نەرمونیانی بنوێنن، ئەوکاتە ئەمریکا بە شێوەیەکی چالاک پشتیوانی لەو ڕەوتە دەکات و کۆمەڵێک دڵنیایی بۆ جێبەجێبوونی ڕێکەوتننامەکان دەخاتەڕوو، بەڵام ئەگەر وا نەبێت ڕێژەی تێوەگلانی ئەمریکا لەو مەسەلەیە ڕۆژ بە ڕۆژ کەمتر دەبێتەوە.

دانییل سێرڤیر: هیوادارم کە ڕێگاچارەیەك لە ئەنجامی وتوویژ بۆ کێشەی ناوچە جێناکۆکەکان، لەوانە کەرکووك بدۆزرێتەوە. کێشەی جیناکۆکەکان یەکێ لەو کێشە جیدییانەیە کە دەبێت لانیکەم تا رادەیەك چارەسەر بکرێت، پێش ئەوەی هێزەکانی ئەمریکا لە عێراق پاشەکشە بکەن. ئەم کێشەیە لەم سالانەی دواییدا یەکێ لە کێشە گەورەکانی نێوان کورد و عەرەبەکان بووە و ئەمریکاییەکان فاکتۆریك بوونە کە هاوسەنگییان لەم پەیوەندییەدا راگرتووە. هاوکات لەگەڵ نزیکبوونەوەی کاتی دەرچوونی هیزەکانی ئەمریکا لە عێراق ئێستا زیاتر لە هەر کاتیکی دیکە پێویستە کە ئەم کێشەیە بە ناوبژیوانی ئەمریکا چارەسەر بکرێت.

نەتەوە یەکگرتووەکان هەوڵی زۆری داوە بۆ ئەوەی کێشەی کەرکووك چارەسەر بکات و تایبەتمەندییە مێژوویی و کولتوورییەکانی هەموو ناوچەکانی لە پێش چاو گرتووە و بەگشتی ڕێگاچارەی کێشەکەی خستووەتەڕوو، بەلام نەتەوە یەکگرتووەکان ئەو توانایی و دەسەلاتەی نییە کە لایەنەکان ناچار بە قبوولی ئەم ڕێگاچارەیە بکات و بە بۆچوونی من بۆ ئەوەی ئەم ڕێگاچارەیە جێبەجێ بێت پێویستە ئەمریکا پشتیوانی لەم ڕێگاچارەیەی نەتەوە یەکگرتووەکان بکات.

رابێرت ئۆلسۆن: ئەمریکا دەیەوێت کوردستانی عێراق ئۆتۆنۆمیەکی بەهێزی هەبێت. ئەمریکا هەروها پێویستی بەوەیە کە پەیوەندیەکانی لەگەڵ تورکیە باش رابگرێت، کەوابوو هەڵوێست و تیڕوانینەکانی واشینگتۆن بەنیسبەت کەرکووک و ناوچە جێناکۆکەکان هەروا ناڕوون دەبێت، چونکە ئەمریکا دەیەوێت هەموو لایەنەکان رازی بن. واشینگتۆن هیوادارە کە راستیەکان و سیاسەتەکانی کوردەکان و عەرەبەکان لەئاستی واقیعدا لە سەر بنەمای ئەو هەڵوێستە بێت کە ئامریکا لە داهاتوودا هەڵیدەبژێرێت. وادیارە ئەمریکا بەشوێن سیاسەتی بەڕێوەبردنی کێشەکاندایە بۆ ئەوەی لە رێژەی سەربازیچێتی خۆی لە عێراق کەم بکاتەوە. ئەگەر لە داهاتوودا پێشهاتەکان بەرەو دژمنایەتی یا توندوتیژی بچێت و ناکۆکی چەکداری لەنێوان کورد و عەرەبەکاندا سەرهەڵبداتەوە، واشینگتۆن خودی کوردەکان و عەرەبەکان سەرزەنش دەکات و دەڵێت : " ئیمە هیچمان لە دەست نایێت، ئەم خەڵکە(کورد و عەرەب) هەتا بووە هەر پێکەوە شەڕیان کردووە". ئەڵبەتە ئەمریکا ئیستراتیژی سەربازی و بنکە هەواڵگریەکانی خۆی لەعێراق هەر رادەگرێت بۆ ئەوەی لە سەرەوە چاودێری چونەدەرەوە و هاتوچۆی نەوت و گاز و هێڵی بۆڕی بکات کە نەوت و گازی عێراق دەگوازێتەوە بۆ دەرەوە. کەوابوو کێشەی کورد لە داهاتوودا لەچوارچێوەی ئەم هاوکێشە گەورەترە ژئۆپلۆتیکی و ژئۆئیستراتیژیەکانەدا شکڵ دەگرێت .

من پێموایە ئەمریکا وای پێ باشترە کە کێشەی کەرکووک زۆرتر لە ڕێگای نەتەوە یەکگرتووەکانەوە چارەسەر بکرێت. ئەمریکا پشتیوانی لە پێشنیارەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان دەکات بۆ ئەوەی کوردەکان ، عەرەبەکان، تورکمانەکان و مەسیحیەکان لەناو شاری کەرکووک و ئەگەر بکرێت لە پارێزگای کەرکووک پێکەوە ڕێک بکەون و دەسەڵاتیان هەبێت. ئەمریکا لەوانەیە پشتیوانی لە گەڕانەوەی کەرکووک بۆ سەر هەرێمی کوردستان نەکات، چونکە ئەمە پەیوەندیەکانی ئامریکا و دەسەڵاتی بەغداد تێکدەدات. هەروەها لە قۆناخی یەکەمدا کاریگەری لەسەر پەیوەندیەکانی کوردەکان و عەرەبەکان لە ناوچە جێناکۆکەکان بەتایبەت پارێزگای نەینەوا دادەنێت . مەسەلەی دووەم ئەوەیە کە تورکیە پێی خۆش نییە کەرکووک بگەڕێتەوە سەر هەرێمی کوردستان و پشتیوانی لە سوننەکان دەکات. ئەم مەسەلەیە لە بەڵگەنامەکانی ویکیلیکسدا کە لەم دواییانە بڵاوبووەوە، بە روونی نیشان دراوە .

واین وایت: هاوکات لەگەڵ دەستپێکردنی ڕەوتی کشانەوەی هێزەکانی ئەمریکا لە عێراق ، دەوڵەتی ناوەندی ، دەزگای ئاسایشی عێراق ، حکومەتی هەرێمی کوردستان و هێزی پێشمەرگە دەبێ ئاگادار بن ناکۆکیەکان لە سەر مەسەلەی کەرکووک و ناوچە جیناکۆکەکان توندوتیژی لێنەکەوێتەوە .
بەنیسبەت ناکۆکیەکانی هەولێر و بەغداد و مەسەلەی کەرکووک ، ئەمریکا نایەوێت لایەنی هەولێر یا بەغداد

بگرێت، بەڵام بەهۆی بەرژەوەندیەکانی لەگەڵ دەوڵەتی بەغداد و تەنانەت دەوڵەتی تورکیە کە هاوپەیمانی ئەمریکایە لە ناتۆدا، ئەمریکا بەنیسبەت نیگەرانیەکانی بەغداد و تورکیە بێدەنگ نابێت. لەگەڵ ئەمەشدا بەهەرحاڵ هەمیشە لە ساڵانی رابردوودا هەندێ کەس لە ئاستی نافەرمی دەوڵەتی ئەمریکادا زۆر خەمخۆری کوردەکان و بارودۆخە دژوارەکەیان بوونە، کەوابوو ئەم لایەنەش وا لە ئەمریکا دەکات بەنیسبەت مەسەلەی کەرکووک و ناوچە جیناکۆکەکان هۆشیار بێت. بەهەرحاڵ دەبێ هەر دوولا بە جۆرە رێگاچارەیەک بگەن کە خۆیان بە زەرەرمەند نەزانن.

ماریانا شرونتاکی: ئامریکا نایەوێت بە شێوەی راستەوخۆ لەگەڵ مەسەلەی کەرکووک رووبەڕوو بێتەوە، بە تایبەت خۆی ناخاتە ناو هەوڵەکانی کوردەکان بۆ گەڕاندنەوەی کەرکووک بۆ سەر هەرێمی کوردستان کە کوردەکان وەک سەمبولی نادادپەروەری و سەرکووت و پێشێلبوونی مافی خۆیان سەیری دەکەن. هەرچەند کە سیاسەتی ئەمریکا ئەوەیە کە رێگاچارەیەکی سیاسی درێژخایەن بۆ کێشەی کەرکووک و ناوچە جیناکۆکەکانی دیکە بدۆزرێتەوە و لە رێگای تیمی ئاوەدانکردنەوەی کەرکووک (PRT)ژێرخانی ئابووری ئەو ناوچانە پێش بکەوێت و خەڵکی ئاوارەی کەرکووک بگەڕێنەوە سەر زیدی خۆیان، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەڵوێستی ئەمریکا بەنیسبەت کێشەی کەرکووک بە گشتی ناڕوونە.

جاناتان رەندیل: من زۆر بە پارێزەوە بیروبۆچوونی خۆم بە نیسبەت مەسەلەی کەرکووک دەردەبڕم. پێشنیارە جۆراوجۆرەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان و گروپی قەبرانی نێونەتەوەیی بۆ رێبەرایەتی حکوومەتی هەرێمی کوردستان و بیروڕای گشتی خەڵکی کوردستان هەزم ناکرێت. هیوادارم کە سازشێکی گونجاو لەسەر کەرکووک بکرێت بۆ ئەوەی کەرکووک نەبێتە بنبەستێکی سیاسی لە عێراق و نەبێتە هۆی ئەوەی ئەو پێشکەوتنە گەورەیە کە کوردەکانی عێراق و حکوومەتی هەرێمی کوردستان بەدەستیان هێناوە لەبار بچێت.

لیام ناندیرسۆن: حکوومەتی هەرێمی کوردستان دەبێت خۆی یەکلایی بکاتەوە کە بەراستی کەرکووک چەندە بۆی گرنگە؟ ئەگەر کەرکووک بۆ کورد کێشەیەکی چارەنووسساز و یەکلاییکەرەوەیە ، کەوابوو رێبەرانی کورد دەبێت هەڵوێستی سیاسی زۆر توند بگرنەبەر و تا کاتێك کە هەندێك ئیمتیازی باش بۆ مەسەلەی کەرکووک بە دەست نەهێنن، لەگەڵ حکوومەتی ناوەندی هاوکاری نەکەن و ئەگەر سەرەنجام ئەمەش سەری نەگرت دەبێت ئیمزای ١٠%ی خەلکی کەرکووك کۆ بکەنەوە و ریفراندۆمێك لە کەرکووك بەڕێوە ببەن، بەڵام ئەگەر کەرکووك بۆ حکوومەتی هەرێمی کوردستان گرنگە، بەڵام یەکلاییکەرەوە نییە، ئەو کاتە رێبەرانی کورد دەبێت مامەڵە بکەن و لە بەرامبەر وەرگرتنی پووانێکی بایەخدار، کونترولی کەرکووك بدەنە

دەستی حکوومەتی ناوەندی. حکوومەتی هەرێمی کوردستان تا ئێستا وەك مەسەلەیەکی یەکلاییکەرەوە لەگەڵ کێشەی کەرکووك هەڵسوکەوتی کردووە، بەڵام نەیتوانیوە کەرکووك بگەڕێنێتەوە سەر کوردستان.

ئۆفرا بینگیو: لە راستیدا مەسەلەی کەرکووك (بۆ کوردەکان)مەسەلەیەکی گرنگە، بە هەمان شێوە کە قودس بۆ ئیسراییل و عەرەبەکان و جیهانی ئیسلام گرنگە. من بۆ خۆم پێموایە دەبێ رێگایەك بۆ سازش لە سەر مەسەلەی کەرکووك بدۆزرێتەوە. ناوچەکانی دیکەی کوردستان لە رووی نەوتەوە دەوڵەمەندن کەوابوو لە رووی ئابووریەوە حکومەتی هەرێمی کوردستان زۆر زەرەر ناکات ئەگەر رێگایەك بۆ چارەسەربوونی کێشەی کەرکووك بدۆزرێتەوە. لە رابردوودا شەڕێکی دوورودرێژ لە سەر کەرکووك کراوە و وادیارە خودی کوردەکانیش ئێستا زۆر بە پارێزەوە هەڵسوکەوت دەکەن بۆ ئەوەی شەڕێکی دیکە هەڵنەگیرسێت. راستە کە هێزی سیاسەتکردنی کوردەکان ئێستا زۆر لە رابردوو باشترە، بەڵام هێشتاش پێویستیان بەوەیە کە لەگەڵ بەغداد رێك بکەون. هەروەها کە وتەیەکی عەرەبی دەڵێت: "ئەوەت دەدەنێ وەری بگرە ، پاشان داوای شتی زیاتر بکە."

توماس نابرسیۆ: بەرژەوەندی سەرەکی ئامریکا سەقامگیری عێراقە و بەهۆی ئەوەی کە گەڕانەوەی کەرکووک بۆ سەر هەرێمی کوردستان رێگاچارەیەکی باش نییە بۆ چارەسەربوونی کێشەی کەرکووک(و مەسەلەی دابەشکردنی داهاتی نەوت) ئەمریکا دەیەوێت بڕیاردان لەسەر گەڕانەوەی کەرکووک بۆ هەرێمی کوردستان وەدوا بخات. لەم پەیوەندیەدا ئەمریکا بیر لەم رێگا و ئەو رێگا ناکاتەوە بۆ ئەوەی کێشەی زیاتر دروست نەبێت. سەقامگیرترین شوێنی عێراق کوردستانە، بەلام بەهەرحاڵ پشتیوانیکردن لەم دوورگە سەقامگیرە دەبێتە هۆی ئەوەی کە بەریان بەرەو جیابوونەوە لە عێراق لەلایەن ئەو هێزانەوە زیاتر بێت کە دەیانەوێت کیانی عێراق تێک بدەن و سەقامگیری سیاسی، کۆمەلایەتی و ئابووری ئەو ولاتە لەناو ببەن.

گونەش تەزجور : روونە کە کێشەی سەرەکی نێوان هەولێر و بەغداد مەسەلەی کەرکووك و نەوتەکەیەتی. بە بۆچوونی من هیچ رێگاچارەیەکی ئاسان و خێرا بۆ کێشەی کەرکووك بوونی نییە، بەلام پێموانییە مەسەلەی کەرکووك ببێتە هۆی سەرهەڵدانی شەڕی چەکداری لە نیوان کوردەکان و دەوڵەتی بەغداد. بەهەرحاڵ بەلەبەرچاو گرتنی ئەو هێز و لایەنانە کە دەستیان لەم کێشەیەدا هەیە(بۆ نموونە ئێران، تورکیا و ئەمریکا) لەوانەیە هەر دوو لا لە درێژخایەندا لە سەر ئەم مەسەلە سازش بکەن. بەنیسبەت مەسەلەی کەرکووك پێموانییە حکوومەتی هەرێمی کوردستان پێویستی بە

مۆچیاری و پێشنیار هەبێت، چونکە خۆیان واقعبینن و ئەو توانایانە هەیە کە سیاسەتێکی ئیستراتیژیك بۆ بەدەستهێنانی بەشی کورد لە نەوتی کەرکووك بگرنە بەر.

هاکان نوزنوغلوو :کێشەکە ئەوەیە کە گەلێك هێز و لایەنی ناوخۆیی، ناوچەیی و نێونەتەوەیی لە کێشەی کەرکووکدا دەستیان هەیە و هیچکام لە لایەنە ناوخۆییەکان(عەرەبە سووننە و شیعەکان) و هێزە ناوچەییەکان(تورکیا، جیهانی عەرەب و بەتایبەت ئێران) و کۆمەڵگای نێونەتەوەیی (وەك دەوڵەتانی روسیا، چین ، یەکێتی ئەوروپا و ئەمریکا) لە سەر داهاتووی کەرکووك هاوڕا نین . هەروەها کە مێژوو نیشانی داوە، ئاڵوگۆڕ لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست هەمیشە بە گوشاری دەرەکی دروست دەبێت . بە واتایەکی دیکە، بۆ دروستبوون و بەردەوامبوونی ئاڵوگۆڕێکی سیاسی لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست، کوردەکان پێویستیان بە هاوپەیمانی ناوچەیی و نێونەتەوەیی هەیە.

دەیڤید رۆمانۆ : ئەمریکا ڕایگەیاندووە هەم لە مادەی ١٤٠ و هەم لە مادەی ١٤٢ پشتیوانی دەکات، بەڵام ئەم دوو مادە پێکەوە ناگونجێن، کەوابوو هەڵوێستی ئەمریکا بە هیچ شێوەیەك گەرانتی نییە بۆ کوردەکان. کوردەکان دەبێ لە سەر جێبەجێبوونی مادەی ١٤٠ پێداگری بکەن. گرنگترین دەستکەوتێك کە کوردەکان ئەم دواییانە بە دەستیان هێناوە ئەوەیە کە بڕیارە سەرژمێرییەك لە سەرانسەری عێراقدا

بەڕێوە بچێت. کوردەکان نابێت لەمەزیاتر لەسەر بەڕێوەچوونی ئەم سەرژمێرییە سازش بکەن یا لەمە زیاتر وەدواوە بکەوێت چونکە ئەنجامی ئەم سەرژمێرییە نیشان دەدات کە زۆربەی خەڵکی پارێزگای تەئمیم (کەرکووك) کوردن و ئەمەش دەبێتە پاڵپشتییەکی گەورە بۆ گەڕانەوەی کەرکووك بۆ سەر هەرێمی کوردستان.

کارۆل پرۆنهۆبێ: وڵاتی عێراق لەگەڵ ناکۆکی تایفی رووبەڕوویە و کێشەکانی کورد- عەرەب چارەسەر نەکراوە. وادیارە نە شیعەکان و نە سوننەکان لە راستیدا نایانەوێت کوردەکان خۆیان کاروباری خۆیان بەڕێوە ببەن و دژی ئەوەن کۆنترۆڵی سەرچاوەکانی نەوتی کوردستان لە دەستی خودی کوردەکاندا بێت .

بە بۆچوونی من دەرچوونی هێزەکانی ئەمریکا لە عێراق بە واتای نەمانی هاوپەیمانیەکە کە زامنی پاراستنی ئاشتی حکومەتی هەرێمی کوردستانە. دەرچوونی هێزەکانی ئەمریکا لە عێراق نەتەنها بۆ کوردەکان، بەڵکو بۆ شوێنەکانی دیکەی عێراق کێشە ساز دەکات، چونکە دەستتێوەردانی وڵاتانی دراوسێ لە کاروباری عێراق رۆژ بەرۆژ زیاتر دەبێت کە دژی عێراقێکی سەقامگیر ، دیموکرات و بەهێزن.

بە هۆی هەوڵەکانی ئێران بۆ کاریگەریدانان و کۆنترۆلکردنی داهاتووی عێراق، بەرژەوەندی ئەمریکا لەوەدایە بە ئیستراتیژی خۆی بەنیسبەت کوردستان پابەند بێت.

ئامریکا نایەوێت ناوچە جێناکۆکەکان نائارام بێت و لایەنگری وتوویژ بۆ ڕێکەوتن لە سەر سنووری ئەو ناوچانەیە. ئەمریکا دەیەوێت ڕێبەرایەتی کوردستان بەنیسبەت مەسەلەی کەرکووک بە واقعبینی و بە کردەوە سیاسەت بکات. وادیارە ئەگەر مەسەلەکە گەورە بێتەوە، ئەمریکا لایەنی عەرەبەکان دەگرێت نە کوردەکان ، مەگەر کوردەکان زیرەک بن و بارودۆخەکە بەتەواوی کۆنترۆڵ بکەن.

پرسیار: پێشنیاری نیوە بۆ ڕێبەرایەتی حكوومەتی هەرێمی كوردستان چییە؟

مایكیل گەنتەر: حكومەتی هەرێمی كوردستان دەبێت هەوڵ بدات ئەو مافی دیموكراسی و فدراڵیزمە كە بەو هەموو زەحمەتییە لە یاسای بنەڕەتی عێراق لە گەلاڕێزانی ٢٠٠٥دا بە دەستی هێناوە بپارێزێت. هەروەها كوردەكان دەبێ پشتیوانی لە خواستی توركیا بۆ چوونە ناو یەكێتی ئەوروپا بكەن، چونكە ئەمە ڕیگایەكە بۆ دیموكراتیزەبوونی توركیا و یارمەتی دەدات بە چارەسەربوونی كێشەی كورد لەو وڵاتە. لە هەمان كاتدا كوردەكان دەبێ ئاگایان لە سنووری كردەوەكانیان بێت و پێی خۆیان زۆر درێژ نەكەن بۆ ئەوەی ئەو مافە نوێیانە لە كیس نەدەن كە ئەم دواییانە بەو هەموو زەحمەتییە بە دەستیان هێناوە. زانینی ئەوەی كە ئەم هاوسەنگییە بە ڕاستی لە كوێدایە پەیوەندی بە زیرەكی ڕێبەرایەتی كوردەوە هەیە. كوردەكان دەبێ ئەوە بزانن كە لە خەباتە بەردەوامەكەیاندا، دۆستی زۆریان لە ڕۆژئاوا هەیە.

توماس ئابریسیۆ: من تەنها پێشنیارێكی سادەم هەیە ئەویش ئەوەیە كە هەمیشە لە عێراقدا خۆتان وەك هێزێكی میانەڕەو و مەنتقی نیشات بدەن ، هەمیشە با داواكاریەكانتان مەنتقی و ڕەوا بێت و بەشێك بن لە چارەسەری نە دروستكردنی كێشە. ئەم هەنگاوانە لە كاتی مامەڵەكردن لەگەڵ كۆمەڵگای نێونەتەوەیی و بەتایبەت لەگەڵ ویلایە تە یەكگرتووەكانی

ئەمریکادا یارمەتیدەرتان دەبێت. هەڵگرتنی هەنگاوگەلێك وەك راگەیەندنی سەربەخۆیی بەشێوەی یەکلایەنە، خستنەرووی داواکاریگەلی نامەنتیقی و ئەوە کە کوردەکان وەك کەند و کۆسپێك بۆ سەقامگیری ناوچە سەیر بکرێن، خراپترین شتێکە کە کوردەکان لەوانەیە دەرحەق بە خۆیان بیکەن.

مایکێل ئوهانلۆن: عێراق هێشتا لە بارودۆخێکی زۆر هەستیار و لەرزۆکدایە و ئەگەری پەرەسەندنی توندوتیژیەکان هێشتا لە ئارادایە. ساڵی ٢٠١٠ ساڵێکی ئەرێنی بۆ عێراق نەبوو. رکابەریە سیاسیە درێژخایەنەکان بۆ پێکهێنانی دەوڵەتی نوێ کۆمەڵێک پرسیاری گەورەی دەربارەی دیموکراسی لە عێراق و توانایی رێبەرانی عێراق بۆ هاوکاریکردنی یەکدی لەپێناو بەرژەوەندیە گشتیەکانی وڵات هێنایە ئاراوە. کۆمەڵێک مەسەلەی گرنگ وەک کێشەی ناوچە جێناکۆکەکانی باکوور و دابەشکردنی داهاتی سەرچاوە سروشتیەکان هێشتا چارەسەر نەکراوە .

گرنگ ئەوەیە هەموو لایەنەکان پێکەوە سازش بکەن. دۆستانی عێراق دەبێ لەوە تێبگەن ئەگەر پرۆژەی دروستکردنی عێراق بە شێوەیەک لە شێوەکان سەرنەکەوێت، هێزەکانی ئامریکا ناگەرێنەوە بۆ عێراق بۆ ئەوەی بارودۆخەکە باش بکەنەوە و دۆستانی کوردی ئیمەش دەبی لەم رەوتەدا بەشداری بکەن بۆ ئەوەی پێش لە قوڵتربوونەوەی زیاتری ناکۆکیە گروپی و سیاسیەکانی

عێراق بگیرێت. من دڵنیام کوردەکان توانایی ئەوەیان هەیە ئەو دەورە بگێڕن .
ئێمەی ئامریکایی دەسخۆشی لە کوردەکان دەکەین، بەڵام لە هەمان کاتیشدا دەمانەوێت عێراق سەقامگیر و یەکپارچە بێت و هێزەکانمان بگەڕێنەوە بۆ ئامریکا. کەوابوو نامانەوێت بە مانۆڕ و ئیحساسات کار بکەین. ئێمە داوا لە دۆستە کوردەکانمان دەکەین لە رەوتی سازش بۆ چارەسەرکردنی ناکۆکیەکان لەگەڵ شوێنەکانی دیکەی عێراق بەشداری بکەن بۆ ئەوەی وڵاتی عێراق سەقامگیرتر بێت. بەرهەم ساڵح بۆ ئامریکاییەکان کەسایەتییەکی ناسراوە و زۆر رێزی لێدەگرن چونکە وەک سیاسەتمەدارێک سەیری دەکەن کە بەرژەوەندی هەموو عێراق لە بەرچاو دەگرێت و بەشوێن رێگاچارەگەلی نەرم و لۆژیکدا دەگەڕێت.

سین کان: بارودۆخی عێراق بەگشتی ناڕوونە، چونکە هێزەکانی ئەمریکا خەریکن لە عێراق دەچنە دەرەوە. ئێستا کۆمەڵێک کێشەی بەرچاو لە نێوان دەوڵەتی فدراڵی عێراق و حکوومەتی هەرێمی کوردستاندا هەیە، لەوانە رێکەوتننامەکانی نەوت و مەسەلەی ناوچە جێناکۆکەکان. ئەوە کە ئەم کێشانە چۆن چارەسەر دەبێت پەیوەندی بەوەوە هەیە کە ئایا کوردەکان دەتوانن بوار بۆ پێشکەوتنی سیاسی خۆیان لە ٢٠ ساڵی داهاتوودا ئامادە بکەن.
به بۆچوونی من چوونەدەرەوەی هێزەکانی ئامریکا لە عێراق کاریگەری لە سەر بارودۆخی ئیستراتژیکی هەرێمی کوردستان

دەبێت،چونکە بوونی درێژخایەنی سەربازانی ئەمریکا لە عێراق یارمەتی بە ئاسایشی ئەو وڵاتە دەدات . ڕێبەرایەتی کورد دەورێکی زۆر ئیستراتیژیکی لە شەڕی ئەمریکا و عێراق لە ۲۰۰۳دا بینی و دەوری زۆر گرنگ لە بارودۆخی عێراقی دوای پاشەکشەی هێزەکانی ئەمریکا دەگێڕێت بۆ ئەوەی دەستکەوتەکانی رابردووی پتەو بکاتەوە.

تا ئەو شوێنە کە پەیوەندی بە شێوەی مامەڵەکردن لەگەڵ ئەمریکا لە داهاتوودا هەیە تەنها موچیاری من بۆ حکوومەتی هەرێمی کوردستان ئەوەیە کە زۆر ئاگاداری ئەوە بێت کە پێگەی عێراق و کێشەی کورد لە سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا ئاڵوگۆڕی بەسەردا دێت. ئەمریکا دەیەوێت یارمەتی بە چارەسەربوونی کێشەکانی نێوان بەغداد و هەولێر بدات و پێش لە دووپاتبوونەوەی تراژیدیاکانی رابردوو بگرێت. لەگەڵ ئەوەشدا ڕێبەرانی ئەمریکا ئێستا بە شێوەی ٤ ساڵ لەمەو پێش سەیری روداوە سیاسیەکانی عێراق ناکەن. لە ئەنجامدا بڕیار و کردەوە سیاسیەکانی حکوومەتی هەرێمی کوردستان ڕۆژ بە ڕۆژ گرنگی زیاتر لە سەر ئەو مەسەلەیە دادەنێت کە پەیوەندیەکانی کورد و ئەمریکا لە درێژخایەندا چۆن دەچێتە پێش.

دەیڤید ڕۆمانۆ: پێشنیاری من ئەوەیە کە حکومەتی هەرێمی کوردستان و ڕێبەرانی کورد لە سەرانسەری جیهان تا ئەو شوێنە کە پێیان دەکرێت لە بواری ڕاگەیاندندا (وەك بەڕێوەبردنی کۆنفرانس و بەرهەمهێنانی فیلم و هاندانی

توێژینەوە و لێکۆڵینەوەی زانستی و ئاکادمیک) کار بکەن ب
ئەوەی خۆیان زیاتر بە جیهان بناسێنن. ئەگەر زانیاری
خەڵکی جیهان دەربارەی گەلی کورد و میژوو
کولتوورەکەیان زیاد بێت کوردەکان دڵنیا بن کە قەد جارێکی
دیکە (بە تایبەت کاتێك کە ئەوانەی کە دەسەلاتیان ب
دەستەوەیە پێکەوە دادەنیشن و هەوڵ دەدەن لەسە
هاوکێشە نێونەتەوەییەکان بڕیار بدەن) فەرامۆش ناکرێن.

رابێرت نولسۆن :رێبەرایەتی کورد لە هەرێمی کوردستان ل
ژێر گوشارگەلی (دەرەکی) گەورەدایە و لەگەڵ کێشەی زۆ
رووبەڕوویە. بە بۆچوونی من قازانجی حکومەتی هەرێمی
کوردستان لەوەدایە تا ئەو شوێنە کە پێی دەکرێت لەگەڵ
ئەمریکا و لەمەو بەدواش لەگەڵ دەوڵەتی بەغداد هاوکاری
بکات. بەهەرحاڵ ئەگەر ئەم هاوکارییە بەو ئەنجامە نەگات
کە کوردەکان دەیانەوێت،ئەو کاتە بو مسۆگەربوونی مانەوە
گەشەکردنی مافی ئۆتۆنۆمی خۆیان،کوردەکان دەبێت
سەرنجی زیاتر بە بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لە تورکیا
بدەن وزیاتر پشتیوانی لێ بکەن.حکومەتی هەرێمی کوردستان
کاردانەوەیەکی ئەوتۆی لە بەرامبەر داخستنی DTP نەبوو
گرنگ ئەوەیە کە حکومەتی هەرێمی کوردستان یارمەتی ب
لاوازبوونی بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لە تورکیا نەدات
ئەگەرنا پێگە و هەڵوێستی لە بەرامبەر دەوڵەتی بەغدا
لاواز دەبێت هەروەها حکومەتی هەرێمی کوردستان دەبێت
زۆر بە دیقەتەوە لەگەڵ ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

مامەڵە بکات، چونکە ئەمریکا لە٢ یا سێ دەیەی داهاتوودا ئەوەندە کە گرنگی بە مەسەلەی نەوت و گازی عێراق دەدات، ئەوەندە گرنگی بە کێشە سیاسییە ناوخۆییەکانی عێراق نادات، هەر بۆیە پشتیوانی لە بەهێزتر بوونی (دەوڵەتی ناوەندی) عێراق دەکات. حکومەتی هەرێمی کوردستان دەبێت زۆر بە دیقەتەوە مامەڵە لەگەڵ ئەم کێشانەدا بکات.

واین وایت: پێویستە لە سەرانسەری عێراق، لەوانە لە نێو حکومەتی هەرێمی کوردستاندا کەسایەتی و فکری نوێ لە ئاستی رێبەرایەتیدا سەرهەڵبدات. یەکێ لە نیگەرانییە سەرەکییەکانی واشنتۆن ئەوەیە کە فورمولێک بدۆزرێتەوە بۆ ئەوەی عێراق بە یەکگرتوویی بمێنێتەوە و بۆ گەیشتن بەو ئامانجە دەبێ هەموو لایەنەکان پێکەوە سازش بکەن. لەوانەیە هەندێ دەنگی نارەزایەتی و تۆندئاژۆیانە لە نێو هەموو لایەنەکاندا هەبێت کە دژی ئەو سازشە بن، بەڵام ئەو رێگاچارانە کە ئەو کەسانە داوای دەکەن زۆر مەترسیدارە .

دانییل سیرڤیر: بە بۆچوونی من، بەشداری کورد لە حکوومەتی نوێی عێراق یەکلاییکەرەوەیە ، هەرچەند کە لەوانەیە ئاست و شێوەی بەشداری کورد پاش هەڵبژاردن لەگەڵ ئەوەی ئەمرۆدا جیاواز بێت . هێزە سیاسیەکانی کورد دەبێ لەگەڵ هەر هێزو لایەنێك کە لە شوێنەکانی دیکەی عێراق لە هەڵبژاردندا سەربکەوێت، وتوویژ بکەن بۆ ئەوەی دەوری راستەقینەی کورد مسۆگەر بکەن.

بەغداد دەیەوێت دەسەڵاتی زیاتری بە سەر هەرێمی ئۆتۆنۆمی کوردستاندا هەبێت. زۆربەی کوردەکانیش لە کۆڕوکۆبوونەوە تاکەکەسیەکانی خۆیاندا دەڵێن"بۆ دەبێت ئێمە بەشێك بین لە عێراق ؟بۆ نابێ سەربەخۆ بین ؟". بەڵام بارودۆخی ژیئۆپلۆتیکی بە شێوەیەکە کە رێبەرایەتی کورد بڕیاری داوە جارێ، بە ناویش بێت، لە ناو عێراقدا بمێنێتەوە. بەهەرحاڵ پەیبردن بە ئامانجی کۆتایی کوردەکان کاریکی زەحمەتە و دیار نییە کە ئایا زۆربەی کوردەکان دەیانەوێت لە عێراقدا بمێننەوە یا نا؟. جگە لەمە کێشەی دیکە ئەوەیە کە کوردستان کام ناوچەکانی عێراق دەگرێتەوە. دەستووری عێراق بەنیسبەت هەندێ مەسەلە شەفاف نییە و لە ئەنجامدا، بۆ نموونە چوارچێوەی خاکی کوردستان بە شێوەیەکی شەفاف لە دەستووردا چارەسەر نەکراوە. هەروا ئەوە کە دەسەڵاتی حکوومەتی هەرێمی کوردستان و حکوومەتی بەغداد چییە، لە دەستووردا بە روونی دیاری نەکراوە .

ئەمە یەکێ لە کێشە گەورەکانە، چونکە ئەگەر تەنانەت وایدابنێین کە هەرێمی کوردستان وەك بەشێك لە عێراق بمێنێتەوە، کوردەکان داوای ناوچەگەلێك دەکەن کە لە دەرەوەی سنوورەکانی ئێستای هەرێمی کوردستانە و ئەمە مەسەلەیەکە کە گرووپی قەیرانی نێونەتەوەیی وەك "خاڵی کۆتایی" ناوی لێبردووە. ئەمریکاییەکان دەوری سەرەکییان لە راگرتنی ئەم هاوسەنگییەدا بینیوە و رێگەیان لەوە گرتووە

کە پەیوەندییەکانی کورد و عەرەبەکان لەوە زیاتر ئاڵۆز بێت.

کارۆل پرۆنهۆبێر: بە پێچەوانەی بەشەکانی دیکەی عێراق ، حکومەتی هەرێمی کوردستان، کوردستانی کردوە بەناوچەیەکی ئەمن و سەرکەوتوو و کوردستان درێژە بە پێشکەوتنی خۆی دەدات. بەرپرسیارێتی حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ حکومەتداریەکی باش و شەفافیەتسازی هەنگاوێکی زۆر گرنگە .

کوردەکان نیشانیان داوە دەورێکی گرنگ لە راگرتنی یەکپارچەی خاکی\عێراق دەگێرن . حکومەتی هەرێمی کوردستان دەبێ هاوسەنگیەک لە نیوان مافە بێ ئەم لاولاکانی نەتەوەی کورد و مافی فیدرالیزم بەگوێرەی یاسای بنەرەتی عێراق رابگرێت و لەگەڵ دەوڵەتی ناوەندیدا کار بکات. حکوومەتی هەرێمی کوردستان هەروەها دەبێ درێژە بە پەیوەندیە چالاک و گەشاوەکانی لەگەڵ ئامریکا هەم لە رووی سیاسی و هەم لە رووی بازرگانیەوە بدات .

هاکان نوزئوگلوو:حکومەتی هەرێمی کوردستان باش دەزانێت کە لەوانەیە زلهێزەکان خێراتر لە هێزەکانی ناوچە ، ئاقاری وەفادارییەکانیان بگۆڕن. دروستکردنی هاوپەیمانی لەگەڵ هێزێکی ناوچەیی لە درێژخایەندا زۆر بۆ حکوومەتی هەرێمی کوردستان گرنگە. بە بۆچوونی من تورکیا ئەو پوتانسییەلەی تێدایە کە ببێت بە باشترین هاوپەیمانی ناوچەیی حکوومەتی هەرێمی کوردستان و هەردوو لاش ئەمە

باش دەزانن. ئەم شتە لەوەدا دیارە کە کۆمپانیاکانی تورکیا لە هەرێمی کوردستان سەرمایەگوزاری زۆریان کردووە و ئەم دواییانەش کۆمەڵێك پەیوەندی سیاسی لە ئاستی جۆراوجۆردا لە نێوان تورکیا و حکومەتی هەرێمی کوردستاندا دروست بووە. بە بۆچوونی من بەفەرمیناسینی هاوپەیمانییەکی دوو لایەنەی وەها کە بە قازانجی هەردوو لایە، هەنگاوی یەکەمی چارەسەربوونی کێشەی کوردە لە ناوچە. هیچ گومان لەوەدا نییە کە بەشداری تەواوی کوردەکان لە نێو ئەو ولاتانەی کە تێیدا دەژین ،لە رادەبەدەر گرنگە. پێکهاتەی جوگرافیایی و کولتووری ناوچە وا حوکم دەکات کە تورك، کورد، عەرەب، ئەرمەنی، ئاسووری و گرووپەکانی دیکە پێکەوە بژین، با هەر کامیان پێکهاتەی ئیداری و سیاسی خۆیشیان هەبێت. پێداگرتن لە سەر یەك شووناسی ئایینی و ئەتنیکی وەك بنەمای حکومەت زۆر زیان بە پێکەوەژیانی هاوولاتیان یا دەوڵەتانی دراوسێ دەگەیەنێت. کەوابوو نابێت رۆژێك بێت کە ناسیونالیزمی کورد وەك شۆڤینیزمی تورك، فارس و عەرەب زیان بە بەرژەوەندی نەتەوەکان بگەیەنێت.

کریستینا کۆیگنین: حکوومەتی هەرێمی کوردستان دەبێ ئینیستیتۆیەکی لێکۆڵینەوەی ژینوساید دابمەزرێنێت. هەرچەند کە راپۆرتی زۆر لە سەر ئەنفال و ژینوسایدەکانی دیکە ئامادە کراوە بەلام دیسان پێویستە ژینوسایدی کورد بەقووڵی شی بکرێتەوە.

ئەم شیکارییە دەبێ بە گوێرەی ڕێوشوێنە ئاکادیمیکە نێونەتەوەییەکان ئەنجام بدرێت . حکوومەتی هەرێمی کوردستان دەبێ لە ئەزموونی ئەرمەنییەکان کەڵك وەربگرێت چونکە ئەرمەنییەکان توانیان لەوە دا سەرکەوتن بە دەست بهێنن کە ژینوسایدی ١٩١٥ لە لایەن کۆمەڵگای نێونەتەوەییەوە بە فەرمی بناسرێت. لۆبی ئەرمەنییەکان لە واشنتۆن، پاریس و لەندەن لە ئەنجامی پشتیوانیی دوور و درێژ لە لێکۆلینەوە و توێژینەوەکان دەربارەی ژینوسایدی ئەرمەنییەکان وەدی هاتووە. بە فەرمیناسینی ژینوسایدی کورد ئاکام و لێکەوتەی سیاسی بە دواوەیە. گرنگییەکەی بۆ کورد لەوەدایە کە ئەو پێویستییە دەخاتەڕوو کە دەبێ ڕێگاچارەیەکی سیاسی بۆ کێشەی کورد بدۆزرێتەوە. ژینوسایدەکانی دیکەی جیهان، بۆ نموونە ژینوسایدی (رواندا) و (کامبۆج) لە لایەن توێژەرە ناوخۆیی و نێونەتەوییەکانەوە لێکۆڵینەوەی لەسەر کراوە . تەنها بە لێکۆلینەوەیەکی قووڵ دەکرێت دەرك بە گەورەیی و ئاڵۆزبوونی ژینوسایدی کورد بکرێت . بەهەرحاڵ ئێستاش مەترسی ژینوسایدی کورد، بەتایبەت لە ناوچە جیناکۆکەکاندا لە ئارادایە. بۆ ڕێگرتن لە شتێکی وا پێویستە دەرك بەوە بکرێت کە ئەم ڕەوتە چۆن هەنگاو بە هەنگاو لە کوردستاندا پەرەی سەندووە.

328. Barkey Henri J. "Kurdish Geopolitics." Current History 96, no. 606 (January 1997): 1-5. Part of an issue on the Middle East. The Kurds, the largest ethnic group in the world without a state, continue to fight among themselves and with the governments of the countries occupying them. In northern Iraq, protected as a safe haven by the United States under the guise of Operation Provide Comfort, the civil war between the Kurdistan Democratic Party (KDP) and the Patriotic Union of Kurdistan (PUK) has allowed Saddam Hussein to reassert himself in the safe haven by backing the KDP. Complicating matters is the Kurdish uprising in Turkey, started in 1984 by the Kurdistan Workers Party (PKK), the effects of which have increasingly dragged Turkeys Ankara government into the politics of the Middle East. Turkish fears of the PKK and suspicions of American intentions have interfered with Operation Provide Comfort and curtailed U.S. activities in the north of Iraq.

329. Bhattacharya, Sauri P. "The Situation of the Kurds in the Post-Gulf War Period and U.S. Policy Toward it." Asian Profile 22 (April 1994): 151-160. This is a study of the situation of a trans-national people, but the focus is on the Kurds of Iraq who were encouraged by the Bush administra¬tion to rise in rebellion against the Iraqi regime in the aftermath of Saddams defeat in the Gulf War. Questions about their geography, sociology, language, culture, as also a history of their movement for self-

determination since the 19th century are included. The Kurds fail¬ure in achieving self-determination in the past is not being replaced by anything really new and different. Americans, although they were expected to be of help to the Kurds in their effort to carve up a nation for themselves, seem overly cautious torn between two different direc¬tions: human rights, rule of law, and new world order on the one hand, and stability, domestic jurisdiction and the need to prove that their friendship for the Turks is real and reliable. This timid U.S. policy seems still determined by considerations of the Cold War.

330. Carley, Patricia. U.S. Responses to Self-Determination Movements: Strategies for Nonviolent Outcomes and Alternatives to Secession. Report from a roundtable held in conjunction with the policy planning staff of the U.S. Department of State. Washington, DC: United States Institute of Peace, 1997. viii, 30 p.: ill. Includes bibliographical references. Report on results of a U.S. Institute of Peace roundtable, held in conjunction with State Department Policy Planning Staff in March 1996 on U.S. and international policy responses to self-determination movements. Covers background on, and U.S. and/or international response to, self-determination movements of Kurds, Kashmir, Eritrea, and Tibet; self-determination, human rights, and good governance; case for secession; self-determination at the United Nations; and nonviolent alternatives to secession.

331. Central Intelligence Agency. The World Factbook. PRINT, WEB. Washington, DC: Central Intelligence

Agency: Supt. of Docs., U.S. GPO [distributor], 1981- . Annual. The CIA World Factbook provides a country-by-country listing of basic statistical and factual information. Each individual entry averages a few print pages in length. Major sections of each entry include "Introduction," "Geography," "People," "Government," "Economy," "Communications," "Transportation," "Military," and "Transnational Issues." Information such as population, type of legal system, national holidays, number of railroads, and military strength is included. The World Factbook also includes an appendix listing membership in selected U.N. and international organizations and a series of reference maps of the world. The World Factbook is an excellent source for obtaining a quick up-to-date overview of a country. The first classified Factbook was published in August 1962, and the first unclassified version was published in June 1971. The 1975 Factbook was the first to be made available to the public with sales through the US Government Printing Office (GPO). The 1996 edition was printed by GPO, and the 1997 edition was reprinted by GPO. The year 2001 marks the 54th anniversary of the establishment of the Central Intelligence Agency and the 58th year of continuous basic intelligence support to the US Government by The World Factbook and its predecessor programs. The Web-based version is made available at: www.cia.gov/cia/ publications/factbook/.

332. Congress. Congressional Record: Proceedings and Debates of the ... Congress. PRINT, WEB. Washington, DC: [Supt. of Docs., U.S. GPO, distributor], 1873- . Daily (when Congress is in session). This is a record of congressional debates and proceedings, messages to Congress, and voting records. Speeches and debates do not necessarily appear verbatim, however. Daily issues are cumulated annually into a permanent, bound, final edition for each session of Congress, creating differences in page number in and indexing between the daily and bound editions. The daily editions contain four sections: H (House proceedings), S (Senate proceedings), E (Extension of Remarks), and D (Daily Digest, a summary of daily activities). Pages in the bound volume are numbered in a single sequence. At sessions end, the Daily Digest is issued as separate part, with a subject index and a table of bills enacted into public law. There is a separate index to the permanent, bound Congressional Record which includes Daily Digest volumes. In the bound annual edition, Extension of Remarks are integrated into the body of the text. The Congressional Record is available in full text on the Web from the Government Printing Offices GPO Access Web site. Commercial online services, such as Congressional Universe, Westlaw, and LEXIS-NEXIS, also provide access to full text of the Record. Occasionally, the Congress, and its various committees and subcommittees, discusses the Kurdish question. The debates that originate from these discussions normally get published in the Record.

333. Congress. Commission on Security and Cooperation in Europe. Situation of Kurds in Turkey, Iraq and Iran. Washington, DC: The Commission, 1993. v, 35 p. [Implementation of the Helsinki Accords]. Congress Session: 103-1. SUDOC: Y4.SE2:H36/22. Transcript of Commission on Security and Cooperation in Europe (CSCE) briefing on the status of Kurdish minorities living in Turkey and Iraq, including human rights concerns. Mary Sue Hafner, Deputy Staff Director and General Counsel, CSCE, presents opening remarks and leads the briefing. Includes audience participation (p. 14-26). Supplementary material (p. 27-35) includes panelists written statements. Discusses Kurdish minorities in Turkey and Iraq, status and human rights concerns. Statements and Discussion include: Background on the situation of Kurds in the Middle East; concerns about the status of Kurds living in Turkey and Iraq, emphasizing human rights issues; suggestions regarding treatment of Kurdish minorities in Turkey and Iraq, citing regional implications.

334. Congress. Commission on Security and Cooperation in Europe. Situation of Kurds in Turkey, Iraq and Iran. Washington, DC: The Commission, 1993. 42 p. [Implementation of the Helsinki Accords]. Congress Session: 103-2. SUDOC: Y4.SE2:P23/3. The document contains a transcript of the briefing on the Kurdish minority in the Middle East held by the Commission on Security and Cooperation in Europe (CSCE) on May 17, 1993. The Kurds constitute the fourth largest nationality in the Middle East, primarily concentrated in the states of Iran, Iraq, and Turkey, and to a lesser extent in Syria. In all

countries, they lack institutional protection of human rights and individual freedoms. Includes a statement (pp. 27-32) by Dr. Mark A. Epstein on Kurdish identity and U.S. policy.

335. Congress. House. Committee on International Relations. Senate. Committee on Foreign Relations. Country Reports on Human Rights Practices. PRINT, WEB. Washington, DC: U.S. GPO, 1977- . Annual. (www.state. gov/g/drl/hr/c1470.htm). This report is issued as a joint committee print and submitted annually to the Congress by the Department of State. The report covers internationally recognized individual, civil, political, and worker rights, as set forth in the Universal Declaration of Human Rights. The human rights reports reflect a year of effort by hundreds of State Department and other U.S. Government employees. The U.S. embassies around the world which prepare the initial drafts of the reports, gather information throughout the year from a variety of sources, including contacts across the political spectrum, government officials, jurists, military sources, journalists, human rights monitors, academics, and labor union members. The draft reports are then reviewed by the U.S. Bureau of Human Rights and Humanitarian Affairs, in cooperation with other relevant offices in the State Depart¬ment. As they corroborate, analyze, and edit the reports, Department officers draw on their own additional sources of information. These include reports and consultations with U.S. and other human rights groups, foreign government officials, representatives from the U.N. and other international and regional organizations and

institutions, and experts from academia and the media. The Report covers human rights violations around the world. It describes a world where people who by right are born free and with dignity too often suffer the cruelties of authorities who deprive them of their rights in order to perpetuate their own power. It mainly covers countries that are ruled by dictators or rent by armed conflict, where bullets, torture, arbitrary detention, rape, dis¬appearances, and other abuses are used to silence those who struggle for political freedom; to crush those whose ethnicity, gen¬der, race or religion mark them for discrimination; or to frighten and mistreat those who have no defenses. Documents violations, and domestic and international reaction. Full-text of reports for the years 1996-2000 on Iran, Iraq, Syria, Turkey, and other countries can be found at the following addresses:

- 1996: www.state.gov/www/global/human_right s/1996_hrp_report/96hrp_report_toc.html

- 1997: www.state.gov/www/global/human_right s/1997_hrp_report/97hrp_report_toc.html

- 1998: www.state.gov/www/global/human_right s/1998_hrp_report/98hrp_report_toc.html

- 1999: www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/1999/

- 2000: www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2000/

- 2001: www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2001/

336. Department of State. Background Notes. PRINT. WEB. Washington, DC: GPO, 1964- . Irregular. (www.state.gov/r/pa/bgn/). Each issue of Background Notes provides basic information on an individual country, including Iran, Iraq, Syria, former Soviet Union, and Turkey. A profile of the country starts each Note, and provides brief statistical and factual information. The Background Notes include a broad overview of a country and its people, history, economy, geography, and government. Notes also includes a discussion of U.S. relations with the country and the countrys relationships with other countries. They are updated and/or revised as they are received from regional bureaus and are added to the database of the Department of State Web site.

337. Entessar, Nader. Kurdish Ethnonationalism. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 1992. viii, 208 p. Includes bibliographical references (p. 193-201) and index. This books "central thesis .. is that ethnic conflict constitutes a major challenge to the contemporary nation-state system in the Middle East." Examining the "political and social dimensions of Kurdish integration into mainstream of sociopolitical life in Iran, Iraq and Turkey," the author "challenges the long-held view that assimilation is an inevitable result of modernization and the emergence of the relatively strong and centralized nation-state system in the Middle East" (p. vii). Chapter I (pp. 1-10), "Kurdish Ethnicity," addresses state and ethnicity, Kurdish identity, languages, religion, and socioeconomic marginalization. The next three chapters examine relations between the

Kurds and Iran (pp. 11-48), Iraq (pp. 49-80), and Turkey (pp. 81-111). Chapter 5 (pp. 113-57) explores the "International and Regional Context of Kurdish Nationalism" and focuses on Iran-Iraq relations and the 1991 Gulf war. The last chapter, "Whither Kurdistan?" challenges the feasibility or desirability of "secessionism." At a time when more than a dozen inde¬pendent states have recently formed out of the former Soviet Union, Yugoslavia, and the disintegrating Czechoslovakia, the author argues that international legal principles do not allow sovereignty for the Kurds. He recommends instead a constitutional restructuring of the existing state systems into federal structures, which will promote Kurd¬ish integration through representation in "the decision making institu¬tions of the national government." (abridged, Amir Hassanpour/MEJ 47, Winter 1993: 119)

338. Foreign Broadcast Information Service FBIS Publications. CD-ROM. Washington, DC: FBIS. Quarterly. The Foreign Broadcast Information Service (FBIS) operates under the aegis of the Central Intelligence Agency and oversees a worldwide network of broadcast monitoring units that are responsible for reviewing foreign media. The information selected is based on a set on intelligence requirements and is translated and disseminated to consumers. The majority of FBIS reports are currently unclassified and available to the public on CD-ROM. The FBIS was established in 1941, when the demand for information from enemy sources was pressing, as the Foreign Broadcast Monitoring Service, which recorded, translated, analyzed, and reported to other government

agencies broadcasts from foreign countries. Until 1946, reports were issued by the now defunct Federal Communications Service; in that year its functions were transferred to the Central Intelligence Agency. FBIS reports are disseminated in two major categories. The more relevant one to the Kurdish question is the FBIS Daily Report series, which covers regions of the world divided as follows: Central Eurasia, China, East Asia, East Europe, Near East/South Asia, Sub-Saharan Africa, the Americas, and West Europe. The information is obtained from full text and summaries of newspaper articles, conference proceedings, television and radio broadcasts, periodicals, and nonclassified technical reports.

339. Gunter Michael M. "United States Foreign Policy Toward the Kurds." Orient 40, no. 3 (1999): 427-437. This article examines three temporal periods of U.S. foreign policy toward the Kurds: the World War I period (briefly), the Kissinger period during the 1970s (briefly), and the more recent stage in the 1990s. In particular this article analyzes why U.S. foreign policy tends to treat the Iraqi Kurds as 'good Kurds, while it considers the Turkish Kurds to be 'bad Kurds. Support for the Iraqi Kurds is perceived as supportive of over-all U.S. foreign policy against Saddam Husseins Iraq. Turkey, however, is seen as a valuable geostrategic NATO ally necessary to support to maintain its continuing allegiance.

340. Halperin, Morton and David J. Scheffer, with Patricia L. Small. Self-Determination in the New World Order. Wash¬ington, DC: Carnegie Endowment for

International Peace, 1992. xiv, 178 p. Includes biblio¬graphical references (p. 165-170) and index. Even as the world celebrates increased integration among existing states and the spread of democracy in all regions of the world, another trend is shattering the status quo: Smaller groups within states are seeking greater autonomy or independence based on their common language, culture, and tradition. This book examines these movements and the internal conflicts they often trigger. It argues for a systematic and coordinated policy response to some of the most challenging issues facing the world today. In this book, the authors review U.S. and inter¬national responses to self-determination claims during and after the Cold War. Arguing that outdated Cold War perspectives continue to influence the current policies of the United States and the international community toward self-determination movements, the authors provide a framework for evaluating the nature and legitimacy of self-determina¬tion movements around the world. Whether a movements goal is greater protection of minority right, greater autonomy, or full independence, the authors assert that the international community should require adherence to important conditions such as democracy, international law, non-use of force, and human rights before granting support or recognition. The authors also examine a number of responses to civil wars and threats of armed conflict, ranging from monitoring and dip¬lomatic intervention to economic sanctions and collective military intervention. They argue that self-determination is not a self-regulating process, but requires a new type of involvement by the United States and multilateral organizations.

---

341. Library of Congress. Federal Research Division. Irregular. Country Studies. PRINT, WEB. Washington, DC: The Division. These monographs are prepared by a multidisciplinary team of experts under the auspices of the Federal Research Division of the Library of Congress and sponsored by the Department of the Army. Each Country Study attempts to provide a comprehensive analysis of a countrys economic conditions, national security situation, political structure, and social systems and institutions. A brief country profile gives basic information about the country and is followed by more lengthy chapters addressing individual topics. An appendix of statistical tables is included, along with another appendix containing an extensive bibliography. The electronic version of the Country Studies provides searching capabilities for the text in each Study, and also allows for searching across the full text of either all Country Studies or selected titles within the series. Reports in the Country Studies series rate as some of the best reference sources—governmental or nongovernmental—for providing detailed overview of a country. This series was formerly titled and widely known as Area Handbooks.

342. Mayall, James. "Non-intervention, Self-determination and the 'New World Order." International Affairs 67 (July 1991): 421-429. Has the Kurdish crisis changed the rules of the game on non-interfer¬ence in the domestic affairs of sovereign states? No, writes the author. The Western allies were forced to intervene to protect the Kurds because Western media attention to their plight

threatened the political dividends they had secured from the Gulf War. But though the New World Order rhetoric promising new support for human rights is with¬out substance, the Kurdish situation will stand as a precedent of a kind for international protection of oppressed national minorities, if a similar situation recurs. However, the principle of self-determination is still unwelcome in the international community.

343. McDowall, David. A Modern History of the Kurds. 2nd rev. and updated ed. London: I.B. Tauris, 2000. xii, 515 p.: maps. Includes bibliographical references and index. McDowall examines the interplay of old and new aspects of the Kurdish struggle, the importance of local rivalries within Kurdish society, the enduring authority of certain forms of leadership and the failure of modern states to respond to the challenge of Kurdish nationalism. Extensively revised to include recent events and an updated bibliography, this book is useful for all who want a better understanding of the underlying dynamics of the Kurdish question.

344. OBallance, Edgar. "The Kurdish Factor in the Gulf War." Military Review: The Professional Journal of the U.S. Army 61 (June 1981): 13-20. Describes the roles of the Kurds of Iran, Iraq, Syria, Turkey, and U.S.S.R. in Persian Gulf affairs in the past 20 years. Long troubled by divisions within their own movement, the Kurds have fought them¬selves as well as several national armies. With the start of the 1980 war between Iran and Iraq, the Kurds remain divided, fighting on both sides. If the Kurds

unite, however, they could tip the balance of power in the region.

345. Pelletiere, Stephen C. The Kurds: An Unstable Element in the Gulf. Boulder, CO: Westview Press, 1984. 220 p. Includes bibliographical references and index. A major—and often unpredictable—force in the Middle East for centuries, fragmented by the boundaries of Iraq, Iran, Turkey, Syria, and Russia, the Kurds remain a nation that steadfastly resists assimila¬tion (and elimination) and that frequently engages in violent revolts. In this book, the author analyzes the factors contributing to the remarkable survival of Kurdish nationalism and places the Kurds in the context of modern Middle East history. First establishing the Kurdish identity and contrasting it with that of surrounding ethnic groups, the author goes on to trace Kurdish history and to examine the configuration of the Kurd¬ish national movement during the world wars and the period immedi¬ately following the wars, when the Kurds were temporarily supported by the Soviet Union. He also examines the Kurds struggles against suc¬cessive Middle Eastern powers and looks at the national autonomy that was forfeited because of clashes between modern and feudal forces within the Kurdish movement. The book closes with a discussion of possible future developments for the Kurds and the advantages and drawbacks of various sorts of U.S. involvement. The author destroys many myths about the Kurds and treats them not as a cultural artifact but as an important factor in the power equation of the Middle East.

346. Randal, Jonathan C. After Such Knowledge, What Forgiveness? My Encounters with Kurdistan. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1997. 356 p. Includes bibliographical references (p. 343-345) and index. An American reporter who has covered the Kurds for more than a decade, Randal has interviewed many Kurdish political leaders. He provides much historical information, however, Randals best chapters are about U.S. involvement in Kurdistan. He shows in persuasive insider detail how Nixon, Kissinger and the Shah of Iran betrayed a Kurdish uprising against Saddam Hussein in 1975; how Bush, Baker and feckless diplomats both "suckered" the Kurds into rebellion after the Gulf War and waffled on aiding them; and how the Clinton Administration might have brokered a settlement in northern Iraq in 1996 instead of allowing a civil war and then airlifting thousands of friendly Kurds to Guam. Randals chapter on Turkey records how the United States has in recent years skirted its own laws restricting arms sales to human rights abusers and made Turkey "the biggest single importer of American military hardware," much of it used against Kurds inside Turkey and in the so-called safe haven of northern Iraq. "After such knowledge," Randal refuses "forgiveness" to U.S. governments that have contributed to the Kurds historical repression and present plight.

347. Wagner, J. Q. Ethnic Conflict: The Case of the Kurds. [Research report, August 1991-April 1992] Washington, DC: Industrial College of the Armed Forces, April, 1992. 40 p. [NTIS Accession Number: AD-A262 225/ 6/XAB] Report No. NDU/ICAF-92-A29. The purpose

in this paper is to explore the Kurds; their history, customs, political solidarity, and their frequently frustrated quest for autonomy. Can there be an independent or autonomous Kurdistan in Iraq, Turkey, Iran, Syria, Armenia as a united Kurdistan or as a state or states within the existing political boundaries? What would Kurdish independence mean to the future stability of the Middle East? What are the United States policy interests with regards to the Kurds? Are they vital or important policy interests? Should we attempt to influence, either overtly or covertly, events as they unfold in Kurdistan? What are our policy options?

348.

IRAN

349. Ramazani, Rouhollah K. "The Autonomous Republic of Azerbaijan and the Kurdish Peoples Republic: Their Rise and Fall." Studies on the Soviet Union 11, no. 4 (1971): 401-427. A review of the brief histories of two Communist regimes in northern Iran. The governments were established by occupying Soviet troops. Great Britain and the United States opposed these states from the beginning. Conquest of the whole of Iran was the Soviet goal, but pressure to achieve this goal was successfully resisted. The Red Army pulled out because the United States stood firm in opposition. A year later the puppet governments fell having no further bases of support.

350. Roosevelt, Archie, Jr. "The Kurdish Republic of Mahabad." The Middle East Journal 1 (July 1947): 247-269. Reprinted in A People Without a Country: The Kurds and Kurdistan (1993), pp. 122-138. This article discusses the story of the independent Kurdish state established in Mahabad in 1946 and lasted almost one year. The author, one of a few witnesses on the scene, describes the event that led to its establishment and fall, with discussion of the U.S. role in the latter.

351. Roosevelt, Archie, Jr. For Lust of Knowing: Memoirs of an Intelligence Officer. Boston: Little, Brown, 1988. xiv, 500 p., [16] p. of plates: ill. Includes index. The period of World War II and its immediate aftermath was a time of discovery for many Americans of the world of Islam, of the intractable problems of the Middle East, and

of the resistance of the colonial pow¬ers to the idealistic American drive for colonial independence. Archie Roosevelts book tells the first-hand story of one mans discovery of these realities. The book is the story of political discovery, a memoir by a member of a prominent American family, succinct summaries of his¬tory, and a sophisticated travelogue. Through it run the threads of a personal romance and of the experiences of an intelligence officer. In writing the book, Roosevelt had the benefit of notes, letters, and diaries that he wrote over many years. His quotes from these contemporary sources provide vivid pictures of conditions of life and the personalities of the regions he visited, including the impressive Abdul Aziz Ibn Saud, his Syrian counselor Sheikh Yusuf Yasin, the dynamic young Habib Bourguiba, the less dynamic shah of Iran, and a host of Kurdish, Arab, and Iranian figures. Roosevelt discusses his experiences with the Kurds, particularly on Mahabad on pp. 248-288. (abridged, David D. Newsom/ MEJ 42, Autumn 1988: 700-701)

352. Yassin, Borhanedin A. Vision or Reality? The Kurds in the Policy of the Great Powers, 1941-1947. Lund, Sweden: Lund University Press, 1995. 246 p. Includes bibliographical references (p. 230-242) and index. This study traces the history of Kurdish nationalism in the crucial wartime and immediate post-war years. In particular, it looks at the creation of the short-lived Peoples Republic of Kurdistan in the Iranian Kurdish region during 1946. The life of the republic, together with the Kurdish question as a whole, is examined within the context of not only great power politics, but also the politics of the states

in which the Kurds live, especially Iran, and developments within the Kurdish communities themselves. Historians of the early cold war typically touch briefly on the crisis resulting from the Soviet Unions refusal to withdraw from northern Iran after the war on the schedule agreed with the states other war-time occupier, Great Britain. It was the Kurds misfortune to find themselves and their republic at the center of this great power dispute after the War. Yassin points out that it was understandable for pragmatic reasons that the Kurds sought the protection of the Soviet Union. Soviet forces were occupying northern Iran, while the two alternative sponsors, Great Britain and the United States, were reluctant to support the Kurdish cause. Great Britain wanted to bolster central authority in Tehran in order to protect its oil interests in the country. The United States, despite its pronouncements on self-determination, showed no interest at all in the case of the Kurds. The American priority, during the final months of the war and in its aftermath, was to reinforce central authority in Iran and block Soviet influence. Yassins point that the Kurds tried to obtain the sponsorship of the western powers but were rebuffed is a fair one. However, it must still be admitted that in opting for the backing of the Soviet Union, which had no inherent interest in their cause, and was merely engaged in a great power game, they made a historic mistake (Nigel John Ashton, History: The Journal of the Historical Association, 83, pp. 511-512).

IRAQ

353. Abizaid, John P. "Lessons for Peacekeepers." [Operation Provide Comfort.] Military Review: The Professional Journal of the U.S. Army 73 (March 1993): 11-19. The author looks at his units involvement in Operation Provide Comfort in northern Iraq. He offers insights as to what can be expected, the training conducted prior to deployment and operations in the theater. He also discusses some of the ways that the army might need to relook its current doctrine for conducting these types of missions.

354. Baram, Amatzia. Between Impediment and Advantage: Saddams Iraq. Washington, DC: United States Institute of Peace, June 1998. 17 p. Baram, a senior fellow in the Jennings Randolph Program at the United States Institute of Peace and professor of Middle Eastern history at the University of Haifa in Israel, is considered one of the worlds leading authorities on Iraq. This analysis provides a useful backdrop to the ongoing conflict with Iraq and is intended to help interested observers understand the significance of Saddam Hussein in Iraqi politics and the forces with which he grapples as he makes decisions about compliance with international demands. The report represents work in progress and summarizes the main points made during two public discussions about the nature of domestic politics in Iraq under Saddam. The Institute-sponsored meetings, November 10, 1997, and April 9, 1998, featured Baram presenting a modified version of his fellowship project that focuses on the major domestic

conflicts that Saddams regime faces and how they factor into Iraqs current and future foreign policy interests. Other participants at these events included representatives from the U.S. Department of State, the National Defense University, the Department of Defense, the Washington Institute for Near East Policy, the Middle East Institute, and other policy organizations active in U.S. foreign policy toward Iraq. C-Span covered and broadcast both events. Table of contents: Domestic tensions; Saddams internal security objectives and concerns; Regional Strategies; Background; Part One: Chinks in Saddams Armor (I. The Shi'is and the Kurds: Iraqs demographic predicament and its implications, II. Saddam and the Kurds after the Gulf War, III. Shi'is, Kurds, democracy, and violence in Iraq, IV. The fruits of dictatorship: Saddams decision-making process as a source of high-risk, high-cost policies, V. Saddam and his army officers, VI. An inability to learn: Tactical successes and a strategic bottleneck, VII. The economy: Vulnerability to inflation and its implications for foreign policy); Part Two: Domestic, Regional, and Foreign Sources of Power (VIII. Saddams power base: the family-tribe-state symbiosis and how it can explain his survival, IX. Iraqs non-conventional arsenal: Between impediment and advantage, X. A shift in Arab attitudes). The full text of the report is available at: www.usip.org/oc/sr/baram/baram.html.

355. Barzani, Mas'ud, and Ahmed Ferhadi. Mustafa Barzani and the Kurdish Liberation Movement. New York: Palgrave, 2002. As a leader of the Kurdish national liberation movement for almost half a century, Mustafa

Barzani witnessed many historical events that rocked the Middle East and had a strong impact on the fate of the Kurdish communities in the region. Barzanis life-long struggle began in 1907 when he was barely three years old, when he and his mother were incarcerated in the aftermath of a raid by the Ottoman Turkish forces. Barzani went on to spend most of his life fighting various governments partitioning Kurdistan. Barzanis son, Massoud, the leader of the Kurdish Democratic Party and currently the de facto ruler of much of Iraqi Kurdistan, has put together a valuable dossier of documents, stories, rare photos and has pieced them into a narrative in the first person with his reflections and analyses of historic events in the period 1931 to 1961.

356. Benjamin, Charles Michael. Developing a Game/Decision Theoretic Approach to Comparative Foreign Policy Analysis: Some Cases in Recent American Foreign Policy. Ph.D., University of Southern Cali¬fornia, 1981. DAI 42 (June 1982): 5234-A. This dissertation develops a game/decision theoretic approach to comparative foreign policy analysis. Five cases in recent American for¬eign policy are described and analyzed: (1) Angola, 1975-76; (2) Cyprus, 1874; (3) Chile, 1962-73; (4) the Kurds, 1972-75; and (5) Cuba, 1961-62. Descriptive materials (data) are drawn principally from the published reports of Congressional committees investigating American intelligence agency activities. These reports are supplemented by par¬ticipant memoirs and the accounts of academics and journalists. Metagame/options analysis is used to systematically examine the for¬eign policy

assumptions implicit in each case. This method of analysis is superior to other decision theoretic models because it explicitly takes into account multiple actors and the interaction of their strategies to produce foreign policy outcomes. Furthermore the method requires only ordinal level measurement assumptions more appropriate to the data used in the study. Particularly highlighted is a comparison of each case study with the findings of an empirical analysis of "Pentagon Papers" documents regarding American foreign policy decision-making toward Vietnam study found that American policy makers held two simultane¬ous images of Vietnam, a "Regional" and a "global" image. These two images produced policy outcomes analogous to paranoid schizophrenic behavior in an individual. The concluding chapter relates findings from the examined cases to the Vietnam study. Even though the same amount of information was not available in these cases, the use of option analysis was able to locate perceptual discontinuities and multi¬ple imaging the advantages of the metagame/options analytic method in the development of more accurate descriptive theory and more useful normative theory are also discussed and suggestions are made for fur¬ther research.

357. Bennet, Barry F., and others. "Caring for Kurdish Refugees: Operation Provide Comfort." Journal of the U.S. Army Medical Department (November-December 1992): 37-42.

358. Bird, Catherine. "ARG Provides Comfort." [Relief operations for Kurdish refugees.] Surface Warfare 16 (July-August 1991): 4.

359. Bolger, Daniel P. Savage Peace: Americans at War in the 1990s. Novato, CA: Presidio, 1995 xi, 420 p.: ill., maps. Includes bibliographical references and index. Examines the historic role of the U.S. as the worlds peacekeeper, the political and military context of contemporary peacekeeping missions, and prospects for international security; from the perspective of a battalion commander in the U.S. Army. Case studies of American and multinational forces in the Sinai, Lebanon, Kurdistan, Somalia, and the former Yugoslavia. This thought-provoking analysis focuses on what Bolger considers the three most important "peace enforcement" missions since the Berlin Wall came down in 1989, each illustrating major aspects of this difficult form of warfare: the operations in Kurdistan, Somalia and the former Yugoslavia. At the end of the Gulf War, U.S. forces entered northern Iraq to protect the Kurds from Saddam Hussein; Bolger cites this operation as an example of the way such missions should be run. Somalia illustrates U.S. foreign policy at its worst because of policymakers who "should have known better." Bolget argues that in the former Yugoslavia, U.S. air strikes and humanitarian airlifts have served American interests even though the overall effort has been ineffective.

360. Bonner, Raymond. "Always Remember." [Iraqi campaign to exterminate the Kurds.] The New Yorker 68

(September 28 1992): 46-51+. Iraqi Kurds are returning to their towns in northern Iraq but are finding it nearly impossible to rebuild the lands that have been devastated by systematic, genocidal attacks under Saddam Hussein. Between 1987 and 1991, Hussein used chemical and conventional weapons in an effort seemingly designed to kill every Kurdish male between the ages of 16 and 40. Today, with a Kurdish enclave having been established in northern Iraq, the Kurds are trying to rebuild their homes and civic structures but are still hindered by Husseins economic blockade against them and the Wests embargo against Iraq. Many Kurds are accusing the United States of being reluctant to help them, and the West must realize that eventually the Kurds will seek to establish an independent state, possibly by force. The article chronicles the history of the Kurds, describes Iraqi attacks on several Kurdish villages, and discusses U.S. relations with the Kurds, Iraq, and Turkey.

361. Bozarslan, Hamit. "De la Geopolitique a l Humanitaire: Le Cas du Kurdistan dIrak." [From the Geopolitical to the Humanitarian: The Case of Iraqi Kurdistan.] Cultures et Conflits, no. 11 (Autumn 1993): 41-64. Appears also in LIrak du Silence, pp. 41-64, under the title "De lhumanitaire a la geopolitique: le cas du Kurdistan Irak," edited by Marie de Varney (Paris: L Harmattan, 1992). Discusses the so-called humanitarian Operation Provide Comfort, which sought to provide goods and assistance to the Kurds in northern Iraq at the end of the Gulf war, arguing that it and similar operations merely serve to postpone or suspend real analyses of geopolitical

relations. Provide Comfort represented a degree of intervention in the internal affairs of UN member states and disrupted Iraqi territory surrounding Kurdistan, but did not address long-term regional power relations and the struggle for Kurdish identity, which has a long history and involves several countries (e.g., Turkey, Iraq, and now the U.S.). General conclusions are drawn about the crisis of the nation-state and the amplification of ethnic conflicts.

362. Bronstone Adam. European Union-United States Security Relations. London: Macmillan Press Ltd., 1997. The European Unions evolution to become a global actor is examined through its relationship with the United States from the Yom Kippur war to the Gulf conflict. Case-studies of the 1973 Arab-Israeli war, martial law in Poland 1981-82 and the Kurdish crisis in Iraq 1991 (pp. 173-223) are shown to support a theoretical critique.

363. Brown, Ronald J. Humanitarian Operations in Northern Iraq, 1991 with Marines in Operation Provide Comfort. Washington, DC: History and Museums Division, Headquarters, U.S. Marine Corps: [U.S. GPO., Supt. of Docs., distributor], 1995. viii, 127 p.: ill., maps. This monograph tells the story of more than 3,600 U.S. Marines who supported Operation Provide Comfort, an international relief effort in northern Iraq from 7 April to 15 July 1991. This short work does not purport to tell the entire story of Operation Provide Comfort, but focuses on Marine activities and contributions. The author presents historical glimpses of the Kurds, modern Iraq, and non-Marine activities only to provide necessary background

information. This monograph is not an exhaustive analysis of the operation nor does it try to define Provide Comforts place in the diplomatic history of the Middle East. The monograph relies heavily on primary sources, mostly the authors observations and the first-hand testimony of participants.

364. Bush, George. "Bush Announces Expansion of Relief Effort in Iraq." Congressional Quarterly Weekly Report 49, no. 16 (April 20, 1991): 1009-1011. In excerpts from a news conference, President George Bush describes the expansion of relief efforts to Kurdish refugees in Iraq.

365. Byman, Daniel. "Let Iraq Collapse." [Benefits of an Iraqi break-up.] The National Interest, no. 45 (Fall 1996): 48-60. Iraqi disintegration would strengthen the U.S. position in the region and provide the Kurds, the Middle Easts largest ethnic group, with their own state. Despite fears of regional imbalance of power, the collapse of Iraq would end a regime hostile to U.S. interests. It would also eliminate a major threat to the Gulf states and to Israel. Finally, a Kurdish state would be dependent on the U.S. for survival and could serve as a base to control Iran.

366. Clary, D. E. Operation Provide Comfort: A Strategic Analysis. [Final report.] Maxwell AFB, AL: Air War College, April 1994. 37p. [NTIS Accession Number: AD-A280 675/0/XAB]. The sight of 700,000 refugees fleeing the wrath of Saddam Husseins army into the rugged mountains of northern Iraq brought world attention to the plight of the Kurds in the aftermath of the Gulf War in

April 1991. In conjunction with world leaders, President Bush established a policy to assist those refugees and return them to their homes. According to the author, President Bushs policy was fulfilled through a successful operational military strategy that evolved from that policy. An important key to the success of the strategy, was translation of policy into a clear and concise mission statement and mission objectives. These objectives then utilized coalition military, international relief organization, and private voluntary organization resources to successfully execute the mission tasks that flowed from the mission objectives.

367. Collins, John W., Jr. "Logistics Support for Operation Provide Comfort II." [Humanitarian aid for Kurds.] Army Logistician (May-June 1992): 22-24.

368. Congress. House. Committee on Armed Services. Aspects of Anti-Chaos Aid to the Soviet Union. Washington, DC: U.S. GPO, 1991. iii, 83 p. Congress Session: 102-1. SUDOC: Y4.Ar5/2a:991-92/33. Included in Legislative History of: P.L. 102-484; P.L. 102-511. Committee Serial H.A.S.C. No. 102-33. Hearings before the Defense Policy Panel to review food and medical supply problems in the Soviet Union and its newly independent republics, and to examine DOD capability to provide short-term humanitarian assistance in conjunction with private sector relief organizations. Statements and Discussion include: Capabilities of U.S. military forces to participate in humanitarian aid programs; explanation of DOD role in Operation Provide Comfort which provided protection and supplies for Kurdish refugees fleeing Iraq

after the Persian Gulf war (related maps, tables, p. 5-24 passim); aspects of humanitarian assistance programs.

369. Congress. House. Committee on Armed Services. Options for Dealing with Iraq. Washington, DC: Washington, DC: U.S. GPO, 1992. iii, 98 p. Congress Session: 102-2. SUDOC:Y4.AR5/2A:991-92/79. Committee Serial H.A.S.C. No. 102-79. Hearings before the Defense Policy Panel to examine nonmilitary and military strategy options to obtain compliance by Iraq and Iraqi President Saddam Hussein with various UN Security Council resolutions passed in conjunction with negotiations to end the 1991 Persian Gulf War. Resolutions require the immediate end of alleged repression of the Iraqi civilian population; the destruction, removal, or dismantling of weapons of mass destruction, certain ballistic missiles, and nuclear weapons materials; and the sale of oil under UN supervision to pay for UN activities in Iraq. Supplementary material (p. 58-60) includes articles. Statements and Discussion include: Need for UN to declare Saddam Hussein in violation of resolutions and support his ouster; status of Kurdish opposition to Saddam Hussein, with review of relevant policy issues; extent and nature of Iraq violation of resolutions; recommendations for expansion of economic sanctions against Iraq; aspects of nonmilitary policy options to obtain Iraq compliance with resolutions.

370. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. Consideration of Miscellaneous Bills and Resolutions: Vol. III. July 13, August 3, September 14, 22, 27, October 4, 1988. Hearing. Washington, DC: U.S. GPO, 1988. iii, 429

p. Congress Session: 100-2. SUDOC: Y4.F76/1:B49/2/v.3. Contains transcripts of Committee markup sessions as follows: August 3 session (p. 79-247) to consider: H. Res. 471 (text, p. 237-239; amended text, p. 242-246), to condemn Iraqi March 16, 1988 use of chemical weapons against the Kurdish minority in Iraq; and to urge the Administration to accelerate efforts to achieve an international chemical weapons ban. Amended bill was favorably reported.

371. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. Legislation to Impose Sanctions Against Iraqi Chemical Use. Washington, DC: U.S. GPO, 1988 iii, 45 p. Congress Session: 100-2. SUDOC:Y4.F76/1:L52/16. Contains transcript of Committee markup session, with Department of State participation, on Committee draft bill (text, p. 3-9), the Sanctions Against Iraqi Chemical Weapons Use Act, to prohibit U.S. export of military and civilian goods and technology to Iraq in response to alleged Iraqi use of chemical weapons against its Kurdish minority. H.R. 5337, a clean version of the amended draft bill, was reported favorably. Supplementary material (p. 37-45) includes correspondence and: (a) H.R. 5271, the Prevention of Genocide Act of 1988, to require U.S. sanctions against Iraq for alleged use of chemical weapons in Kurdistan, and to commend Turkey for its humanitarian actions in assisting Kurdish refugees, text (p. 39-42). (b) H. Res. 471, to condemn Iraqi use of chemical weapons; and to urge the Administration to accelerate efforts to achieve an international chemical weapons ban, text (p. 43-45).

372. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. Emergency Relief for the Kurdish People, Communication from the President. Washington, DC: U.S. GPO, 1991. i, 2 p. Pub. No.: H.Doc. 102-86. Congress Session: 102-1. SUDOC: Y1.1/7:102-86. Transmittal of Presidential notification, dated May 17, 1991, of the introduction of a limited number of U.S. forces into northern Iraq to provide humanitarian relief for the Kurdish people in light of continued Iraqi repression of the Kurds following the Apr. 6, 1991 cease-fire and withdrawal of U.S. forces from southern Iraq.

373. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. Proposed Legislation to Authorize Emergency Assistance for Refugees and Displaced Persons in and Around Iraq. Washington, DC: U.S. GPO, 1991. iii, 107 p. Congress Session: 102-1. SUDOC: Y4.F76/1: L52/17. Hearing to examine the status and needs of Kurdish and other Iraqi refugees who fled to areas along the Iraqi-Turkish border following the Persian Gulf war, and to review related humanitarian relief activities and funding needs. Includes transcript (p. 99-107) of Committee markup session on the Emergency Supplemental Iraqi Refugee Assistance Act of 1991 (draft text, p. 104-106) to authorize FY91 supplemental appropriations for emergency humanitarian assistance to Persian Gulf war refugees in and around Iraq. Bill was favorably reported. Statements and Discussion include: Findings of House Delegation visit to Turkish-Iraqi border to assess refugee conditions and international relief efforts (rpt, p. 4-11); recommendations for U.S. humanitarian aid (related rpt, p. 40-44), extent of refugee

problem in and around Iraq; role of UN in providing humanitarian assistance to displaced Iraqi civilians; review of international humanitarian relief activities along the Turkish-Iraqi border, and recommendations for assistance to Persian Gulf war refugees.

374. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. U.S. Policy Toward Iraq 3 Years After the Gulf War. Washington, DC: U.S. GPO, 1994. iii, 61 p. Congress Session: 103-2. SUDOC: Y4.F76/1:IR1/15. Hearing before the Subcommittee on Europe and the Middle East to review developments in and U.S. policy options regarding Iraq, emphasizing international economic sanctions. Supplementary material (p. 41-61) includes witnesses written statements. Statements and Discussion include: Adverse impact on Iraqi Kurds of economic sanctions. Assessment of political power of Iraqi President Saddam Hussein; review of U.S. policy options for dealing with Iraq and weakening Saddam Hussein, focusing on current economic sanctions; overview of Saddam Hussein repression of Iraqi opposition civilian populations, including the Kurds.

375. Congress. House. Committee on Hunger, Select. Decades of Disasters: The United Nations Response. Washington, DC: U.S. GPO, 1991. iii, 176 p. Congress Session: 102-1. SUDOC: Y4.H89:102-10. Hearing before the Select Committee on Hunger to examine the effectiveness of and the need to improve UN disaster relief and other humanitarian emergency response mechanisms. Supplementary material (p. 44-176) includes submitted

statements, witnesses written statements, and: (a) H.R. 2258, the Freedom from Want Act, to recognize the human right to food, propose a UN Convention on the Right to Food, and require the U.S. to attempt to reform and restructure UN mechanisms for responding to international disasters and humanitarian emergencies, text (p. 115-118). (b) International Committee on the Right to Food, right to food in domestic and international law, findings and recommendations, with bibliography (p. 122-158). Statements and Discussion include: Deficiencies of UN system, with recommendations; validity of humanitarian intervention under international law, with example of UN intervention on behalf of Iraqi Kurds after the Persian Gulf war; steps toward improving UN humanitarian relief and intervention activities. Includes the following insertion: Nanda, V. P., "Humanitarian Intervention" forthcoming book excerpt, with bibliography (p. 87-107).

376. Congress. House. Committee on Hunger, Select. Future of Humanitarian Assistance in Iraq. Hearing. Washington, DC: U.S. GPO, 1992. iv, 130 p. Congress Session: 102-2. SUDOC: Y4.H89:102-22. Committee Serial No. 102-22. Hearing before the Select Committee on Hunger International Task Force to examine humanitarian issues in Iraq, including status of international humanitarian relief efforts to alleviate hunger and public health problems resulting from international economic sanctions imposed against Iraq in connection with the 1991 Persian Gulf War. Supplementary material (p. 43-130) includes submitted statements, witnesses written statements, articles, and correspondence. Statements and

Discussion include: Perspectives on humanitarian conditions in Iraq; allegations regarding Iraqi human rights abuses, focusing on persecution of Kurdish minority; arguments for lifting non-military sanctions against Iraq.

377. Congress. House. Committee on International Relations. U.S. Policy Toward Iraq. Washington, DC: U.S. GPO, 1996. iii, 92 p. Congress Session: 104-2. SUDOC: Y4.IN8/ 16:IR1/3. Hearing to review developments in and U.S. policy toward Iraq. Examines Iraqi failure to comply with UN Security Council resolutions regarding Iraqi actions following the 1990-91 Persian Gulf War, and reviews international sanctions imposed on Iraq for noncompliance with UN resolutions. Supplementary material (p. 37-92) includes witnesses written statements and written replies to Committee questions, and a submitted statement. Statements and Discussion include: Overview of conditions in Iraq; status of Iraqi efforts to acquire weapons of mass destruction; issues involved in UN resolution allowing Iraq to sell oil in order to buy humanitarian goods for Iraqi populace affected by sanctions. Recommendations for U.S. policy toward the Kurdish minority in northern Iraq; perspectives on conditions in Iraq, with suggestions concerning U.S. policy options.

378. Congress. House. Committee on Ways and Means. Sanctions Against Iraqi Chemical Weapons Use Act. Washington, DC: U.S. GPO, 1988. Report. 7 p. Pub. No.: H. Rpt. 100-981, pt. 1. Congress Session: 100-2. SUD OC: Y1.1/8:100-981/pt.1. Recommends passage with

amendments of H.R. 5337, the Sanctions Against Iraqi Chemical Weapons Use Act, to prohibit U.S. export of certain military and civilian goods and technology to Iraq in response to Iraqi use of chemical weapons against its Kurdish minority. Committee consideration was limited to provisions authorizing the President to impose additional sanctions, including restrictions on imports of petroleum and other products from Iraq.

379. Congress. Senate. Committee on Armed Services. Operation Desert Shield/ Desert Storm. April 24, May 8, 9, 16, 21, June 4, 12, 20, 1991. Washington, DC: U.S. GPO, 1991. Hearing. iv, 414 p. il. Pub. No.: S. Hrg. 102-326. Congress Session: 102-1. SUDOC: Y4.Ar5/3:S.hrg.102-326. Hearings to examine U.S. military forces performance in Operation Desert Shield/Desert Storm in the Persian Gulf undertaken in response to the Iraqi August 1990 invasion of Kuwait. Focuses on DOD U.S. Central Command strategy and operations. Classified material has been deleted. Statements and Discussion include: Briefing on U.S. military, Department of State, and AID assistance to Kurds fleeing Iraq after Operation Desert Storm; role of U.S. military forces in providing protection and establishing supply systems for food and goods for Kurds (related charts, pp. 11-38 passim); status of the Kurds.

380. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. Chemical Weapons Use in Kurdistan: Iraqs Final Offensive. Washington, DC: U.S. GPO, 1988. ix, 46 p. Congress Session: 100-2. SUDOC: Y4.F76/2:S.prt. 100-148/corr. Staff report, based on September 11-17, 1988

study mission to Turkey along the Iraqi border by Peter W. Galbraith and Christopher Van Hollen, Jr., assessing allegations by Iraqi Kurdish refugees in Turkey that Iraq used chemical weapons in Kurdistan during a so-called final offensive to end the Kurdish insurgency following ceasefire in the Iran-Iraq war. Reviews Kurdistan political background and relationship to the Iraq republic, alleged prior use of chemical weapons by Iraq, and Kurdish eyewitness accounts of chemical attacks. Includes a summary of key findings (p. VII-VIII), photographs throughout, and: S. 2763, the Prevention of Genocide Act of 1988, to require U.S. sanctions against Iraq for use of chemical weapons in Kurdistan, and to commend Turkey for its humanitarian actions in assisting Kurdish refugees, text (p. 43-46).

381. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. U.S. Policy Toward Iraq: Human Rights, Weapons Proliferation, and International Law. Washington, DC: U.S. GPO, 1990. iii, 93 p. Congress Session: 101-2. SUDOC: Y4.F76/2:S.hrg.101-1055. Hearing to assess U.S. policy towards Iraq, focusing on the implications of Iraqs violation of international law by engaging in human rights abuses, and on Iraqs efforts to acquire missiles and chemical and nuclear weapons. Supplementary material (p. 89-93) includes witnesses written replies to Committee questions. Statements and Discussion include: Review of Iraq human rights abuses; concern about the fate of Iraqi Kurds in Turkish refugee camps; description of Iraq persecution of Kurds, with policy recommendations; evidence of Iraq efforts to develop nuclear weapons and

missiles, citing need to revise technology export controls (related list, p. 80-81).

382. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. Civil War in Iraq. Washington, DC: U.S. GPO, 1991. viii, 28 p. Congress Session: 102-1. SUDOC: Y4.F76/2:S.prt.102-27. Staff report, prepared by Peter W. Galbraith, on humanitarian and policy issues related to civil unrest in Iraq. Provides an overview of the Kurdish rebellion and describes Iraqi army suppression of the Kurds during a March 30-31, 1991 visit to Iraqi-controlled Kurdistan. Assesses and recommends U.S. humanitarian aid initiatives for the Kurds, and reviews regional implications of the conflict. Appendix (p. 23-28) includes articles.

383. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. Foreign Relations Authorization Act, FY92-FY93. Washington, DC: U.S. GPO, 1991. Report. 134 p. Pub. No.: S. Rpt. 102-98. Congress Session: 102-1. SUDOC: Y1.1/5:102-98. Recommends passage of S. 1433, the Foreign Relations Authorization Act, FY92-FY93, to amend the State Department Basic Authorities Act of 1956 and other acts to revise and authorize FY92-FY93 appropriations for Department of State and related agencies programs, in the following titles: Title I, Department of State, to: ... Title II, U.S. Informational, Educational, and Cultural Programs, to: ... c. Direct the Voice of America to establish a Kurdish language service.

384. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. Kurdistan in the Time of Saddam Hussein. Washington, DC: U.S. GPO, 1991. viii, 23 p. Congress Session: 102-1. SUDOC: Y4.F76/2:S.prt.102-56. Staff report, prepared by Peter W. Galbraith, presenting findings of September 4-11, 1991 visit to Iraqi Kurdistan to observe conditions following the 1991 uprisings by Kurdish insurgents and retaliatory attacks by the Iraqi army. Examines the need and options for international protection of the Kurds from future Iraqi attacks, and provides evidence of atrocities committed against Kurds under the rule of Saddam Hussein. Includes maps and photos throughout.

385. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. Mass Killings in Iraq. Washington, DC: U.S. GPO, 1992. iii, 51 p. Congress Session: 102-2. SUDOC: Y4.F76/2:S. hrg.102-652. Hearing to examine human rights abuses against the Kurdish minority by the Iraqi government, including allegations of mass killings. Includes: UNICEF, "UNICEF Programme Progress Report: Iraq Emergency" 1992 (p. 39-48). Statements and Discussion include: Review of alleged Iraqi human rights abuses against the Kurdish minority; evidence of mass killings of Kurds by Iraqi government; views on Kurdish refugee situation; perspectives on aid for Iraqi Kurds.

386. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. Saddams Documents. Washington, DC: U.S. GPO, 1992. Report. vi, 10 p. Pub. No.: S. Prt. 102-111. Congress Session: 102-2. SUDOC: Y4.F76/2:S.prt.102-111. Report by Peter W. Galbraith (Committee staff), describing the

acquisition and content of certain Iraqi secret police documents obtained by the author during an April 16-27, 1992 visit to the Kurdish minority area of Iraq. Focuses on evidence provided by the documents of Iraqi human rights abuses against the Kurds, including mass killings.

387. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. U.S. Policy Toward Iran and Iraq. Washington, DC: U.S. GPO, 1995. iv, 174 p. Congress Session: 104-1. SUDOC: Y4. F76/2:S.HRG.104-280. Hearings before the Subcommittee on Near Eastern and South Asian Affairs to review developments in and U.S. policy toward Iraq and Iran, focusing on U.S. dual containment policy of economic sanctions, arms controls, and political action to limit the threat to U.S. interests posed by Iran and Iraq. Supplementary material (pp. 5-8, 163-174) includes witnesses written replies to Subcommittee questions. Statements and Discussion include: Need for U.S. action to end Iraq repression of Kurds and resolve conflict between Kurdish factions; need to present evidence of Iraq genocide against Kurds to International Court of Justice; description of alleged Iraqi atrocities against Kurds, with recommendations for U.S. policy.

388. Congress. Senate. Committee on Governmental Affairs. Global Spread of Chemical and Biological Weapons. Washington, DC: U.S. GPO, 1989. vi, 746 p. Congress Session: 101-1. SUDOC: Y4.G74/9:S.hrg. 101-744. Hearings before the Permanent Subcommittee on Investigations to examine concerns regarding the worldwide proliferation of chemical weapons (CW) and

biological weapons (BW), and to consider measures to control CW and BW production and use. Supplementary material (pp. 221-746) includes witnesses prepared statements, articles, and reports. Statements and Discussion include: Experiences in interviewing and treating Iraqi Kurds reportedly attacked with CW by Iraqi military; description of CW effects on victims; explanation of medical treatment and toxicological studies of Kurds (medical reports, correspondence, pp. 254-266, 630-650). Insertion: Physicians for Human Rights, "Winds of Death: Iraqs Use of Poison Gas Against Its Kurdish Population" report of medical mission to Iraqi Kurd refugee camps in Turkey, February 1989, with illustrations (pp. 657-702).

389. Congress. Senate. Committee on the Judiciary. Aftermath of War: The Persian Gulf Refugee Crisis. Washington, DC: U.S. GPO, 1991. ix, 37 p. Congress Session: 102-1. SUDOC: Y4.J89/2:S.prt.102-31. Staff report, prepared for the Subcommittee on Immigration and Refugee Affairs, presenting findings of Subcommittee April 15, 1991 hearing and delegation April 27-May 9 visit to Iraq evaluating the international humanitarian relief operation to assist Kurds and other ethnic and religious minorities made refugees following the war in the Persian Gulf. Also reviews the status of refugees in Iraq and other Persian Gulf areas.

390. Congress. Senate. Committee on the Judiciary. Aftermath of War, Part II: The Plight of the Iraqi Kurds a Year Later. Washington, DC: U.S. GPO, 1992. ix, 43 p. Congress Session: 102-2. SUDOC: Y4.J89/2:S. prt. 102-

31/pt.2. Subcommittee on Immigration and Refugee Affairs staff report on the status of Iraqi Kurds following the Persian Gulf War. Report is based on staff December 10-14, 1991 visit to northern Iraq, conducted as a follow up mission to staff April 27-May 9, 1991 visit to Iraq. Evaluates the living conditions and continuing aid needs of Kurdish villagers and refugees, and assesses international security arrangements for protecting Kurds from Iraqi forces. Includes findings and recommendations (p. 1-3), and UN resolutions and related documents on humanitarian aid to civilian populations in the Persian Gulf region (p. 17-43).

391. Congress. Senate. Committee on the Judiciary. Refugee Crisis in the Persian Gulf. Washington, DC: U.S. GPO, 1991. iv, 245 p. Congress Session: 102-1. SUDOC: Y4.J89/2: S.hrg.102-522. Hearings before the Subcommittee on Immigration and Refugee Affairs to examine the status and needs of Kurdish and other Iraqi refugees following the 1991 Persian Gulf war, focusing on conditions in Turkey-Iraq and Iran-Iraq border areas. Also reviews related humanitarian relief activities and funding needs. Supplementary material (pp. 127-245) includes: (a) Subcommittee, "Aftermath of War: The Persian Gulf Refugee Crisis" May 20, 1991 (pp. 127-185). (b) Harvard University, "Harvard Study Team Report: Public Health in Iraq After the Gulf War" May 1991, with tables and graphs (pp. 186-245).

392. Cooley, J. K. Payback: Americas Long War in the Middle East. Washington, DC: Brasseys, 1991. xiv, 257 p.

Includes bibliographical references and index. Cooley has covered the Middle East and Africa since 1957. His theme in this book is that during the critical years from the start of the Iranian revolution to the present, the U.S. has been "paid back" for its poor judgment and often disastrous policy errors in the Middle East. Cooley puts into context the attacks on the U.S. embassy and Marine barracks in Lebanon, the hijacking of TWA Flight 847, the abductions of the CIAs William Buckley and AP bureau chief Terry Anderson, and other retaliatory acts during what he calls the Khomeini Decade. The book argues that from the end of the Iran-Iraq war in 1988 until Saddam Husseins 1990 invasion of Kuwait, the Bush administration conducted "a strange love affair" with the Iraqi dictator, which climaxed with Desert Storm and its traumatic aftermath. The final payback, according to the author, was the terrible responsibility imposed on the Bush administration by the millions of Kurds fleeing massacre by Saddams forces.

393. Cowan, J. W. Operation Provide Comfort: Operational Analysis for Operations Other Than War. [Final report.] Newport, RI: Naval War College, Joint Military Operations Dept., 16 June, 1995. 28p. [NTIS Accession Number: AD-A297 852/6/XAB]. In early February 1991 Operation Desert Storm had reached its dramatic conclusion. The United States military had displayed its incredible power and effectiveness as the worlds sole remaining super power and stood ready to lead the world into the future of President Bushs New World Order. On April 5, 1991, U. S. and world attention again was sharply focused on a new and different developing

human tragedy in post war Iraq. Instead of familiar footage of successful military operations, the public was now faced with the images of a half million terrorized and starving Kurdish refugees clinging to the sides of mountains in the remote northern regions of the Iraq-Turkish border. This operation serves as a classic case in the validation of the six Principles for Operations Other than War, although it was conducted two years prior to publishing of the fundamentals in current doctrine. The peacemaking success of Operation Provide Comfort established the standard in political and public perception for the projection and use of coalition military power for the purpose of saving lives. The current world situation suggests that coalition and peacemaking operations will continue to be the most prevalent challenge facing the future employment of military forces. The experiences of Operation Provide Comfort have validated the need for continued study and development of joint doctrine for coalition and peacemaking operations.

394. Department of State. Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor. Annual Report on International Religious Freedom Report. PRINT, WEB. Washington, DC: Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, 1999- . Annual. (www.state.gov/ g/drl/irf/rpt/). This report is issued by the Senate Committee on Foreign Relations and submitted annually to the Congress by the Department of State. The law provides that the Secretary of State shall transmit to Congress by September 1 of each year, or the first day thereafter on which the appropriate House of Congress is in session, "an Annual Report on International

Religious Freedom supplementing the most recent Human Rights Reports by providing additional detailed information with respect to matters involving international religious freedom." This annual report includes 195 reports on countries worldwide. Full-text of reports for the years 1999-2002 on Iraq (the only country reportedly to persecute the Kurds on religious bases) are included in this book and can be found at the following addresses:

- 2002: www.state.gov/g/drl/rls/irf/2002/13996. htm
- 2001: www.state.gov/g/drl/rls/irf/2001/5693. htm
- 2000: www.state.gov/www/global/human_ rights/irf/irf_rpt/irf_iraq.html
- 1999: www.state.gov/www/global/human rights/ irf/irf_rpt/1999/irf_iraq99.html

395. Department of State. Office of Humanitarian Demining Programs. Hidden Killers, 1998: The Global Landmine Crisis. Washington, DC: U.S. Dept. of State, Bureau of Political-Military Affairs, September 1998. 206 p. Since the Department of States last landmine report was issued in 1994, several developments have altered significantly the status of the global humanitarian crisis caused by antipersonnel landmines. This report is designed to take account of those developments and their impact on the problem, as well as to add new information to the baseline data and update the status of 12 of the most severely mine-affected countries. Much of the background data in the 1994 report remains valid and has not been

repeated in this updated edition. The section on Iraqi Kurdistan is available at: www.state.gov/www/global/arms /rpt_9809_demine_ch3k.html.

396. Doherty, Carroll J. "Prolonged Turmoil May Slow Withdrawal from Region." Congressional Quarterly Weekly Report 49, no. 11 (March 16, 1991): 696. Iraqs harsh crackdowns on Kurdish separatists and Iran-backed Shi'ite Muslims have raised the possibility that the US troop withdrawal from the Persian Gulf will be slow. Since the Persian Gulf wars quick end, problems, rather than opportunities, have become more apparent.

397. Doherty, Carroll J. "Bush, Congress in Agreement on Kurdish Refugee Relief." Congressional Quarterly Weekly Report 49, no. 17 (April 27, 1991): 1078-1079. Moved by the plight of refugees in and around Iraq, the Bush Administration and Congress agree that the US should extend all possible help to Iraqis displaced by the Persian Gulf war.

398. Doherty, Carroll J. "Panels Approve Partial Funding for Kurdish Refugee Aid." Congressional Quarterly Weekly Report 49, no. 18 (May 4, 1991): 1144-1145. Although Congress moved quickly to finance aid to Kurdish refugees, congressmen are still uneasy over the prospect of an open-ended US military presence in post-war Iraq.

399. Doherty, Carroll J. "Members Pass Relief Legislation for Kurds and Other Refugees." Congressional Quarterly Weekly Report (May 11, 1991): 1211, 1213.

Congress has approved a proposal to provide more than half a billion dollars to aid displaced people in and around Iraq and to help disaster victims in other parts of the world.

400. Doherty, Carroll J. "Relief measure bogged down by disputes over details. (Disaster and starvation relief for Kurdistan and Bangladesh)." Congressional Quarterly Weekly Report 49, no. 20 (May 18, 1991): 1305.

401. Doherty, Carroll J. "Congress Clears Refugee Aid Bushs Signature Expected." Congressional Quarterly Weekly Report 49, no. 21 (May 25, 1991): 1388. Congress took the first step toward addressing the needs of Kurdish refugees in Iraq when it gave preliminary approval to HR 2251, an appropriations bill that includes $556 million in disaster and refugee aid.

402. Doherty, Caroll J. "Senate Struggles Over Response to Clintons Attack on Iraq: Election-Year Politics Complicates Debate on Resolution of Support for Troops." Congressional Quarterly Weekly Report 54 (September 7, 1996): 2535-2536. Debate on U.S. Cruise missile strikes on military installations in southern Iraq, in response to Iraqi military deployment into the Kurdish "Safe Haven" in northern Iraq.

403. Downing, Linda M., and Gail McCain. "Medical Support for Kurdish Relief Effort." U.S.A.F. Medical Service Digest 43 (Winter 1992): 10-11.

404. Drew, Elizabeth. "Letter from Washington." [Helping the Kurds.] The New Yorker 67 (May 6 1991): 97-103. In taking belated responsibility for easing the plight of the Kurdish refugees in Iraq, a strained and defensive Bush administration has backed itself into a situation it had hoped to avoid. Bushs strategy in denying military aid to the Kurds and Shi'ites rebelling against Saddam Hussein was defensible but hard to explain to the public. The president apparently wanted the Iraqi military or the Baathists to force Hussein from power, but a Kurdish separatist movement threatened the preservation of an intact postwar Iraq, a goal that the administration believes is essential to maintaining the balance of power in the Persian Gulf. Moreover, Bush and his advisers feared the military consequences of getting involved in an Iraqi civil war. As a result, the administration was reluctant to give even humanitarian relief to the Kurds while the rebellion was in progress. Even now, the government fears that helping the Kurds will be the start of a long, unwelcome involvement.

405. Elmo, David S. "Distributing Food to the Kurds." Army Logistician (January-February 1992): 2-5.

406. Elmo, David S. "Food Distribution During Operation Provide Comfort." Special Warfare 5 (March 1992): 8-9.

407. Elmo, David S. "Food Distribution for Operation Provide Comfort." [Kurd relief effort.] Military Review:

The Professional Journal of the U.S. Army 73 (September 1993): 80-81.

408. Farer, Tom J. "Human Rights and Foreign Policy: What the Kurds Learned." [A drama in one act—satire] Human Rights Quarterly 14 (November 1992): 62-77. The Bush administrations policy towards the Kurds in Iraq after the Persian Gulf War is satirized in a brief drama involving a national security advisor, a moderate Republican and a foreign policy expert. Casting about for language which would allow the President to engage in human rights rhetoric without committing to action, they finally settle on section 502(b) of the Foreign Assistance Act. This sections provisions on human rights abuses have been interpreted loosely by previous administrations. The stateless Kurds, with no power, may be¬come the subject of political rhetoric but will receive no real assistance.

409. Felton, John. "Iraq Sanctions Bill Puts Administration in a Bind." Congressional Quarterly Weekly Report 46, no. 38 (September 17, 1988): 2571-2572. On Sep 9, 1988, the Senate passed a bill imposing harsh economic sanctions on Iraq as punishment for using chemical weapons against its Kurdish minority since Aug 1987. The bill, which was called premature by the State Department, is examined.

410. Felton, John. "Less Sweeping Than Senate Version: House Panels Advance Bill Imposing Sanctions on Iraq." Congressional Quarterly Weekly Report 46, no. 39 (September 24, 1988): 2634. House committees are

moving ahead with legislation imposing sanctions on Iraq to protest its alleged use of chemical weapons against the Kurdish minority there. However, the bill is far less sweeping than a Senate-passed measure containing a broad series of economic sanctions.

411. Felton, John. "Protest of Chemical Warfare: Differences on Iraq Sanctions Complicate Foreign Aid Bill." Congressional Quarterly Weekly Report 46, no. 40 (October 1, 1988): 2741. Acting on the fiscal 1989 foreign aid appropriations bill, the Senate for the second time approved sanctions against Iraq for using chemical weapons against its Kurdish minority. The Senate action was an effort to force the House to accept a stronger foreign aid bill. The differences on Iraq sanctions, which complicate the foreign aid bill, are discussed.

412. Felton, John. "Hill Moving on Iraq Sanctions: Use of Chemical Weapons Against the Kurds." Congressional Quarterly Weekly Report 46 (October 15, 1988): 2983.

413. Ferguson, W. T. Operation Provide Comfort: A History of JTF—A Logistical Operation. Carlisle Barracks, PA: Army War College, May 1992. 41p. [NTIS Accession Number: AD-A295 932/8/XAB]. During Operation Desert Storm, Proven Force and Provide Comfort, I was the J-4, Special Forces Operations Command Europe, (SOCEUR) commanded by Brigadier General Richard Potter. Special Operations Command Europe deployed as part of Joint Task Force Proven Force, Incirlik, Turkey, which operated from 9 January 1991 to 22 March 1991. On 6 April 1991,

Headquarters SOCEUR was alerted for participation in Operation Provide Comfort with the mission to provide humanitarian support to the Kurds in northern Iraq and southern Turkey. Other reports on Operation Provide Comfort have focused on the JTF force composition, mission, and operational concept. The objective of this personal experience monograph is to provide insight into the logistical operations and staff relationships of JTF-A during Operation Provide Comfort, 7 April 1991 through 17 June 1991. The views presented in this paper are the logistical perspective of how SOCEUR supported Operation Provide Comfort (A).

414. Fessler, Pamela. "Congress Record on Saddam: Decade of Talk, Not Action: Before Invasion of Kuwait, Capitol Hill Politics, Inertia Undercut Objections to White House Courtship of Iraq." Congressional Quarterly Weekly Report 49 (April 27, 1991): 1068-1076. Highlights major foreign policy decisions since 1982. U.S. role in the Iranian-Iraqi war, including oil tanker escort, chemical weapons, sanctions, and the Kurds.

415. Freedman, L., and D. Boren. "'Safe Havens for Kurds in Post-War Iraq." In To Loose the Bands of Wickedness: International Intervention in Defence of Human Rights. Edited by N. Rodley, 43-92. London: Brasseys, 1992. Since the Second World War there have been remarkable advances in the field of international humanitarian law. A major instrument in the protection of human rights has been the United Nations, whose presence is generally recognized to be non-threatening and impartial.

Gross violations of human rights not only cause untold suffering for the victims, but also provoke mass flights of populations on a scale which increasingly threatens to destabilise host countries, and ultimately poses a threat to international peace and security. The international community tries to cope with the ever increasing flow of refugees, but remains reluctant to take coercive measures against the governments directly responsible for massive abuses of human rights, still sheltering behind article 2(7) of the UN Charter, which does not "authorize the United Nations to intervene in matters which are essentially within the domestic jurisdiction of any state." Should not governments, in the light of actual events, now consider whether the price of non-intervention is too high, not only on humanitarian grounds, but also because of the escalating costs and the acute political and social problems posed by these mass exoduses? Or is the risk of power abuse for political gain too high because state sovereignty is perceived as absolute. The focus of this study is essentially a practical one. It considers what reforms and additional measures are required to strengthen the UNs capacity to intervene more effectively on humanitarian issues, particularly those traditionally excluded from UN action by article 2(7) of the Charter. Case histories are included—that of the Kurds in Iraq (pp. 43-92) and the international reaction to the civil strife in Yugoslavia.

416. Frelick, Bill. "The False Promise of Operation Provide Comfort: Protecting Refugees or Protecting State Power?" Middle East Report (May-June 1992): 22-27. The author, a senior policy analyst with the U.S. Committee for

Refugees and associate editor of the World Refugee Survey, visited Kurdish refugee camps in Iran in April 1991. This article is based on a longer paper presented at the Middle East Studies Association conference in November 1991 that later appeared in Kurdish Studies (Spring-Fall 1992, pp. 45-53). The international regime established for refugees has been created and maintained less for their protection than to preserve the prerogatives of powerful states. Many heralded the U.S. aid to Iraqi Kurds at the end of the 1991 Gulf war as a precedent for future interventions in defense of human rights and humanitarian assistance. In retrospect, the U.S. move appears as yet another exercise designed to enhance the prerogatives of state power by a stronger against a weaker state. Britain, France and the U.S. created an occupied military zone in the name of international stability with the intent to de-stabilize the government of Iraq. This may have been a legitimate political goal, but it misrepresented the intervention under an essentially humanitarian facade.

417. Ghareeb, Edmund. The Kurdish Question in Iraq. Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1981. x, 223 p.: map. Includes bibliographical references and index. Originally the authors Ph.D. dissertation (Georgetown University, 1979). In it, Ghareeb examines the history of the Kurdish issue in Iran and Turkey and then concentrates on Iraq, chronicling the Iraqi Ba'th governments attempts since 1968 to achieve a political understanding with the Kurds concerning their status in Northern Iraq. The failure of both sides to reach agreement contributed to widespread Kurdish armed rebellion which was encouraged by covert

Iranian, American, and Israeli assistance. Drawing upon extensive personal interviews with pro-and anti-Ba'th Kurdish leaders, including Mulla Mustafa Barzani and members of his family, Iraqi government and Ba'th party officials, and U.S. government officials, Ghareeb discusses in detail the positions of the Ba'th and Kurdish leaders and the factors which led to the failure of negotiations between them and, ultimately, to the collapse of the Kurdish rebellion itself.

418. Goff, D. G. Building Coalitions for Humanitarian Operations Operation Provide Comfort. [Study project.] Carlisle Barracks, PA: Army War Coll., April 15, 1992. 38p. [NTIS Accession Number: AD-A251 202/8/XAB]. Over one million Iraqi Kurds fled the military reprisals of Saddam Hussein following their uprising in northern Iraq immediately after Desert Storm. Reports reaching the world indicated that two thousand Kurds died each day in the harsh cold mountains along the Turkish-Iraqi border. On April 5, 1991, in cooperation with other allied nations, President Bush ordered American Military forces to begin airlifting humanitarian supplies to the Kurdish refugees. This Presidential decision established the largest military coalition ever formed in support of humanitarian operations. Operation Provide Comfort was the code name used for the worldwide outpouring of humanitarian assistance provided to the Kurdish displaced persons. The coalition formed to support this operation consisted of army, navy, marine, air force, governmental and non-governmental agencies from thirteen nations. Time was critical. The coalition had to be formed quickly to provide

the necessary humanitarian assistance to stop the dying in the mountains. The process of developing a military coalition to support humanitarian operations is described in this individual study project. The conclusion presents key considerations in coalition building in the area of command relationships, rules of engagement and unit capabilities. Recommendations are made in response to the key considerations. Building coalitions to support humanitarian operations will continue into the 21st century and the United States must be prepared to lead in the formation of coalitions.

419. Goff, D. G. Operation Provide Comfort. Carlisle Barracks, PA: Army War College, May 1992. 58 p. [NTIS Accession Number: AD-A295 955/9]. In early 1991, as Operation Desert Storm ended, the world press reported that nearly 2,000 Kurdish men, women and children were dying each day in the harsh cold of the Turkish-Iraqi mountains. Scenes of bare feet and poorly clothed Kurdish women and children showed them walking in snow and frigid temperatures to escape Saddam Husseins vengeance as he crushed their short-lived Kurdish nationalist uprising. Kurdish leaders reported three million Kurds had fled into the 8,000-foot mountains. World opinion and public concern for the plight of the Kurdish people forced-democratic nations to build a military coalition to provide humanitarian assistance to ease the suffering of the Kurds. The code name for this humanitarian operation was Operation Provide Comfort.

420. Gunter, Michael M. The Kurds of Iraq: Tragedy and Hope. New York: St. Martins Press, 1992. x, 175 p.: map. Includes bibliographical ref¬erences (p. [153]-166) and index. The end of World War I marked the collapse of Ottoman power and the decision by Britain to carve out the new, artificial state of Iraq from part of the Empires ruins. The Kurds who found themselves within Iraq have been in an almost permanent state of revolt ever since. For its part, the Iraqi government has always feared Kurdish separatism not only for itself but because of the precedent it would set for the Shiites, some 55% of the population, and thus the very future of the Iraqi state. This book briefly reviews the background of the Kurdish national movement in Iraq, and then devotes the bulk of its analysis to the uprising which followed the 1991 Gulf War, the subsequent negotiations, UN peacekeeping operation, and creation of a de facto Kurdish state, as well as the vitally important policies of Turkey. The analysis concludes that, despite many remaining difficulties, there is now reason to hope that the long nightmare of the Kurds in Iraq might perhaps be nearing an end.

421. Gunter, Michael M. "Foreign Influences on the Kurdish Insurgency in Iraq." Orient 34, no. 1 (March 1993): 105-119. This article examines contemporary foreign influences on the Kurdish insurgency in Iraq, and focuses on the U.S. House of Representatives Pike Committee report and secret Israeli Intelligence support for the Iraqi Kurds over the years. Its central thesis is that the policies pursued by the U.S. after the 1991 Gulf War transformed the Kurdish situation inside Iraq providing an

excellent opportunity for the creation of a de facto Kurdish state in northern Iraq.

422. Gunter, Michael M. "A Kurdish State in Northern Iraq?" Humboldt Journal of Social Relations 20, no. 2 (1994): 45-94. Factors that led to the May 1992 election and movement toward the creation of a de facto Kurdish state and government in northern Iraq following the Gulf war of 1991 are identified: (1) the protection of the Allied Poised Hammer forces stationed in southwestern Turkey, (2) a UN presence sanctioned by Security Council Resolution 688 (1991), and (3) Turkish cooperation and protection. The formation of the government, regional effects on surrounding states and the Kurds living in them, internal fighting, and economic problems are detailed. The nascent Kurdish state in Iraq is likely to become de facto due to continuation of neither war nor peace because of the U.S. deterrent, Turkish protection, and inability of Iraqi opposition to overthrow Saddam Hussein.

423. Gunter, Michael M. "The KDP-PUK Conflict in Northern Iraq." The Middle East Journal 50, no. 2 (Spring 1996): 225-241. Old rivalry over the control of population and territory between the Kurdish Democratic Party (KDP) and the Patriotic Union of Kurdistan (PUK) resulted in a civil war in the Kurdish region of Northern Iraq in May 1994. A breakaway faction of KDP emerged as the PUK in 1975, advocating Marxist ideology and has remained the main rival of KDP. The conflict between the two continued, despite the French and the U.S. effort to mediate. Although the leaders of both parties understand the ill effects of the conflict, they fail to resolve it. The

civil strife threatens the future of the Kurdish Regional Government.

424. Gunter, Michael M. "Turkey and Iran Face Off in Kurdistan." Middle East Quarterly 5 (March 1998): 32-40. Examines the confrontation taking place in Iraqi Kurdistan among Mas'ud Barzanis Kurdistan Democratic Party (KDP), Jalal Talabanis Patriotic Union of Kurdistan (PUK), and Abdulla Ocalans Kurdistan Workers Party (PKK), as well as U.S. involvement in the area.

425. Gunter, Michael M. The Kurdish Predicament in Iraq: A Political Analysis. New York: St. Martins Press, 1999. x, 181 p. Includes bibliographical references (p. 164-175) and index. This is a well-documented, detailed account of the recent Kurdish history in Iraq. The purpose of the book is to present "a new analysis of the tragic descent into civil war and the many other events that have occurred" since 1992. In his first chapter, Gunter gives a detailed account of the divisions the Wigrams observed among the Kurds (Cradle of Mankind: Life in Eastern Kurdistan, by Edgar T. A. Wigrams, a British Christian missionary and his brother who lived and traveled through Kurdistan for ten years during the first decade of the 20th century). Gunter concludes that despite changes, the divisions that plagued the Kurds remain almost a century later. Presenting the past as a prologue, the author provides a background of the two main Kurdish leaders, Mas'ud Barzani of the Kurdistan Democratic Party (KDP) and Jalal Talabani of Patriotic Union of Kurdistan (PUK). Gunter deserves credit for collecting these valuable personal

details. The third chapter analyzes the Iraqi opposition, with which the Iraqi Kurds have a specific and problematic relationship. The purpose of the fourth chapter (on the KDP-PUK civil war) is "to analyze the background of the longstanding KDP-PUK rivalry and the relapse into conflict," not only to foster a better understanding of the causes of the present infra-Kurdish conflict, but also to "enable us to know how to help bring the conflict to an end and avoid similar problems in the future" (p. 68). Gunter offers a detailed description of the fighting between KDP and PUK from 1994 to 1998, as well as the failed mediation efforts by France, Turkey, the United States, and regional as well as local leaders. According to Gunter, "the inherent struggle for power between the two parties-fueled by the hostility of the regional powers-prevent the implementation of peace, and eventual fighting resumes" (p. 109). In the next chapter the author analyzes how this infra-Kurdish fighting has created a power vacuum that has forced Turkey and Iran to get involved in Iraqi Kurdistan, leading to a sharp confrontation between them, as well as prolonging the conflict between KDP and PUK through direct and indirect assistance to these organizations. The book ends with a ten-page discussion of the prospects for the Iraqi Kurds.

426. Haberman, Clyde. "The Kurds: In Flight, Once Again." The New York Times Magazine (May 5, 1991): 32-37+. Hope remains as elusive as ever for the long suffering Kurdish people, who faced their gravest crisis ever in their recent mass exodus from Iraq. The idea of a Kurdish homeland is a pipe dream; most of the estimated

20 million Kurds would settle for increased autonomy and improved economic development in the countries where they have sunk toward the bottom of the wage scale. In all the countries that the Kurds inhabit—Iran, Iraq, Turkey, Syria, and the Soviet Union—repression is a daily reality. In Turkey, speaking Kurdish was illegal until recently, and books and newspapers written in that language are still forbidden. In Iraq, the Kurds repeated rebellions have led to savage suppression by Saddam Husseins forces. Thousands have died in the Kurds recent flight from Iraq, and thousands more are likely to perish unless a rescue operation led by the United States succeeds quickly.

427. Harmon, Joseph M., III. "Operation Provide Comfort: A Cry for Help—The Military Role in Humanitarian Aid." Fortitudine: Bulletin of the Marine Corps Historical Program 21 (November-December 1992): 31-42.

428. Harriss, John (ed.). The Politics of Humanitarian Intervention. London: Pinter Publishers, 1995. xiii, 190 p. Includes bibliography and index. Published in association with the Save the Children Fund and the Centre for Global Governance. Amid the criticism of the UNs apparent failure to intervene in humanitarian disasters there has been little scholarly consideration of the real issues. The nature of human rights, sovereignty, UN organization and the practice of humanitarian action are some of the themes that are addressed in this volume which combines a theoretical approach with empirical analysis from those with practical experience in the field of international humanitarian

assistance; some focus on UN operations in Somalia and on behalf of the Kurds in Iraq.

429. Heraclides, Alexis. "Secessionist Minorities and External Involve¬ment." International Organization 44 (Summer 1990): 341-378. The author analyzes instances of involvement of a foreign state in seven postwar secessionists movements—those of Katanga, Biafra, Southern Sudan, Bangladesh, Iraqi Kurdistan, Eritrea, and the Moro Region of the Philippines in order to shed light on the possible patterns of inter¬action between the international system and secessionist minorities. The article analyzes the constraints on, content of, and reasons for for¬eign involvement and tests seven assumptions of conventional wisdom to determine if they hold true in the cases studied. According to the author, although international norms are against involvement with groups that threaten territorial integrity, external state support of these groups is more extensive than would be expected, and support is given for diverse reasons rather than based solely on the prospects for tangible gain.

430. Heraclides, Alexis. The Self-Determination of Minorities in Interna¬tional Politics. London: Frank Cass, 1991. xvi, 291 p.: ill., maps. Bib¬liography: pp. 264-279. In International Relations, in particular, there is a dearth of knowledge on secession. Governments for their part have often reacted to commu¬nal assertiveness with contempt and coercion, a course hardly condu¬cive to conflict resolution in a modern world of ever-rising expectations for legitimized rule, effective participation, ethnicity, group self-esteem and pride, distributive justice and new, more

exacting standards for human rights and democracy. This book attempts to remedy the situa¬tion in International Relations and contribute to the further understand¬ing of this multi-faceted problem. First, the reasons for violent separa¬tism are being examined on the basis of the stimulating literature of communal violence and ethnicity in nearby fields of research. Then the existing international normative regime against separatism and seces¬sion is assessed and put to the task. But the main focus is on the inter¬national politics of armed separatism (that is, on the international activ¬ity of secessionist movements), and on world reaction and involvement by external parties. Seven secessionist movements—those of Katanga, Biafra, the Southern Sudan, Iraqi Kurdistan, Bangladesh, Eritrea and the Moros of the Philippines—are examined in detail to shed more light on the above questions and suggest a series of patterns of interaction between the international system and secessionist minorities. On pp. 129-146, focuses on the U.S. involvement in the 1961-1975 Iraqi Kurdish War.

431. Ignatieff, Michael. "The Seductiveness of Moral Disgust." Social Research 62 (Spring 1995): 77-97. The post-1989 military interventions in Somalia, Kurdish territory and Bosnia-Herzegovina are perceived as having been based on humanitar¬ian reasons. Inspired by noble motives, such interventions are also colored by the rescuers self perception that they are bringing decency, civility, tolerance and civilization to less rational societies. As a result, failure quickly brings moral disgust and leads to the use of imperial ruthlessness. What newly independent countries of the former colonial empires need is the long-

term rebuilding of civil societys structures and institutions rather than instant interventions with quick exit.

432. Jones, James L. "Operation Provide Comfort: Humanitarian and Security Assistance in Northern Iraq." Marine Corps Gazette 75 (November 1991): 98-107. In the aftermath of Desert Storm in 1991, Kurds in northern Iraq attempted to topple Saddam Hussein from power, but their villages were attacked by the Iraqi army, forcing them to flee into the mountains of southern Turkey. Operation Provide Comfort launched a multinational relief effort to protect more than one million Kurds and to provide them food, medicine, and shelter. The article highlights the involve¬ment of U.S. marines in the relief effort.

433. Keen, David. The Kurds in Iraq: How Safe is Their Haven Now? London: Save the Children, 1993. 74 p.: ill. [Includes an executive summary of 11 pages.] Includes bibliographical references. Chapter 1 details how Kurdish nationalist aspirations were encouraged and then jettisoned several times in the 20th century, particularly in the 1920s, 1970s and after the Gulf War. Chapter 2 investigates the ade¬quacy of international efforts to protect the Kurds after the collapse of their revolt in March-April 1991. It also investigates how this protec¬tion has been significantly eroded. Chapter 3 discusses the inadequacy of assistance and its implications on the Kurdish population in Iraqi Kurdistan. Chapter 4 explores the links between protecting and assist¬ing the Kurds. There can be no lasting protection without adequate assistance, and there can be no adequate assistance and development without proper

protection. Chapter 5 looks at some practical ways of improving protection and assistance in the context of ongoing conflict between the Kurds and the government of Iraq.

434. Kelley, J. M. Tactical Implications for Peacemaking in Ethnic Conflict. Fort Leavenworth, KS: Army Command and General Staff College, School of Advanced Military Studies, February 4, 1993. 71p. [NTIS Accession Number: AD-A262 561/4/XAB]. Ethnic conflict is emerging as the dominant threat to world peace in the post-World War II security environment. The scope and frequency of ethnic conflict threatens world stability and could infringe on U.S. vital interests. The U.S. and the UN are involved in peace restoration operations in 13 ethnic conflicts worldwide. The U.S. Army accomplished the peacemaking mission in the past and will be challenged with peacemaking in the future. This monograph analyzes experiences from Operation Provide Comfort for tactical findings useful for formulating U.S. ground forces peacemaking doctrine. The study begins by establishing the relevance of Operation Provide Comfort as a tool to examine peacemaking. The analysis uses 'Operations Other than War from the emerging doctrine in Field Manual 100-5, Operations to review the Kurdish-Iraqi ethnic conflict. Three trends emerged. First, unity of command is a means to achieve unity of effort; but unity of effort is achievable without unity of command. Second, units exhibited great versatility. Third, the Army does not need dedicated forces for peacemaking in ethnic conflict. The study focuses on the emerging doctrinal principle of

unity of effort and the tenet of versatility. Unity of effort and versatility are used to analyze six functional areas from Operation Provide Comfort. The six functions analyzed were: security, air operations, fire support, engineering, intelligence, and medical operations. The study found that Army forces thrived under the Operation Provide Comfort Coalitions unity of effort. The study concludes that the Army should further conventional forces versatility by adapting and modifying collateral activities already found in Special Forces doctrine.

435. Kimche, David. The Last Option: After Nasser, Arafat & Saddam Hussein: The Quest for Peace in the Middle East. London: Weiden¬feld and Nicolson, 1991. 328 p.: maps. Includes bibliographical refer¬ences and index. This book is a selective political history of the Middle East, supposedly aiming to dispel myths, but instead consolidating a partisan Israeli ver¬sion of the post-1967 period. The book is divided into sections dealing with Israeli-Egyptian relations, Israeli involvement in Lebanon, Kurd¬ish-Israeli-Iranian dealing of the 1960s and 1970s, the Iran-Iraq war, Saddams adventures in Kuwait, and, finally, the PLO and the Intifada. Kimche briefly discusses the infrequently covered Israeli links with Mustafa Barzani s Kurdish uprising in Iraq, in cooperation with Iran and the United States.

436. Kissinger, Henry. Years of Renewal: The Concluding Volume of Memoirs. New York: Simon & Schuster, 1999. 1151 p.: ill., maps. Includes bibliographical references (p. 1081-1120) and index. This is the concluding

third volume of Henry Kissingers series of memoirs, which began with White House Years and Years of Upheaval. In it, Kissinger assesses Richard Nixons complex personality and peppers his explanations of China policy, Soviet policy, Middle East diplomacy, and the Kurdish tragedy with accounts of bureaucratic infighting and turf battles.

437. Korn, David A. "Iraqs Kurds: Why Two Million Fled." Foreign Service Journal 68 (July 1991): 20-24. Antecedents of the Kurdish rebellion following the Persian Gulf War, and U.S. response to the revolt.

438. Korn, David A. "The Last Years of Mustafa Barzani." Middle East Quarterly 1 (March 1994): 12-27.

439. Lyon, Alynna June. International Contributions to the Mobilization of Ethnic Conflict: Sri Lanka, Iraq, and Rwanda. Ph.D. University of South Carolina, 1999. DAI: 6007A: 2663. 222 p. The involvement of the international community in internal situations of ethnic conflict is becoming more common as international actors intervene to restore order after the outbreak of violent ethnic conflict. This dissertation addresses the assumption that these multilateral fig leaves will provide a "Band-Aid" and assist in ethnic conflict resolution because in many situations this has not been the case. Three examples of the failure of intervention in identity-based contention are found in Iraq, Rwanda, and Sri Lanka. The dissertation explores the historical context and content of international actor involvement (specifically outside states, international organizations, and transnational kin-groups) in countries

experiencing ethnic conflicts prior to the outbreak of violence. The project presents a substantive cross-national comparative analysis of foreign interference from colonialism to the contemporary political environment in three current conflicts: India and the Tamils in Sri Lanka (1987), the United States and the Kurds in Iraq (1991) and the international community involvement with the Hutus in Rwanda (1994). The dissertation presents a framework for examining what international actors bring to identity-based contention. In each case, a mobilization model is employed to illustrate how international actors contributed to the explosiveness of these ethnic situations as they advanced the factors of mobilization (the politicization of ethnic identity, resources, and political opportunity structures). The model synthesizes ethnic conflict studies with work on resource mobilization and international intervention. The dissertation offers both theoretical and practical contributions to research on international political interactions, comparative ethnic studies as well as work on transnational social movements. The project also explores changing norms of international intervention, the nature of ethnic identity, and the policy consequences of meddling in unstable contentious political environments. The study finds that there are several problems associated with international intervention in ethnic conflicts as foreign actors are often pulled into local and regional political struggles.

440. Malanczuk, Peter. "The Kurdish Crisis and Allied Intervention in the Aftermath of the Second Gulf War." European Journal of Interna¬tional Law 2, no. 2 (1991): 114-132. This article examines the legality under international law of the allied intervention in Iraq during the Kurdish Crisis in 1991. While putting the legal issues into proper perspective, the author establishes the rele¬vant factual background of the crisis in details.

441. Maynard, Deanne E. "Iraq: United States Response to the Alleged Use of Chemical Weapons Against the Kurds." [Human Rights Issues in United States Foreign Policy]. Harvard Human Rights Yearbook 2 (Spring 1989): 179-186.

442. Meek, Philip A. "Operation Provide Comfort: A Case Study in Humanitarian Relief and Foreign Assistance." Air Force Law Review 37 (1994): 225-238.

443. Miles, Donna. "Helping the Kurds." [Refugee relief operation.] Soldiers 46 (July 1991): 13-20.

444. Miller, Judith. "Iraq Accused: A Case of Genocide." [Evidence of plan to exterminate the Kurds.] The New York Times Magazine (January 3, 1993): 12-17+. Researchers in the United States are going through 857 cartons of Iraqi files that could provide the legal basis for the first case of genocide ever to be brought before the World Court. The files, captured by Kurdish rebels in the uprising against Saddam Hussein immediately after the Persian Gulf war, provide the first written documentation

of a campaign of terror waged for a decade against Iraqs 4 million Kurds. The material describes in chillingly bureaucratic language the "liquidations," "expulsions," and "transfers" of Kurdish victims. Researchers from the human rights group Middle East Watch, with help from the U.S. Defense Intelligence Agency, are using the documents to prepare the case.

445. Moran, C. J. Kurdish Problem: Federalism or an Emerging State. Carlisle Barracks, PA: Army War College, April 15, 1993. 47p. [NTIS Accession Number: AD-A264 877/2/XAB]. Whether the Kurds will successfully achieve democracy for Iraq and autonomy for Kurdistan is more a decision in the hands of US policy makers than the Kurds. Before that question can be addressed the larger issue of autonomy today, but a separate state tomorrow has to be considered. No one wants to support a separate state which would mean dissolution of the territorial integrity of Iraq and upsetting the regional balance of power. That would also run counter to respecting the concept of a nations sovereignty which is so vital to maintaining order in the world. When the national interests of the US are considered, especially in the strategic sense or in terms of natural resources, it is difficult to make a case for supporting the Kurds beyond humanitarian assistance. The Persian Gulf War, however, presented the US a new scenario, highlighted by President Bushs call for the Kurds in northern Iraq and the Shi'a in southern Iraq to rise against Saddam Hussein. The resulting crushing of both revolts by Saddam, and ensuing flight and agony suffered by the Kurds brought them on center stage for the world to

view. The US, along with coalition governments, in response to media pressure and the humanitarian needs of the fleeing Kurds, established a security zone in northern Iraq for the Kurds, and later in southern Iraq for the Shi'a. This has effectively split Iraq into three parts. The Kurds by holding elections, establishing a government, and providing political and civil administration in their area, Iraqi Kurdistan, now in essence have de facto autonomy.

446. Mortimer, Edward. "Iraq: The Road Not Taken." The New York Review of Books 38 (May 16, 1991): 3-4+. The United States, with its lack of support for the opposition in Iraq, actually helped Saddam Hussein maintain his grip on the country. As a result, thousands of Arabs and Kurds have been killed or wounded by Husseins forces in Iraqs civil war, and a mass exodus of the Kurds has taken place in northern Iraq. By not supplying the insurgents with weapons or using U.S. command of Iraqi skies to help them, the Bush administration is acting on its belief that minority rule through military force is the only safe route for Iraq.

447. Nagel, Joane, and Brad Whorton. "Ethnic Conflict and the World System: International Competition in Iraq (1961-1991) and Angola (1974-1991)." Journal of Political and Military Sociology 20 (Summer 1992): 1-35. Most models of ethnic conflict focus on internal forces and processes that contribute to ethnic tensions. Such domestic explanations ignore an important external source of resources and support for ethnic conflict, namely international economic, geopolitical, and military

competition in the world state system. World system theory has tended to overlook geopolitical and dimensions of the international system. Just as eco¬nomic competition produces economic dependency, geopolitical and military competition produce military dependency. Like economic dependency, military dependency has negative consequences for dependent states: political instability, internal and external war, and ethnic conflict. This paper explores the role of international competition in two cases, Iraq (1961-1991) and Angola (1974-1991), to reveal the results of military dependency. International competition and military dependency have several consequences for domestic ethnic conflict: (1) a militarization of conflict, (2) an escalation and lengthening of con¬flict, (3) an ideological transformation of conflict, (4) a strengthening of supported ethnic group boundaries, and (5) a reduction in the likelihood of negotiated solutions to ethnic conflict.

448. Nehme, Michel G., and Lokman I. Meho. "Pawns in a Deadly Game: Iraqi Kurds and the United States, 1972-1975." International Studies [New Delhi] 32 (January-March 1995): 41-55. The United States has failed, in two episodes, to protect the Iraqi Kurds from devastation after instigating them against Saddam Hussein. The second episode (Second Gulf War) was an overt American involvement in the Kurdish-Iraqi relations and thus received an extensive and com¬prehensive coverage by many scholars and reporters. The first episode (1972-1975) was a covert paramilitary intervention conducted by the CIA upon the request of the U.S. president. The literature that covered this episode is not sufficient and lacks the

highlighting of the particu¬larities of American foreign policy. This article explores this gap for it is a pass to the understanding of the Kurdish problem—a time bomb in the Middle East. The Kurds are often depicted as pawns in a deadly game subject to regional and superpower manipulation. The Kurdish leadership repeatedly immolated its people as forfeitures for the dictates of geopolitics, and twice became the sacrifice of the U.S. and its allies.

449. Nezan, Kendal. "Fragile printemps kurde en Irak." Le Monde Diplomatique 48, no. 569 (August 2001): 9. Examines political and economic conditions of the Kurds of Iraq, driven from their homes during the 1991 Gulf War and now in Kurdistan, a region with a limited degree of autonomy under Anglo-American air protection from the air. Discusses conflict over division of meager resources between the Democratic Party of Kurdistan, led by Massoud Barzani, and the Patriotic Union of Kurdistan, led by Jalal Talabani, ended by an agreement signed in Washington, D.C. in September 1998; assistance provided by UN agencies to finance projects in education, health, housing, and reconstruction of infrastructure.

450. Ofteringer, Ronald, and Ralf Backer. "A Republic of Statelessness: Three Years of Humanitarian Intervention in Iraqi Kurdistan." Middle East Report (MERIP) 24 (March-April/May-June 1994): 40-45. While it might seem that the UN Security Council Resolution 688 has afforded Iraqi Kurdistan some degree of sovereignty during the three years since the Gulf War ended, in actuality, the UN and

various non-governmental organizations (NGOs) have obstructed the rehabilitation of Iraqi Kurdistan society and have compromised that societys option for self-determination. Given the deepening economic crisis and grow¬ing interference of neighboring states, moreover, the situation of the Iraqi Kurds does not differ much from that of Turkish Kurds, whose oppression continues with the knowledge and even support of the lead¬ing North Atlantic Treaty Organization member states. Recommenda¬tions are made for alternative UN and NGO courses of action. (M. Maguire/SA: 94-12428)

451. Pelletiere, Stephen C. Kurds and Their AGAS: An Assessment of the Situation in Northern Iraq. [Final report.] Carlisle Barracks, PA: Army War College Strategic Studies Institute, September 16, 1991 43p. [NTIS Accession Number: AD-A242 441/4/XAB]. In the bloody aftermath of Operation Desert Storm hundreds of thousands of Kurds left their homes in northern Iraq seeking refuge in Turkey and Iran. It fell to the U.S. military to coax them back and protect those who feared for their safety. Operation Provide Comfort has now been succeeded by Provide Comfort II, with the U.S. military still heavily involved. This report documents the recent history of the Kurds, and gives a rundown on the power relations among the various groups in Kurdish society. At the same time, it warns our officers of possible dangers growing out of their mission, and suggests that the overall problem of the Kurds is much more explosive than the benign accounts appearing in the media would lead one to believe.

452. Pelletiere, Stephen C. Managing Strains in the Coalition: What to Do About Saddam. [Final report.] Carlisle Barracks, PA: Army War College Strategic Studies Institute, November 15, 1996. 38 p. Includes bibliographical references, pp. 20-28. [NTIS Accession Number: AD-A320 776/8/XAB]. The author examines the recent extraordinary events in Iraqi Kurdistan and in particular the behavior of Americas allies. He offers a theory of why this crisis developed, why the key coalition members are divided in response to U.S. actions, what factors might guide future U.S. policy, and what it presages for the future stability of the area. The author concludes that U.S. policy needs reanchoring if interests in this vital Persian Gulf region are to be maintained.

453. Prince, James M. "A Kurdish State in Iraq?" Current History 92 (January 1993): 17-22. Part of an issue on the Middle East. Since April 1991, Iraqi Kurds have been maintaining a Western-supported de facto government in the safe haven north of the 36th parallel while regional powers, the United States, and Kurds in Turkey, Iran, and Syria watch to see if the dream of Kurdish autonomy will finally come true. Free elections were held in May 1992, and authority is now being slowly ceded to the elected Kurdish parliament, whose two main parties are the Patriotic Union of Kurdistan, led by Jalal al-Talabani, and the Kurdistan Democratic Party, led by Massoud Barzani. These two parties maintain a rivalry that has often degenerated into armed conflict. Nonetheless, Talabani, Barzani, and disparate opposition elements united at a preliminary Iraqi National Congress meeting in September

1992, when they voted to "respect" Kurdish aspirations regarding the creation of an independent state. The U.S. role, Kurdish tribes, and political parties in northern Iraq are discussed.

454. Ramsbotham, Oliver, and Tom Woodhouse. Humanitarian Interven¬tion in Contemporary Conflict: A Reconceptualization. Cambridge, MA: Polity Press, 1996. Includes bibliographical references and index. This book is a wide-ranging assessment of the international response to devastating contemporary conflicts, such as those in Iraq, Bosnia, Somalia and Rwanda. After a thorough survey of traditional debates, the authors concentrate on an analysis of contemporary conflict, using illustrations from a wide range of post cold-war examples, one of which is humanitarian intervention in Iraq (pp. 69-85). Various options, including non-intervention, peacekeeping, and forcible humanitarian intervention, are illustrated and discussed, with profiles of the most destructive contemporary conflicts and the responses to them by the international community. The roles of governments, UN agencies, the Red Cross and non-governmental organizations are examined. From this material, the authors argue for a reconceptualization of humanitar¬ian intervention and develop principles which should govern all of its uses.

455. Roberts, Adam. "Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights." International Affairs [London] 79 (July 1993): 429-449. In 1991-1993, in northern Iraq, Somalia and former Yugoslavia, there have

been major uses of foreign armed forces in the name of humani¬tarianism, and with some degree of authorization from the UN. These interventions have revived, but with certain new elements, perennial debates about humanitarian intervention which in its classic form is military intervention in a state, without the approval of its authorities, and with the purpose of preventing widespread suffering or death among the inhabitants. While these interventions do mark a significant turning point in international politics, it is improbable that they can remain impartial and humanitarian in all their aspects. They cannot be a substitute for tough policy choices about the future of the fractured societies involved. There is no prospect of a formal agreement among states as to the circumstances in which humanitarian considerations should prevail over state sovereignty. (IPSA: 44-820)

456. Rudd, Gordon William. Operation Provide Comfort: Humanitarian Intervention in Northern Iraq, 1991 (Kurds, Military). Ph.D., Duke University, 1993. 485 p. DAI 55 (1994): 694-A. This dissertation studies Provide Comfort, a military operation that set out to save a half million Kurds who fled from Iraq in the spring of 1991. Unlike most military operation, Provide Comfort enjoyed no prior planning, little specific preparation, and operated beyond the range of most military doctrines. These forces had to work with civilians from the United Nations and other relief organizations with whom they were not familiar. Yet within a few months, the military operation achieved its goals of relieving the suffering and dying while returning the refu¬gees safely to Iraq. The purpose of this

dissertation is to study how the participating military organizations formed on such short notice, resolved friction and obstacles, accomplished their tasks quickly, and departed as soon as the political situation allowed. The materials used for this work include primary and secondary sources on the Kurds, Iraq, and Turkey, but the study is dominated by interviews with over a hun¬dred participants on Provide Comfort supported by the military and civilian documentation that covered and analyzed the operation. The conclusion of this study is that even without doctrine for humanitarian assistance, the capacity of military forces to provide immediate relief on a vast scale to resolve a crisis situation significantly exceeds that of civilian organizations primarily oriented for such tasks. Specifically, military forces can neutralize a hostile environment; mobilize the necessary transportation and logistics assets to sustain the flow or resources; rebuild a civil infrastructure; and provide the command and control necessary to make the overall effort cohesive under a unified command. Finally, the manner in which the military forces were used did not degrade their wartime readiness. Provide Comfort offers new perspectives for military participation on humanitarian assistance opera¬tions.

457. Rumbaugh JR. "Operation Pacific Haven: Humanitarian Medical Support for Kurdish Evacuees." Military Medicine 163, no. 5 (May 1998): 269-271. This article reviews the medical aspects of the humanitarian assistance mission Joint Task Force Operation Pacific Haven from September 1996 to April 1997. It reviews the

effectiveness of the deployable medical units used to support the medical screening, treatment, and processing of more than 6,600 Kurdish evacuees applying for political asylum in the United States. The distinct cultural mores and language barriers of the Kurdish population made the provision of even basic medical care a challenge. Designed for combat service support, these deployable medical units were successful in the performance of the comprehensive public health and humanitarian assistance medical support mission because of the support of two on-island military treatment facilities. In short, for military medicine to successfully conduct humanitarian assistance and/or disaster relief missions, deployable medical units need to be designed, equipped, staffed, and trained to perform these operations.

458. Sahagun, Felipe. "The New Kurdish Protectorate." European Journal of International Affairs 12, no. 2 (1991): 82-106. The author argues that the recent Kurdish tragedy is a direct conse¬quence of the "Desert Storm," but Saddam Hussein and the Kurdish leaders bear responsibility as well. It is the responsibility of the Iraqi leader because he did not respect his promises of autonomy for the Kurds and had launched a terrorist assault against them leading to grave dissensions in Iraq. It is the responsibility of the Kurdish leaders because they accepted an active support from the West to revolt against the central government.

459. Salem, Naim Joseph. The Drama of U.S.-Iraq Relations: From World War II to the Gulf War. [United

States Iraq Relations.] Ph.D. University of South Carolina, 1992. DAI: 5311A: 4077. 335 p. United States-Iraq relations are examined from the time contacts between the two countries began in the 1920s through 1992. The focus of the study is on the post-World War II period and on issue areas that have shaped Iraqs relations with the United States during this period. These issue areas are as follows: the Palestine problem, the Kuwait question, the Kurdish minority in Iraq, and Iran and the Iran-Iraq War. Three main themes are developed. One, U.S. policy vis-a-vis Iraq represents a continuation of Britains policy. Two, internationally dominant powers generally act to maintain the status quo in which they predominate. A fast-rising regional power, such as Iraq, frequently finds itself on a friction course with the dominant states in the international system. And three, ever since the establishment of Israel, the U.S. has predicated its policy in the Middle East on the support and sustenance of the Jewish state. The more an Arab state opposes Israel, the more that state is constrained by the United States. The research draws on State Department archives, British archives, Iraqi government documents and stated policies, in addition to a wide array of English, Arabic, and French sources.

460. Schorr, Daniel. "Ten Days That Shook the White House." [Television coverage of Kurdish refugees forces change in U.S. policy.] Columbia Journalism Review 30 (July-August 1991): 21-23. Television, most often manipulated in the United States to support policy, created a demand for action among Americans when footage of suffering Kurds was shown at the end of March 1991.

During the first two weeks of April, President Bush was forced by the impact of what Americans and Europeans were seeing on television to reconsider his hasty withdrawal of troops from Iraq following the Persian Gulf War. Americans grew aware that their government, which had opened the floodgates of rebellion in Iraq, was attempting to evade the crisis. At first, the Bush administration operated under the belief that Americans supported getting the troops home quickly and avoiding ethnic strife. As it turned out, however, they felt some responsibility for the suffering of the Kurds and did not want to see them abandoned.

461. Schweigman, David. "Humanitarian Intervention Under International Law: The Strife for Humanity." Leiden Journal of International Law 6 (April 1993): 91-110. In this paper, the author investigates whether a rule of customary law exists that would allow for intervention by third states in the territory of another state on grounds of restoring respect for human rights. The main questions related to this problem are: (I) If such a rule exists, what would be the criteria to be used? (ii) What is the relation between the UN Charter, especially Articles 2(4), 2(7), and Chapter VII, and the alleged rule? Following these questions, the author focuses on the inter¬vention on behalf of the Kurds in northern Iraq in 1991. The role of the Security Council in this intervention is examined as well as the justifi¬cations for the intervention brought forward by the actors. Finally, the legality of the intervention under customary international law is consid¬ered.

462. Sellars, Bill. "La sortie de limpasse est-elle pour demain?" Arabies, no. 146 (Fall 1999): 20-23. Discusses the agreement signed in Washington, D.C. on September 17, 1998, by leaders of two Kurdish groups in northern Iraq, Massoud Barzani of the Democratic Kurdistan Party and Jalal Talabani of the Kurdistan Patriotic Union, in hope of ensuring their future cooperation in administration of areas they control. Includes interest of the US in creating a united front against the regime of President Saddam Hussein of Iraq and unfavorable view of the agreement taken by Turkey as well as by Iraq.

463. Stromseth, Jane E. "Iraqi Repression of its Civilian Population: Collective Response and Contingency Challenges." In Enforcing Restraint: Collective Intervention in Internal Conflicts. Edited by Lori Fisler Darmosch, 76-117. New York: Council on Foreign Relations Press, 1993. The author locates the international response to Iraqs internal conflicts in the context of a long history in which Kurdish aspirations for self-determination have consistently been subordinated to the strategic and economic interests of global and regional powers. The international community had done essentially nothing for the Kurds, even in the face of extensive evidence of a genocidal extermination campaign in the late 1980s. The turning point came in the immediate aftermath of the successful collective military action to eject Iraq from Kuwait, when the Kurds in northern Iraq and the Shi'ites in the south mounted popular uprisings that elicited a swift and brutal response from Saddam Hussein. Thousands upon thousands fled toward and across the borders with

Turkey, Iran, and Kuwait, and a humanitarian crisis of vast pro¬portions ensued. Stromseth analyzes the debates in the UN Security Council over what became resolution 688, which condemned Iraqs repression of its civilian populations and found that the consequences of that repression threaten international peace and security. She then examines the implementation of resolution 688 through Operation Provide Comfort and the subsequent negotiations with Iraq over the terms of a UN presence on Iraqi territory for humanitarian purposes. She discusses the establishment by the allied forces of a secure zone to protect the Kurds in the north, and later a no-fly zone over the southern marshlands.

464. Swenson, R. H., and T. M. Rahe. Water and Sanitation Efforts Among Displaced Kurdish Citizens. Washington, DC: Agency for International Development, October, 1991. 74 p. [NTIS Accession Number: PB93-117117/XAB]. In 1991, AID cooperated with the U.S. military to provide emergency assistance to displaced Kurds in the mountains of eastern Turkey and Iran. AID assistance was channeled through the Disaster Assistance Response Team (DART). The military provided security and also transported food, water, supplies, and people. Because the eastern Turkey mountains are very remote, with few roads, helicopters were often the only means of transport, and flight coordination was difficult due to limited landing areas. U.S. policymakers thus determined that mountain settlements having insufficient water supplies would have to be relocated to an area near Zakhu, Iraq, where basic water and sanitation services could be

provided. The first part of the report covers Office of Foreign Disaster Assistance (OFDA)/DART activities during the early unsettled period of Kurdish displacement. The second part focuses on the design, construction, and utility of facilities within the Zakhu camp. The second part also discusses the process of transferring management responsibility to the Private Voluntary Organization (PVO) community.

465. Towell, Pat. "Bush Warns Iraqi Government Not to Attack Fleeing Kurds." Congressional Quarterly Weekly Report 49, no. 1 (April 13, 1991): 933. The Bush Administration has warned Iraq to keep its armed forces away from a large section of northern Iraq where relief agencies are trying to aid hundreds of thousands of Kurdish refugees.

466. Towell, Pat. "Compassion Rules Geopolitics in Dealings With Kurds: Plight of Refugees Persuades Bush to Send Troops into Iraq and Members to Overwhelmingly Back the Move." Congressional Quarterly Weekly Report 49 (April 20, 1991): 998-999. The decision by President George Bush to send US troops into Iraq to aid Kurdish refugees—and the widespread congressional approval of the move—reflected how powerful compassion is in the reshaping of political wisdom.

TURKEY

467. Abramowitz, Morton (ed.). Turkeys Transformation and American Policy. New York: The Century Foundation Press, 2000. 298 p. Turkey has emerged during the past decade as an important player on the world scene. It is involved in many issues and areas of great interest to the United States—NATO, the Caucasus and Central Asia, the Middle East, the Balkans, and Greece—and U.S.-Turkish relations grew very close in the past decade. This book analyzes the nature of Turkeys major internal problems, such as the Kurdish question and the rise of political Islam, and the impact of these issues on U.S. policymaking. Morton Abramowitz is a senior fellow at The Century Foundation and a former president of the Carnegie Endowment for International Peace. He is a former U.S. ambassador to Turkey. Contributors include Cengiz Candar, columnist for the Sabah newspaper, Istanbul; Heath Lowry, author of Ataturk, Princeton University; Alan Makovsky, Washington Institute for Near East Policy; Ziya Onis, Koc University in Istanbul; Philip Robbins, St. Antonys College, Oxford; M. James Wilkinson, former deputy assistant secretary of state for European affairs.

468. Barkey, Henri J., and Graham E. Fuller. Turkeys Kurdish Question. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers, 1998. xix, 239 p. Includes bibliographical references and index. Barkey and Fuller suggest a solution to the wrenching question of Turkeys Kurds, who now constitute an estimated 20 percent of the population. Since

1984, the leftist Kurdish Workers Party (PKK) has resisted Turkish rule in the underdeveloped southeast, the traditional heartland of Turkeys Kurds-even though the majority of them now lives in other parts of the country. Military efforts to quell the insurrection continue to drain the economy and budget, while allegations of human rights abuses aggravate Turkeys diplomatic relations, especially with Europe and, to a lesser extent, the United States. After giving succinct accounts of the history and the current situation, the authors reject the extreme options of enforced assimilation on the one hand and Kurdish independence on the other. Instead, they argue that the Turkish state and society are mature enough to move toward considerable Kurdish autonomy within a decentralized state.

469. Blank, Stephen J., Stephen C. Pelletiere, and William T. Johnsen. Turkeys Strategic Position at the Crossroads of World Affairs. Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 1993. xi, 133 p.: maps. Includes a chapter by Pelletiere entitled: "Turkey and U.S. in the Middle East: The Kurdish Connection." This chapter discusses the origins of threat posed by the Kurdish Workers Party (PKK), the implications of the Persian Gulf War for the PKK, Turkeys economic situation and its implications for the Kurds, possible Iran support of PKK, and U.S. policy toward the Kurds.

470. Brown, James. "The Turkish Imbroglio: Its Kurds." Annals of the American Academy of Political and Social Science 541 (September 1995): 116-129. The purpose of

this article is to examine the current Kurdish problem in Turkey, the Turkish governments reaction to the issues raised by this problem, and the challenge the Kurdish Workers Party (PKK) poses to Ankara through its tactics of intimidation and terrorism. This imbroglio is also detailed in both political and economic terms. The article goes on to analyze the implications of this conflict for Turkeys relations with Europe, the United States, and other regional players, such as Syria, Iraq, and Iran. The conflict could jeopardize Turkeys relations with Europe and Washington and limit Ankaras role as a stabilizing influence in the region, thereby limiting its role regionally and internationally. This linkage to the West will be very difficult to substitute. In addition, civil violence and terrorist acts by the PKK could deter foreign investments and undermine tourism, thus affecting Turkeys long-range economic plans. Finally, the future prospects and options that Turkey might consider in bringing this conflict to a manageable solution are assessed.

471. Button, Stephen H. "Turkey Struggles with Kurdish Separatism." Military review: The Professional Journal of the U.S. Army 75 (December 1994-January-February 1995): 70-83.

472. Chomsky, Noam. "Terrorisme, lAarme des Puissants." Le Monde Diplomatique 48, no. 573 (December 2001): 10-11. In answer to President Bush's question as to how the US has come to be feared and hated in many lands, presents examples of US support of use of armed force against dissidents by authoritarian

governments, characterizing such action as terrorism by the strong against the weak. Includes use of force by Colombia and Guatemala against their own people, by Turkey against its Kurdish population, and by Israel against people in territories controlled by the Palestinian National Authority.

473. Congress. Commission on Security and Cooperation in Europe. Human Rights in Turkey. Washington, DC: The Commission, 1993. iii, 98 p. [Implementation of the Helsinki Accords]. Congress Session: 103-1. SUDOC: Y4.SE2:H88/3. Transcript of Commission on Security and Cooperation in Europe (CSCE) briefing on the human rights situation in Turkey, citing improvements and continuing problems in various human rights areas during the late 1980s and since Prime Minister Suleyman Demirel became President in November 1991. Mary Sue Hafner, Deputy Staff Director and General Counsel, CSCE, presents opening remarks and leads the briefing. Includes audience participation (p. 36-42). Supplementary material (p. 43-98) includes panelists written statements. Statements and Discussion include: Overview of human rights improvements and continuing problems in Turkey; description of and concerns about human rights abuses in Turkey, with policy recommendations; incidence of torture of suspects in police detention; issues relating to minority rights in Turkey. Briefing on alleged terrorist activities of insurgent Kurdistan Workers Party; perceived deterioration of human rights conditions since Prime Minister Demirel took office; efforts of Turkey to adopt and implement laws reflecting human rights standards of international conventions; perspectives on various human rights issues

in Turkey. This report is available via the Web at: www.house.gov/csce/ TurkeyUSRelations.html.

474. Congress. Commission on Security and Cooperation in Europe. Banned Turkish Parliamentarians Discuss State of Democracy in Turkey [Implementation of the Helsinki Accords]. Washington, DC: The Commission, 1994. iii, 20, v p. Congress Session: 103-2. SUDOC: Y4.SE2:T84. Transcript of Commission on Security and Cooperation in Europe (CSCE) briefing on Turkish Government treatment of the Kurdish minority in Turkey, focusing on human rights concerns. Briefing was held in light of recent Turkish Government actions against the Kurdish-based Democracy Party (DEP) and DEP members of the Turkish Parliament for supposed advocacy of Kurdish separatism. CSCE Staff Director Samuel G. Wise presents opening remarks (p. 1-2) and leads the briefing. Includes audience participation (p. 7-20). Statements and Discussion include: Perspectives on claimed human rights abuses against the Kurds in Turkey.

475. Congress. Commission on Security and Cooperation in Europe. Criminalizing Parliamentary Speech in Turkey: Briefing by the International Human Rights Law Group. Washington, DC: The Commission, 1994. iv, 49 p. [Implementation of the Helsinki Accords]. Congress Session: 103-2. SUDOC: Y4.SE2:P23/3. Transcript of Commission on Security and Cooperation in Europe (CSCE) briefing on findings by an International Human Rights Law Group (IHRLG) delegation to Turkey regarding the pending prosecution of several Kurdish

minority members of the Turkish parliament for certain statements allegedly made in favor of Kurdish separatism, and the proposed dissolution of the Kurdish-based Democracy Party for supposed advocacy of Kurdish separatism. CSCE Deputy Director and General Counsel Mary Sue Hafner presents opening remarks (p. 1-2) and leads the briefing. Includes audience participation (p. 11-17). Supplementary material (p. 19-49) includes press releases, Congressional Record excerpts, and: IHRLG, "Criminalizing Parliamentary Speech in Turkey" May 1994 (p. 22-37).

476. Congress. Commission on Security and Cooperation in Europe. Report on the U.S. Helsinki Commission Delegation to Bosnia-Herzegovina, Albania and Turkey. Washington, DC: The Commission, 1994. iii, 30 p. [Implementation of the Helsinki Accords]. Congress Session: 103-2. SUDOC: Y4.SE2: B65. Commission on Security and Cooperation in Europe report on Commission delegation October 21-26, 1994 visits led by Senator Dennis DeConcini (D-Ariz) to Sarajevo, Bosnia-Herzegovina, Tirana, Albania, and Ankara and Diyarbakir, Turkey, to review military-political conditions and humanitarian concerns. Examines background and status of the conflict in Bosnia-Herzegovina; reviews economic and human rights conditions in Albania since March 1992 elections; and assesses human rights issues, the Kurdish situation, and alleged restrictions on freedom of expression in Turkey. Available via the Web at: www. house.gov/csce/deconcini94.htm.

477. Congress. Commission on Security and Cooperation in Europe. Human Rights in Turkey. Washington, DC: The Commission, 1995. iii, 42 p. [Implementation of the Helsinki Accords]. Congress Session: 104-1. SUDOC: Y4.SE2:H88/3/995. Transcript of Commission on Security and Cooperation in Europe (CSCE) briefing, co-sponsored by the International Human Rights Law Group, on the status of human rights in Turkey, focusing on human rights concerns relating to the continuing conflict between the Turkish Government and the separatist Kurdistan Workers Party. CSCE International Policy Director Samuel G. Wise and International Human Rights Law Group Program Director Peter Rosenblum present opening remarks (p. 1-2). Includes audience participation (p. 6-14).

478. Congress. Commission on Security and Cooperation in Europe. Turkey-U.S. Relations: Potential and Peril. Washington, DC: The Commission, 1995. iii, 148 p. [Implementation of the Helsinki Accords]. Congress Session: 104-1. SUDOC: Y4.SE2:104-1-8. Hearing before the Commission on Security and Cooperation in Europe to examine issues involved in U.S.-Turkey relations. Focuses on concerns regarding alleged human rights abuses in Turkey, resulting in part from the continuing conflict between the Turkish Government and Kurdish separatists. Supplementary material (p. 44-145) includes witnesses written statements and written replies to Commission questions, submitted statements, and: Senate Foreign Relations Committee, East or West? Turkey Checks Its Compass, minority staff report, September 1995 (p. 104-116).

479. Congress. Commission on Security and Cooperation in Europe. The Continued Use of Torture in Turkey. Washington, DC: The Commission, 1997. iii, 24 p. [Implementation of the Helsinki Accords]. Congressional Session: 105-1. SUDOC: Y4.SE2:T84 /3. Transcript of Commission on Security and Cooperation in Europe (CSCE) briefing on human rights problems in Turkey, focusing on alleged use of torture by police against security detainees suspected of politically motivated crimes. Supplementary material (p. 16-24) includes press releases, and correspondence. Statements and Discussion: Overview of human rights problems in Turkey, focusing on torture of suspects in police detention; issues relating to human rights abuses and use of torture in Turkey. Available via the Web at: www.house.gov/csce/turktor.html.

480. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. East or West? Turkey Checks Its Compass. Washington, DC: U.S. GPO, 1995. v, 11 p. Congress Session: 104-1. SUDOC: Y4.F76/2:S.PRT.104-33. Report on August 17-25, 1995 staff study mission to Turkey to examine issues relating to the political situation in Turkey and Turkish foreign policy, including the treatment of the Kurdish minority, democratization and human rights, and Turkish efforts to join the European Union Customs Union.

481. Department of State. Bureau of European Affairs. Report on Human Rights in Turkey and Situation in Cyprus. Washington, DC: Bureau of European Affairs, 1994. Available on the Web at: dosfan.lib.uic.edu/ERC/bu

reaus/eur/releases/950601TurkeyCyprus.html. Report on Allegations of Human Rights Abuses by the Turkish Military and on the Situation in Cyprus. This report is submitted in compliance with the congressional requirement as set forth in public law 103-306 - August 23, 1994. It consists of two parts. The first covers allegations of human rights abuses by the Turkish security forces. The second covers Cyprus. The report provides an overview of the decade-long conflict between Turkey and the terrorist Kurdistan Workers Party (PKK), describes the types and organization of Turkish security forces combating the PKK and addresses reports of alleged human rights violations by these forces, including the possible involvement of U.S.-supplied military equipment. In preparing this report the Department of State, in coordination with the Department of Defense, has drawn on a variety of sources, including U.S. government reporting, information from NGOs, press reports, the 1994 Human Rights Report on Turkey and material provided by the Turkish government. The report reaffirms Turkeys continuing importance as a long-standing U.S. treaty ally which projects NATO and Western values into the Middle East as well as southeastern Europe. Since the end of the Cold War, Turkey has replaced Germany as the frontline European state. It confronts the most serious threats to its integrity and well-being of any Western ally. Continuing U.S. support for Turkeys security is essential. The Kurdistan Workers Party (PKK) presents a major threat to Turkeys sovereignty and territorial integrity. It is a ruthless terrorist group which receives support from Syria, Iran and some sources in Europe and has terrorized the population of

southeast Turkey and destabilized the region. The Government of Turkey, in its struggle against the PKK has relied primarily on a military strategy to address this internal security matter. This strategy, which includes the evacuation and/or destruction of many villages, has resulted in human rights abuses and risks alienating the local population. A more civil-based approach by the government is required to effectively address the problem in the southeast. Turkey, as the recipient of U.S. security assistance, has the right to use U.S.-supplied weapons for legitimate self-defense and for internal security. This includes use to combat terrorism by forces such as the PKK. U.S.-origin equipment, which accounts for most major items of the Turkish military inventory, has been used in operations against the PKK during which human rights abuses have occurred. It is highly likely that such equipment was used in support of the evacuation and/or destruction of villages. However, we have no evidence that verifies reports of torture and extrajudicial killings involving U.S. equipment. The Government of Turkey has recognized the need to improve its human rights situation and has made proposals which, if adopted and implemented, could lead to important and positive changes in the situation in the southeast. These proposals include measures for the orderly phase out of the state of emergency in the southeast and constitutional amendments to broaden participation in the political process. Finally the report notes that democracy and human rights are and will continue to be a prominent feature of the ongoing U.S.-Turkish high level dialogue. The democratization measures recently introduced into the Turkish parliament, the new

willingness to make public the code of conduct promulgated by the Turkish General Staff, and what appears to be the serious effort to protect civilians during the operation in northern Iraq are indications of the value of sustained discussion with the Turks on the issue of human rights. The United States can and should expect progress. (From original source)

482. Department of State. Office of the Secretary of State. Office of the Coordinator for Counterterrorism. Patterns of Global Terrorism. PRINT. WEB. Washington, DC: U.S. Dept. of State., 1976- . Annual. This report (www.state.gov/s/ct/rls/pgtrpt/) is submitted to the Congress by the Department of State to provide a full and complete annual report on country-by-country review and analysis of terrorist attacks; statistics on terrorism attacks and casualties; description of and background information on organizations engaging in terrorism. This source is one of the best and most complete for looking at terrorism from a U.S. foreign policy perspective. Full-text of reports for the years 1996-2001 for Europe (the region reportedly witnessing PKK terrorist activities) can be found at the following addresses:

- 2001: www.state.gov/s/ct/rls/pgtrpt/2001/html/ 10240.htm

- 2000: www.state.gov/s/ct/rls/pgtrpt/2000/2434. htm

- 1999: www.state.gov/www/global/terrorism/ 1999report/europe.html

- 1998: www.state.gov/www/global/terrorism/1998Report/europe.html

- 1997: www.state.gov/www/global/terrorism/1997Report/eurasia.html

- 1996: www.state.gov/www/global/terrorism/1996Report/europe.html

483. Doherty, Carroll J. "Pared-Back Foreign Aid Bill Heads for House Floor." Congressional Quarterly Weekly Report 53, no. 24 (June 17, 1995): 1760-1762. The House Appropriations Committee recently approved the FY 1996 foreign operations measure but not after rejecting an amendment which would have imposed sanctions on Turkey for its Kurdish campaign. The ease by which the measure was approved by the committee belies the heated battle political analysts expect to take place when the bill moves up to the House floor for consideration.

484. Doherty, Carroll J. "This Year, Aid is a Weapon." [US foreign aid] Congressional Quarterly Weekly Report 53, no. 24 (June 17, 1995): 1763. Supporters of nations receiving US aid have all but given up hope of getting increased funding for these countries. In view of the budget-cutting sentiments of most lawmakers, the best that can be hoped for is a denial of aid for the opponents of their favored governments. This is exemplified by the case of Turkey, whose lobbyists succeeded in turning back a proposal that would have imposed sanctions against it for

its bloody campaign against Kurdish rebels. However, lobbyists representing groups hostile to Turkey have also succeeded in linking Turkish aid to its activities in Cyprus and Armenia.

485. Doherty, Carroll J. "House Curbs Aid to Turkey after Sharp Debate." [Foreign Operations: FY '97] Congressional Quarterly Weekly Report 54, no. 23 (June 8, 1996): 1610-1611. Turkeys economic aid from the US may be in jeopardy as congressional support for Turkey has significantly reduced because of its humanitarian aid blockage against Armenia and counterinsurgency efforts against the Kurds. The House has already linked the about $100 million in FY 1997 aid to removal of the blockade but the Senate is unlikely to support the House. The Turkish government and the State Dept have criticized the Houses anti-Turkey provisions.

486. Esim, Sinan. "NATOs Ethnic Cleansing: The Kurdish Question in Turkey." Monthly Review 51, no. 2 (June 1999): 20-27. The writer discusses NATOs contrasting attitude to the ethnic cleansing in Kosovo and the Kurdish question in Turkey. The plight of the Kosovar Albanians has often been invoked to justify the NATO war against Yugoslavia. However, one need only look to one of the member countries of the alliance, Turkey, to recognize the total hypocrisy of the NATO claim of humanitarian intentions in response to ethnic cleansing and oppression. Turkish planes are participating in air operations in Yugoslavia, yet Turkey has subjected its own Kurdish population to ignominious oppression for decades and

recently conducted one of the dirtiest wars ever waged against a national liberation movement. Since 1992, over 4,000 Kurdish hamlets and villages have been evacuated, and many of them torched, by Turkeys armed forces as part of a scorched earth policy and concomitant ethnic cleansing system. Turkey was supported by its NATO allies while conducting these policies, particularly by the United States.

487. Gunter, Michael M. The Kurds in Turkey: A Political Dilemma. Boulder, CO: Westview Press, 1990. 151 p.: ill. Includes bibliographical references (p. 129-139) and index. The book concentrates on the conditions of the Kurds in Turkey, where Kurdish identity, until very recently, had been thoroughly suppressed by the Kemalist policy of denying the Kurds a separate cultural identity from that of the majority Turks. After two brief chapters on the origin and history of the Kurds, Gunter examines Kurdish politics in Turkey and Turkish responses to Kurdish militancy in recent decades. As the author states, references to the Kurds as "mountain Turks" and a ban on the use of the Kurdish language were two weapons used by the Turkish state to suppress Kurdish demands for self-determination. Although numerous Kurdish parties and movements have emerged in recent years in Turkey, the Workers Party of Kurdistan (PKK), has been the most radical as well as the most successful Kurdish element in Turkey. Under the tutelage of its charismatic leader, Abdullah Ocalan, the leftist PKK has had some degree of success in becoming a grassroots Kurdish organization. The author, however, contends that the PKKs violent

tactics have alienated many Kurds from the party in recent years. The two chapters on the PKK describe a number of specific events occurring since the mid-1970s that have influenced the fortunes of this party. The book also describes regional and international factors that have affected the condition of the Kurdish movement in Turkey. The impact of the Iran-Iraq war on the Kurds is analyzed within the context of triangular relations between Iran, Turkey, and Iraq. Turkey, and Iraq. The role of the Soviet Union and the United States in using the Kurds to advance their policies is also addressed (abridged, Nader Entessar/MEJ 45, Autumn 1991: 685-685).

488. Gunter, Michael M. "The Kurdish Factor in Turkish Foreign Policy." Journal of Third World Studies 11, no. 2 (Fall 1994): 440-472. The role the Kurdish factor has played in Turkish foreign policy towards the Middle East and Western Europe has largely been overlooked. The influence is expected to be more with the end of the Cold War and the disappearance of the Soviet threat to Turkey. The foreign policy towards the United States has also been affected as is apparent from the Turkeys reaction to U.S.s criticism of its human rights records with Kurds. The growing international awareness of the Kurdish factor is likely to make it one of the dominant influences on Turkish foreign policy.

489. Gunter, Michael M. The Kurds and the Future of Turkey. New York: St. Martins Press, 1997. 184 p. Includes bibliographical references (p. 167-174) and index. Gunter, a political science professor who has been a Senior

Fulbright Lecturer on international relations in Turkey, provides a sequel to his Kurds in Turkey: A Political Dilemma (1990), focusing on Turkeys long "authoritarian tradition," Kurdish opposition groups (particularly the Kurdistan Workers Party, or PKK), the consequences of the Persian Gulf War, and how the unresolved "Kurdish question" raises obstacles to both full democracy in Turkey and sounder relations between Turkey and other countries around the world. The legitimate aspirations of 20 to 25 percent of Turkeys population must be heard, and Gunter suggests that "the preferred solution . . . is for Turkey to grant its citizens of Kurdish ethnic heritage their full cultural, social, and political rights as implied by democracy." This book is largely based on sources drawn from the Foreign Broadcast Information Service of the U.S. government.

490. Gunter Michael M. "The Continuing Kurdish Problem in Turkey after Ocalans Capture." Third World Quarterly 21, no. 5 (October 2000): 849-869. Turkeys sudden and dramatic capture of Abdullah Ocalan in Nairobi, Kenya on 16 February 1999, far from ending the odyssey of the longtime leader of the Kurdistan Workers Party (PKK), has led to a process of continuing implicit bargaining between the Turkish government and the PKK that holds out the hope of a win-win result for all the parties involved. Turkeys EU candidacy, future democratization and economic success have all become involved with the stay of Ocalans execution and the continuing Kurdish problem.

491. Hunter, Jane. "Ocalans Odyssey." Covert Action Quarterly, no. 67 (Spring-Summer 1999): 31-34. Discusses U.S. and Israeli support for Turkey in its search for and arrest for treason of Abdullah Ocalan, leader of the Kurdistan Workers Party (PKK), despite Turkeys poor human rights record.

492. Jebb, C. R. Fight for Legitimacy: Liberal Democracy Versus Terrorism. Newport, RI: Naval War College, 2001. 139 p. [NTIS Accession Number: ADA394239/XAB]. This study uses an interdisciplinary approach to address the challenge of transnational threats, namely terrorism, to liberal democracies. Terrorism poses unique challenges to the liberal democratic state, and the transnational nature of terrorism necessitates cooperation between and among states. However, terrorism must be analyzed in a political and strategic context. The forces of globalization and fragmentation and the increasing claims of irredentism and secession, require a reexamination of state legitimacy. The best way for states to win legitimacy vis a vis terrorists is by adhering to liberal democratic values and cooperating with other such states. Such cooperation, which affects domestic and foreign policies, requires a convergence of political cultures among those cooperating states. This study analyzes three cases: the Basques in Spain, the ethnic Albanians in Macedonia, and the Kurds in Turkey. This study sheds light on how academics and policymakers ought to characterize and categorize terrorism, and it provides insights on the concepts of political legitimacy, liberal democracy, political culture, and political community. As the US assesses its homeland defense

posture, it must resist any temptation to weaken its liberal democratic values, and as a superpower, it must encourage other states to adhere to liberal democratic values as well. Liberal democracy is not just a normative concern, it is a security imperative in todays transnational security environment.

493. Kesic, Obrad. "American-Turkish Relations at Crossroads." Mediterra¬nean Quarterly 6 (Winter 1995): 97-108. On September 30, 1994, United States Secretary of State Warren Christopher warned Turkey not to pursue war against Kurdish separa¬tists at the expense of the countrys commitment and responsibility to basic standards of human rights. This was the most public event in a series of ongoing incidents that have signaled a change in American-Turkish relations, pushing them into a period of uncertainty and cool¬ness. Christophers warning came after other, private warnings from Washington and after Ankara had shown that its patience with Wash¬ingtons preaching was wearing thin. The Kurdish issue is the most immediate and visible indication that American-Turkish relations are rapidly approaching at crossroads. Both Turkish and American gov¬ernment officials have been expressing their frustration at a series of shared unfulfilled expectations.

494. Kirisci, Kemal and Gareth M. Winrow. The Kurdish Question and Turkey: An Example of a Trans-State Ethnic Conflict. London: Frank Cass, 1997. xvi, 237 p. Includes bibliographical references (p. 217-230) and index. Traces the development of the Kurdish questions in Turkey from

the end of the Ottoman Empire to the present day through a close examination of events immediately before and after the founding of the republic of Turkey. Describes possible scenarios for a political solution to the Kurdish question, including secession, federal projects, the granting of various forms of autonomy, the provision of special rights, and further democratization. International reaction to developments in Turkey are also analyzed.

495. McKiernan, Kevin. "Turkey Terrorizes Its Kurds." The Progressive 57 (July 1993): 28-31. Much has been made of the plight of Kurds in Iraq, but the Kurds in Turkey, virtually ignored by the world, are also in a bad way. Since 1984, when a Kurdish separatist war began in Turkey, 5,600 lives have been lost, nearly half of those within the past year. According to Amnesty International and Helsinki Watch, a widespread pattern of human-rights abuse, including the use of torture, exists in Turkey. Moreover, they say that Americas military alliance with Turkey, a member of NATO that has long received U.S. military aid, is undermining Washingtons ability to influence its client in Ankara. Meanwhile, the Kurds, whose overall population numbers some 25 million, remain the largest ethnic grouping in the world that lack a country to call their own. In Turkey, their very existence as a people was denied until recently. Even today, Kurdish television broadcasts are outlawed, and parents are prohibited from giving their children Kurdish names.

496. McKiernan, Kevin. "Turkeys War on the Kurds." Bulletin of the Atomic Scientists 55, no. 2 (March-April

1999): 26-37. Examines the use of U.S. arms against the Kurds, the obliteration and forced evacuation of 30,000 Kurdish villages, imprisonment and human rights abuses by the Turkish government, and abuses by the Kurdistan Workers Party.

497. Oztekin, Y. Terrorism in Turkey. Carlisle Barracks, PA: Army War College, April 2000. 32 p. [NTIS Accession Number: ADA378270/XAB]. Turkey has been fighting against the PKK (Kurdistan Worker Party) since 1985. The purpose of this study is to define what the PKK is, to explain origin of the Kurdish citizen, to define differences between the PKK and the Kurdish citizen and to try to find a solution to this problem within the frame of democratic rule. According to the author, Turkey has been the unique target of international terrorism since 1965. To understand fully Turkeys importance one must take into consideration her geographical location, social and economic potential. Turkey has always attracted international attention. It will be probably the same in the future. Turkey is the only Islamic nation in NATO. It is however; totally secular, democratic and based on free market principles. On the other hand, Turkey was a major obstacle for the ideological and military expansion of the Soviet Union towards the Middle East. This was the main reason why Turkey had been the main target of terrorism. The author argues that the PKK has a close relationship to international terrorism and all kinds of illegal practices. Turkey has been accumulating a very costly social experience in the last three decades. International terrorism has been threatening not only Turkey, but also all

democratic societies in the world. On account of this fact, the core of the solution depends on effective measures, which will have to be taken by all democratic societies, governments and institutions. The author concludes that the PKK is not a freedom fighter; it is a terrorist organization.

498. Thompson, Peter L. "United States-Turkey Military Relations: Treaties and Implications." International Journal of Kurdish Studies 9, nos. 1-2 (1996): 103-113. Reviews reasons for, provisions of, and outcomes of the 1980 Defense and Economic Cooperation Treaty, which commits the U.S., as a NATO leader, to support the Turkish military. Describes efforts to upgrade Turkish military forces, the role of international financial institutions and economic assistance programs, including the multilateral Turkish Defense Fund, and implications for the Kurds.

499. Tirman, John. Spoils of War: The Human Cost of Americas Arms Trade. New York: Free Press, 1997. vii, 310 p.: map. Includes bibliographical references (p. 291-300) and index. Details the human, economic, and political dimensions of several major armaments deals brokered by the U.S. government. This tale of modern warfare is told in three interwoven stories: the world of Washington policymaking; the hot spots of the Middle East, particularly Turkey; and a key venue of American Arms manufacturing, Connecticut. These three disparate places have combined to produce one of the worlds great human-rights catastrophes–the destruction of "Kurdistan," the un-sovereign homeland to 20 million people. Makes a

powerful argument that the U.S. economy can break its dependency on what amounts to the sale of death. The more Blackhawks delivered to Turkey, the easier it became to kill Kurds, says Tirman, and the greater became the militarys influence in Turkish society.

500. Tirman, John. "Improving Turkeys 'Bad Neighborhood: Pressing Ankara for Rights and Democracy." World Policy Journal 15, no. 1 (Spring 1998): 60-67. Argues that Turkey is the worst violator of human rights among all the stalwart allies of the U.S. Its persecution of Kurdish minority has lasted for decades and its curtailment of freedom of association, speech and religion has included non-Kurdish Turks as well. The U.S. has chosen to ignore these violations due to the strategic importance of Turkey and its military partnership with Israel. Although the Kurdish situation is an internal conflict, the U.S. can influence Turkey to settle its disputes with neighboring countries and change its image in Europe and in the Middle East.

501. Xulam, Kani. "Smashing the Kurds: CIA Role in Kidnapping Abdullah Ocalan." CovertAction Quarterly, no. 74 (Fall 2002): 34-35. Discusses the abduction of the Kurdish rebel leader Ocalan in Nairobi, Kenya by Turkish forces in February 1999, and speculates on US Central Intelligence Agency involvement.

502. Zunes, Stephen. "Continuing Storm: The U.S. Role in the Middle East." Foreign Policy in Focus, no. 9 (Fall 2000): 1-12. Examines US policy since the Gulf War as the

dominant power in the region. Discusses importance of the oil-rich Persian Gulf states, US support for Turkeys repression of its Kurdish population, Islamic radicalism, threat of terrorism, relations between Israel and its neighbors, and regional democratization; prospects.

GENERAL

502. John F. Kennedy Library. The John F. Kennedy National Security Files. The Middle East National Security Files, 1963-1969. Frederick, MD: University Publications of America, 1988. 3 microfilm reels. Microfilmed from the holdings of the John F. Kennedy Library, Boston, Massachusetts. National Security Files, 1961–1969 are the "Country Files" of the National Security Files for White House use. The strife-torn Middle East was a major focus of the National Security Files throughout the 1960s. Early in the decade, the files show U.S. concern over President Nassers strengthening of ties between Egypt and the Soviet Union. At the same time, the national security adviser and his staff were tracking the Yemeni civil war, the Cyprus crisis, and other trouble spots in the region, such as the Kurdish war in Iraq. A printed index, edited by Robert E. Lester and compiled by Blair D. Hydrick—containing a document-by-document listing (type of document, sender, receiver, brief description of subject matter, date of document, original classification, number of pages, and declassification date)—accompanies each collection. Each guide also contains an analytical subject index and an author index.

503. Lyndon Baines Johnson Library. The Lyndon B. Johnson National Security Files. The Middle East National

Security Files, 1963 1969. Frederick, MD: University Publications of America, 1987. 8 microfilm reels. Microfilmed from the holdings of the Lyndon Baines Johnson Library, Austin, Texas. For complete abstract, see previous record.

504. United States. Office of Presidential Libraries. Nixon Presidential Materials Staff. The Richard M. Nixon National Security Files. The Middle East National Security Files, 1969-1974. Bethesda, MD: University Publications of America, 2003. Microfilmed from the holdings of The Nixon Materials Project, National Archives, College Park, Maryland, project editor Robert E. Lester. New declassified material reveals administration attempts to calm the volatile Middle East. In the National Security Council, CIA, Defense Department, and State Department material collected here, researchers will find information on the CIA and U.S. government involvment in the Kurdish war in Iraq.

505. United States. Central Intelligence Agency. CIA Research Reports: The Middle East, 1946-1976. Frederick, MD: University Publications of America, 1982. 3 microfilm reels; 35 mm. This collection—covering the period from 1946 through the mid-1970s—makes thousands of pages of extraordinary documentary source material available to researchers for the first time. Topics include: Developments in the Azerbaijan situation (1947); The Kurdish minority problem (1948); Faisals attitude toward the United States (1948); The current situation in Israel (1949); The Tudeh party: Vehicle for communism in

Iran (1949); Iraq: Attitudes towards foreign powers (1951); Assassination of King Abdullah ibn-Hussein (1951); Soviet arms offer to Egypt (1955); The likelihood of a British-French resort to military action against Egypt in the Suez Crisis (1956); Storm warnings up for U.S.–Arab relations (1964); Black September (1972); Report on the Peoples Democratic Republic of Yemen (1974). Accompanied by a printed reel guide, edited by Paul Kesaris and compiled by Robert Lester, 1983.

506. United States. Department of State. Offices of Strategic Services. The Middle East. Washington, DC: University Publications of America, 1977. 3 microfilms reels; 35 mm. O.S.S./State Department Intelligence and Research Reports; pt. 7. Once-secret studies from the nations top scholars in strategic fields, parts 7 and 12 (see next record) of OSS/State Department Intelligence and Research Reports focus on the Middle East from 1941 through 1961. They cover every major political, diplomatic, economic, and military development in the region. These reports are not available in the State Departments foreign relations series, the armed forces official histories, or any subscription service of declassified documents. Among the titles focusing on the Middle East are: Zionism: Aims and Prospects (1942); The Kurdish Revolt in Iran (1942); Illicit Arming by Arabs and Jews in Palestine (1943); Political Parties and Personalities in Egypt (1943); The Problem of Jewish Immigration into Palestine (1944); The Position of Saudi Arabia within the Arab World (1944); Iranian Oil as a Potential Source of Political Conflict (1944); Prospects for Territorial

Expansion by Israel (1951); Increased Communist Threat in Iran (1951); Political Stability in Iraq (1952); Iranian Political and Economic Prospects (1953); Iran: The Shahs Anti-Corruption Campaign (1955); Saudi Arabia: A Disruptive Force in Western-Arab Relations (1956); and Iraq: The Crisis in Leadership and the Communist Advance (1959). Accompanied by a printed reel guide, edited by Paul Kesaris.

507. United States. Department of State. Offices of Strategic Services. The Middle East: 1950-1961 Supplement. Washington, DC: University Publications of America, 1979. 3 microfilms reels; 35 mm. O.S.S./State Department intelligence and research reports; pt. 12. For complete abstract, see previous record.

IRAN

508. United States. Department of State. Confidential U.S. Diplomatic Post Records: Middle East, Iran, 1925-1941. Part I. Frederick, MD: University Publications of America, 1984. 39 microfilm reels; 35 mm. This is a collection of papers from American diplomats stationed in Iran between 1925 and 1941. The papers concern the political, military, social and economic development of Iran and its relationship with other countries. The documents provide information on the evolution of United States policy in the area. The collection contains a wide range of material such as reports of political and military affairs, studies and statistics on socio-economic matters, interviews and minutes of meetings with government officials, legal documents, communications sent and received by United States diplomatic personnel, translations from the local media, translations of high level government documents, and transcripts of political meetings. Among the events documented are the founding of the Pahlevi Dynasty; Assumption of the role of hereditary Shah in 1925 by Reza Khan; Reza Shah Pahlevi s cancellation of treaties with Britain and other powers; Uprisings by Kurds; Bolshevik agitation; The Anglo-Persian oil company; Industry; Education; The occupation of Iran by British and Soviet forces in August, 1941; and The transfer of power to the Shahs son, Muhammed Reza Shah Pahlevi, in September 1941. Accompanied by a printed reel guide, edited by Paul Kesaris and compiled by Robert Lester.

509. United States. Department of State. Confidential U.S. Diplomatic Post Records: Middle East, Iran, 1942-1944. Part II. 15 microfilm reels; 35 mm. Frederick, MD: University Publications of America, 1984. For complete abstract, see previous record.

510. United States. Department of State. Confidential U.S. State Department Central Files: Iran, 1945-1949 Internal Affairs, Decimal Number 891, and Foreign Affairs, Decimal Numbers 791 and 711.91. Bethesda, MD: University Publications of America, 1985. 18 microfilm reels; 35 mm. For Iran, the years 1945 to 1954 represent a decade of tumultuous change, a period when both foreign and domestic forces battled intensely for control of the countrys future. Over 60,000 pages of previously unpublished primary material offer a rich documentary resource covering every facet of modern Iranian history. The collections comprehensive and detailed coverage of Irans internal and foreign affairs affords scholars timely and exciting research possibilities. The diplomatic reporting of these files forms a vivid record of Irans struggle for national identity and offers invaluable firsthand testimony on a wide range of topics, including negotiations of postwar oil concessions and their geopolitical implications; military and economic assistance from the United States; Iranian party politics; Soviet influence; unrest in Azerbaijan and Kurdistan; Irans political direction under Ahmad Qavam; the countrys economic condition; land reform; the Iranian labor movement; the volatile ministry of Mossadeq; and the Shah s emergence as the nations central political figure. Filmed

from original documents held at the National Archives, Washington, D.C. Accompanied by a printed reel guide, edited by Michael C. Davis and compiled by Blair Hydrick.

511. United States. Department of State. Confidential U.S. State Department Central Files: Iran, 1950-1954 Internal Affairs and Foreign Affairs, Decimal Numbers 788, 888, and 988 and Foreign Affairs, Decimal Numbers 688 and 611.88. Frederick, MD: University Publications of America, 1985. 44 microfilm reels; 35 mm. For complete abstract, see previous record.

512. United States. Department of State. Confidential U.S. State Department Central Files. Iran, 1955-1959 Internal Affairs, Decimal Numbers 788, 888, and 988: Foreign Affairs, Decimal Numbers 688 and 611.88. MD: University Publications of America, 1991. 27 microfilm reels; 35 mm. Here are the documents that tell what the U.S. State Department knew about the repressive nature of the Shahs rule and the degree of popular support he enjoyed. Martial law, imposed after Mohammad Mosaddeq s overthrow in 1953, was maintained until 1957. As the collection details, the Shah continued to exercise strict political controls even after ending martial law. In 1955, Iran entered the Baghdad Pact with Britain, Iraq, Turkey, and Pakistan. In March 1959, Iran signed a bilateral defense agreement with the United States. The Central Files offer insights into the Shahs desire for close relations with the United States—which resulted in these alliances—and into his requests for U.S. military and economic aid. At

the same time, he kept his options open with the Soviets, making a state visit to the USSR in 1956. The year 1955 saw the beginning of the seven-year Second Development Plan, and the Central Files cover the plans organization, its relation to political unrest, rapid inflation, and overall economic development in Iran. Accompanied by a printed reel guide, edited by Gregory Murphy and compiled by Blair Hydrick.

513. United States. Department of State. Confidential U.S. State Department Central Files. Iran, 1960-January 1963 Internal Affairs, Decimal Number 788, 888, and 988 and Foreign Affairs, Decimal Numbers 688 and 611.88. MD: University Publications of America, 2002. 16 microfilm reels; 35 mm. For firsthand and in-depth reports and analysis on the many challenges faced by Iran during a trying period, scholars will find this collection a very useful source. Materials included provide insight into complex U.S. relations not only with Iran but with the entire Middle East, as Washington evaluated the area strategically as both an emerging region and a cold war battleground. Among the topics covered in this supplement are: Plight of refugees strains Iranian-Iraqi relations (9/1/60); Kurdish nationalism threatens regional stability (2/6/61); Historical perspective and present situation of Iranian tribes (10/16/62); and Land reform efforts facing stiff opposition (11/24/62). Accompanied by a printed reel guide edited by Robert Lester and compiled by Blair Hydrick.

514. United States. Department of State. Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Iran, 1930-1939. Washington, DC: National Archives and Records Service, 1981. 24 microfilm reels; 35 mm. Accompanied by a printed reel guide.

515. United States. Department of State. Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Persia, 1910-1929. Washington, DC: National Archives and Records Service, 1968. 37 microfilm reels; 35 mm. Accompanied by a printed reel guide.

IRAQ

516. United States. Department of State. Confidential U.S. Diplomatic Post Records: Middle East, Iraq. Part I, 1925-1941. Frederick, MD: University Publications of America, 1984. 24 microfilm reels; 35 mm. This is a collection of papers from American diplomats stationed in Iraq between 1925 and 1941. The papers concern the political, military, social, and economic development of Iraq and its relationship with other countries. The documents provide information on the evolution of United States policy in the area. The collection contains a wide range of material. Among the many important reports are: The Kurdish Situation in Iraq (1928); The Anglo-Iraq Treaty (1930); Union of Syria and Iraq under King Faisal (1931); The General Strike in Iraq (1931); Political Aspects of Anglo-Iraqi Oil Agreements (1932); Revolt of Arab Tribes on the Euphrates in Iraq (1936); Plot of Army Officers and Civilians To Overthrow King Ghazi (1939); Survey of American Interests in Iraq (1942); Anti-British Feeling in the Iraqi Parliament (1942); Iraqs Declaration of

War against the Axis Powers (1943); Deterioration of the Iraqi Security Situation (1943); Soviet-Iraqi Relations (1944); and The Shiite Sect and the Position of the Shiites in Iraq (1944). Accompanied by a printed reel guide, edited by Paul Kesaris and compiled by Robert Lester.

517. United States. Department of State. Confidential U.S. Diplomatic Post Records: Middle East, Iraq. Part II, 1942-1944. Frederick, MD: University Publications of America, 1984. 9 microfilm reels; 35 mm. For complete abstract, see previous record.

518. United States. Department of State. Confidential U.S. State Department Central Files. Internal Affairs, Decimal Number 890G and Foreign Affairs, Decimal Number 711.90G / Iraq, 1945-1949. Frederick, MD: University Publications of America, 1987. 10 microfilm reels; 35 mm. The documents included in this collection illuminate Iraqs political situation and political affairs and race relations with the Kurds, the Iraqi press, and the Anglo-Iranian Oil Company. Also included are documents dealing with narcotics traffic, social manners and customs, judiciary and laws, military, finance, agriculture, natural resources, industry communications, and foreign relations with the U.S. and other countries. Accompanied by a printed reel guide, edited by Gregory Murphy and compiled by Blair D. Hydrick.

519. United States. Department of State. Confidential U.S. State Department Central Files. Iraq, 1950-1954 Internal Affairs, Decimal Numbers 787, 887, and 987 and

Foreign Affairs, Decimal Numbers, 687 and 611.87. Frederick, MD: University Publications of America, 1987. 18 microfilm reels; 35 mm. For complete abstract, see previous record.

520. United States. Department of State. Confidential U.S. State Department Central Files. Internal Affairs, Decimal Numbers 787, 887, and 987, and Foreign Affairs, Decimal Numbers 687 and 611.87. Iraq, 1955-1959. 18 microfilm reels; 35 mm. Bethesda, MD: University Publications of America, 1991. The documents reproduced in this publication are among the records of the U.S. Department of State in the custody of the National Archives and Records Administration. The documents included in this collection illuminate the path to the Iraqi revolution and its aftermath as perceived by the U.S. State Department. They trace both the old and new regimes relations with the Kurds, the Iraqi press, and the Anglo-Iranian Oil Company and follow the influence of pan-Arabist and communist elements in the population. Also included are documents dealing with narcotics traffic, social manners and customs, the judiciary and laws, the military, finance, agriculture, natural resources, industry, communications, and foreign relations with its neighbors, the United States, and other countries. For an understanding of how Iraq emerged as a military state in the second half of the 20th century, these records are invaluable. Accompanied by a printed reel guide, edited by Gregory Murphy and compiled by Blair D. Hydrick.

521. United States. Department of State. Confidential U.S. State Department Central Files: Iraq, 1960-January 1963 Internal Affairs Decimal Numbers 787. 887, and 997 and Foreign Affairs Decimal Numbers 687 and 611.87. Bethesda, MD: University Publications of America, 1999. 13 microfilm reels; 35 mm. Among the topics covered in this supplement are: Summary of activities of the First and Second Military Courts, including cases arising from Communist excesses following the Shawwaf revolt in Mosul and later in Kirkuk (4/4/60); An inventory of Iraqi Kurdish paramilitary capabilities (4/8/60); The farce of political parties in Iraq continues (5/12/60); Communists decry violence in Iraqs north and call for control (6/14/60); Mulla Mustafa al-Barzani defines Kurdish expectations (3/6/61); Kurds flare up in response to Al-Thawra editorial calling for "fusion" of Iraqi minorities with Arabs (3/15/61); Prime Minister Qasim accuses British and Americans of complicity in Kurdish revolt, exonerates the USSR, and dissolves the Kurdish Democratic Party (9/27/61); Echoes of the Kurdish revolt in Basra (4/9/62); French comments on the Kurdish rebellion in Iraq (8/16/62); Chronology of Iraq accusation of American backing of Kurdish revolt (8/31/62); British position should Kurdish question be brought before the UN (10/18/62); and Sheikh Ahmad Barzani calls on Kurds to accept amnesty offer (1/22/63). Accompanied by a printed reel guide, edited by Gregory Murphy and compiled by Blair D. Hydrick.

522. United States. Department of State. Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Iraq,

1930-1944. Washington, DC: National Archives and Records Service, 1974. 18 microfilm reels; 35 mm. Accompanied by a printed reel guide.

523. United States. Department of State. Office of International Information Programs. Iraq: From Fear to Freedom. Washington, DC: U.S. Department of State, International Information Programs, 2002. Deals with Saddam Hussein since he took power in 1979, use of chemical weapons against the Kurdish village of Halabja, weapons of mass destruction, human rights violations, terrorism, corruption, and war, 1991 defeat and defiance of international sanctions and weapons inspection, and prospects for peace. Available online: usinfo.state.gov/products/pubs/iraq/ iraq.pdf.

TURKEY

524. United States. Department of State. Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1910-29. Washington, DC: National Archives and Records Service, 1961. 88 microfilm reels. The documents are arranged by subject according to the Department of States decimal classification system. Documents that relate to World War I activities in Turkey dominate this Department of State decimal file. Included are correspondence, memoranda, and other documents which discuss the United States Peace Mission of 1919, conditions in Baghdad, Smyrna, and Damascus, the Lausanne Conference, the expulsion and persecution of Armenians in Turkey, and opposition to the Zionist movement. Reproduced are Turkish High Command weekly reports of war operations as well as war diaries of United States naval commanding officers. Non-war related documents are concerned with public health, concessions to United States corporations, emigration, disasters, religion, and archaeological expeditions in Asia Minor. A complete list of the documents in the collection is on reels 1-[illegible].

525. United States. Department of State. Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1930-1944. 36 reels. Accompanied by a printed reel guide.

526. United States. Department of State. Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1945-1949. 20 reels. Accompanied by a printed reel guide.

527. United States. Department of State. Records of the Department of State Relating to Political Relations Between the United States and Turkey, 1910-1929. Washington, DC: National Archives and Records Service, 1961. 8 microfilm reels. The documents are arranged by subject in accordance with the Department of States decimal classification system. The papers in this decimal file chronicle the negotiations for peace following World War I between consular and diplomatic representatives of the United States and Turkey. The majority of the documents concern the Lausanne Conference which led to the treaty ending the war between the United States and Turkey. The documents reflect the lengthy negotiations over the agenda, the treaty, and its aftermath. Modification of the terms of surrender figures prominently in the negotiations. Other agreements documented are the Treaty for the Renunciation of War (Kellogg-Briand Pact) and treaties on shipping, naturalization, extraterritoriality, and arbitration. Correspondence expressing the desire to regularize relations and resume commerce are balanced by protests against the Lausanne Treaty and the Treaty of Commerce. A list of all documents is on the first reel.